

ИНСТИТУТ ЗА МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК
„КРСТЕ МИСИРКОВ“

ISSN 0350-8102

МАКЕДОНИСТИКА

15

Скопје, 2016

МАКЕДОНИСТИКА
Списанието излегува годишно

Издавач: Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“
Редакција: Симона Груевска-Маџоска (главен уредник),
Елка Јачева-Улчар, Мери Цубалевска
Лектура: Симона Груевска-Маџоска
Компјутерска подготовка: Винсент Графика
Печатница: Винсент Графика Скопје
Тираж: 300 примероци

Списанието е финансирано од Министерството за култура на Република
Македонија

Оригинален труд
81'373.21:[930.2:271.2-523.4(497.771)

ИНСТИТУТ ЗА МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК „КРСТЕ МИСИРКОВ“
МАКЕДОНИСТИКА 15/2016

Љубица СТАНКОВСКА

ТОПОНИМИТЕ ОД НАТПИСОТ ВО ЦРКВАТА СВЕТИ КОН-
СТАНТИН И ЕЛЕНА ВО ОХРИД

Рецензент: проф. д-р Елка Јачева-Улчар

ТОПОНИМИТЕ ОД НАТПИСОТ ВО ЦРКВАТА
СВЕТИ КОНСТАНТИН И ЕЛЕНА
ВО ОХРИД

Апстракт: Во статијата се презентираат резултатите од проучувањето на топонимите што се запишани во грчкиот натпис во црквата Свети Константин и Елена во Охрид, изградена во втората половина на XIV век. Во прилогот ќе дадеме комплетна етимолошка анализа на топонимите што се споменуваат во дадениот натпис, а притоа ќе се обидеме да ја определиме и нивната локација на подрачјето на охридскиот крај.

Црквата Свети Константин и Елена во Охрид се наоѓа на јужниот крај на највисокиот, зарамнет дел на понискиот охридски рид, од каде што ридот почнува да се спушта кон езерото. Во нејзината непосредна близина се наоѓа црквата Света Богородица Перивлепта.

На јужниот ѕид однатре на главната црква, над влезната врата се наоѓа главниот натпис во црквата Свети Константин и Елена, кој е напишан на грчки јазик: † Ἀνηγέρθη ἐκ βάρων θεμελίων κ(αὶ) ανιστορίθῃ ὁ θεῖος κ(αὶ) πάνσεπτος ναὸς οὕτως θεοστέπτων βασιέων κ(αὶ) ἰσαποστόλων Κωνσταντίνου κ(αὶ) Ἑλένης δια σηνδρομῆς, κόλου κ(αὶ) ἐξόδου τοῦ τιμιωτάτου Παρθενίου ἱερομ(ονά)χο(υ). (Суботић 1971: 107). Од натписот се дознава дека црквата Свети Константин и Елена е посветена на „превозвишените цареви и рамноапостоли Константин и Елена“ и дека е подигната од темел и насликана „со помош, со труд и со трошок“ на почитуваниот јеромонах Партение (Ћоровић-Љубинковић 1951: 175; Суботић 1971: 4, 29). Со овој текст се потврдува дека црквата Свети Константин и Елена е задужбина на јеромонахот Партение, „великиот духовник“ во Охрид, и во текот на повеќе децении таа служела како капела на Партениевото угледно охридско семејство (Грозданов 1980: 159). Под ктиторскиот натпис се наоѓа натпис во три колони текст во кој е запишан пописот на целокупниот подвижен и недвижен имот на црквата за кој ќе стане збор подолу.

Во пишаните извори црквата *Свети Константин и Елена* е регистрирана во пописот на црквите во Охрид, запишани во Кодексот на Митрополијата, првобитно составен во 1609 година, а потоа целосно или делумно зачуван во преписите на Козма Китијски од 1694 година и на А. К. Робе од 1906 година. Црквата *Св. Константин и Елена* во пописот на охридските цркви се споменува во V-та енорија на Челница (Ристески, Ангеличин 2005: 25). И. Снегаров во својот есеј за градот Охрид запишал дека во маалото Челница се наоѓа црквата „*Св. Константин и Елена*“ (Снегаров 1928: 93).

Името на црквата *Свети Константин и Елена* е синтагматски состав во кој првиот дел е рамен на плуралната определена форма *свети* < ст.сл. **сѡтъин** од придавката *свѣи* < ст.сл. **сѡтъь** ‘свет, божествен’, вториот

дел е еднаков на името на византискиот цар *Константијин* < грч. Κωνσταντῖνος < лат. *Constantinus* 'оној кој е постојан', а третиот дел е еднаков на името на царицата *Елена* < грч. Ἑλένη, кои се поврзани меѓу себе со сврзникот *и*.

Ктиторскиот натпис прв го објавил В. Петковиќ во својата книга за натписите и записите запишани по старите српски цркви (Петковиќ 1923: 30), а потоа натписот, заедно со катастихот го објавил М. Марковиќ во својата статија за грчките натписи во црквата Свети Константин и Елена (Марковиќ 1951: 185). На крајот на натписот, како што забележува Г. Суботиќ, не е наведена годината на изградбата и зографисувањето на црквата, што е вообичаено при соодветните фресконатписи, а нејзиното отсуство подоцна предизвикало непотребни колебања во датирањето на овој сакрален споменик (Суботиќ 1971: 4–5).

Името на донаторот на црквата јеромонахот Партение се споменува и во натписот што се наоѓа на источниот сид на главната црква, покрај олтарната апсида, кој претставува кратка молитва за спас на душата на ктиторот Партение (Суботиќ 1971: 5). Подоцна, неговото име се споменува во записката покрај ликот на неговиот внук Никандар, што се наоѓа на јужниот надворешен сид од главната црква, а во неа ктиторот Партение е ословен со титулата „велик духовник“ во Охрид.

Времето на градењето и зографисувањето на црквата Свети Константин и Елена повеќето од научниците што се занимавале со средновековната уметност, главно, го поставуваат во XIV век. За датирањето на црквата Свети Константин и Елена голем придонес има дадено Мирјана Коровиќ-Љубинковиќ, која првпат обрна внимание на проучувањето на фрескоживописот во црквата Свети Константин и Елена. При своите теренски истражувања, направени во 1939 година, таа констатира дека „живописот во црквата е прилично зачуван, само што е многу исчаден, па во лошо осветлената црква едвај може да се види, а тоа што се гледа е од лош квалитет, дело на несамостоен ученик, така што првиот впечаток е дека во прашање е полош живопис од XVI век“, но и покрај тоа таа заклучува дека тој „барем во основата сигурно е од XIV век“ (Ѓоровиќ-Љубинковиќ 1951: 175). Притоа, врз основа на својата претпоставка дека јеромонахот Партение, основачот на црквата Свети Константин и Елена и јерејот Стефан, основачот на црквата Мал Свети Климент, биле современици, таа смета, а во недостаток на прецизни податоци, дека е можно црквата Свети Константин и Елена да е сидана околу 1378 година (Ѓоровиќ-Љубинковиќ 1951: 177), односно околу времето кога е изградена црквата Мал Свети Климент во Охрид.

Со проучувањето на црквата Свети Константин и Елена во Охрид најмногу се занимавал Гојко Суботиќ, кој во својата книга „Свети Константин и Елена у Охриду“ (Београд 1971), ги изнесе резултатите од своите истражувања. Врз основа на своите проучувања на архитектурата и на фрескоживописот во наосот на главната црква, како и на иконографијата на стариот иконостас, кои ги направил по извршените конзерваторски зафати во црквата, Г. Суботиќ смета дека црквата Свети Константин и Елена е подигната и зографисана, најверојатно, во осумдесеттите години на XIV век,

некаде во последната деценија што му претходи на доаѓањето на Турците (Суботић 1971: 65).

За решението дека црквата Свети Константин и Елена е подигната кон крајот на XIV или почетокот на XV век се изјасни и Цветан Грозданов во својата студија за охридското сидно сликарство во XIV век (Грозданов 1980: 159–165). Ц. Грозданов, врз основа на направената анализа врз фрескоживописот во црквата Свети Константин и Елена и, имајќи го предвид начинот како е претставена композицијата на Божанската литургија со претставата на св. Тројца, насликана на сводот од попречниот брод, утврди дека „Претставата на Великиот вход од Св. Константин и Елена во композиционен поглед доследно ги имитира решенијата прифатени во сидното сликарство од првата половина на XIV век“ (Грозданов 1980: 161).

Кога градот Охрид бил освоен од Турците Османлии, засега не може точно и јасно да се определи. Во историската наука, обично, се смета дека тоа се случило по загинувањето на кралот Марко во 1395 година, кој, како вазал на султанот Бајазит I, учествувал во Ровинската битка и се борел на страната на османлиската војска против влашкиот војвода Јован Мирче (Охрид II 1978: 8). Меѓутоа, турските пишани извори донесуваат поинакви податоци, така што е можно османлиски воени одреди да влегле во градот Охрид уште пред смртта на кралот Марко. Врз основа на искажувањата на турскиот историчар Х. Иналџик, кој во еден свој научен труд се осврнува на османлиското навлегување на териториите во Западна Македонија и во Албанија, кажува дека градовите Охрид и Битола потпаднале под османлиска власт веќе во 1385 година, а имајќи ја предвид и претпоставката дека по 1380 година со Охрид управувал Карло Топија, Цветан Грозданов констатира дека „ставањето на Охрид под османлиска власт не може да се поврзува со Марковото загинување на Ровина“ (Грозданов 1980: 22). Дека Карло Топија бил последниот христијански владетел во Охрид, укажува записот што е испишан на маргината на еден грчки зборник на Јован Лествичник од библиотеката на Охридската архиепископија, како скица на писмото од игуменот на Климентовиот манастир Геврасиј, а таму стои: „† **блгговѣрнѡмоу, велнко,**

роднѡмоу, првнсокомоу господнѡу западнѡх странѡ н поморскѡх – новѡмоу ктн-торѡу нашѡмоу, покрѣпнтѣлю н просветнтѣлю Карлоу Топин...“ (Грозданов 1980: 20). Пред Карло Топија, во Охрид владеел жупанот Андреја Гропа, кој, најверојатно, кон крајот на 70-те години на XIV век станал управител на Охридското кнежевство, бидејќи за време на неговото владеење во 1378 година во Охрид е изградена црквата Свети Климент, подоцна викана Мал Свети Климент или Стар Свети Климент (Охрид I 1985: 245). Според изнесените историски податоци, неоспорно треба да се смета дека османлиската власт во Охрид била воспоставена во 1385 година.

Како сигурен доказ за османлиското присуство во Охрид, главно, се приведува ктиторскиот натпис од 1407 – 1408 година, што се наоѓа во селската црква Свети Илија во охридското село Елшани, во кој се наведува владеењето на Челеби што индиректно потврдува дека градот се наоѓал под непосредна османлиска управа, без вазален посредник (Снегаров II 1995: 1–2; Грозданов 1980: 22).

Тргувајќи од наведените податоци, сметаме дека со поголема сигурност може да се каже дека изградбата на црквата Свети Константин и Елена била завршена најдоцна во 1385 година, кога е и зографисана.

За времето кога е подигната и зографисана црквата Свети Константин и Елена забуна се создава по откривањето на записот што се наоѓа во првата колона од катастихот, и тоа во средината на слободното поле под последниот ред од текстот, а во кој е запишана годината 1477. Врз основа на новооткриениот запис, Димче Коцо, кој го открил овој запис, смета дека црквата е подигната во 1477 година (Коцо 1954: 199). Како што наведува Д. Коцо, новооткриениот запис тешко може да се забележи, бидејќи е испишан со многу потенки букви од останатиот дел на натписот.

Според тврдењето на Г. Суботиќ, записката со годината 1477, всушност, е допишана подоцна, бидејќи таа е напишана во друга техника и едвај е видлива, така што со својот изглед сосема се разликува од постариот натпис и не може да се сфати како дел од стариот текст (Суботиќ 1971: 61). Впрочем, како што нагласува тој, записки од ваков вид се среќаваат во сидното сликарство и во други цркви за кои точно се знае кога се изградени. Така, на пример, во нартексот на црквата на манастирот во селото Зрзе на сличен начин се допишувани години покрај натписот кој веќе завршува со датум. Тој смета дека записот со годината 1477 во катастихот, веројатно, соодветствува на некој исчезнат турски документ со кој власта го потврдувала недвижниот имот што е наведен во натписот во охридската црква.

Црквата Свети Константин и Елена со својата архаична архитектура се вбројува во низата на еден исклучителен архитектонски тип средновековни цркви (Коцо 1954: 187; Суботиќ 1971: 3). По својата архитектонска концепција црквата Свети Константин и Елена претставува еднобродна градба со правоаголна основа и издолжена фасада, која на источната страна однадвор завршува со тристрана апсида, сидана е од камен, тули и малтер, а површината на сидовите под покривната конструкција, со исклучок на западната фасадна страна, завршуваат со богат венец од две низи запчесто поставени профили од тули. Внатрешноста на просторот на црквата се состои од едноброден, полуобличест засводен наос со полукружна олтарска апсида, со проскомидија и со ѓаконикон на источната страна, кој во горниот дел е пресечен со тесен, попречен и надвишен надворешен брод (Суботиќ 1971: 29; Грозданов 1980: 159). Црквата има два влеза, од кои едниот влез се наоѓа на западниот сид, а другиот е на јужниот сид. На северната, источната и јужната страна се наоѓаат тесни прозорци, така што внатрешниот простор на наосот, главно, се осветлува одозгора, од повисокиот среден дел на сводот. Западната фасада на градбата, којашто не е декорирана, како што забележува Г. Суботиќ, најверојатно, била потпрена до некој стар, денес исчезнат објект (Суботиќ 1971: 32).

На јужната страна, до црквата Свети Константин и Елена, малку подоцна од подигањето на главната градба, е досидан помал параклис кој има издолжена градба што завршува со мала тристрана апсида на источната страна, со полуобличест свод и со еднослеан накосен покрив. На западната страна се наоѓа еден низок влез, а скроман извор на светлина доаѓа од тесниот прозорец на олтарната апсида (Суботиќ 1971: 32–33). На фасадната страна на параклисот, во тремот на црквата, е насликана илустрацијата на

житието на римската маченица св. Параскева – Петка (Грозданов 1980: 167), а тоа придонесува да се претпостави дека овој параклис е посветен на оваа светителка. Дека параклисот претставува малку подоцнежна градба во архитектонската целина на црквата Свети Константин и Елена, укажуваат некои согледувања како што се, на пример: неспоменувањето на изградбата на параклисот и на неговиот патрон во ктиторскиот натпис во црквата, иако двете градби биле готови кога настанале портретите и белешката за ктиторот; моделот на ктиторската композиција го прикажува само главниот храм, а не и параклисот; еден дел од натписите во параклисот е напишан на црковнословенски јазик, додека во главниот храм сите натписи се напишани единствено на грчки јазик; над западната врата во параклисот е оставено широко вертикално поле за испишување на друг ктиторски натпис и друго (Суботић 1971: 33; Грозданов 1980: 167). Ц. Грозданов смета дека големиот број светителки што се насликани во параклисот, како и илустрирањето на житието на св. Параскева – Петка, може да укажува на ктиторската порака на член на семејството на јеромонахот Партение, можеби на неговата мајка презвитерката Марија (Грозданов 1980: 167).

Според Г. Суботиќ, главната црква и параклисот, иако е изграден малку подоцна, сепак потекнуваат од истото време и претставуваат „единствен архитектонски и сликарски комплекс“ кој е сфатен како зајужбина на основачот јеромонахот Партение (Суботић 1971: 33).

Пред главната градба на црквата на јужната фасада со подоцнежна сликарска декорација и пред западната фасада на параклисот бил оформен отворен трем со кос покрив (Суботић 1971: 34; Грозданов 1980: 159). Подоцна врз него се направени одредени градителски потфати со кои од јужната страна тремот бил засидан (Суботић 1971: 34).

На северната страна, по должината на бочната фасада на главната црква, се наоѓа гробница во која се погребани ктиторот на црквата и неговите потомци (Суботић 1971: 32–33). Г. Суботиќ нагласува дека гробницата не е изградена истовремено со црквата, туку е досидана подоцна, веројатно дури по зографисувањето на внатрешноста на црквата.

Главниот влез во црквата Свети Константин и Елена, како што истакнува Г. Суботиќ, од каде што влегувале верниците најпрвин во предворјето, а потоа во главната црква или во параклисот, е свртен кон југ што е обусловено, пред сè, од природното спуштање на теренот кон езерото и со отворениот и широк поглед кон езерската површина (Суботић 1971: 35).

Целиот внатрешен простор на црквата Свети Константин и Елена е богато украсен со фрески. На јужниот ѕид на наосот на главната црква, непосредно до иконостасот, се насликани ликовите на Св. Константин и Св. Елена, како патрони на црквата, покрај нив се насликани Св. Никола, Св. Климент Охридски, а портретите на четворицата свети лекари Пантелејмон, Козма, Дамјан и Кир се насликани над фигурата на Св. Климент Охридски (Суботић 1971: 51; Грозданов 1980: 160). Сличен принцип во начинот на претставувањето на фигурите на патроните на црквите и на односните светители, како што уочува Ц. Грозданов, се среќава во повеќето охридски споменици од XIV век, како, на пример, во црквите Свети Никола

Болнички, Мали Свети Врачи, Свети Димитрие, Мал Свети Климент и други (Грозданов 1980: 41, 160).

На западната половина на јужниот сид на наосот се наоѓа ктиторската композиција на која се насликани портретите на јеромонахот Партение, донаторот на црквата, неговата мајка Марија и неговиот умрен син Михајло (Суботиќ 1971: 5).

Ктиторот на црквата Партение е насликан како во десната рака држи голем модел на црквата, додека со левата рака, која е свиткана во лактот, молбено ја спружува кон Христос, насликан допојасно во горниот лев агол на композицијата како го благословува ктиторот. Моделот на црквата, кој го држи ктиторот Партение, главно, се совпаѓа со нејзиниот сегашен изглед, иако се забележливи некои ситни недоследности (Ћоровиќ-Љубинковиќ 1951: 175; Суботиќ 1971: 31). Текстот што се наоѓа покрај неговиот портрет со моделот на градбата в рака, како што нагласува Г. Суботиќ, би можел да содржи интересни податоци што би придонеле поблиску да се разјасни личноста на ктиторот, но, за жал, денеска тој е доста оштетен и тешко може да се реконструира (Суботиќ 1971: 4). Одзади ктиторот Партение е насликана неговата мајка Марија, постара жена облечена во монашка риза, која во кратката молитва е означена како презвитерка, веројатно, како што забележува Г. Суботиќ, со желба да се укаже на нејзиниот претходен општествен статус. Во предниот дел на композицијата, под моделот на црквата, е портретот на рано умрениот син на ктиторот Михајло, кој веројатно имал околу десет години (Ћоровиќ-Љубинковиќ 1951: 175; Суботиќ 1971: 5; Грозданов 1980: 159).

Во натписот што се наоѓа над ликот на мајката Марија има вест за нејзиниот покоен маж Јован, таткото на ктиторот Партение, во која изрично се нагласува дека бил јереј, т.е. свештеник. Оттука се објаснува и необичниот назив *πρεσβυτέρας*, т.е. презвитерка, со кој се ословува мајката Марија, кој, според Г. Суботиќ, единствено може да значи дека Марија била попадија, сопруга на свештеник (Суботиќ 1971: 6).

Во времето на подигањето на својата задужбина, како што нагласува Г. Суботиќ, јеромонахот Партение се наоѓал во подемот на својот животен пат (Суботиќ 1971: 6). Тој е претставен како средовечен, крепок човек, чијшто син има десетина години. Насликан е гологлав со кратко потстрижена коса и исчешлана наназад и зад ушите, и со релативно кратка брада што може да укажува на можноста дека Партение набрзо го примил монашкиот чин (Суботиќ 1971: 5). Во времето на зографисувањето на црквата, сопругата на Партение, за која нема никаков податок, веројатно веќе била почината, а неговото претставување како монах упатува на заклучокот дека се закалуѓерил како вдовец (Ћоровиќ-Љубинковиќ 1951: 176; Суботиќ 1971: 6). Притоа, Г. Суботиќ обрнува внимание на тоа дека на ктиторската композиција не се прикажани, па дури ни спомнати другите деца кои ги имал ктиторот Партение, а фактот дека на надворешната страна на јужниот влез подоцна е насликан неговиот внук Никандар, укажува на тоа дека Партение пред да стане монах, покрај малечкиот покоен Михајло, имал барем уште едно дете преку кое се продолжило неговото потомство.

На надворешната страна на јужниот сид, западно од влезната врата, се наоѓа композиција на портрети, веројатно, насликани околу средината

или почетокот на втората половина на XV век (Суботић 1971: 69), можеби околу 1460 година. Околу портретите има натписи на црковнословенски јазик кои се доста оштетени.

Во горниот лев агол на оваа композиција на портрети има насликано сегмент од небото од каде што се појавува само Христовата рака која благословува, а не бистата на Христос како што е претставено на композицијата насликана во наосот, што е карактеристично и за други ктиторски композиции насликани во таканаречениот турски период, како, на пример, ктиторската композиција во црквата Свети Спас во охридското село Лескоец (Ђоровић-Љубинковић 1951: 178).

На левата страна е претставен јеромонахот Никандар, архимандрит во Охрид, обележен како внук на Партение, великиот духовник во Охрид, под чијшто портрет е запишан натписот: **Прѣставѣ се рабъ б(о)жї Нїкандръ, їеромонахъ(ъ) и архїмандрїтъ, внѣкъ Партеїїа великаго д(оу)ховника въ Охридъ.** (Суботић 1971: 107). Тој е прикажан како постара личност со веќе побелена брада и во времето на сликањето на неговиот портрет тој веќе бил мртов. Покрај него се насликани уште четири фигури на некое охридско благородничко семејство, а од натписите, што се запишани покрај ликовите, се дознава дека тоа се портретите на Јован, син на Петар и Комнина, неговиот малечок син Томко, жена со непознато име кое почнувало со буквата К, која го држи за рака синот Томко и која најверојатно е Јованова сопруга, и мало девојче, веројатно нивна ќерка, чиешто име не може да се одгатне, бидејќи е зачуван само првиот дел на зборот (Суботић 1980: 81; Грозданов 1983: 57). Портретите на Јован и на неговата жена се прикажани како младолики личности.

Иако во натписот не се споменува ништо за поврзаноста на другите насликани личности покрај внукот Никандар со Партениевото семејство, сепак може да се претпостави дека и тие му припаѓаат на истото семејството (Ђоровић-Љубинковић 1951: 178; Суботић 1971: 10). Од содржината на записката се дознава дека Јован не бил потомок на јеромонахот Партение, така што може да се претпостави дека тој, најверојатно, бил зет на неговото семејство. Младоликата жена, насликана покрај него со неговите деца, можела да му биде правнука на јеромонахот Партение, ќерка на Партениевиот внук Никандар. Иако за архимандритот Никандар нема никакви други податоци, сепак не треба да се исклучи можноста дека тој, како и неговиот дедо, бил оженет пред да се замонаши.

Г. Суботиќ смета дека во времето кога е насликана оваа композиција, сопругата на Јован, сè уште била жива и дека таа е ктиторот на композицијата, која ги порачала сидните слики во помен за нејзиното прерано загубено семејство, што значи дека нејзиниот сопруг и нивните две деца биле починати (Суботић 1971: 10).

Од расположливите податоци не може со сигурност да се определи потеклото на јеромонахот Партение и на неговото семејство. Дека сите записи и натписи во наосот на црквата Свети Константин и Елена се напишани на грчки јазик, не треба априори да се тврди дека јеромонахот Партение имал грчко потекло. Впрочем, познато е дека во средниот век честа е појавата натписите на ктиторите во црквите да се пишуваат на грчки

јазик. Исто така е познато дека во црквите во Охрид, покрај тоа што богослужбата се вршела на грчки јазик, таа се извршувала и на црковнословенски јазик, што се потврдува и со списокот на подвижниот имот, регистриран во натписот над јужната врата, каде што изрично се кажува дека црквата Свети Константин и Елена располага со извесен број книги напишани на црковнословенски јазик (Суботић 1971: 10). Од друга страна, пак, подоцнежните натписи на фасадата на црквата Свети Константин и Елена се напишани на црковнословенски јазик.

Личните имиња на членовите на семејството кои ни се познати од натписите во црквата Свети Константин и Елена – *Парѣение, Марија, Јован, Михајло, Пеѣар*, иако се од несловенско потекло, сепак тие претставуваат христијански имиња кои често се употребуваат кај Македонците. Единствено личното име *Никандар* е невообичаено и поретко се среќава кај нас, но тоа, најверојатно, претставува монашко име на охридскиот архимандрит. Исто така, може да се претпостави дека и личните имиња на јеромонахот Партение, како и на неговата мајка Марија, веројатно, се нивните монашки имиња кои ги добиле откако се замонашиле, така што нивните крсни, официјални имиња дури ни се непознати. Личното име *Комнина*, коешто е варијанта на името *Комнена*, како што се вика мајката на Јован, потекнува од грч. Κομνηνή, создадено наспрема машкото име *Комнен*. Личното име *Комнена*, како и хипокористичите *Комка, Комла, Комлена, Комненија, Комна* се познати во нашата антропонимија (Станковска 1992: 386). За личното име *Томко* можеме со сигурност да тврдиме дека е македонско име. Имено, тоа е образувано со многу фреквентниот суфикс *-ко* од хипокористичното име *Томо* кое настанало со антропонимскиот суфикс *-о* од сложеното име *Томислав*, составено од императивната форма *ѣоми* од ст.сл. глагол **ТОМѢТИ**, **ТОМЛѢЖ** ‘мачи, малтретира; смирува, кроти’ и од компонентата *-слав* од ст.сл. именка **СЛАВА**.

Врз основа на погореизнесените податоци, со поголема сигурност може да тврдиме дека јеромонахот Партение и неговото семејство, кое традиционално било свештеничко и му припаѓало на свештеничкиот клер во Охрид, како и семејството на Јован, биле родум од Охрид, т.е. биле охридани со македонско потекло.

На јужниот сид, над влезната врата во црквата, како што споменавме погоре, под главниот ктиторски натпис, се наоѓа натпис во три колони текст, напишан на грчки јазик, во кој се наведува целокупниот подвижен и недвижен имот што ктиторот Партение ѝ ги завештува на црквата Свети Константин и Елена (Суботић 1971: 11; Грозданов 1980: 159).

Првпат текстот од катастихот од црквата Свети Константин и Елена, заедно со ктиторскиот натпис, го објавил М. Марковиќ во статијата „Грчки натпис са цркве Константина и Јелене у Охриду“ (Марковиќ 1951: 185–192). Тој, како што самиот посочува, немал непосреден допир со сакралниот споменик и својата студија ја напишал само врз основа на фотографска снимка, која била сопственост на проф. Ѓ. Бошковиќ, така што не бил во можност објективно да го опише и да ги даде димензиите на натписот, линиите и буквите (Марковиќ 1951: 188). Притоа, тој го поддржува гледиштето, искажано од страна на В. Петковиќ и М. Ќоровиќ-

Љубинковиќ, дека натписот настанал во втората половина на XIV век, па вели дека е можно годината на подигањето на споменикот да фигурирала на крајот од текстот во третата колона, ама тој не е зачуван. Оттука е разбирливо што при неговиот приказ на грчкиот натпис, како што се искажаа специјалистите, и покрај успешното разрешување на неговата целост, се направени голем број пропусти во читањето, преведувањето и објаснувањето на одделни делови од текстот.

Во својата статија „Прилог топономастици средњевековне Македоније“, М. Марковиќ се обидел да ги идентификува топонимите што се среќаваат во грчкиот натпис од црквата Свети Константин и Елена со денешните места од околината на Охрид, но и покрај тоа што неколку топоними успеал да ги идентификува, сепак определен дел од нив остана неидентификуван (Марковиќ 1951–1952).

Наскоро по неговото објавување, М. Петрушевски, врз основа на сопствено набљудување, го публикува грчкиот натпис од црквата Свети Константин и Елена (Петрушевски 1952а: 273–286). Во својата статија, освен тоа што го прикажува описот и димензиите на катастихот, линиите и буквите, тој извршил и поправки на некои погрешно транскрибирани и прочитани делови во натписот, направени од страна на М. Марковиќ и врз основа на тоа дава корисни забелешки и толкувања на некои неточни заклучоци изнесени во научните трудови на М. Марковиќ и на М. Ќоровиќ-Љубинковиќ. На крајот на статијата, заради илустрација на неговото читање, М. Петрушевски го објавува целиот грчки натпис.

По извршените конзерваторски зафати врз фрескоживописот во црквата Свети Константин и Елена, Г. Суботиќ извршил своја анализа на текстот од катастихот и откако утврдил дека објавениот примерок на натписот од М. Петрушевски не е идентичен со оригиналот, по направените исправки на текстот, новиот препис на натписот, проследен со превод и потребни напомени, заедно со останатите грчки и словенски текстови, повторно го објави во својата книга за црквата Свети Константин и Елена во Охрид (Суботиќ 1971: 13–21, 107–112). Притоа, за да се сфати подобро каде се наоѓал црковниот недвижен имот, тој приложува карта на која шематски е прикажан распоредот, речиси, на сиот имот, чијашто местоположба, главно, без тешкотии и со голема сигурност може да се утврди во околината на Охрид (Суботиќ 1971: 15).

Пописот на црковниот имот, како што е наведен во натписот, покажува дека тој настанал смислено и наеднаш. Најнапред е наведен инвентарот на подвижниот имот, т.е. на богослужбените книги и предмети, а потоа е наведен пописот на недвижниот имот по следниот редослед: првин се запишани лозјата, и тоа прво лозјата што се обработуваат, а потоа напуштените лозја, понатаму е наведена бавчата и на крајот се набројани нивите (Марковиќ 1951: 189–190; Суботиќ 1971: 23). Според соопштениот попис на имотот во натписот, недвижниот имот на црквата Свети Константин и Елена изнесувал: 6 лозја и уште неколку парцели лозја во Пешчи, од кои 2 лозја биле запуштени, 1 бавча и 10 ниви. Сиот недвижен имот на црквата Свети Константин и Елена се наоѓа во Охридската Котлина (Грозданов 1980: 159).

Земајќи го предвид местото кое го зазема пописот на имотот во рамките на сидната декорација, кој се наоѓа непосредно под главниот натпис во кој се говори за основачот на црквата, Г. Суботиќ е во право кога вели дека токму тоа покажува дека наведените богослужбени предмети и недвижниот имот претставуваат подарок на самиот ктитор, јеромонахот Партение (Суботиќ 1971: 23, 62).

Мотивот да се подари на црквата Свети Константин и Елена, покрај основните предмети за секојдневна и празнична употреба во богослужбата, недвижен имот, т.е. земја, и тоа да се обележи на видно место треба да се објасни не само како религиозен мотив, односно поради побожноста на ктиторот туку како обезбедување на постојани приходи како за црквата, така и за себе и за најблиските и за наследниците. Ако се има предвид и фактот дека ктиторската композиција и натписот, како што забележува М. Ќоровиќ-Љубинковиќ, се наоѓаат на дополнително додаден слој на малтер (Ќоровиќ-Љубинковиќ 1951: 175), не е неможна помислата дека тие се направени отпосле, односно откако е изградена црквата Свети Константин и Елена. А, бидејќи градбата на црквата Свети Константин и Елена, како што кажавме погоре, е завршена во 1385 година, кога Охрид веќе потпаднал под османлиска власт, тогаш станува појасно зошто ктиторот Партение го подарил својот недвижен имот на црквата, а тоа, пред сè, е од потребата да го заштити својот недвижен имот од можна експропријација од страна на османлиската власт, а истовремено да ја осигура егзистенцијата на црквата, но и својата егзистенција.

Вредноста на градбата, како што подвлекува Г. Суботиќ, кој бил поголем и побогат објект од старите сакрални споменици Свети Никола Болнички, задужбина на охридскиот архиепископ Никола и северната капела на црквата Света Богородица Перивлепта, задужбина на епископот Григорие, секако потврдува дека имотот на јеромонахот Партение не бил незначителен (Суботиќ 1971: 62). Дека јеромонахот Партение припаѓал на средниот слој во духовната хиерархија во тогашното средновековно општество, сведочи и обемот на неговиот недвижен имот што го подарил на црквата Свети Константин и Елена.

При обработката на топонимскиот материјал ние ќе го користиме современото издание на грчкиот натпис што го објави Г. Суботиќ во својата книга за црквата Свети Константин и Елена во Охрид. Одделните топоними, чијшто број изнесува 18 единици, се подредени по азбучен ред и се обработени како од етимолошки, така и од структурен и семантички аспект. Притоа е извршена соодветна убикација на сите локалитети што се споменуваат во грчкиот натпис од црквата Свети Константин и Елена.

Велгошти

Селото *Велѡοιίιι* се наоѓа недалеку од градот Охрид во северо-источен правец, во близина на патот Охрид – Ресен. Населбата е сместена на надморска височина од 727 м, а нејзиниот атар се издига до сртот на планината Исток (Панов 1998: 49). Селото *Велѡοιίιι* се граничи со селата: Рамне, Петрино (Ресенско), Скребатно, Лескоец и со градот Охрид.

Во селото има стара црква Св. Пантелејмон и понова црква Св. Климент. Над селото се наоѓа манастирот Св. Илија, а пониско крај селото е манастирот Св. Петка.

Името на селото *Велѡοιίιι* првпат е забележено во грчкиот натпис во црквата Свети Константин и Елена, која имала неколку земјишни парцели во атарот на ова село. Така, во еден дел од натписот е наведено дека црквата имала лозје во атарот на селото *Велѡοιίιι*: ἑτερον ἀμπέλιον κάτωθεν τῆς Βελγόστης πλίσιον ἐξ ἀνατολὸν ἱερέος Παύλου τοῦ νομιόδοτου, ἐκ δυσμὼν πλίσιον τοῦ Ἀγίου Ἰω(άννου) τοῦ Θεολογού., а преводот гласи: „едно лозје во *Велѡοιίιι*, близу свештеникот Павле номиодот од исток и покрај Свети Јован Богослов од запад.“ (Суботић 1971: 20, 107). Од записот се дознава дека лозјето што било сопственост на црквата Свети Константин и Елена се наоѓало во селото *Велѡοιίιι*, во близината на имотот на свештеникот Павле, номиодот, што се наоѓал од источната страна на лозјето, а на западната страна лозјето се граничело со имотот на црквата Свети Јован Богослов. Во натписот е употребен грчкиот збор νομιόδοτου, од νομιόδοτις, чиешто значење М. Петрушевски го објаснува со дефиницијата ‘свештеник што држи пари на манастирот, односно црквата и што дава награди, плати и дарови’ (Петрушевски 1952а: 280–281).

Потоа, во натписот се споменува уште еден црковен имот во селото Велгошти: ἑτερον περιβόλην εἰς τοὺς Βελγόστας ἐξ ἀνατολῷ πλ(ησίον) τῆς ὁδοῦ κ(αὶ) ἐκ δ(η)σμὼν του Νικολητζα κ(αὶ) τοῦ ἱερέος Θεωδόρου κ(αὶ) ἐκ βορ<ρ>α τον πεδ<ί>ων τοῦ Τζαούσι., а преводот гласи: „една бавча во *Велѡοιίιι*, од исток покрај патот, од запад покрај Николица и свештеникот Теодор, а од север (до) децата на Чауша.“ (Петрушевски 1952а: 278; Суботић 1971: 20, 107–108). Од записот се дознава дека бавчата што ѝ припаѓала на црквата Свети Константин и Елена се наоѓала во Велгошти и од исток се наоѓала покрај патот, од запад се граничела со имотите на Николица и на свештеникот Теодор, а од север се граничела со имотот на децата на Чауш.

Во натписот се наведени уште две црковни ниви што се наоѓале во атарот на селото *Велѡοιίιι*, а таму е запишано: ἑτερον χοράφιον κάτωθεν τῆς Βελγόστης, π[λ(ησίον)] ἐξ ἀνατολῶν τῆς ὁδοῦ κ(αὶ) ἐκ νότ[ου] πλ(ησίον) τοῦ μο]νοπατί(ου). ἑτερον χορ[άφιον] κάτωθεν τῆς Βελγόστης..., а преводот гласи: „една нива во *Велѡοιίιι*, од исток покрај патот, а од југ (покрај) патеката; уште една нива (во) *Велѡοιίιι*...“ (Суботић 1971: 21, 108). Од цитираниот текст се дознава дека црквата Свети Константин и Елена поседувала две ниви во *Велѡοιίιι*, од кои едната нива од исток се наоѓала покрај (главниот) пат, а од југ била омеѓена со некоја помала патека, а за втората нива се кажува само дека била во *Велѡοιίιι*, без да се определат подетално нејзините меѓи.

Во Слеченскиот поменик, чиешто записи датираат од XVI век, името на селото е забележено во обликот **Вел’гошн** (Селищев 1933: 68), а со формата **Вельгошн** тоа е напишано во изданието на поменикот од В. Григорович (Споменик 1890: 182).

Во турскиот пописен дефтер за Охридската нахија од 1536 до 1539 година селото е заведено како *Велџошџи* (Стојановски, Ѓоргиев 2001: 38). Во опширниот пописен дефтер за Охридската нахија од 1583 година името на селото е запишано со формата *Велџошџа* (Стојановски 2000: 44), а во истиот дефтер тоа е напишано и како *Велџошџе* (Охрид II 1978: 28, 91).

Во патописот на Г. Ј. Хан, во кој се изнесени податоци од неговото патување по реките Дрим и Вардар во 1863 година, името на селото се предава со формите *Велиџошџи* и *Велџошџи* (Хан 1876: 399; Матковски 1992а: 646–647), а С. Веркович го предава во обликот *Велџошџи* (Веркович 1889: 295). Во пописот на населението во Битолската каза од 1897 година името на селото е запишано во обликот *Velgostié* (Полјански 1969: 19), а кај В. К’нчов е напишано *Велгошџи* (К’нчовъ 1900: 252). Во еден турски документ од 1903 година, во кој е даден список на селата во Охридската каза, селото е заведено како *Велџошџи* (Стојановски 1993: 171). Од Д. М. Бранкоф тоа е запишано со формата *Velgochti* (Brankoff 1905: 164). Во именикот на населените места во Југославија од 1930 година селото е заведено како *Velgošte* (Rečnik 1930: 484). На картата од А. Селищев, приредена во неговата книга за словенското население во Албанија, името на селото е запишано со формата *Велгошџи* (Селищев 1931: Карта 3d). На топографската карта од 1955 година името на селото е внесено со формата *Велџошџи* (Петрушевски 2001: 78). На административната карта на СРМ од 1976 година селото се бележи како *Велџошџи* (Карта 1976), а со формата *Велџошџи* името на селото е внесено и на картата на Република Македонија (Карта). Кај Ј. Трифуноски името на селото е забележено во обликот *Велџошџе* (Трифуноски 1992: 142). Во месниот изговор се употребува обликот *Велџошџи* што е земен и за административно име на селото (Закон 2004: 5).

Од историските потврди за името на ова село може да се претпостави дека паралелно дејствувале две форми: *Велџошџи*, односно *Вельџошџи* и *Велџошџа*, односно *Вельџошџа*.

Формата на името на селото *Велџошџи* < *Вельџошџи* може да се објасни на два начина. Прво, името на селото може да претставува посесивна топонимиска формација, добиена од некогашната атрибуциска синтагма **Велџошџи* < **Вельџошџи* (Куќи). Придавскиот дел од синтамата **Велџошџи* < **Вельџошџи*, по испуштањето на именскиот дел, се супстантивизирал и како елиптично име функционира до денеска. Името на селото *Велџошџи* < *Вельџошџи* е образувано од личното име *Велџосџи* < **Velgostъ* со посесивниот придавски суфикс -џ во формата за множина -џи (Пјанка 1970: 102), а во семантички поглед означува ‘куќи кои му припаѓаат на Велгост’. Второ, името на селото *Велџошџи* < *Вельџошџи* може да е добиено со топонимизација на првобитното патронимско, односно родовско-фамилијарно име **Велџошџи* < **Вельџошџи* кое настанало со елипса на именката од постарата синтагматска форма **Велџошџи* < **Вельџошџи*

(деца, синови), чијашто придавска компонента е образувана со посесивниот придавски суфикс *-jъ* во неговата множинска форма *-ји* и тогаш неговото значење ќе биде 'место каде што живеат луѓето кои потекнуваат од Велгост, т.е. каде што живее неговото семејство' (Станковска 1997: 37).

Формата на името *Велџошѿѿа* < **Вельџошѿѿа* настанала со супстантивизација на придавката од постарата придавска синтагма **Велџошѿѿа* < **Вельџошѿѿа* (*Вьсь*), а при образувањето на придавскиот дел од синтагмата учествува придавскиот суфикс *-jъ* во неговата форма за женски род *-ја* и од семантичка гледна точка ојконимот *Велџошѿѿа* означува 'село кое му припаѓа на Велгост' (Станковска 1997: 37–38).

Подоцнежната форма *Велџошѿѿе* се јавува како резултат на промената на суфиксот *-jъ* во ср.р. *-је* под влијание на именката од ср.р. *село*.

На македонската јазична територија идентични топонимски образувања претставуваат ојконимите: *Велџошѿѿ* – исчезнато село во Тетовско, чиешто име повеќепати е регистрирано во Пописот на имотот на манастирот Св. Богородица во Тетово од 1343 година каде што стои: **Н** лнѿа-доу коупн Нгнатнѿе поѿъ поѿъ Вельџошомѿ; **И**ѿнѿа нѿ Велџош (Мошин 1980: 294), *Велџошѿѿе* – исчезнато село во Битолско, регистрирано во турскиот опширен пописен дефтер за Битолската нахија од 1468 година (Соколоски 1973: 215), *Велаџошѿѿа* – село во Бератско (Албанија), кое е забележено во турските документи од 1431 година (Заимов 1975: 174), како и ојконимот *Велиџошѿѿа* – село во областа Аркадија (Грција), регистрирано од М. Фасмер со формата *Велџошѿѿ* (Vasmer 1941: 150).

Личното име *Велџосѿѿ* < **Velъgostъ* е сложено двочлено име составено од морфемата *вел-*, која потекнува од ст.сл. придавка **ВЕЛНН** 'велик, голем' и од компонентата *-џосѿѿ*, којашто е рамна на ст.сл. именка **ГОСТЪ** 'гост(ин)' со првобитно значење 'туѓинец, дојденец во одредена заедница'. Со морфемите *вел-* (*веле-, вели-, вело-*) во нашиот антропонимски систем се образувани личните имиња *Велебиѿѿ*, *Велибор*, *Велимир*, *Велислав*, *Веломир*, а морфемата *џосѿѿ/-џосѿѿ* како втора компонента се јавува во составот на личните имиња *Доброџосѿѿ*, што се наоѓа во основата на ојконимот *Доброџошѿѿе* – исчезнато село во Тетовско, а како прва компонента е искористена во образувањето на личните имиња *Госѿѿивар*, *Госѿѿирад*, *Госѿѿољуб* (Станковска 1992: 58–59, 80).

Личното име *Велџосѿѿ* лежи во основата на топонимот *Велџосѿѿ* (Србија) (Пешикан 1986: 21), кој е образуван со исчезнатиот придавски суфикс *-џ*, кој се карактеризирал со посесивното значење, а личните имиња *Велегост* и *Велигост* се познати во антропонимијата на бугарскиот јазик (Заимов 1988: 45–46).

Со односните антропонимски деривациски морфеми во аналогна позиција се образувани редица сложени лични имиња во другите словенски јазици, сп. буг. *Велислав*, *Веломир*; *Мислигост*, *Радогост* (Заимов 1988), срп. *Велибор*, *Велимир*; *Милоџосѿѿ*, *Радоџосѿѿ* (Грковић 1977), *Иноџосѿѿ*, што се наоѓа во основата на името на средновековната жупа и град *Иноџошѿѿа* за кој се претпоставува дека се наоѓал кај денешниот град Сурдулица (Трифуноски 1954: 35); чеш. **Velet'ub*, **Velemysl*; *Bolehost*, *Črnohost*, *L'ubohost* (Svo-

boda 1964: 76, 91), пол. *Wielebor, Wielebyt; Milogost, Skorogost* (Malec 1971: 122, 87), рус. *Людѣгость, Радигость* (Вуйтович 1981: 206–207).

Во натписот, како што видовме погоре, се споменува охриданинецот *Чауш*, кој, веројатно, во времето кога е испишан натписот во црквата, веќе бил починат, а имотот го наследиле неговите деца. Г. Суботиќ со право истакнува дека појавата на името *Чауш*, кое од специјалистите се разгледува како значаен податок за датирањето на црквата Свети Константин и Елена, не треба да се доведува во врска со присуството на Турците на Балканот, а особено не за времето на нивното владеење над македонските области (Суботиќ 1971: 14). Имено, личното име *Чауш* има словенско потекло и не треба да се поврзува со турскиот збор *чауш* (Петрушевски 1952a: 277; Коцо 1954: 191), кој потекнува од тур. *çavuş* 'офицер; подофицер, поднаредник; вооружен турски чувар' (Škaljić 1965: 166–167).

Личното име *Чауш* претставува хипокористично име кое е образувано од првиот отворен слог *Ча-* од двочлените имиња *Чагосиџ*, *Часлав* со антропонимскиот суфикс *-уш*. Првиот дел *Ча-* од сложените антропоними *Чагосиџ* и *Часлав* потекнува од коренот *ча-* од ст.сл. глагол **ЧАНАТИ**, **ЧАИЖ** со значење 'чека, се надева, очекува'. Составен дел на сложеното име *Чагосиџ* е морфемата *-госиџ*, која потекнува од ст.сл. именка **ГОСТЪ** 'гост(ин)', а кај името *Часлав* како втора компонента е вградена морфемата *-слав*, која потекнува од ст.сл. именка **СЛАВА** 'слава' (Станковска 1992: 298). Личното име *Чавуш*, кое е образувано со суфиксот *-уш* од хипокористичното име *Чаво*, изведено од *Часлав*, кај нас е документирано во пишани извори од XV век (Станковска 1992: 298).

Антропонимскиот суфикс *-уш* е општословенски деривациски елемент кој има прасловенско потекло. Во антропонимскиот систем на словенските јазици хипокористичниот суфикс *-уш* претставува продуктивен зборообразувачки елемент за образување на хипокористични имиња, сп. буг. *Гостуш, Добруш, Златуш, Малуш, Мируш* (Заимов 1988), срп. *Војуш, Дражуш, Медуш, Нежуш, Радуш, Славуш* (Грковић 1977), пол. *Borusz, Ludusz, *Rostusz, Wojtusz* (Malec 1982: 92), чеш. *Bělúš, Blahúš, Dědúš, Hodúš, Mladúš, *Trěbúš* (Svoboda 1964: 152).

Неговата продуктивност е одразена и во нашата антропониимија во која суфиксот *-уш* се употребува за образување на лични имиња од словенски: *Белуш, Бијуш, Блажуш, Боруш, Брануш, Велуш, Владуш, Војјуш, Добруш, Дражуш, Живуш, Љубуш, Малуш, Милуш, Мируш, Нежуш, Првуш, Радуш, Славуш, Чрнуш*, така и од несловенски основи: *Вануш, Гавруш, Гижуш, Гожуш, Димуш, Мајуш, Мијуш, Никуш* и други.

Велестово

Селото *Велесиово* е планинско село кое е сместено на западните падини од планината Исток, на надморска височина од 1080 м. Од градот Охрид е оддалечено 7 км во југоисточен правец. Селото *Велесиово* се гра-

ничи со селото Коњско, со ресенските села Лавци и Евла, потоа со селото Рамне и со градот Охрид.

Во *Велесѿово* се наоѓа црквата Успение на Пресвета Богородица, подигната во 1444 година. Пониско од селото се наоѓа помала црква која е посветена на св. Благовештение, а во близината на селото на падините на Галичица се наоѓа манастирската црква Света Троица.

Во грчкиот натпис во црквата Свети Константин и Елена во Охрид првпат се споменува името на селото *Велесѿово*, а таму стои: ἑτέρων χοράφιον κάτοθεν τοῦ Βελεῖστόβου., преводот гласи: „една нива во *Велесѿово*“ (Суботић 1971: 20, 108). Во наведениот текст се соопштува дека црквата Свети Константин и Елена поседувала една нива во селото *Велесѿово*.

Во еден документ на Охридската архиепископија од првата половина на XIII век е запишано дека еден селанец од селото Раби по име В’лкан, кој имал свое лозје во селото *Власѿо*, „притиснат од даноците“ бил принуден, заедно со својата сопруга Марија, да го напушти родното село и да се пресели во селото Грнчари (Охрид I 1978: 229–230). Селото *Власѿо*, коешто се споменува во документов, всушност, се однесува на селото *Велесѿово*.

Името на селото *Велесѿово* е регистрирано во турскиот опширен пописен дефтер за Охридската нахија од 1536 до 1539 година (Стојановски, Ѓоргиев 2001: 38), а неговото име со формата *Велесѿово* е запишано и во опширниот пописен дефтер за Охридската нахија од 1583 година (Стојановски 2000: 107).

Со формата *Weleschtova* името на селото се бележи на картата од Г. Ј. Хан, а во текстот се предава како *Velečova* (Хан 1876: 401, Карта). Завршетокот -а во името тој го објаснува како влијание на турскиот изговор, сп. *Куманова*, *Крајѿова* наместо *Куманово*, *Крајѿово*. Името на селото го споменува Г. Прличев во својата „Автобиографија“, напишана во 1884–1885 година, а таму е запишано: „Не сум само јас. Гледаш, тука се сите мажи од село *Велесѿово*.“ (Прличев 1974: 79). Од С. Веркович името на селото е наведено во обликот *Велесто* (Веркович 1889: 295), а во пописот на населението во Битолската каза од 1897 година е запишано со формата *Velestovo* (Полјански 1969: 19). Во своите белешки Б. Нушиќ името на селото го бележи со формата *Велесѿово* (Нушиќ 1966: 102). Од В. К’нчов е забележено со формата *Велесто*, а во заграда ја наведува и формата *Велестово* (К’нчовъ 1900: 252). Во еден турски документ од 1903 година, во кој е даден список на селата во Охридската каза, селото е заведено како *Велесѿово* (Стојановски 1993: 171). Кај Д. М. Бранкоф тоа е напишано со формата *Velestovo* (Brankoff 1905: 162), во именикот на населените места во Југославија од 1930 година е запишано со формата *Velestvo* (Rečnik 1930: 484), а кај А. Селишчев се бележи како *Велестово* (Селищев 1931, Карта 3d). На топографската карта од 1957 година името на селото е внесено со формата *Велесѿово* (Петрушевски 2001: 78). На административната карта на СРМ од 1976 година тоа се бележи со формата *Велесѿово* (Карта 1976), а со формата *Велесѿово* името на селото е внесено и на картата на Република Македонија (Карта). Официјалното име на селото е *Велесѿово* (Закон 2004: 5).

Изговорот на гласот ѿ како *ea* во грчкиот запис на името на селото Βελεῖστόβου = **Велѿстово** сведочи за чувањето на широкиот изговор на *e* во

акцентирана позиција во охридскиот говор сè до втората половина на XIV век (Петрушевски 1952а: 282; Конески 1965: 45).

Месното население своето село го вика *Велесѿо*, а настанало со промената на вокалот **ѿ** во *e* и со губење на интервокалното *v* со што се создаде услови за контракција на еднородните вокали *oo*, кои се нашле во непосреден допир, во едно долго *ō* кое во изговорот ја губи должината.

Ојконимот *Велесѿово* < **Велѣстово** е посесивно име, изведено од личното име *Велесѿ* со помош на суфиксот *-ово* (Пјанка 1970: 106). Личното име **Велесѿ*, како што забележува В. Пјанка, не е познато, но тој вели дека тоа можело да биде изведено со суфиксот *-есѿ* од некое име чиј прв член бил *Вель-* или *Вели-* (на пр. *Велимир* или **Вельѿосѿѿ*). Личното име *Велесѿ* < ст.сл. ***Велѣстѣ**, всушност, е деминутивно име, изведено со антропонимскиот деминутивен суфикс *-ѿ* < **-тѣ* од личното име *Велес* < ст.сл. ***Велѣсѣ**, а ова е добиено по пат на скратување од сложеното име *Велеслав* < ст.сл. ***Велѣславѣ**, варијантно име од *Велеслав*, потврдено во антропонимијата на словенските јазици, сп. буг. *Велеслав* (Заимов 1988: 46), чеш. *Veleslav* (Svoboda 1964: 91), пол. *Wiesław* (Malec 1971: 122). Антропонимот *Велеслав* < ***Велѣславѣ** е двочлено име, составено од морфемата *веле-* < ст.сл. **ВЕЛѢ-** од ст.сл. компаративна форма за среден род **ВЕЛѢ** 'поголем' од придавката **ВЕЛИН** 'велик, голем' и од морфемата *-слав* од ст.сл. именка **СЛАВА** 'слава'. Во нашите писмени споменици од XIV век е документирано личното име *Велеслав*.

Во топонимијата на Црна Гора е познато селото *Велесѿово* (Трифуноски 1992: 146), чиешто име е идентично со името на нашето село *Велесѿово*.

Старото име *Велесѿа*, коешто е образувано со антропонимскиот суфикс *-а* од името *Велесѿ*, се крие во основата на ојконимот *Велесѿино* = *Велѣстѿѿѿ* – село во Тесалија, Грција (Vasmer 1941: 108).

Според тоа, ојконимот *Велесѿово* потекнува од постарата придавска синтагма **Велесѿово* < **Велѣсѿѿово* (*Село*), чијшто придавски член е образуван од личното име *Велесѿ* < ст.сл. **Велѣстѣ** со формата за среден род *-ово* од посесивниот придавски суфикс *-ов* и означува 'село кое му припаѓа на Велест, односно село каде што живее Велест'.

Дворци

Во грчкиот натпис во црквата Свети Константин и Елена се споминува локалитетот *Дворци* каде што црквата имала свој имот, а таму е запишано: ἀμπέλιον εἰς τοὺς Δβόρτζους πλησίον ἐξ ἀνατολῶν τῶν παιδίων τοῦ Ἰησοῦτα κ(αὶ) γηρώθεν πλησίον τῆς ὁδοῦ. ἔτερ(ον) ἀμπέλιον αὐτοῦ ἄνωθεν τῆς ὁδοῦ., преводот е: „лозје во *Дворци*, покрај децата на Јанут од исток и наоколу покрај патот; друго лозје овде над патот“. (Суботић 1971: 20, 107). Од записот се

узнава дека црквата Свети Константин и Елена во месноста *Дворци* имала две лозја, од кои едното лозје од исток се граничело со имотот на децата на Јанут и се наоѓало покрај некој пат, а второто лозје се наоѓало над споменатиот пат.

Денеска во охридскиот крај не е познат локалитет што се вика *Дворци*. Тргувајќи од тоа дека името *Дворци* е непознато во Охридско, М. Петрушевски смета дека топонимот што е запишан во натписот во црквата Свети Константин и Елена, можеби, се однесува на кичевското село *Дворци* (Петрушевски 1952: 174). Г. Суботиќ забележува дека при убикацијата на одделни локалитети најмалку се успеало со барањето на местото *Дворци* и наведува дека во Душановата грамота за манастирот Св. Богородица Перивлепта од 1342–1345 година се споменуваат Горни Двор и Долни Двор кои се наоѓале во градот (Суботиќ 1971: 20, бел. 48).

Изнесеното гледиште од М. Петрушевски сметаме дека не е прифатливо, пред сè, поради тоа што во натписот од црквата Свети Константин и Елена, како што спомнавме и погоре, сите имиња на села и месности се наоѓаат во околината на Охрид. Според тоа, името на месноста *Дворци* не треба да се доведува во врска со името на кичевското село *Дворци*, а ниту, пак, со имињата на локалитетите *Горни Двор* и *Долни Двор*.

Оттука произлегува дека локалитетот *Дворци* треба да се бара надвор од градот Охрид, и тоа во близината на ридот Чекоштина, чиешто име во натписот од црквата Свети Константин и Елена е запишано веднаш по локалитетот *Дворци*.

Според нашето мислење, со името *Дворци* порано можеле да се именуваат два локалитета што се наоѓаат во близината на ридот Чекоштина.

Прво, не е неверојатно да се помисли дека со името *Дворци* порано се именувала тврдината (акрополот) што се наоѓа на Вишовски Рид, односно на Габавски Рид, а двете лозја кои биле сопственост на црквата се наоѓале во подножјето на ридот. Археолошките истражувања извршени на локалитетот *Габавци* и во неговата околина потврдија дека во овој реон порано постоела засега неидентификувана населба, в. *Паракасѝро*. Познато е дека во подножјето на ридот, што е вклучен во атарот на селото Подмолје, порано имало засадени лозја. Понатамошните археолошки истражувања треба да потврдат дали во внатрешноста на оваа тврдина имало изградено некој дворец или замок.

Второ, може да се претпостави дека со името *Дворци* можела да се вика сегашната месност Козлук, која е составен дел на локалитетот Паракастро. Археолошките истражувања открија дека на локалитетот Козлук порано имало римска вила, односно убава, раскошна куќа, дворец, со терми, со разиграна архитектура и со раскошни подни мозаици со временска припадност на III век од н.е., а во месноста Патерица е пронајдена градбена и садовна керамика, горетина и архитектонски остатоци на сидови од профани градби (Маленко 1985: 287), в. *Паракасѝро*. Порано, на месноста Патерица, исто така, имало засадени лозја. Не е исклучена можноста старото име *Дворци* да било истиснато од поновото име Козлук, како што почнале да ја викаат оваа месност Османлиите по нивното освојување на Охрид.

Топонимот *Дворци* потекнува од постарата ст.сл. форма **Дворьцн**, а е создаден со топонимизација на множинската форма **дворьцн** од ст.сл. именка **дворьць** ‘владетелска, аристократска кука, палата, замок’. Лексемата **дворьць** е образувана од ст.сл. апелатив **дворъ** со суфиксот **-ьць**. Денешната форма на апелативот *дворец* е добиена со замената на редуцираниот вокал од преден ред **ъ** со вокалот *e*, по губењето на редуцираниот вокал **ъ** на крајот на зборот (Конески 1965: 31).

Лексемата *двор* ‘голема раскошна кука во која живее владетел или властелин, палата; заграден простор околу кука’ (ТРМЈ 2003: 405) е општо-словенски збор, сп. буг. *двор*, срп. *двор*, хрв. *dvor*, словен. *dvor*, рус., брус. *двор*, укр. *двір*, пол. *dwór*, чеш. *dvůr*, слов. *dvor*, глуж., длуж. *dwór*, кој потекнува од ст.сл. **дворъ**, а ова води потекло од и.е. основа **dhyor-* (Skok 1971: 465–467; Bezljaj 1976: 124).

За споредба на нашиов топоним ќе го наведеме словенечкиот потапоним *Dvorce* – поток (Bezljaj 1956: 162).

Инаку, топонимот *Козлук* е од турско потекло. Во основата на топонимов се крие апелативот *коз* кој потекнува од тур. *koz* ‘орев, *Juglans regia*’, а при неговото образување учествува суфиксот *-лук* од тур. *-lük* (*-luk*) и означува ‘место каде што расте орев, обраснато место со ореви’. Во македонскиот стандарден јазик, турските суфикси *-lik*, *-luk*, *-lik*, *-lük*, кои во народните говори се среќаваат како варијантни деривациски морфеми, се унифицирале во *-лак* (Јашар-Настева 2001: 223).

Во атарот на селото Брештани една месност се вика *Козлџк*, а во топонимијата на Босна и Херцеговина се среќава топонимот *Kozluk*, познат локалитет во околината на Зворник (Skok 1972, 328). Фитонимот *коз* се наоѓа и во првиот дел на сложеното име *Коз Бунар* – село во Радовишко.

Во погоре цитираниот текст од грчкиот натпис се споменува одамна заборавеното лично име *Јануѝ*. Кога се пишува натписот во црквата Свети Константин и Елена, охриданиецот Јанут, веројатно, веќе бил починат, па затоа како наследници на неговиот имот се јавуваат неговите деца.

Личното име *Јануѝ* е хипокористично име кое е образувано од името *Јано* со суфиксот *-уѝ*. Личното име *Јано* претставува хипокористично образување од личните имиња *Јанакиј*, *Јанакија*, *Јован*, или од вториот дел од имињата *Билјан*, *Бојан*, *Силјан*, *Сѝојан* и други.

Суфиксот *-уѝ* е општословенска деривациска морфема, чиешто потекло не е сосем јасно. Во македонскиот антропонимиски систем е непродуктивен. Од нашиот антропонимиски материјал узнавме дека со овој суфикс се образувале лични имиња од словенско: *Бобуѝ*, *Боџуѝ*, *Брезуѝ*, *Будуѝ*, *Буруѝ*, *Добруѝ*, *Драџуѝ*, *Друџуѝ*, *Коркуѝ*, *Радуѝ*, како и од несловенско потекло: *Барбуѝ*, *Никуѝ*, *Туруѝ* (Станковска 1992). Старото лично име *Хоруѝ*, кое е образувано од хипокористикот *Хоро* со суфиксот *-уѝ*, е заложено во основата на ојконимот *Хоруѝ* – село во Лагадинско, Грција (Станковска 2002: 410).

Лични имиња образувани со антропонимискиот суфикс *-уѝ* се присутни во антропонимијата на словенските јазици, сп. буг. *Белут*, *Богут*,

Владут, Добрут, Драгут, Малут, Мирут, Негут, Радут (Заимов 1988), срп. *Боџуи, Драџуи, Милуи, Мируи, Перуи, Радуи, Рахуи* (Грковић 1977), словен. *Borut*, чеш. *Blahut, Bohut, Bořut, *Črnut, *Dobrut, Horut, *Chotut, Macut, Machut, Pechut, *Sobut, *Třebút* (Svoboda 1964: 166), пол. *Borut, Solut* (Malec 1982: 154–155).

Во антропонимскиот зборообразувачки систем се употребуваат и полиморфемни суфикси како што се: суфиксот *-уиѝа*, кој настанал од суфиксот *-уиѝ* со додавање на антропонимскиот суфикс *-а*, суфиксот *-уиѝин*, кој е создаден со додавање на антропонимскиот суфикс *-ин* и суфиксот *-уиѝко*, кој настанал со додавање на антропонимските суфикси *-ко*. Во нашата антропонимија со суфиксот *-уиѝа* се образувани личните имиња: *Бабуиѝа, Барбуиѝа, Драџуиѝа, Мишѝуиѝа, Раџуиѝа, Радѝуиѝа, Роџуиѝа*, со суфиксот *-уиѝин* се образувани личните имиња: *Боџуиѝин, Дарѝуиѝин* од исч. **Дарѝуиѝ(а), Драџуиѝин, Милѝуиѝин* од исч. **Милѝуиѝ*, а со суфиксот *-уиѝко* се изведени личните имиња: *Милѝуиѝко* од исч. **Милѝуиѝ*, *Секуиѝко* од исч. **Секуиѝ* (Станковска 1992).

Антропоними образувани со полиморфемните суфикси *-уиѝа, -уиѝин, -уиѝко* се среќаваат и во антропонимијата на другите словенски јазици, сп. буг. *Белута, Богута, Богутко, Владута, Драгута, Милутин, Милутинко, Радутин* (Заимов 1988), срп. *Берѝуиѝа* од исч. **Берѝуиѝ, Боџуиѝа, Драџуиѝин, Милѝуиѝин, Перѝуиѝа* (Грковић 1977), хрв. *Dragutin, Dragutinko, Milutin, Milutinko* (Šimundić 1988: 409, 435), чеш. *Bohuta, Bořuta, Čachuta, *Mašuta, *Sobuta, Jěchuta, Macuta, Rohutin*, словин. *Laduta* (Svoboda 1964: 166), пол. **Bratuta, Brnuta, *Dobruta, Maluta, Miruta, Nieguta, *Raduta, Wojuta* (Malec 1982: 154–155).

Канео

Денес локалитетот *Канео* е дел од градот Охрид, кој се наоѓа покрај брегот на езерото, надвор од градските сидини. Во минатото *Канео* било село. Од месното население тоа се вика *Кáнео*, но се употребува и формата *Кáно*.

Неговото име првпат се споменува во натписот на црквата Свети Константин и Елена, и тоа како составен дел на името на црквата *Свеѝи Јован Боџослов Канео*, каде што е запишано со формата *Канево*: ἐτερ(ον) χοραφιον κάτθ[εν] τοῦ Λεασκοβτζου, πλ(ησίον) ἐξ ανατολῶ[ν τοῦ Ἱ]ω(άννου) τοῦ Θεολόγου του Каневоῦ κ(αὶ) ἐκ δησμῶν ἕως τῆς ὁδοῦ., а преводот гласи: „една нива во Лесковец, од исток покрај *Јован Боџослов Канево*, а од запад до патот.“ (Суботић 1971: 21, 108). Од наведениот текст се дознава дека црквата Свети Константин и Елена поседувала една нива во селото Лесковец, која од исток се граничела со имотот на црквата Свети Јован Богослов, што се наоѓа во *Канево*, а од запад се наоѓала до патот, в. *Лесковец*.

Во турскиот опширен пописан дефтер за Охридската нахија од 1583 година е регистрирано маалото *Канева*, охридски рибари, заедно со маалото Лабинова (Стојановски 2000: 57). Во него се попишани 42 христијански семејства и 3 неженети лица.

Во Кодексот на Митрополијата, првобитно составен во 1609 година, а потоа целосно или делумно зачуван во преписите на Козма Китијски од

1694 година и на А. К. Робе од 1906 година, името на Шестата енорија на рибарите е *Канево*, а во неа биле вклучени црквите: *Свети Јован Богослов*, *Свети Никола*, *Пресвета Богородица од Благовештение* и *Св. Вознесение* (Ристески, Ангеличин 1995, Факсимил: 14).

Како дел од градот, *Канео* се споменува во патописот на В. Григорович од 1845 година, а таму е запишано: □ „Некои делови од градот ги носат уште старите називи, како Варош, Кошишта, Плаошник, *Канево* и Лобиново.“ (Матковски 1992: 275). Од К. Шапкарев, во описот на градот, објавен во 1901 година, *Канео* е запишано како едно од маалата во Варош: „*Канео* во едно каменито езерско заливче“ (Шапкарев 1984: 235). Кај Ст. Симиќ името на маалото е запишано со формата *Канево* (Симиќ 1925: 46). Името на ова маало од И. Снегаров е напишано во обликот *Канео*, а притоа наведува дека овој облик е добиен од *Камнево* (Снџгаровъ 1928: 92).

Постарата форма на топонимот *Канео*, како што потврдува записот од црквата Свети Константин и Елена, била *Канево*. Топонимот *Канево* претставува елиптично име, коешто е добиено со супстантивизација на придавката од првобитната атрибуциска синтагма **Канево (Село)*. Придавскиот член **Канево* од синтагмата **Канево (Село)* е образуван со посесивниот придавски суфикс *-ев* во формата за среден род *-ево*, којшто претставува палатална варијанта на придавскиот суфикс *-ов*. Во неговата основа се наоѓа личното име *Кане* (Станковска 1996: 258).

Во нашиот антропонимски фонд, покрај личното име *Кане*, се среќаваат и хипокористите *Кана*, *Кано*, како и изведените имиња *Канде*, *Кандо*, *Канин*, *Канко*, *Канџо*, *Канче*, *Канчо* (Станковска 1992: 142–143). Личните имиња *Кана*, *Кане*, *Кано* можат да бидат изведени од вториот дел на личните имиња *Вукан*, *Пейќан*, како и од личното име *Камен*, но исто така тие можат да потекнуваат и од некое сложено име во чијшто состав се наоѓа морфемата *кани-* која по потекло е од ст.сл. глагол **КАНИТИ** ‘повикува, вика’. Во нашиот јазик глаголот *кани* има значење ‘повикува, вика некого на нешто (на гости, на свадба, на работа)’. Сложеното лично име *Канимир* е засведочено во антропонимијата на словенските јазици, сп. буг. *Канимир* (Заимов 1988: 117), пол. *Kanimir*, покрај *Kanimil* (Malec 1971: 90), чеш. *Kanimír*, покрај *Kanibor* (Svoboda 1964: 77).

Од нашиот антропонимски фонд, како интересен пример, ќе го споменеме личното име *Канадеј*, регистрирано во Пописот на имотите на тетовскиот манастир Света Богородица од 1343 година каде што е запишано: **ѠТЬ СИПОУЊДННОВЕ МЕГЕ ДО КАНАДѢИ** (Мошин 1980: 285). Сложеното име *Канадеј* е составено од компонентите *кана-* од *кани-* од ст.сл. глагол **КАНИТИ** и *-деј* од ст.сл. глагол **ДѢЯТИ** ‘прави, работи, дејствува’, а неговото преносно значење би било ‘да се кани, да се повикува да работи, т.е. да биде работлив’. Во антропонимијата на словенските јазици, иако поретко, сепак се среќаваат лични имиња образувани со морфемата *-деј*, сп. рус. *Надеј* (Skulina 1974: 17), пол. *Dobrodziej*, *Drogodziej*, *Nadziej* (Malec 1971: 85), ст.чеш. *Naděj*, словин. *Dobrodei* (Svoboda 1964: 94).

Покрај нивното словенско потекло, личните имиња *Кана*, *Кане*, *Кано* во поново време можат да бидат изведени и од несловенски лични имиња како што се антропонимите *Константијин*, *Лукан* и сл.

Соодветни лични имиња се застапени и во други ојконимиски единици на македонската јазична територија. Така, личните имиња *Кана* и *Канар* се наоѓаат во основата на ојконимите *Канино* – село во Битолско, *Канарево* – село во Кумановско, а личното име *Канеш* се крие во основата на топонимот *Канеш* – место на планината Стогово (Гари, Дебарско), забележено на географската карта од 1956 година (Петрушевски 2001: 256).

Керамарија

Во катастихот во црквата Свети Константин и Елена се споменува месноста *Керамарија*, а таму е запишано: ἑτέρα ζαγόνι<α> δ̃ εἰς τὰ Κεραμαρ<ε>ία εἰς τὸ Παρακάστρον, πλ(ησίον) ἐξ ανατολῶν ἕως τοῦ Νηντζου κ(αὶ) ἐκ δυσμῶν τῆς ἀγιοτάτης ἀρχιεπισκοπῆς., преводот гласи: „една (нива од) четири загони во *Керамарија*, во Паракастро, источно покрај Нинчо, а западно (до) најсветата архиепископија“ (Суботић 1971: 20, 108). Од содржината на текстот се дознава дека црквата Свети Константин и Елена имала нива од четири загони во месноста *Керамарија*, што се наоѓа на локалитетот Паракастро, која од исток се граничела со имотот на Нинчо, а од запад се граничела со имотот на црквата на Архиепископијата.

Земајќи го предвид името на локалитетот τῶν Κεραμαρείων, кој се наоѓа на спротивниот брег на Златен Рог и надвор од тврдината на византиската престолнина Константинопол, Г. Суботиќ смета дека грчкото име на месноста, веројатно, гласело τὰ Κεραμαρ<ε>ία, а неговото значење го доведува во врска со обработката на керамика, односно со постоењето на грнчарски работилници на ова место (Суботић 1971: 17). Притоа, тој забележува дека засега не може со сигурност да се утврди каде се наоѓале локалитетите *Керамарија* и *Паракастро*.

Топонимот *Керамарија* е од грчко потекло. Основата на топонимот *Керамарија* < Κεραμαρία е изведена од грчкиот апелатив κέραμος ‘глина (и сè што е печено од глина)’, сп. грч. κεραμική ‘керамика’, κεραμοποιεῖο ‘продавница за керамика’, κεραμίδι ‘керамида’, κεραμιδαρείο ‘работилница за керамиди, керамидница’, Κέραων (ἄγορά) ‘град’, а при неговото образување учествува суфиксот -αρία. Овој суфикс претставува полиморфна деривациска морфема, составена од суфиксот -ар, кој води потекло од лат. -arius и од грчкиот суфикс -ία.

Во современиот македонски јазик со суфиксот -арија се образуваат именки кои имаат збирно значење, а можат да бидат изведени од именски основи што означуваат лица: *манџујарија*, *сџуденџијарија* и од именски основи што означуваат предмети: *дрвенарија* ‘предмети од дрво’, *железарија* ‘предмети од железо’, *сџакларија* ‘производи од стакло’, *сџоларија*, покрај тоа што означува ‘занаетчиска гранка што се занимава со преработка на дрво’, означува и ‘производи од столарски занает’ (Конески 1995: 62).

Суфиксот *-арија* во српскиот и хрватскиот јазик се употребува за образување на именки што означуваат работилници и продавници, сп. *stolarija*, *štamparija*, *železarija*, а исто така се употребува и за образување на именки што означуваат предмети, сп. *drvenarija* ‘дрвени работи’ (Skok 1971: 51).

Според тоа, може да се претпостави дека името на месноста *Керамарија* < *Κεραμαρία* означува ‘место каде што се изработувале предмети од глина, т.е. грнчарски предмети’. Познато е дека алувијалната рамнина околу Коселска Река е богата со песокливо-иловест состав, односно со песок, мил и глина (Трифунски 1992: 10; Охрид I 1978: 27).

Од турските пишани извори се дознава дека во втората половина на XVI век меѓу христијаните во Охрид и Струга особено бил развиен грнчарскиот занает, а струшките изработки од глина биле познати сè до најново време (Охрид II 1978: 104).

Како илустративен пример за суфиксот *-арија* ќе го наведеме топонимот *Каламарија* – градска порта на градот Солун и месност со солана, којшто е регистриран уште во турскиот опширен пописен дефтер за Солунскиот санџак од 1568/69 година (Стојановски 2002: 29, 161, 163). Денес *Каламарја* < *Каламарија* е приградска населба која се наоѓа на јужната страна на градот Солун, крај Солунскиот Залив, подигната по 1922 година (Симовски 1998: 324). Топонимот *Каламарија* < *Καλαμαρία* е образуван од грчкиот збор *καλάμι* ‘трска’ со суфиксот *-αρία* и означува ‘место обраснато со трска’ или ‘работилница за обработка на трска, трскара’.

Ние сметаме дека месноста *Керамарија*, којашто е дел од локалитетот Паракастро, се наоѓа на самото езерското крајбрежје, го зафаќа просторот околу устието на Коселска Река во Охридско Езеро и се протега сè до атарот на селото Подмолје. Во минатото во пределот околу устието на Коселска Река, каде што почвата е богата со глина, се изработувале грнчарски садови. Денес, низ оваа месност поминува патот Охрид – Струга, а порано тука имало ниви.

Лакочереј

Во грчкиот натпис во црквата Свети Константин и Елена на двапати се споменува името на селото *Лакочереј* каде што е запишано со формата *Λυκοcherevi*, односно со дијалектната форма *Λᾱκοcherevi*: *χωράφιον εἰς τὴν Λουκοτζέρεβ<ην>, πλ(ησίον) ἐξ ανατολῶν τοῦ παλὰ Στεφάνου καὶ) ἐκ δισμῶν πλησίον κυρ Νικολάου τοῦ Μάμινου.*, а преводот гласи: „Нива во *Λᾱκοcherevi*, од исток близу попот Стефан, а од запад покрај кир Никола Мамин.“, а потоа продолжува записот: *ἕτερον χωράφιον εἰς τὴν αὐτὴν τὴν Λουκοτζερεβὶν πλ(ησίον) ἐξ ανατολῶν τῆς δημοσίας ὁδοῦ, ἐκ δισμῶν πλ(ησίον) τῆς Ἁγίας Βαρβάρας.*, чијшто превод гласи: „друга нива во истите *Λᾱκοcherevi*, од исток до јавниот пат, а од запад близу Света Варвара.“ (Суботић 1971: 20, 108). Од содржината на двата записа се дознава дека црквата Свети Константин и Елена имала две ниви во селото *Лакочереј*, од кои едната нива од исток се наоѓала близу до имотот на попот Стефан, а од запад се граничела со имотот на кир Никола

Мамин, додека другата нива од исток се наоѓала до јавниот пат, а на запад била близу до имотот на црквата Света Варвара, в. *Свѣѣѣѣ Варвара*.

Селото *Лакочереви* што се споменува во катастехот на црквата Свети Константин и Елена се однесува на денешното охридско село *Долно Лакочереј*. Дека во минатото постоело само едно село со името *Лакочереви*, се потврдува и од други пишани извори. Така, во Поменикот на манастирот Зограф на Света Гора од 1527 година се споменува манастирот во селото *Лакочереви*, а таму е запишано: **монас Лакоуѣѣ** (Иванов 1970: 508). Селото *Лакочереви* е забележено и во Слѣпченскиот поменик, чиешто записи се од XVI век, каде што е запишано со формите **Лѣкоуѣ село, Лѣкоуѣ Охрид** (Селищев 1933: 68).

Во една турска вакуфнама од XV век, која била лична своина на Деар Беѣир од Охрид, името на селото *Долно Лакочереј* е забележено само со формата *Илкочереви* (Смилески 1986: 12).

Во турскиот пописен дефтер за Охридската нахија од 1536–1539 година првпат се регистрирани денешните села *Горно Лакочереј* и *Долно Лакочереј* каде што нивните имиња се заведени како *Локочѣрој Горно* и *Локочѣрој Долно* (Стојановски, Ѓоргиев 2001: 131–132). Во турскиот опширен пописен дефтер за Охридската нахија од 1583 година селото *Горно Лакочереј* е запишано со формата *Горно Локочѣрој* (*Локочѣрѣѣ*), а селото *Долно Лакочереј* е забележено како *Долно Локочѣрој* (Охрид 1978 II: 29; Стојановски 2000: 72, 108).

Кога е оформено селото *Горно Лакочереви*, односно *Горно Лакочереј* не е познато, но во почетокот на XVI век тоа веќе се среќава како селска населба. По оформувањето на селото *Горно Лакочереви*, односно *Горно Лакочереј*, старото село *Лакочереви*, односно *Лакочереј*, ја добило определбата *Долно* и почнало да се вика *Долно Лакочереви*, односно *Долно Лакочереј*.

Селата *Горно Лакочереви* и *Долно Лакочереви* се регистрирани од Ј. Хан во неговите патописни белешки, објавени во книгата „Путовање кроз поречицу Дрина и Вардара“ во која нивните имиња ги запишал како *Lokočerevi poštje* и *sipre* (Хан 1876: 385, Карта). Во една од патописните белешки од 1863 година Ј. Хан запишал: „Преку потокот (Далјан) има три камени моста, од кои најстар ми се чини е оној што се наоѓа кај селото *Лоѣочѣрево*, еден час северно од градот: но на неговите темели (кои повеќепати се поправани) не можевме да забележиме никакви траги од римски старини.“ и „Од *Лоѣочѣрево* се упативме кон селото Косил...“ (Матковски 1992а: 644–645). Потоа, Ј. Хан пишува и за црквата што се наоѓа во селото *Долно Лакочереј*, а таму стои: „Очигледно, врз старинскиот темел на *Лоѣочѣревскаѣѣ црква*, наеднаш најдовме на еден натпис кој според огромноста на своите букви на прв поглед се чини дека е дел од оној натпис што се наоѓа во средните порти на Варошот.“. Понатаму тој кажува дека „Во црквата ни покажаа една статуа од две и пол стапки височина; таа претставува дете и е изработена од бел мермер, со фустанче преку нозете од кое сиркаат само прстите; нема глава и десна рака, со левата притиска до телото една покрупна птица, најверојатно гулаб. Изработката е мошне лоша. На плочката во пиедесталот се наоѓа добро изработен натпис

(најверојатно од средното доба на царевите) кој вели вака: едно убаво дете од две години и пет (?) месеци. Оваа статуа ја пронашле пред неколку години кога го поправале мостот.“ (Матковски 1992а: 644).

Во пописот на населението во Битолската каза од 1897 година имињата на селата се наведени како *Rakorcharsi Dolno* и *Rakorcharsi Gorno* (Полјански 1969: 19). Кај В. К’нчов имињата на селата се предаваат со формите *Локочерей Горно* и *Локочерей Долно* (К’нчовъ 1900: 552), а на картата од Д. Јаранов е запишано *Локочерей (Горно и Долно)* (Јарановъ 1933). Д. М. Бранкоф селата ги забележал како *Dolno-Lokotcheraé* и *Gorno-Lokotcheraé* (Brankoff 1905: 162). На административната карта на СРМ од 1976 година селата се бележат како *Горно Лакочереј* и *Долно Лакочереј* (Карта 1976), а на картата на Република Македонија е внесено само селото *Д. Лакочереј* (Карта).

Селото *Горно Лакочереј* е лоцирано десно од Коселска Река (Трифунски 1992: 119). Од градот Охрид е оддалечена 8 км (Смилески 1986: 7). Селото *Горно Лакочереј* се граничи со селата: Долно Лакочереј, Лескоец, Косел, Вапила, Лиовишта, Требеништа, Горенци и Оровник.

Во селото Горно Лакочереј се наоѓа црквата Св. Никола, а во месноста викана Манастир, која се наоѓа западно од селото, се наоѓа манастирот Св. Спас.

Селото *Долно Лакочереј* се наоѓа северно од Охрид, а од градот Охрид е оддалечено 6 км. Селските куќи се лоцирани во подножјето на ридот Градиште, дел од планината Копарница, на надморска височина од 720 м. Покрај селото тече Коселска Река (Трифунски 1992: 117), која овде се вика Крива Река. Селото *Долно Лакочереј* се граничи со атарот на градот Охрид и со селата: Горно Лакочереј, Лескоец, Подмолје и Оровник, а еден мал дел од неговиот атар излегува на Охридското Езеро.

Во селото Долно Лакочереј се наоѓа црквата Св. Недела, викана Стара Недела, која порано била стара и мала црквичка, а во 1973 година на истото место е изградена денешната поголема црква.

Народното предание тврди дека преку месноста Градиште поминал стариот антички пат Вија Егнација, а остатоци од калдрмисаниот пат имало и кај месноста На Друм каде што и сега се наоѓа еден селски пат (Смилески 1986: 8, 14).

Дијалектните форми на имињата на селата се *Горно Лакочереј* и *Долно Лакочереј*, кои се земени и како официјални имиња (Закон 2004: 5).

Во својата студија за топонимијата на Охридско-преспанскиот базен В. Пјанка, врз основа на суфиксот *-еви*, кој се јавува во постарите регистрирани облици, ојконимот *Лакочереј* го определува како патронимиско име, но етимологијата на неговата основа, и покрај тоа што ја доведува во врска со апелативот **lōka* ‘лака’, односно со личното име *Лакоч* (: *Лазар*) (Пјанка 1970: 99), сепак ја остава необјаснета.

Изнесеното гледиште на Д. Смилески дека во основата на името *Лакочереј* се наоѓа ст.сл. збор **лжгъ** што значи ‘пустарник, неплодна рамнина покриена со трева’ или апелативот **лжка** ‘место покрај река, влажно и со добра паша; рамно место, ливада покрај река; наводнето земјиште покрај река’ (Смилески 1986: 13) сметаме дека не е прифатливо решение, бидејќи

предложената етимологија не го засега целото име, туку само првиот негов дел.

М. Петрушевски смета дека во грчкиот запис на името може да стои *ou* наместо **ж**, како грешка на препишувачот, што се потврдува со графијата на некои зборови во натписот, на пример, *ἀνατολοῦ* наместо *ἀνατῶν*, така што во првиот слог *Λου* - од името *Λουκοτζέρεβη/-iv* „имаме назал **ж** којшто можел во XIV век да биде добро запазен...“ (Петрушевски 1952а: 282). Ние сметаме дека со графијата *ou* во името *Λουκοτζέρεβη/-iv* се бележи, всушност, темниот вокал *ǣ*, кој и денес е зачуван во охридскиот говор, сп. *дǣб*, *рǣка*. Замената на носовката од заден ред **ж** со *ǣ* се случила, како што подвлекува Б. Конески, кога изговорот на „вокалниот дел на оваа носовка се спуштил кон изговорот на едно темно *ǣ*“, така што „во периодот пред губењето на назалноста **ж** звучело како *ǣⁿ*, што се случувало приближно пред XIII век“ (Конески 1965: 36). Во историската фонологија на нашиот јазик е познато дека редуцираниот вокал од заден ред **ѣ** Грците го восприемаат како *ou* (*y*) што е засведочено како појава во словенските топоними во Грција, сп. *Váltuka*, *Mruzová* (**Volъko* ‘блатце’, **Бъзова**) (Конески 1965: 30). Според тоа, може да се претпостави дека името на селото во XIV век се изговарало како **Лǣкочереви* што значи дека старословенската носовка **ж** веќе се изговарала како *ǣ*.

Грчкиот запис *Λουκοτζέρεβη/-iv* претставува прифатлив аргумент за реконструкција на словенскиот постар еквивалент во обликот **Lǣkočerevi* > ст.сл. ***Лжкоуѣрѣвн**. Името на селото е добиено со топонимизација на патронимското, односно фамилијарното име **Lǣkočerevi* > ***Лжкоуѣрѣвн** и претставува елиптично образување добиено од постарата бинарна структура ***Лжкоуѣрѣвн** (деца, синови) од која именскиот член, поради својата ограничена комуникативна експонираност, отпаднал, а придавскиот член, атрибутот, се супстантивизирал, преземајќи ја функцијата на првобитната структура.

Патронимското име **Lǣkočerevi* > ***Лжкоуѣрѣвн** е образувано од личното име **Lǣkočerъ* > ***Лжкоуѣръ** со придавскиот суфикс во множина *-евн*. Антропонимот **Lǣkočerъ* > ***Лжкоуѣръ**, којшто се однесува кон најстарата антропонимиска словенска наслојка, претставува сложено лично име составено од две компоненти: од прасл. придавка **lǣkъ* > ст.сл. **лжкъ** со значење ‘крив, извиен; грбав’ и од прасл. придавка **čьrпъ* > ст.сл. **чрпънъ** со значење ‘црн’. Спореди ги зборовите во ст.сл. јазик: именката **лжка** ‘итрина, лукавство, измама’, придавката **лжкавъ** ‘лукав’ (Десподова 1999: 214), кои, исто така, се изведени од придавката **лжкъ** ‘крив, извиен’.

Личното име **Lokočerъ* > ***Лжкоуеръ** досега не е потврдено во стручната литература, но неговите составни делови се евидентирани во деривацијата на веќе потврдени лични имиња во антропонимијата на словенските јазици. Така, со лексемата **lorkъ* се образувани, на пример, антропонимите *Лукогнев*, *Лукомир* (Морошкин 1867: 113), пол. *Łekomir* (Malec 1971: 94), срп. *Лукомир* (Грковић 1977: 120), во кои првиот член се доведува во врска со ст.сл. именка **лжкѣ** 'итрина, измама' (Svoboda 1964: 95; Malec 1971: 94). Со лексемата **čьrnъ* се образувани, на пример, личните имиња во чеш. **Črnohost* (Svoboda 1964: 73), пол. *Czarnomysł*, *Czarnotył* (Malec 1971: 77), срп. *Црномир*, *Црномуж* (Грковић 1977: 208), хрв. *Crnoslav* (Šimundić 1988: 57).

Во македонската онимија, покрај личното име ***Лжкоуеръ**, се среќаваат и сложените имиња **Луковар* < **Lorkovarъ* и *Луковиѿ* < **Lorkovitъ*, кои се наоѓаат во основата на ојконимите **Луковар* или **Лаковар* – исчезнато село во Битолско и *Луковиѿ* – село во Халкидичко, Грција (Станковска 2002: 227). Во македонската антропонимија се засведочени личните имиња: *Черн*, *Черно*, *Черноѿѿа*, документирани во XII век, *Черне*, *Черника*, *Чернил*, *Черниш*, како и сложеното име *Черноѿор* (Станковска 1992: 299).

Инаку, деривацискиот модел на лични имиња составени од две придавки бил продуктивен во словенскиот антропонимски систем, сп. чеш. *Dlúhomil* (Svoboda 1964: 74,78), пол. *Milorad* (Malec 1971, 93, 96), хрв. *Ljutoser* (Šimundić 1982: 134).

Овој деривациски модел за образување на сложени лични имиња се употребувал и во македонскиот антропонимски систем, сп. *Драѿољуб*, *Живорад*, *Малорад*, *Милољуб*, *Радомил* и други.

Варијантите на името на ова село, изведени од **Lokočerevi* > ***Лжкоуеревн** и засведочени во постарите записи: **Лакоуерѿ** од 1527 година, **Лькоуѿ** од XVI век, *Локочереви* и сегашниот облик *Лакочереј*, се резултат на рефлексот на назалот **ж** во соодветните дијалектни средини.

Денешната форма на името на селото *Лакочереј* е добиена поради рефлектирањето на носовката **ж**, која, преку назалното *ѿn*, се заменила со темниот глас *ѿ*, кој потоа преминал во *a* и поради губењето на интервокалното *v* во суфиксот *-евн*, што се карактеристични појава во охридскиот говор: **Lokočerevi* > ***Лжкоуеревн** > **Лѿnкочереви* > *Лѿкочереви* > *Лакочереи*, во чијшто резултат вокалите *e* и *i* се нашле во позиција на непосреден допир која фонетски се реализирала во дифтонгот *-ej* (Конески 1965: 46): *Лакочереи* > *Лакочереј* (Станковска 1987: 180–181).

Лескоец

Селото *Лескоец* од градот Охрид е оддалечено 7,6 км во северо-источен правец. Населбата се наоѓа на надморска височина од 820 м (Панов

1998: 177). Селото *Лескоец* се граничи со селата: Велгошти, Скребатно, Косел, Горно Лакочереј, Долно Лакочереј и со градот Охрид.

Во *Лескоец* има две цркви. Едната од нив е црквата Свети Спас или Свето Вознесение, која, според зачуваниот натпис, потекнува од 1462 година, а била изградена и живописана со донации од жителите на селото (Љубинковић 1951: 193; Кузмановски 2002: 77–78). Втората црква е посветена на Св. Никола.

Името на селото *Лескоец* првпат се споменува во натписот во црквата Свети Константин и Елена каде што е запишано во падежна форма: ἑτερ(ον) χοραφιον κάτθ[εν] τοῦ Λεασκοβτζου, πλ(ησίον) ἐξ ανατολῶν τοῦ Ἰω(άννου) τοῦ Θεολόγου του Κανεβοῦ κ(αὶ) ἐκ δησιῶν ἕως τῆς ὁδοῦ., а преводот гласи: „една нива во *Лесковец*, од исток покрај Јован Богослов Канево, а од запад до патот.“ (Суботић 1971: 21, 108). Од цитираниот текст се дознава дека црквата Свети Константин и Елена поседувала една нива во селото *Лесковец*, која од исток се граничела со имотот на црквата Свети Јован Богослов Канео, а од запад се наоѓала покрај патот, в. кај *Канео*.

Потоа, неговото име се споменува во Слпченскиот поменик, и тоа на двапати во записи од XVI век и еднаш во запис од XVII век, а таму е запишано: **и Охридъ село Лесковецъ, Лесковѣ** (Селищев 1933: 68) и **Лѣсковѣ** (Споменик 1890: 185).

Во турскиот пописен дефтер за Охридската нахија од 1536–1539 година името на селото е забележено со формата *Лесковец* (Стојановски, Ѓоргиев 2001: 126). Неговото име во обликот *Лесковец* е запишано и во турскиот опширен пописен дефтер за Охридската нахија од 1583 година (Охрид II 1978: 29; Стојановски 2000: 79).

Од К. Шапкарев името на селото е наведено со формата *Лесковец*: „село *Лесковец* еден час источно од Охрид“ (Шапкарев 1984: 51). Од С. И. Веркович името на селото е забележено со формата *Лескоецъ* (Веркович 1889: 295), а во пописот на населението во Битолската каза од 1897 година е запишано во обликот *Leskovatz* (Полјански 1969: 19). Кај В. К’нчов тоа е забележено со формата *Лѣсковецъ*, а во заграда ја наведува и формата *Лѣскоецъ* (К’нчовъ 1900: 252). Во еден турски документ од 1903 година, во кој е даден попис на селата во Охридската каза, селото е заведено како *Лсковец* (Стојановски 1993: 171). Кај Д. М. Бранкоф тоа е напишано со формата *Leskoetz* (Brankoff 1905: 162), М. А. Вуичиќ го бележи како *Лесковац* (Вуичиќ 1914: 82), а во именикот на населените места на Југославија од 1930 година е заведено со формата *Leskovac* (Rečnik 1930: 261). Од А. М. Селищев името на селото е забележено со формата *Лесковец* (Селищев 1931: Карта 3d). На топографската карта од 1955 година името на селото се бележи со формата *Лескоец* (Петрушевски 2001: 331), а како *Лескоец* тоа е внесено и на картата на Република Македонија (Карта).

Дијалектното име на селото е *Лѣскоец* и неговото административно име е *Лескоец* (Закон 2004: 5).

Земајќи го предвид најстариот грчки запис тоῦ Λεασκοβτζου од црквата Свети Константин и Елена, може да се констатира дека постарата форма на името на селото била **Лѣсковыцъ**. Ојконимот **Лѣсковыцъ** > *Лесковец* е

метонимиско име, а е пренесено како име на населбата од некој друг географски објект кој се викал **Лѣсковъць* > **Лесковец*. Овој топоним е структурно-топонимиско образување кое потекнува од некогашната придавска синтагма **Лѣсковъ* > **Лесков (Дол, Рид)*. Придавката **Лѣсковъ* > **Лесков* од составот **Лѣсковъ* > **Лесков (Дол, Рид)* е образувана од апелативот *леска* < ст.сл. *лѣска* со суфиксот *-ов*, а по елизијата на именскиот член од составот, изразен со апелативот *дол, рид*, таа се супстантивизирала со суфиксот *-ец* < *-ъць* (Пјанка 1970: 101). Семантичката вредност на топонимот **Лесковец* може да се дефинира како 'дол или рид каде што расте леска, односно дол или рид обраснат со леска'. Зборообразувачката постапка при создавањето на ојконимот *Лесковец* се одвивала на следниов начин: **Лѣсковъ (Дол, Рид)* > **Лѣсковъ* + *-ъць* > **Лѣсковъць* → **Лѣсковъць* > *Лесковец* > *Лескоец*.

Во втората половина на XIV век, како што покажува грчкиот запис на името на селото Λεασκοβτζου = *Лѣсковъць* во кое место гласот *ѣ* се среќава *εα*, како и во ојконимот *Велесѣово*, во охридскиот говор гласот *ѣ* во акцентирана позиција сè уште се изговарал како широко *е* (Петрушевски 1952а: 282; Конески 1965: 45). Подоцна гласот *ѣ* и редуцираниот вокал од преден ред *ь* во суфиксот *-ъць* се замениле со вокалот *е*, така што се добила формата на името *Лесковец*, а со губењето на интервокалното *в* се создала дијалектната форма *Лескоец*.

Фитонимот *леска* 'дрво со плод лешник, *Corrycus avellana*' е општословенска лексема која потекнува од ст.сл. *лѣска*, сп. буг. *леска*, срп. *леска*, хрв. *lijeska*, словен. *leska*, рус. *лешчина* и *лесковъй орех* 'лешник', укр. *ліска*, чеш. *líska*, слов. *líeska*, пол. *leszczyna*, дијал. *leska, laska* 'прат, прачка', глуж., длуж. *lěščina, lěska*, полап. *leskövêica* 'лешник', а води потекло од прасл. **lēs(ъ)ka* (БЕР 1986: 371; Bezljaj 1982: 135).

Фитонимиската база *леска* е заложена во низа топонимиски единици на нашиот јазичен терен, сп. *Леска* – планинско место на Сува Планина (Прилепско), *Леска Вода* – река (Кичевско), *Лески* – место на планината Орлак (Битолско), *Лескова Тумба* – врв на Сува Планина, висок 990 м (Скопско), *Лесковец* – место на планината Плачковица, *Лесковица* – река (Радовишко), *Лесково* – раселено село во Демирхисарско, *Лескоец* – село во Ресенско и други.

Локва

Во грчкиот натпис во црквата Свети Константин и Елена во Охрид, меѓу другите имиња на месности, се споменува и името *Локва*: ἔτερ(ον) χερσάμπελον εἰς τὴν Λόκβαν, πλ(ησίον) ἐξ ανατολὸν [τῆ]ς ὁδοῦ., а преводот гласи: „друго запуштено лозје во *Локва*, близу патот од исток“ (Суботић 1971: 20,

107). Од содржината на текстот се узнава дека црквата Свети Константин и Елена имала едно запуштено лозје во месноста *Локва*, кое од исток се наоѓало близу до патот.

Според Д. Коцо, локалитетот *Локва*, што се споменува во овој натпис, се наоѓал надвор од градот, односно над Велестово, кај Асанџура (Коцо 1954: 190). Г. Суботиќ смета дека споменатата месност се однесува на еден од двата локалитета познати како *Локва*, што се наоѓаат источно од Охридското Езеро на планината Исток, а со поголема веројатност се посочува локалитетот *Локва* што е поблиску до селото Велестово (Суботиќ 1971: 20, бел. 51).

На охридската територија се познати неколку локалитета што го носат ова име, и тоа: *Локва* – месност во атарот на селото Горно Средорече, *Локва* – ридна месност во атарот на селото Завој (Пјанка 1970: 397), *Локва* – месност во атарот на селото Орман и *Локма* – место со локва во атарот на селото Елшани (Трифуноски 1992: 115, 151).

Бидејќи не располагаме со доволен број податоци, засега не можеме да тврдиме каде се наоѓала месноста *Локва*, којашто се споменува во натписот од црквата Свети Константин и Елена. Ова име, можеби, се однесува на една од наведените месности, но поверојатно е неговата локација да се бара поблиску до градот Охрид. Според нашето мислење, со името *Локва* во минатото се викала рамнината што се наоѓа источно од градот, во подножјето на планината Исток, но со истото име била опфатена и околната брежна месност каде што, всушност, се наоѓало лозјето што го поседувала црквата Свети Константин и Елена. Нашето размислување се должи на фактот што во пределот на споменатата рамнина, и тоа околу рекичката, која се формира од водите на силните извори во близината на Беј Бунар, чијашто вода, заедно со водата од изворите Студенчишта, се влива во Охридско Езеро, порано имало голема бара, локва обрасната со трска, којашто била остаток од некогашното водно пространство на Охридското Езеро. Исто така, во прилог на нашето мислење оди и фактот што во близината на оваа месност порано имало пат, што одел преку планината Исток за Ресен. Турците оваа месност ја викале *Сазли Ѓол* од тур. *Sazli göl* што значи 'езеро, локва обрасната со трска'. Овој хидроним е забележан во патописот на Евлија Челебија од 1670 година, кој запишал: „Второто излетиште е на југоисточната страна од тврдината од онаа страна (преку патот) каде што се наоѓа *Сазли Ѓол* '(тур. *Sazli göl*) (езеро обраснато со трска)'.“ (Čelebi 1973: 569).

Оттука може да се извлече заклучок дека порано охридани оваа месност ја викале *Локва*, чиешто име било истиснато од употреба од поновото турско име *Сазли Ѓол* како, впрочем, што се случило и со други стари топоними, како што е, на пример, оронимот *Плаошник*, чиешто име се заменило со поновото турско име *Имаретѝ*. Подоцна, водата од локвата, односно од барата истекла во езерото, а на тоа место останало само нејзиното блато. Оваа локација и охридани ја паметат како блатна месност и ја викаат *Студенчишко Блатѝо*, којашто се протега од Беј Бунар, па сè до брегот на Охридското Езеро, а некаде во шеесеттите години од минатиот век поголем дел од блатото е исушено, така што се создала обработлива површина, а

подоцна блиску до *Сѣуденчишко Блаѣо* во месноста *Буици* е изградена нова градска населба.

Хидронимското име *Локва* е создадено со топонимизација на географскиот апелатив *локва* 'длабнатица наполнета со вода; место покрај река каде што се разлива вода, блато'. Географскиот апелатив *локва* е јужнословенска лексема која има прасловенско потекло: прасл. **loky*, ген. *lokъve*, оттаму е *локва*, во ст.сл. јазик е **ЛОКЪ**, ген. **ЛОКЪВЕ** 'блато', а води потекло од и.е. основа **laqu-* што значи 'вода собрана во една јама, езеро' и е сродна со лат. *lacus*, грч. *λάκκος*, герм. *Lache* (Skok 1972: 315).

Хидронимското име *Сазли Ѓол* < тур. *Sazlı göl* претставува сложено име составено од турската придавка *sazlı*, изведена од фитонимот *saz* 'трст, трстика, *Arundi donax*; *Phragmitis communis*' и од турската именка *göl* 'езеро, бара мочуриште'.

Опатија

Во натписот од црквата Свети Константин и Елена е наведена уште една нива што се наоѓала во атарот на селото *Велѡиѡиѡи*, а таму, според М. Петрушевски, е запишано: *ἐτερον χοράφιον κάτοθεν τῆς Βελιγόστης, π[λ(ησίον) ἐξ ἀνατολῶν τῆς ὁδοῦ κ(αὶ) ἐκ νότου* волати, а преводот гласи: „една нива во *Велѡиѡиѡи*, од исток покрај патот, а од југ *Οἰαιῖνιја*“ (Петрушевски 1952а: 286). Од цитираниот текст се дознава дека црквата Свети Константин и Елена поседувала една нива во Велгошти, која од исток се наоѓала покрај патот, а од југ била омеѓена со имотот на *Οἰαιῖνιја*. Исто така, од овој дел од текстот, М. Марковиќ смета дека нивата во селото Велгошти, чијшто сопственик е црквата Свети Константин и Елена, од југ се граничела со имотот на *Οἰαιῖνιја* (Марковиќ 1951: 188).

Меѓутоа, овој дел од текстот Г. Суботиќ го реконструира на следниот начин: *ἐτερον χοράφιον κάτοθεν τῆς Βελιγόστης, π[λ(ησίον) ἐξ ἀνατολῶν τῆς ὁδοῦ κ(αὶ) ἐκ νότ[ου πλ(ησίον) τοῦ μο]νοπατί(ου). ἐτερον χορ[άφιον κάτοθεν τῆς Βελιγόστης..., а преводот е: „една нива во *Велѡиѡиѡи*, од исток покрај патот, а од југ (покрај) патеката,“* (Суботиќ 1971: 21, 108), в. *Велѡиѡиѡи*.

Од приложените примери се гледа дека последниот збор од реченицата е различно прочитан, така што, според М. Петрушевски се работи за зборот *волати*, којшто го реконструира со називот 'Опатија', додека Г. Суботиќ смета дека тој дел од текстот треба да се прочита како *тоῦ μο]νοπατίου* што значи 'патека' (Суботиќ 1971: 21, 108).

Во патописот на Е. Челебија од 1670 година се споменува дека во Охрид имало латински манастир: „...овде има шест христијански манастири кои се во добра состојба, се уредени и се населени, така што во секој манастир има по четириесет и по педесет калуѓери. Од сите најбогати се манастирот на патријаршијата и латинскиот манастир.“ (Čelebi 1973: 564).

Се претпоставува дека старата црква *Свѣиѡи Гриѡорија* во Охрид била латинска црква. Црквата *Свѣиѡи Гриѡорија* е заведена во пописот на црквите во Охрид, запишани во Кодексот на Митрополијата, првобитно составен во 1609 година, а потоа целосно или делумно зачуван во преписите

на Козма Китијски од 1694 година и на А. К. Робе од 1906 година, а припаѓала на еноријата Свети Бесребреници (Ангеличин 1997: 140).

Црквата *Свеџи Гриџорија*, веројатно, била подигната во почетокот на XIV век, во времето на брзиот развој на Куријата, кога започнало отворање на бискупии во албанските краишта на охридската и цариградската диецеза. Познато е дека католичкото влијание било особено големо за време на папството на папата Јован XXII, така што во 1320 година се јавува и првиот номинален католички архиепископ на Охрид, доминиканецот Никола, кој дејствувал и живеел во Авињон, чекајќи поповолни околности за да стапи на архиепископскиот престол во Охрид (Грозданов 1980: 12–13).

Црквата *Свеџи Гриџорија*, која, најверојатно, била и манастирска црква, е урната, а се наоѓала во реонот Варош, под објектот на „Музејот на словенската писменост“.

Називот *Оџаџија*, најверојатно, се однесува на латинскиот манастир во Охрид, односно на црквата *Свеџи Гриџорија*, кој поседувал имот во селото Велгошти што се граничел со имотот на црквата Свети Константин и Елена.

Топонимот *Оџаџија* настанал со топонимизација на апелативот *оџаџија* ‘католички манастир заедно со неговите имоти’. Оваа лексема претставува романизам од црковната терминологија, а потекнува од итал. *abbazia* > *abacija*, изведено од *abate*, коешто е добиено од народниот латински збор *abbši* ‘опат’ (Skok 1972: 560).

Името на црквата *Свеџи Гриџорија* е сложено име составено од старата определена форма *свеџи* од придавката *свеџ* и од името на христијанскиот светец *Гриџорија*, варијанта на името *Гриџориј* < грч. Γρηγόριος ‘оној кој е внимателен’.

Паракастро

Во натписот во црквата Свети Константин и Елена се споменува на двапати името на локалитетот *Паракасџро*, и тоа: *ἑτέρα ζαγόνια<α> δ' εἰς τα Κεραμαρ<ε>ία εἰς το Παρακάστρον, πλ(ησίον) ἐξ ανατολῶν ἕως τοῦ Νηντζου κ(αὶ) ἐκ δισμῶν τῆς ἀγιωτάτης ἀρχιεπισκοπῆς.*, а преводот гласи: „една (нива од) четири загона во Керамарија, во *Паракасџро*, источно покрај Нинчо, а западно (до) најсветата архиепископија.“ и *ἑτερον χοραφίον δυο ζαγόνια εἰς το Παράкаστρον, πλ(ησίον) ἐξ ανατολὸν τῆς ὁδοῦ κ(αὶ) ἐκ δισμῶν τῆς Περιβλέπτου.*, а преводот гласи: „уште една нива (од) два загона во *Паракасџро*, од исток до патот, а од запад до Перивлепта.“ (Суботић 1971: 20, 108). Од цитираниот текст се дознава дека црквата Свети Константин и Елена имала две ниви во месноста *Паракасџро*, и тоа поголемата нива од четири загони се наоѓала во месноста Керамарија, која од исток се граничела со имотот на Нинчо, а од запад со имотот на црквата на Архиепископијата, а помалата нива од два загона од исток се наоѓала до патот, а од запад се граничела со имотот на црквата Света Богородица Перивлепта, в. *Керамарија* и *Свеџи Богородица Перивлеџија*.

Д. Коцо претпоставува дека локалитетот *Паракасѝро* се наоѓал надвор од градот, на денешното *Поѝкале*, односно *Зайкале* (Коцо 1954: 190). Г. Суботиќ, пак, смета дека месноста *Паракасѝро* би можела да се поврзе со месноста *Горни Двор* и *Долни Двор* (Суботиќ 1971: 16). Во топонимијата на градот Охрид не се среќаваат топонимите *Поѝкале* и *Зайкале*, а локацијата на местата *Горни Двор* и *Долни Двор*, кои се споменуваат во Душановата грамота од 1342–1345 година со која ѝ подарува имоти на црквата Света Богородица Перивлепта (Новаковиќ 1912: 673), досега не е утврдена, но се претпоставува дека царските дворци се наоѓале во цитаделата на охридската тврдина.

Според нашето мислење, месноста *Паракасѝро* не може да се идентификува со погоре споменатите локалитети. Иако со сигурност не можеме да тврдиме каде се наоѓал локалитетот *Паракасѝро*, сепак сметаме дека тој треба да се бара надвор од градот Охрид. Ние сметаме дека со името *Паракасѝро* се именувал еден дел од рамнината што се наоѓа на северното езерско крајбрежје и низ која поминува патот од Охрид кон Струга и магистралниот пат од Охрид кон Кичево и Скопје. Локалитетот *Паракасѝро* го зафаќа, всушност, рамничарскиот предел што се протега во должина од селото Подмолје до Коселска Река, а во широчина од Вишовски Рид, Габавски Рид и од ридот Чекоштина до брегот на Езерото.

Со археолошките истражувања, извршени во поново време, е констатирано дека поширокиот простор што се протега од локалитето Св. Еразмо, преку локалитетите Габавци, Патерица и Козлук до Коселска Река претставува урбанизирана целина на дел од северното крајбрежје од Охридското Езеро во археологијата позната под името „Хермелеја“. На јужниот дел од Вишовски Рид, односно на Габавски Рид, се наоѓа тврдина (акропол), во неговото југоисточно подножје на локалитетите Габавци и Патерица се наоѓа подградие, т.е. тука била сместена стара населба, а на источниот и западниот дел од рамнината на локалитетите Козлук и Св. Еразмо се протегаат јавни профани и сакрални објекти на непозната раносредновековна населба, но, исто така, се забележани остатоци кои сведочат за континуиран живот уште од праисторијата, односно од железната доба, до XII – XIII век (Маленко 1985, 289).

На локалитетот Габавци се констатирани остатоци на градби од профан карактер и протегање на културни хоризонти, речиси, на целиот простор со присуство на фрагменти од тули, ќерамиди и хоризонти од кршен камен, а се откриени и два гроба кои припаѓаат на средновековниот период (Маленко 1985: 287). Исто така, откриени се и бронзени монети од времето на Нерон (54 – 68 година) и на Константин (306 – 337 година).

На локалитетот Патерица е откриено мноштво на градбена и садовна керамика, горетина и архитектонски остатоци на сидови од профани градби (Маленко 1985: 287).

На локалитетот Козлук со извршените археолошки ископувања е откриен монументален објект кој се протега на простор од 12.000 квадратни метри. Тој е каскадно поставен од северозапад кон југоисток и има разиграна архитектура и раскошни подни мозаици. Според В. Маленко, овој објект, најверојатно, претставувал римска вила со терми или јавни терми, со временска припадност на III век од н.е. (Маленко 1985: 287). На овој простор

е пронајдена е средновековна садовна керамика, бронзена белезица со отворени краеве во вид на змиска глава, како и дводелен железен алат кој, од едната страна, има секира, а од другата, копач, карактеристичен за најраниот среден век, односно за VII – VIII век.

Во непосредна близина на средновековната црква Св. Еразмо е откриена трикорабна ранохристијанска базилика (V – VI век) со раскошни подни мозаици, која е поставена на темели од постари антички градби (римски и елинистички), а над самата базилика и околу неа е откриена раносредновековна некропола со 124 гробни целини и со значајни гробни прилози, со временска припадност од крајот на VI до XII век (Маленко 1985: 288).

Топонимот *Паракасѝро* има грчко потекло и означува ‘место што се наоѓа покрај тврдина или дворец’, односно ‘божеска тврдина, божески дворец’. Ова име е сложенка во која се сраснати компонентите: *ѝара* од грчкиот предлог *παρά* ‘покрај, при, околу’ и *касѝро* од грчката именка *κάστρον* ‘тврдина, сидина’, којашто води потекло од лат. *castrum*, дем. од *castellum* ‘тврдина’. На ист начин е образувана, на пример, лексемата *ѝараклис* ‘мала црква подигната покрај поголема црква, односно црквичка која ѝ припаѓа на поголема црква’, а потекнува од ст.грч. *παρεκκλήσιον*, коешто е составено од предлогот *παρά* и именката *ἐκκλησία* ‘црква’.

Од историските извори се дознава дека во средниот век градската власт во Охрид доделувала плацеви за изградба на куќи на богатите феудалци – трговци, не само во градот туку и надвор од градските сидини. Нивните куќи биле градени како замоци кои ги викале каструми. Земајќи го предвид овој факт, може да се заклучи дека зборот *касѝрум*, односно *касѝро*, покрај основното значење ‘тврдина, сидина’, имал и секундарно, периферно значење и во преносна смисла се употребувал со значењето ‘убава куќа, замок, дворец’. Значењето на топонимот *Паракасѝро* може да се дефинира како ‘месност што се наоѓа покрај тврдина, односно покрај дворец’. Името, значи, се однесува на рамнината, која, од едната страна, се наоѓа покрај тврдината на Габавски Рид, а, од другата страна, покрај монументалниот објект за кој се претпоставува дека била римска вила, односно дворец, со терми или јавни терми на локалитетот Козлук.

Аналогно топонимско образување претставува топонимот *Месокасѝро* – познат градски реон во градот Охрид. Имено, топонимот *Месокасѝро* претставува сложенка, составена од грчкиот предлог *μέσο* ‘меѓу, среде’ и од грчката именка *κάστρον* ‘тврдина, сидина’ < лат. *castrum*, дем. од *castellum* ‘тврдина’, односно ‘убава куќа, замок, дворец’, а неговото значење може да се искаже со дефиницијата ‘улица која се наоѓа меѓу или сред многукатни куќи кои се викале каструми’ (Станковска 2006: 256–257).

Пешчи

Исчезнатото село *Пеиши*, веројатно, се наоѓало на планината Галичица, во реонот на селото Пештани. Познато е дека на планината Галичица има пештери, а тоа се констатира и од топонимијата, сп. *Пеиштерки*

– дупки во планината (Лескоец, Охридско), *Пешиџеркине* – пештера, *Црна Пешиџа* – дупка (Трпејца, Охридско).

Во атарот на селото Пештани, под брдото Градиште, кое се наоѓа на 2 км јужно од селото, на источната страна на езерскиот брег има голема пештера во која се наоѓа пештерска црква посветена на Света Богородица. На локалитетот Градиште се пронајдени камени плочи од постара населба. Не е неверојатно старото село *Пешичи* да било лоцирано во близината на оваа пештера.

Името на селото *Пешичи* се споменува во грчкиот натпис во црквата Константин и Елена во Охрид каде што е запишано: $\epsilon\tau\iota\ \delta\epsilon\ \kappa\omicron\mu\langle\mu\rangle\alpha\tau(\iota\alpha)\ \alpha\mu\pi\epsilon\lambda\omicron\nu.\ \epsilon\iota\varsigma\ \tau\omicron\upsilon\varsigma\ \Pi\acute{\epsilon}\sigma\tau\zeta\omicron\nu\varsigma\ \pi\lambda(\eta\sigma\acute{\iota}\omicron\nu)\ \epsilon\acute{\xi}\ \acute{\alpha}\nu\alpha\tau\omicron\lambda\omicron\nu\ \tau\omicron\upsilon\ \dot{\iota}\acute{\epsilon}\rho\epsilon\omicron\varsigma\ \Sigma\tau\epsilon\phi\acute{\alpha}\nu\omicron\nu\ \acute{\epsilon}\kappa\ \delta\upsilon\sigma\mu\acute{\omicron}\nu\ \tau\eta\varsigma\ \omicron\delta\eta\gamma\acute{\eta}\tau\omicron\iota(\alpha\varsigma).$, а преводот гласи: „покрај тоа парцели лозја: во *Пешичи*, покрај свештеникот Стефан од исток и Одигитрија од запад.“ (Суботић 1971: 20, 107). Од содржината на текстот се дознава дека црквата Свети Константин и Елена поседувала неколку парцели лозја во *Пешичи*, коишто од исток се граничеле со имотот на свештеникот Стефан, а од запад со имотот на црквата Одигитрија, односно Света Богородица Одигитрија, в. *Свеџа Боџородица Одиџиџрија*.

Името на селото *Пешичи* е добиено со топонимизација на плуралниот облик од географскиот термин **пештѣ** со значење ‘пештера’ (Станковска 1995: 237–238). Во старословенскиот јазик апелативот **пещѣ** имал две значења: 1. ‘печка, фурна’ и 2. ‘пештера’. Овој апелатив, несомнено, има индоевропско потекло и е прасловенска и општословенска лексичка единица, сп. буг. *пещѣ* ‘печка, фурна’, срп. *џећ* ‘печка; пештера’, хрв. *рећ* ‘печка; пештера’, словен. *рећ* ‘печка; скала’, рус. *печь* ‘печка, фурна’, *печора* ‘пештера’, укр. *пiч* ‘печка’, *печера*, брус. *печ* ‘исто’, *печера*, чеш. *рес* ‘печка’, слов. *рес* ‘печка’, пол. *piec* ‘печка’, глуж. *рѣс* ‘печка, фурна’, длуж. *рјас* ‘печка’, полап. *pic* ‘фурна’. Неговото потекло е од прасл. **pekt* ‘печка; пештера’, кое претставува некогашна апстрактна именка на *-tis > tь*: **pekuti-s*, а ие. корен е **peku-* што значи ‘готви, вари’ (Skok 1972: 629; Bezlaј 1995: 18; БЕР 1999: 221). П. Скок смета дека неговото првобитно прасл. значење било ‘да се готви на отворен оган’, а од „културно-историско гледиште“, вели тој, „е важен развојот на значењето *џечка > џешиџера*, кое може да се толкува со тоа што готвењето во прасловенскиот период се вршело при огнот во пештерите“. Во македонскиот јазик лексемата *џешиџ* се употребува со значењето ‘пештера’, покрај апелативите *џешиџа* и *џешиџера*, а лексемата *џечка* се употребува со значењето ‘печка за готвење или греење; за топење руда и сл.’ (РМЈ 1965: 162; ТРМЈ 2008: 81).

Географските термини *џешиџ* и *џешиџа* во топонимијата на македонското јазично подрачје се среќаваат како самостојни единици и во синтагматските состави: *Воден Пешиџ* – пештера со вода (Клиново, Кавадаречко), *Д’лџа Пеш* – пештери (Вишни, Струшко), *Донева Пеш* – пештера (Евловец, Кичевско), *Зад Пешиџ* – пештери во карпи (Леуново, Гостиварско), *Левча Пеш* – карпа (Долно Соње, Скопско), *Мала Пеш* – пештера (Збавди, Струшко), *Пешиџ* – карпи (Скудриње, Гостиварско), *Пешиџа* – карпа и шума (Конопиште, Кавадаречко), *Пешиџи* – јами (Кленоец, Кичевско), *Пешина* – голема пештера (Девич, Бродско), *Црвена Пешич* –

карпи и шума (Бољетин, Гостиварско) и други. Во Охрид е позната месноста *Поџиџеш* (: *Поџи-Пеџи*), сега позната градска плажа, а се наоѓа под карпестиот рид На-Кукуљ во најстариот охридски дел Варош.

Алтернацијата на консонантската група *шш* во *шч* во охридскиот говор е обична појава, којашто се одразила и во топонимијата: *Јамишче* – планинско место (Трпејца, Охридско), *Каџешчец* – ниви (Злести, Охридско), *Кошишча* – маало во градот Охрид.

М. Петрушевски со право вели дека во натписот од црквата Свети Константин и Елена е забележено за првпат постарото име на селото *Пешијани* – *Пеџи* што може да укажува на тоа дека некогаш името на денешното село *Пешијани* ги означувало жителите на месноста *Пешии* и дека подоцна по името на жителите се нарекла новата населба (Петрушевски 1952а: 277).

Името на селото *Пешијани*, кое во охридскиот дијалект се изговара како *Пеџани*, настанало со топонимизација на етникот во множина **џешјани*/**џешчани*, изведен од името на старото село *Пеџи* со етничкиот суфикс *-ани*, непалаталната варијанта на суфиксот *-јани*, којашто се употребува зад меките консонанти и консонантските групи *шш*, *жд* (Станковска 1995: 237). Во семантички однос ојконимот *Пешијани* означува ‘луѓе кои живееле во селото Пеџи’, што значи дека селото *Пешијани* го формирале луѓето што се населиле тука од селото *Пеџи*.

За етимологијата на ојконимот *Пешијани* пишувахе В. Пјанка, кој е во право со констатацијата дека името на селото *Пешијани* е етничко име изведено со помош на суфиксот *-јани* од основата *џешј*- (сп. *џеш* < *џешј*, *џешјера*). Меѓутоа, ние не можеме да се согласиме со неговото мислење дека е поверојатно основата на ојконимот *Пешијани*, поради ситните камења на брегот за разлика од другите делови од езерото, да е изведена од **rěsъk*- ‘песок’ (Пјанка 1970: 107–108, 164).

Во натписот од црквата Свети Константин и Елена се споменува дека јерејот Стефан имал имоти во селата Лакочереј и Пештани што се наоѓале во соседството на поседите на Партениевата задужбина. Во науката предизвикало интерес дали свештеникот Стефан, спомнат во катастихот на Партениевата црква и свештеникот Стефан, ктиторот на црквата Мал Свети Климент во Охрид, подигната во 1378 година, се идентични личности.

М. Ќоровиќ-Љубинковиќ смета дека споменатиот јереј Стефан во натписот е секако оној ист јереј Стефан кој во 1378 година ја изградил црквата Стар Свети Климент, односно Мал Свети Климент и дека тој со јеромонахот Партение биле современици (Ќоровиќ-Љубинковиќ 1951: 176–177). М. Петрушевски се изјасни дека не може да се прифати „како сигурна идентификацијата на поп Стефан од натписот со оној Стефан што го подигнал Стар Св. Климент, бидејќи свештеници со името Стефан во Охрид и Охридско имало во секое време, а понекогаш веројатно и по неколку истовремено.“ (Петрушевски 1952а: 277). Д. Коцо, исто така, искажа сомневање дека јерејот Стефан, ктиторот на црквата Стар Свети Климент може да се идентифицира со јерејот Стефан од натписот и да се каже дека тие биле современици (Коцо 1954: 189). Г. Суботиќ смета дека не може сосема да се исклучи веројатноста дека свештеникот Стефан, ктиторот на црквата Мал Свети Климент и јеромонахот Партение не биле современици. Ц.

Грозданов предочува дека не е неможно да се една иста личност свештеникот Стефан, ктиторот на црквата Мал Свети Климент и Стефан, сопственикот на имотот во Пешчи, кој се граничел со имотот на црквата Свети Константин и Елена (Грозданов 1995: 41). Тој, исто така, констатира дека јерејот Стефан, ктиторот на црквата Мал Свети Климент, кој, веројатно, бил и свештеник на Болничката енорија, секако, веќе не бил жив во времето кога е испишан списокот на имотите на црквата Свети Константин и Елена, но сопственоста на неговото семејство се водела под името на овој поимотен охриданин (Грозданов 1980: 152).

Света Богородица Перивлепта

Црквата *Светѝа Богородица Перивлейѝѝа* е подигната на рамнината што се наоѓа на највисокиот дел од помалата височина на охридскиот рид, во близина на локалитетот Горна Porta. Во минатото црквата *Светѝа Богородица Перивлейѝѝа* била манастирска и била опкружена со комплекс на манасатирски згради кои повеќе не постојат. Овој манастир бил втор манастир подигнат во Охрид, а прв манастир е Климентовата црква посветена на св. Пантелејмон, подигната пред 893 година, или тогаш завршена, на Плаошник (Грозданов 2005: 20).

Во натписот во црквата Свети Константин и Елена оваа црква се споменува само со името *Перивлейѝѝа*, а таму е запишано: ἑτέρον χοράφιον δυο ζαγόνια εἰς τὸ Παράκαστρον, πλ(ησίον) ἐξ ανατολὸν τῆς ὁδοῦ κ(αὶ) ἐκ δυσμῶν τῆς Περιβλέπτου., а преводот гласи: „уште една нива (од) два загона во *Паракасѝро*, источно до патот, а западно до *Перивлейѝѝа*.“ (Суботић 1971: 20, 108). Од записот се дознава дека црквата *Светѝа Богородица Перивлейѝѝа* имала имот во месноста Паракастро, што се граничел со имотот на црквата Свети Константин и Елена, в. *Паракасѝро*.

Во постарите пишани извори црквата *Светѝа Богородица Перивлейѝѝа* првпат се споменува во грамотата на царот Душан од 1342 – 1345 година, со која ѝ се подаруваат имоти во Струшко и во градот Охрид, а таму стои: **н оврѣте кралѣвѣство мн оу градоу Богородицоу Перивлептѣтоу хрнсовоуле...** (Новиковић 1912: 672).

Со името *Пресветѝа Богородица Перивлейѝѝа* оваа црква е заведена во пописот на црквите во Охрид, запишани во Кодексот на Митрополијата, првобитно составен во 1609 година, а потоа целосно или делумно зачуван во преписите на Козма Китијски од 1694 година и на А. К. Робе од 1906 година. Црквата *Светѝа Богородица Перивлейѝѝа* припаѓала на првата енорија на Големата црква. Имено, од записот во Кодексот на Митрополијата се дознава дека црквата *Светѝа Богородица Перивлейѝѝа*, кога во 1694 година Козма Китијски го пишува овој Кодекс, била седиште на Охридската митрополија и била преименувана во *Светѝи Клименѝ*: „...*Богородица Перивлейѝѝа и Одиѝирија (а сеѝа на светѝиоѝи Клименѝ)*.“ (Ристески, Ангеличин 2005, Факсимил: 13).

Црквата *Светѝа Богородица Перивлейѝѝа* е изградена во 1294 – 1295 година, а нејзин ктитор бил византискиот војсководец Прогон Згур, зет на

византискиот император Андроник II Палеолог (1282 – 1328) и на неговата жена Евдокија, која му била роднина на царот, во времето на охридскиот архиепископ Макариј. Војсководецот Прогон Згур потекнувал од родот Згуровци, којшто водел потекло од предградието на Драч (Грозданов 2005: 9). Градот Охрид бил освоен од Палеолозите во 1259 година.

Црквата *Светија Богородица Перивлејџа* е градена по угледот на византиските куполни цркви со впишан крст во правоаголен простор. Куполата во наосот се потпира врз четири столба, а куполата во нартексот се потпира на четири полустолба (пиластри). Таа е сидана од камен, бигор и тули, а со нивното комбинирање при сидањето се постигнати разновидни декоративни површини (меандер, шаховско поле, рибина коска).

Црквата *Светија Богородица Перивлејџа* ја насликале сликарите Евтихиј и Михаил во 1295 година, кои во Охрид дошле како гости на Прогон Згур (Љубинковиќ 1961: 114, 119; Грозданов 2005: 6). Меѓу насликаните личности и светители во црквата, се наоѓаат и портретите на Св. Климент и на Св. Наум, кои се насликани на северниот сид од наосот, во приземната зона, покрај портретот на архиепископот Константин Кавасила (Грозданов 1983: 52).

Подоцна, по пренесувањето на моштите на Св. Климент во црквата *Светија Богородица Перивлејџа*, како што се дознава од Кодексот на Митрополијата, таа е преименувана во *Свети Климент*. Во 1864 година К. Шапкарев запишал дека во старо време таа црква не била „Св. Климендова, но Св. Богородичина.... Св. Климендовата црква била во Имарет, а сегашнава Св. Климендова црква била манастир, затоа и досега манастир граѓаните ја именуваат.“ (Шапкарев 1984: 59). Од К. Шапкарев името на црквата е запишано и со формата *Св. Климентџова*: „сегашната Св. Климентџова, соборна и митрополитска црква.“ (Шапкарев 1984: 238).

Црквата *Светија Богородица Перивлејџа*, односно *Свети Климент*, станала катедрална црква на Охридската митрополија по укинувањето на Охридската архиепископија во 1767 година. Дотогаш архиепископска црква била Свето Благовештение, односно втората Климентова црква, којашто Климент ја изградил до манастирската црква Свети Пантелејмон на Плаошник по 894 година, односно набргу по неговото назначување за епископ на Дребница или Велица во 893 година, а која османлиската власт ја урнала до темел по 1767 година. Пред да ја урнат Османлиите архиепископската црква Свето Благовештение, моштите на св. Климент и надгробната плоча, којашто, веројатно, била поставена на новонаправен гроб во црквата, како и архиепископскиот престол, кои дотогаш, секако, се наоѓале во црквата Свето Благовештение, се пренесени во црквата *Светија Богородица Перивлејџа*. Оттогаш таа го носеше името Свети Климент, а по подигањето на новата црква Свети Пантелејмон и Свети Климент во 2000 година и пренесувањето на моштите на св. Климент во неа, на црквата ѝ е вратено старото име *Светија Богородица Перивлејџа*. Во оваа црква до денес се наоѓаат надгробната плоча и престолот на охридскиот архиепископ Прохор, изработен во 1540 година во ореово дрво, кој претставува прв датиран архиепископски престол во Македонија, а од зачуваниот натпис се дознава дека копаничари биле Јован и Марко.

Параклисот на св. Јован на првиот кат од северната кула го подигнал деспотот Оливер, кој е насликан заедно со семејството и со охридскиот архиепископ Никола покрај патронот на црквата Јован Претеча (Љубинковиќ 1961: 130).

Името на црквата *Светѡа Богородица Перивлейѡа* е сложено име составено од формата за женски род *свеѡа* < ст.сл. **сѡа**, определената форма е **сѡа**, од придавката *свеѡ* < ст.сл. **сѡ** 'свет, божествен', од името на божјата мајка *Богородица* < ст.сл. **Богородица** и од епитетот *Перивлейѡа* од грч. περιβλεπτος што значи 'мошне угледен, особено почитуван, славен, кон кого сите очи се насочени'.

Света Богородица Одигитрија

Името на црквата *Светѡа Богородица Одиѡиѡрија* се споменува во грчкиот натпис во црквата Константин и Елена во Охрид каде што фигурира само со името *Одиѡиѡрија*: ἐτι δὲ κομ<μ>ατ(ια) ἀπὸ τοῦ εἰς τοὺς Πέστρους πλ(ησίον) ἐξ ἀνατολὸν τοῦς ἱερέος Στφάνου ἐκ δυσμὸν τῆς Ὁδηγήτρι(ας)., а преводот гласи: „покрај тоа парцели лозја: во Пешчи, покрај свештеникот Стефан од исток и *Одиѡиѡрија* од запад.“ (Суботић 1971: 20, 107). Од содржината на текстот се дознава дека црквата Свети Константин и Елена имала имот во Пешчи што се граничел со имотот на свештеникот Стефан и со имотот на црквата *Одиѡиѡрија*, односно *Светѡа Богородица Одиѡиѡрија*, в. *Пешчи*.

Проучувајќи го натписот од црквата Свети Константин и Елена, М. Петрушевски, врз основа на тоа што во текстот црквата (Света Богородица) *Одиѡиѡрија* се споменува заедно со топонимот Пешчи, констатира дека никако не може *Одиѡиѡрија* да се идентификува со црквата Перивлепта, туку дека тоа е старата црква на Богородица од Пештани (Петрушевски 1952а: 277). Д. Коцо ја отфрли идентификацијата со пештерската црква Света Богородица Пештанска затоа што во натписот се наведува имотот на Света Богородица Одигитрија кај Пештани што се наоѓал покрај лозјето на црквата Свети Константин и Елена (Коцо 1954: 189–190). Ц. Грозданов искажа мислење дека не треба да се исклучи можноста дека имотот во Пешчи ѝ припаѓал на пештерската црква Света Богородица, која можеби го носела епитетот Одигитрија затоа што во тоа време овој храм имал поголемо значење во регионот, а селото Пештани традиционално го слави празникот на Успението на Богородица во оваа пештерска црква (Грозданов 1980: 149). Притоа, тој подвлекува дека освртот на сликарскиот ансамбл на Света Богородица Пештанска, неговите карактеристики и местото во охридското сликарство укажува дека идентификацијата на споменатата Богородичина црква во катастихот на Партениевата задужбина со оваа пештерска црква и натаму треба да се зема само како претпоставка.

Инаку, пештерската црква Света Богородица, позната под името Света Богородица Пештанска се наоѓа на источната страна на брегот на Охридското Езеро под брдото Градиште во атарот на селото Пештани. Денес овој локалитет се вика Богородица или Градиште.

Името на црквата *Свети́а Бо̀жороди́ца Оди́и̑и̑рија* е сложено име составено од формата за женски род *свети́а* од придавката *свеи́* < ст.сл. **СВАТЬ** ‘свет, божествен’, од името на божјата мајка *Бо̀жороди́ца* и од епитетот *Оди́и̑и̑рија* < грч. Ὁδηγήτρια што значи ‘патоводителка, која нè води по пат’.

Името на старата црква *Светѡа Варвара* се споменува во натписот од црквата Свети Константин и Елена каде што е запишано: ἑτερον χωράφιον εἰς τὴν αὐτὴν τὴν Λουκοτζερεβιν πλ(ησίον) ἐξ ανατολῶν τῆς δημοσίας ὁδοῦ, ἐκ δισμῶν πλ(ησίον) τῆς Ἀγίας Βαρβαράς., а преводот гласи: „друга нива во истите Лакочереви, од исток до јавниот пат, а од запад близу *Светѡа Варвара*.“ (Суботић 1971: 20, 108). Од цитираниот текст се дознава дека црквата *Светѡа Варвара* имала имот во селото Лакочереј, што се граничел со имотот на црквата Свети Константин и Елена, в. *Лакочереј*. Г. Суботиќ е во право кога забележува дека во цитираниот текст се мисли на некој имот што го имала охридската црква *Светѡа Варвара*, која се наоѓа над црквата Света Софија.

Старата црква *Светиѝа Варвара* во Охрид, за која се претпоставува дека била изградена во XIV век, е урната, а сегашната црква е нова и е изградена врз остатоците од старата црква во 1965 година. Се наоѓа во реонот Варош, на улицата Илинденска бр. 39.

Свети Јован Богослов

43

κάτθ[εν] τοῦ Λεασκοβτζου, πλ(ησίον) ἐξ ανατολῶ[ν τοῦ Ἰ]ω(άννου) τοῦ Θεολόγου του Κανεβοῦ κ(αὶ) ἐκ δισμῶν ἕως τῆς ὁδοῦ., а переводот гласи: „една нива во Лесковец, од исток покрај *Јован Боџослов Канево*, а од запад до патот.“ (Суботић 1971: 21, 108). Од записите се дознава дека црквата *Свeйѣи Јован Боџослов* имала имот во селото Велгошти, кој се наоѓал во близината на лозјето што било сопственост на црквата Свети Константин и Елена, а вториот имот се наоѓал во селото Лесковец и се граничел со имотот на црквата Свети Константин и Елена, в. *Велџошѣи и Лескоец*.

Цркваата посветена на *Св. Јован Боџослов*, која е изградена и живописана во втората половина на XIII век, е сместена на еден помал карпест рид над езерото, што се вика Кукуле, во близината на локалитетот Канео, така што е позната и како *Свeйѣи Јован Канео*. Во писмените споменици името на црквата првпат се споменува во Душановата грамота од 1343 – 1344 година со која ѝ подарува имоти на манастирската црква Света Богородица кај Трескавец, а таму е запишано: **Метоуѣ въ Сѡхридѣ Прокаѡнменыи и црьковъ Светы Нѡанъ Богословъцъ, съ нивнѣмъ, съ винограды, съ ловницѣмъ, съ млинн, съ врьтомъ, съ всѣмн правннамн.** (Мошин 1981: 123). Оваа црква се споменува и во Душановата грамота од 1344 – 1345 година за истиот манастир: **Метоуѣ ѿ Сѡхридѣ Прокаѡнменыи и црьквѣ Іѡанъ Θεολογъ съ нивнѣмъ, съ виноградн, съ ловницѣмъ и съ млинн, съ врьтомъ и съ всѣмн правннамн.** (Мошин 1981: 147).

Црквата *Свeйѣи Јован Боџослов* е регистрирана во пописот на црквите во Охрид, запишани во Кодексот на Митрополијата, првобитно составен во 1609 година, а потоа целосно или делумно зачуван во преписите на Козма Китијски од 1694 година и на А. К. Робе од 1906 година. Црквата *Свeйѣи Јован Боџослов* припаѓала на VI-та енорија на рибарите – Канево (Ристески, Ангеличин 1995, Факсимил: 14). Од И. Снегаров името на црквата е запишано како *Св. Ив. Богословъ* (Снѣгаровъ 1928: 1, 93).

Во олтарниот живопис на црквата се претставени портретите на Св. Климент и на Св. Еразмо, како и на архиепископот Константин Кавасила (Грозданов 1983: 50-51).

Името на црквата *Свeйѣи Јован Боџослов* е сложено име во кое првиот дел е рамен на старата определена форма *свeйѣи* < ст.сл. **СВАТЪИ** од придавката *свeйѣи* < ст.сл. **СВАТЪ** ‘свет, божествен’, вториот дел е еднаков на името на христијанскиот светец *Јован* < грч. Ἰωάννης, кое потекнува од хебр. *Yōhānān*, стегнато од *Yēhōhānān* – бог е милостив, а третиот дел е изразен со епитетот *Боџослов* < ст.сл. **БОГОСЛОВЪ**, превод од грч. Θεολόγος.

Сушица

Во грчкиот натпис во црквата Свети Константин и Елена името на месноста *Сушица* се споменува на двапати: ἑτερον χωραφιον εις τῇν Σούσιτσα<v>, πλ(ησίον) ἐξ ἀν<α>τολῶν κ(αὶ) ἐκ δισμῶν τῆς ὁδοῦ., а переводот гласи: „една нива во *Сушица*, источно и западно до патот.“, потоа е запишано:

ἑτερον χωράφιον εἰς τὴν Σούσητζαν, πλ(ησίον) ἐξ ανατολ(ῶν) τῆς ὁδοῦ κ(αὶ) ἐκ δισημῶν ἕως τοῦ Θεόδόρου τοῦ Κουβουκλησίου., а переводот гласи: „уште една нива во Сушица, источно крај патот, а западно до Теодор Кувуклисија.“ (Суботић 1971: 20, 108). Од цитираниот текст се дознава дека црквата Свети Константин и Елена поседувала две ниви во месноста Сушица, од кои едната нива се наоѓала од исток и од запад до патот, а другата нива од исток се наоѓала покрај патот, а од запад се граничела со имотот на Теодор Кувуклисија.

Во еден документ на Охридската архиепископија од првата половина на XIII век е запишано дека некој охриданин имал лозје во месноста Сушица (Σουσιτζα) (Охрид I 1978: 230).

Локалитетот Сушица се наоѓа во атарот на селото Велгошти и до неодамна тука имало ниви, а во поново време е изградена населба. Низ овој локалитет тече реката Сушица, лева притока на Коселска Река, а извира од падините на планината Исток.

Името на месноста Сушица претставува метонимиско име, коешто е преземено од името на реката Сушица. Потамонимот Сушица потекнува од постарата бинарна конструкција *Сува (Река), чијшто атрибутивен член е еднаков на формата за женски род сува од ст.сл. придавка **соухъ** ‘сув’ < прасл. *suhъ, кој се супстантивизирал со суфиксот -ица по елизијата на именскиот дел од синтагмата, изразен со географскиот апелатив река (Пјанка 1970: 197, 263). Деривациската постапка се движела по следниот пат: *Сува (Река) > *Сух(а) + -ица > Сушица. Семантиката на името на реката Сушица е ‘река во која има повремено вода, суводилица’. Притоа, консонантот х од придавската компонента *Сух(а), кој се нашол пред вокалот и од суфиксот -ица, се палатализирал во гласот ш.

Во македонската топонимија се среќаваат низа идентични топонимски единици, сп. Сушица – река, десна притока на Каменица → Брегалница; Сушица – река, лева притока на Пчиња → Вардар; Сушица – река, лева притока на Струмица → Струма; Сушица – село во Бродско, Гостиварско, Струмичко, Дебарско (Станковска 2001: 397).

Придавката сув < ст.сл. **соухъ** води потекло од прасловенскиот јазик: прасл. *suhъ. Оваа придавска база е честа во топонимијата на словенските јазици, сп. срп. Сува Река, Суви Поџок, Сушица (Павловић 1994: 127–128), Sušica (Vujić 1982: 92), словен. Suha, Suhadolnica (Bezljaj 1961: 231, 233), пол. Suszyca (Rieger 1975: 156), чеш. Suchá, Sušice (Šrámek 1980: 517, 524), слов. Suchá Hora, д.луж. Suchy dol, полап. *Suchovec, укр. Суха, брус. Сухая Далина, рус. Suhodolka (Šmilauer 1970: 173).

Трново

Во грчкиот натпис во црквата Свети Константин и Елена е наведена месноста Трново: ἑτερον χερσά<μ>πελον τοποθεσία Ταρνόβο πλησίον ἐξ ανατολῶν ἕως τοῦ Φαπία κ(αὶ) ἐκ δισημ(ῶν) πλ(ησίον) ἕως τῆς ὁδοῦ., а переводот гласи: „едно запуштено лозје во местото Трново, покрај Фапија од исток, а до патот од запад.“ (Суботић 1971: 20, 107). Од содржината на цитираниот текст се доз-

нава дека црквата Свети Константин и Елена во месноста *Трново* имала едно запуштено лозје кое од исток се граничело со имотот на Фапија, а од запад се наоѓало до патот.

Локалитетот *Трново* – месност со лозја и ниви, се наоѓа на границата меѓу атарот на градот Охрид и селото Велгошти. Денес овој локалитет се дели на *Горно Трново*, дијал. *Горно Трно* и *Долно Трново*, дијал. *Долно Трно*. Во месноста *Долно Трново* се спроведени археолошки испитувања со кои се откриени остатоци од праисториски (неолитски) куќи и многубројни фрагменти од садовна керамика и камени орудија.

Во турскиот пописан дефтер од 1583 година името на еден далјан, кој се наоѓал на Далјанска Река кај Охрид, е запишано како *Трнова* (Охрид II 1978: 95).

Топонимот *Трново* е елиптично име добиено со супстантивизација на придавката од постарата придавска синтагма **Трново < *Търново* (*Брдо*, *Поле*), која е образувана од фитонимот *ѿрн* ‘вид грмушка со трње, *Prunus spinosa*’ со придавскиот суфикс *-ов* во формата за среден род *-ово* (Пјанка 1970: 195). Семантичката вредност на топонимот *Трново* може да се искаже со дефиницијата ‘место каде што расте трн, место обраснато со трн’.

Идентично име претставува името на исчезнатото село *Трново*, регистрирано во опширниот пописан дефтер на Охридскиот санџак од 1583 година, кое се наоѓало во нахијата Мокра (Стојановски 2000: 401).

Грчката форма на топонимот *Τρνόβο* потврдува дека вокалното *р* во охридскиот говор уште во XIV век се изговарало како *ѿр*. Дијалектната форма на топонимот е *Търно*, којашто е добиена како резултат на губењето на консонантот *в* во меѓувокална позиција, а потоа еднородните вокали *оо* се слеале во едно долго *ѳ* кое подоцна ја загубило својата должина: *Търново > Търноо > Търнѳ > Търно*. Денес месноста *Търно* се дели на *Горно Търно* и *Долно Търно*.

Фитонимиската лексема *ѿрн* потекнува од ст.сл. **трънь** и претставува општословенски и прасловенски збор, а се доведува во врска со и.е. корен **(s)ter-* кој се наоѓа во основата на имињата за вкочанети, бодливи растенија, сп. грч. *τέρναξ* (Skok 1973: 504–505).

Чekoштина

Ридот *Чekoшѿина* се наоѓа на меѓата на атарот на градот Охрид со селото Долно Лакочереј. Ридот *Чekoшѿина* е прочуен со неговите лозја. Дијалектната форма на името на ридот е *Чekoшѿина*.

Во натписот во црквата Константин и Елена името на ридот се споменува еднаш и е запишано во падежна форма: *ἔτερ(ον) ἀμπέλιον εἰς τ(ὴν) Τζεκόβστιναν πλησιον ἐξ ανατολ(ων) τοῦ Παντάλα κ(αὶ) ἐκ δισμὸν πλησιον τῆς θῆγατρὸς τοῦ Κουτζκάρα.*, а преводот гласи: „едно лозје во *Чeковѿина*, покрај Пантата од исток и покрај ќерката на Кучкар од запад.“ (Суботић 1971: 20, 107). Тоа значи дека лозјето, што ѝ припаѓало на црквата Свети Константин

и Елена, од исток се граничело со имотот на Пантап, а од запад се граничело со имотот што бил сопственост на ќерката на Кучкар.

Името на ридот во обликот *Чekoшѝи́на* е забележено во завештанието на Јусуф Челеби, т.е. Синан Челеби Охризаде, од 1491 година, а таму е запишано: „И целото свое лозје кое се наоѓа на местото наречено *Чakoшѝи́на*...“ (Kaleši 1965: 39).

Од натписот во црквата Свети Константин и Елена се констатира дека постарата форма на оронимот била *Чekoвишѝи́на*, а со загубата на гласот *в* во консонантската група *-вишѝ-*, што се случила поради отежнатиот изговор, се добила формата *Чekoшѝи́на*. Потоа, во говорот на месното население групата *-ишѝ-* се заменила со *-ишч-* и се добила дијалектната форма *Чekoшчина*. Стандардниот облик на топонимот е *Чekoшѝи́на*.

Во основата на оронимот *Чekoшѝи́на* < *Чekoвишѝи́на* се крие старото фамилијарно име *Чekoвци*. Оронимот *Чekoшѝи́на* < *Чekoвишѝи́на* претставува структурно-топонимиска формација со посесивно значење, а потекнува од некогашната адјективна синтагма **Чekoвска* < **Чekoвѝска* (*Земја*), чијшто адјектив е образуван од фамилијарното име *Чekoвци* со придавскиот суфикс *-ѝскѝ* (современата форма е *-ски*) во формата за женски род *-ѝска* > *-ска*. По елизијата на именскиот член од составот **Чekoвска* < **Чekoвѝска* (*Земја*), кој е изразен со апелативот *земја* (овде употребен со значењето *имои*), адјективната компонента **Чekoвска* < **Чekoвѝска* се супстантивизирала со именскиот суфикс *-ина*. Суфиксот *-ина* при образувањето на топонимот *Чekoвишѝи́на* има структурно-топонимиска функција, а се здобил и со определено посесивно значење што е содржано во придавскиот суфикс *-ски*. Зборообразувачката постапка при создавањето на оронимот *Чekoшѝи́на* се одвивала по следниот пат: **Чekoвѝска* (*Земја*) > **Чekoвѝска* + *-ина* > **Чekoвѝшѝи́на* > *Чekoвишѝи́на* > *Чekoшѝи́на* > *Чekoшчина*. Семантиката на оронимот *Чekoшѝи́на* < *Чekoвишѝи́на* може да се дефинира како 'земја која му припаѓа на семејството *Чekoвци*, односно земја која ја поседува семејството *Чekoвци*'.

Фамилијарното име *Чekoвци* потекнува од првобитната бинарна конструкција **Чekoви* (*деца, ѝоиѝомци*), чијашто придавка е образувана од личното име *Чeko* со множинската форма *-ови* од придавскиот суфикс *-ов*. Придавката **Чekoви* од синтагмата **Чekoви* (*деца, ѝоиѝомци*), по елиминирањето на именскиот член од синтагмата, се супстантивизирала со патронимскиот суфикс *-ци* < *-ѝци* и означува 'деца, потомци на *Чeko*'.

Старото лично име *Чeko* е хипокористично име, кое е образувано со суфиксот *-ко* од првиот отворен слог на сложените имиња *Чедомир*, *Чедослав*, *Чемер*, *Чесѝоја* и сл. Во македонската антропонимија личното име *Чeko*, како и изведените имиња *Чекан* и *Чекун*, се засведочени во писмените извори од XV век (Станковска 1992: 299). Личното име *Чeko* се наоѓа и во основата на презимето *Чеков*, а изведеното име *Чекин* се препознава во основата на презимето *Чекиновски* (Стаматоски 2001: 701).

Хипокористичното име *Чeko* и неговите деривати се познати во антропонимијата на другите словенски јазици, сп. хрв. *Čeko* (Šimundić 1988: 60), буг. *Чекал*, *Чекан*, *Чeko*, *Чекол*, *Чекун* (Заимов 1988: 243), рус. *Чекал*, кое се наоѓа во основата на антропонимот *Чекалов*, *Чекенѝ*, *Чeko*, кое е заложено во основата на антропонимот *Чеков*, потоа *Чекотуха*, *Чекун* (Веселовский

1974: 348–349), чеш. *Ček(an)* (Svoboda 1964: 261), пол. **Czek* или **Czeka*, кое лежи во основата на топонимот *Czekowo*, денес *Ceków*, **Czekusz*, кое е заложено во основата на топонимот *Czekuszewo* (Nieckula 1971: 53).

Во македонскиот топонимиски систем придавскиот суфикс *-вскъ*, односно неговиот современ пандан *-ски*, образува топоними од апелативни и од онимиски основи, а меѓу нив најфреквентни се топонимите кои се образувани од други топоними, сп. *Вайилска Страна*, *Охридско Езеро*, *Сир-улска Река*, *Тројанска Чука*, и топонимите кои се образувани од фамилијарни имиња, сп. *Дејкоска Мала* (*Дејковци*), *Милевска Река* (*Милевци*), *Рајкоски Нивје* (*Рајковци*), *Секулоски Камен* (*Секуловци*). При образувањето на топонимите од фамилијарните имиња, како што се гледа и од примерите, придавскиот суфикс се додава на скратената основа на името, односно при нивното образување се испушта патронимискиот суфикс *-ци*. Исто така, треба да се каже дека во охридскиот говор редовно испаѓа гласот *в* во консонантската група *-вск-*, односно во суфиксот *-овск(и)* / *-евск(и)* (Видоески 1998: 251).

Суфиксот *-ина* е стар именски суфикс, наследен од прасловенскиот јазик (**-ina*) и има општословенски карактер. Овој суфикс се карактеризира со различни значења, а едно од нив е и посесивното значење (Skok 1971: 722). Во македонскиот зборообразувачки систем суфиксот *-ина* е продуктивна деривациска морфема со која се образуваат деривати со различни значења: *длабина*, *должина*, *убавина*; *џукнаџина*, *урнаџина*, *џикаенина*; *дружина*, *живина*, *роднина*; *женеџина*, *јуначина*, *соколина* (Конески 1995: 45–71). Особено е карактеристична и многу раширена неговата морфолошка функција која се состои во способноста да ги супстантивизира придавките, и тоа: од неизведени придавки: *бисџирина*, *височина*, *џоџлина* и од изведени придавки, обично, со суфиксот *-ов*: *босилковина*, *женсковина*, *луковина*, *џемјановина*, или со суфиксот *-ски* (со регуларна промена на групата *ск* во *џиџ*): *свиниџина*, *сиромашџина*, *џариџина*, од кои се изделе сложениите суфикси *-овина* и *-џиџина* како самостојни деривациски морфеми со кои се образуваат нови зборови: *џаџковина*; *џолемџина*, *џџроџина*, *џакомиџина*.

Соодветни топонимиски образувања, иако поретко, сепак се присутни во македонската топонимија, а во нашите писмени споменици се документирани уште во XIII век, сп. ги топонимите: *Лийсиоѿиѿѿина* и *Мавровѿѿѿина* 'локалитети во Скопско', регистрирани во Милутиновата грамота од 1299 – 1300 година за манастирот Св. Георги-Горг Скопски (Мошин 1975: 215, 218), во чијашто основа се наоѓаат личните имиња *Лийсиоѿ* и *Мавро* (Станковска 1983: 211, 224), *Ѓеноѿѿѿина* (< *Ѓеновиѿѿѿина*) – шума и пасиште (Јелошник, Тетовско) (Трифуноски 1976: 314), во чијашто основа се крие патронимското име **Ѓеновци*.

Со суфиксот *-ина*, на пример, е образувано името на ресенското село *Сѿиѿона*. Постариот лик на ојконимот е *Сѿейовина* и потекнува од некогашната придавска синтагма **Сѿейова (Земја)*, чијашто придавска компонента е образувана од личното име *Сѿейо* со посесивниот придавски суфикс *-ов* во формата за ж.р. *-ова*, која, по испуштањето на именскиот дел од синтагмата, се супстантивизирала со именскиот суфикс *-ина* (Станковска 1995: 285–286).

Литература

Ангеличин 1997: Г. Ангеличин – Жура, *Сѣраници од истѣријата на уметноста на Охрид и Охридско (XV – XIX век)*, Охрид.

БЕР 1986: *Български етимологичен речник*, том III, ред. В. И. Георгиев, София.

БЕР 1999: *Български етимологичен речник*, том V, ред. И. Дуриданов, София.

Веркович 1889: С. И. Верковичъ, *Топографическо-этнографический очеркъ Македонии*, С.-Петербург.

Веселовский 1974: С. Б. Веселовский, *Ономастикон древнерусские имена, прозвища и фамилии*, Москва.

Видоески 1998: Б. Видоески, *Охридско-сѣрушкииѣ ѡговори*, Дијалектите на македонскиот јазик, т. 1, Скопје, стр. 245-276.

Вуйтович 1981: М. Вуйтович, *Древнерусские личные имена в граффити Софийских соборов Киева и Новгорода (XI-XIV вв.)*, Onomastica, т. XXVI, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk 1981, стр. 203-223.

Вујичић 1914: М. А. Вујичић, *Речник места у ослобођеној области Старе Србије*, Београд.

Грковић 1977: М. Грковић, *Речник личних имена код Срба*, Београд.

Грозданов 1980: Ц. Грозданов, *Охридскојо сидно сликарсѣво од XIV век*, Охрид.

Грозданов 1983. Ц. Грозданов, *Пориџреџи на свеџиџиџелиџиџе од Македониџа од IX-XVIII век*, Скопје 1983.

Грозданов 1995: Ц. Грозданов, *Светии Наум Охридски*, Скопје.

Грозданов 2005: Ц. Грозданов, *Идентификација на светици во живо-
писи на наоси на Перивлетија во Охрид*, Прилози – МАНУ, Одделение
за општествени науки, XXXVI, 1, Скопје, Посебен отпечаток, стр. 5–22.

Десподова 1999: В. Десподова, *Сѣбарословенско-македонски речник (со ѓрчки паралели)*, Прилеп – Скопје.

Заимов 1975: Й. Заимов, *Двучленни лични имена в българската топонимия*, Onomastica, т. XX, 1–2, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk, стр. 169–230.

Заимов 1988: Й. Заимов, *Български именник*, София.

Закон 2004: Закон за територијална организација на локалните самоуправа, Службен весник на Република Македонија, бр. 55, Скопје.

Иванов 1970: Й. Иванов, *Български старини из Македонија*, София.

Јашар-Настева 2001: О. Јашар-Настева, *Турскиите лексички елементи во македонскиот јазик*, Скопје.

Ярановъ 1933: Д. Ярановъ, *Карта на Македония въ географскитѣ ѝ граници в мерка 1 : 300 000*, София.

Карта: *Карта на Република Македонија, размер 1 : 200 000*, издавач ОП „Просветно дело“, Скопје.

Карта 1976: *Социјалистичка Република Македонија*, административна поделба, размера 1 : 250 000. Издавач: Републичка геодетска управа СРМ – Скопје. Израда и репродукција „Геокарта“, Београд.

Конески 1965: Б. Конески, *Историја на македонскиот јазик*, Скопје.

Конески 1995: К. Конески, *Зорообразувањето на современиот македонски јазик*, Скопје.

Коцо 1954: Д. Коцо, *Околу даирањето на црквата Константин и Елена во Охрид*, Годишен зборник на Филозофски факултет на Универзитетот – Скопје, Историско-филолошки оддел, кн. 7, Скопје 1954, стр. 187–203.

Кузмановски 2002: *Охрид и неговите ризници*, Скопје 2002, Текст: Р. Кузмановски.

Кънчовъ 1900: В. Кънчовъ, *Македония. Етнография и статистика*, София.

Љубинковић 1951: Р. Љубинковић, *Црква Светог Вазнесења у селу Лесковцу код Охрида*, Старинар, Нова серија, кн. II, Београд, стр. 193–216.

Љубинковић 1961: Р. Љубинковић – М. Ђоровић-Љубинковић, *Средновековното сликарство во Охрид*, Зборник на трудови од историското и културно минато на Охрид, Охрид, стр. 101–148.

Маленко 1985: В. Маленко, *Раносредновековна материјална култура во Охрид и Охридско*, Охрид и Охридско низ историјата, книга прва, Скопје.

Марковић 1951: М. Марковић, *Грчки написи са цркве Константина и Елене у Охриду*, Старинар, Нова серија, кн. II, Београд 1951, стр. 185–192.

Марковић 1951–1952: М. Марковић, *Прилог топонимисти средњевековне Македоније*, Историски часопис, III, Београд, стр. 253–255.

Матковски 1992: А. Матковски, *Македонија во делата на српанските писатели 1827 – 1849*, Скопје.

Матковски 1992а: А. Матковски, *Македонија во делата на српанските писатели 1850 – 1864*, Скопје.

Морошкин 1867: М. Морошкин, *Славјанскій именословъ или собраніе славянскихъ личныхъ именъ*, Санктпетербургъ.

Мошин 1975: В. Мошин, *Споменици за средновековната и поновата историја на Македонија*, т. I, Скопје.

Мошин 1980: В. Мошин, *Споменици за средновековната и поновата историја на Македонија*, т. III, Скопје.

Мошин 1981: В. Мошин, *Споменици за средновековната и поновата историја на Македонија*, т. IV, Скопје.

Новаковић 1912: С. Новаковић, *Законски споменици српских држава средњег века*, Београд.

Нушић 1966: Б. Нушић, *Са обала Охридског језера*, Сабрана дела Бранислава Нушића. Разни списи, Београд.

Охрид I 1978: *Охрид и Охридско низ историјата*, книга прва, Скопје.

Охрид II 1978: *Охрид Охридско низ историјата*, книга втора, Скопје.

Павловић 1994: З. Павловић, *Хидронимски систем слива Јужне Мораве*, Београд.

Панов 1998: М. Панов, *Енциклопедија на селата во Република Македонија*, Скопје 1998.

- Bezljaj 1982: F. Bezljaj, *Etimološki slovar slovenskega jezika*, druga knjiga, Ljubljana.
- Bezljaj 1995: F. Bezljaj, *Etimološki slovar slovenskega jezika*, tretja knjiga, Ljubljana.
- Brankoff 1905: D. M. Brankoff, *La Macédoine et sa population chrétienne. Avec deux Cartes ethnographiques*, Paris.
- Čelebi 1973: E. Čelebi, *Putopis, odlomci o jugoslovenskim zemljama*, Sarajevo 1973, Preveo, uvod i komentar napisao H. Šabanović.
- Kaleši 1965: H. Kaleši, *Jedna arapska vakufnama iz Ohrida iz 1491. g.*, Prilozi za orijentalnu filologiju, XII-XIII/1962-63, Sarajevo, стр. 15-44.
- Malec 1971: M. Malec, *Budowa morfologiczna staropolskich złożonych imion osobowych*, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk.
- Malec 1982: M. Malec, *Staropolskie skrócone nazwy osobowe od imion dwuczłonowych*, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk – Łódź.
- Nieckula 1971: F. Nieckula, *Nazwy miejscowe z sufiksami -ov-, -in- na obszarze Wielkopolski i Małopolski*, Wrocław.
- Rečnik 1930: *Rečnik – imenik mesta Kraljevine Jugoslavije*, Београд.
- Rieger 1975: J. Rieger, E. Wolnicz-Pawłowska, *Nazwy rzeczne w Dorzeczu Warty*, Wrocław – Warszawa – Gdańsk.
- Skok 1971: P. Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, knjiga prva, Zagreb.
- Skok 1972: P. Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, knjiga druga, Zagreb.
- Skok 1973: P. Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, knjiga treća, Zagreb.
- Skulina 1974: T. Skulina, *Staroruskie imiennictwo osobowe*, część II, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk.
- Svoboda 1964: J. Svoboda, *Staročeská osobní jména a naše příjmení*, Praha.
- Šimundić 1982: M. Šimundić, *Nepoznata hrvatska osobna imena XII stoljeća*, Он-оматолошки прилози, III, Београд, стр.121–150.
- Šimundić 1988: M. Šimundić, *Rječnik osobnih imena*, Zagreb.
- Škaljić 1965: A. Škaljić, *Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku*, Sarajevo.
- Šmilauer 1970: V. Šmilauer, *Příručka slovanské toponomastiky*, Praha.
- Šrámek 1980: L. Hosák, R. Šrámek, *Místní jména na Moravě a ve Slezsku*, II, Praha.
- Vasmer 1941: M. Vasmer, *Die Slaven in Griechenland*, Berlin.
- Vujičić 1982: D. Vujičić, *Hidronimi (imena voda) u lijevom slivu Drine*, Sarajevo.

TOPONYMS OF THE INSCRIPTION IN THE CHURCH
OF ST. CONSTANTINE AND HELEN IN OHRID

Summary

Church of St. Constantine and Helen in Ohrid is located in the southern part of the lower hill of Ohrid, near the church of St. Mary Perivlepta. The church was built and painted in the 80's of the XIV century. On the south wall above the entrance door, inside the church, is located a founder's inscription from which we learn that the church of St. Constantine and Helen was built by priest-monk Partenie, the great cleric in Ohrid. Under the same inscription there is another inscription in three columns, a text written in Greek, which refers to overall inventory of movable and immovable property that the founder Partenie donated to the church.

The author of the article discusses the results of the study of the toponyms mentioned in the inscription of the church of St. Constantine and Helen. Thus concludes that in the inventory of immovable property of the church there are 18 registered toponyms found in the area of Ohrid: *Velgoshti, Velestovo, Dvorci, Kaneo, Keramaria, Lakocherej, Leskoec, Lokva, Opatia, Parakastro, Peshchi, St. Mary Perivlepta, St. Mary Odigitria, St. Varvara, St. Jovan Bogoslov, Sushica, Trnovo and Chekoshtina*. All toponyms are being analyzed from an etymological, structural and semantic aspect.

Оригинален труд
811.163.1'373.22:58
81'373.22:58:[091:003.349

ИНСТИТУТ ЗА МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК „КРСТЕ МИСИРКОВ“
МАКЕДОНИСТИКА 15/2016

Лилјана Макаријоска, Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“,
Скопје
Маринка Шимиќ, Старословенски институт, Загреб

**ФИТОНИМИТЕ ВО МАКЕДОНСКИТЕ И ХРВАТСКИТЕ
ЦРКОВНОСЛОВЕНСКИ ТЕКСТОВИ (ЛЕКСИЧКИ ПАРАЛЕЛИ)**

Рецензент: проф. д-р Мери Цубалевска

Лилјана Макаријоска, Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“,
Скопје
Маринка Шимиќ, Старословенски институт, Загреб

ФИТОНИМИТЕ ВО МАКЕДОНСКИТЕ И ХРВАТСКИТЕ ЦРКВНОСЛОВЕНСКИ ТЕКСТОВИ (ЛЕКСИЧКИ ПАРАЛЕЛИ)

Богатиот лексички фонд на македонските и на хрватскоглаголските црковнословенски текстови¹ обилува со илустративен материјал од областа на растителниот свет. Евидентно е дека честопати е невозможно точно да се определи видот на дрвото или растението споменато во библиските и во црковнословенските текстови воопшто, бидејќи ботаничката терминологија со која се служат средновековните пишувачи, односно преведувачи не е целосно јасна.

Лексиката од областа на растителниот свет претставува предмет на интерес во славистиката и од аспект на именувањето, од аспект на внатрешната диференцијација и тематската сегментација, од аспект на етимологијата на називите итн. Предмет на нашиот интерес е потврденоста на фитонимите во македонските и во хрватските средновековни текстови (со различна жанровска, територијална и хронолошка припадност), од аспект на туѓојазичните влијанија, на конкретното и преносното (симболично) значење на називите и сл.

Анализата на термините, синонимите, односно термилошките дублети како резултат на употребата на зборови од различно потекло, придонесува да се проследи континуитетот во именувањето на растителната лексика низ вековите и единството на лексичкиот систем на историски и современ план.

Според Киш (2010: 30), прасловенскиот лексички систем на ботаничката лексика е релативно затворен во групите на називи на шумски дрвја (пр. даб, јавор, јасен, смрека, топола и др.) и на житни култури (пр. жито, овес, просо), додека на пр. во називите за овошни дрвја (пр. јаболко, капина, костен, круша, лешник, орев, слива, смоква), како и за градинарските култури и др. е поотворен. Словенскиот лексички слој е со поширок, општомакедонски ареал, додека несловенскиот лексички слој (доминираат заемките од грч. и тур.) е поограничен, пофреквентен на јазичната периферија. Според анализата на Вајс (2003: 399), кај називите за растенија кои се особено важни за човековиот живот, пр. дрвја, овошни, житни култури, билки што се користат во исхраната се уочува поголема уедначеност (javor, breza, lipa, vrba, glog, žito, ovas, pšenica, lješnik, kesten, smokva, šliva, kruška), а називите за поретки лековити билки, зачини, плевелни растенија се одликуваат со поголема разновидност и побогата синонимија, што се должи на слабата

¹ Во анализата се опфатени македонските црковнословенски текстови коишто се извори за *Речникот на црковнословенскиот јазик од македонска редакција* и хрватскоглаголските текстови експерирани за *Речникот на црковнословенскиот јазик од хрватска редакција*, како и соодветните кратенки за ракописите. За документирање на одделни лексички единици се користат и други извори: Мазуринска крмчија (*Maz*), Слоештички патерик (*Sloe*), Тиквешки зборник (*Tikv*), Трескавички кодик (*Tresk*), Ерминија на Мојсо Крстов (*ErMK*), Белградски македонски зборник (*БМЗ*), Зборник на Георги Димович (*ЗГД*), Зборник на монах Антоние (*ЗМА*) Македонски зборник на Филолошкиот факултет во Скопје (*МЗФФ*) и др. текстови, записи и сл., како и речници на старословенскиот јазик.

интегрираност во јазичниот состав, па деноминацијата на тие видови е поотворена кон изразните можности на јазикот.

Ботаничката терминологија во црковнословенските текстови говори во прилог на доброто познавање на растителниот свет и на особените на одделни растенија во средновековниот период, што овозможува на пр. користење на нивните лековити и др. својства и нивна поширока употреба.

Разновидностите на еден назив се одраз на зборообразувачките, структурни промени на речничкиот состав. Од аспект на црковнословенскиот јазик се презентира и влијанието на грчкиот јазик и создавањето словенски еквиваленти според грчки обрасци, како и на латинскиот јазик.

При презентирањето на фитонимите се поставува прашањето за класификацијата на растителниот свет. Шестодневот од Јоан Егзарх е еден од најстарите извори во кој се истакнуваат некои признаци според кои може да се класифицираат растенијата (сп. Чолова 1988: 261) и врз основа на него се izdelуваат: а) растенија што никнуваат од семе: житни, зрнести, зеленчукови растенија, односно растенија што никнуваат од лукче, како и растенија (дрвја) што можат да никнат од гранче б) плодни и неплодни растенија в) отровни билки (кукурек, мандрагора), опиум (мак) и растенија со плодови што се јадат г) питоми и диви растенија д) листопадни дрва кои секоја година си ги менуваат лисјата и зимзелени, па оние што незабележливо си ги менуваат лисјата (маслина) или понекогаш ги менуваат (палма).

Растенијата се разликуваат и според видот на одделни нивни делови, како на пр.: коренот (длабок или површен), стеблото (што се извишува нагоре – дрвја или со многу стебла ниски до земјата), кората (мазна или рапава, набраздена), но исто така и според формата на листот, видот на плодот итн.

Од аспект на диференцирањето на билките и плевелите, односно растенијата што не се користат во исхраната, во библиските извори во согласност со христијанското учење се укажува дека ниту едно растение не е создадено без потреба, па оние што не служат за храна имаат лековити или други погодни својства. Во врска со средновековната симболика заснована на Светото писмо, на пр. лозата е симбол на мирниот живот и благосостојбата, а во неа се олицетворени и Божјите чеда, со Божјата лоза засадена на благодатна почва. Различни билки со карактеристичен мирис и вкус се употребувале како зачини, лековити билки и др., на пр. со мандрагората се предизвикувало сон кај болните, за смирување на силните болки и др.

Врз основа на анализата на потврденоста на фитонимите во македонскиот и хрватскоглаголскиот црковнословенски корпус ги izdelуваме најпрво оние што се заеднички за двата корпуса.

БЪЛІНЕ 'билје, трева, растение, лековити билки': *ЗЕМЛѢ ВЪПІВШИ СХОДАШИ НА НА МНОЖЕСТВО ДЪЖДА РАЖДААШИ БЪЛІНЕ МНОГО Hb6,7Karp*, *ВЪ ПРЪВІИ ЖЕ ДЪЕНЬ СЪТВОРИ ПЕЧЕКАСА И ЗЕМЛЮ И СЪБѢТ ВЪ ВТОРИ ЖЕ СЪТВОРИ ТВРЪД ВЪ ТРЕТИ ЖЕ ПРОСѢБЕ ЗЕМЛІА БЫЛІА И ДРѢВА 126vKrn*, *СЛОУЧАЕТ СЕ ЕДИНЬ УЛОВѢЖЬ ЗРЕШИ ВРАУА КАКО И СЪ КОИМЬ БЫЛІЕМЬ ВРАУЮЕТЬ ПАОУЧАЕТЬ И ШН 95rKrn*, *ИЩѢЛИ ВЪОГЖ МОЖ ДОУШЖ БИЛИЕ МИ ДАЖДЪ 100vZag*, **СЪМРЪТНОЕ БЪЛІНЕ** 'смртоносни, отровни билки': *БЛЖДНИЦА ВЪЗЕМЛАЩЕ И СЪМРЪТНАА БЫЛІА ·І· ЛѢТ ДА ПОКАЖТ СЯ 97vMaz*, **ДѢТОГОУБНОЕ БЪЛІНЕ** 'билки што се земаат за утинување на плодот при несакана бременост': *БЛЖДНИЦА ... ВЪЗЕМЛАТЪ ѿ НѢКНИХ*

ДѢТОГОУБНАА БЫЛІА ЯКО ДА ИСПИВШЕ ОУМОРАТ СЖЩЖА ВЗ НИХ МЛАДЕНЦА 97vMaz, – **bilie**: ot različnih' bo cvêtyc' i bili sьbiraûce ros'nie kaple strъd' prinošahu emu FgLab₂2a, ostavlû vinogradъ moi ne imamъ obrêzati ego ni vskopati i vzrastetъ v nemъ bilie êko i v ledinê trъn(ie) FgNov271c BrVb₁26b (Is5,6).

ПЛѢВА и **ПЛѢВЕЛЪ** 'плевел, слама': събереть пшеницъ своа въ житницъ а плевъ съжежеть Mt3,12Mkd] плѣвели Krat, и оуистить плѣвы ѿ пченицъ 28rKrn, нждеж бо плѣвзї носаше въ кошихъ comPs80,7Bon, югда же прозебе трава и плод сътвори и тогда бѣи са плѣвель Mt13,26Rad, житенскагѡ морѣ таити се не възможе плѣвель сѣатель 194vZag. – **plêva, plêvelъ**: nuž'deû plêvi noseče v' koših' PsFr67c, eda kako vstrgaûce plêveli vstr'gnete kupno s nimmi i pš(e)nicu MVat₄20c, MLab20b (Mt13,29). веце слама неже плѣвели мнет' се êko слама оножде d'no imat' i plêveli сь p'šeniceû i koreni imutъ BrVO122d, s pšeniceû i plêveli v'купъ BrN₂60c, egdaže prozebe trava i plod' stvori тьгда êviše se i plêveli MVat₄20c (Mt13,26), speçu že č(lovê)ku pride vrag' ego i vsêê plêveli s vrъhu pš(e)n(i)ce i otite MVat₄20c (Mt13,24–25).

сЛАМА 'слама': и сламата грошъ оката во запис од 1875 год. – **slama**: telась i medvidъ pasti se b(u)dutъ vкупъ počint' čenci ihъ i l(a)въ lêki volъ êsti vačnetъ slamu BrBar84d (Is11,7), pl'tenimi klasi naplneno gumno frančiskъ razbiêetъ stiraе z(e)mlnaê pšenicu čistu slamu otvrgъ c(êsa)ru n(e)b(e)skomu v žitnicu vnositъ BrN₂491c, t(ъ)kmo egda klasie ee močno budet stlčeno v slamu BrPm201d, веце слама неже плѣвели мнет' се êko слама оножде d'no imat' i plêveli сь p'šeniceû i koreni imutъ BrVO122d, oblačit' bo оножде êdrce oblačilomъ slami i sa слама toliko prilnuvši držit se BrVO200d.

ВЛЗУЫЦЪ 'троскот, трње, чичка, вид плевел': тръние и влъѹецъ да прозабет ти земѣ comPs31,4Pog, – **влѣсьсь**: vse d(ъ)ni života tvoego trъnie i влѣ'сь да zebit ti BrVO131b, vlčасъ BrVat₅66b (Gn3,18), r(e)če nemu g(ospod)ъ g'do more groz'de emati na trn'i ili p'šenicu žati na vl(ъ)čci COxf50d.

гороушица, гороуѡа, гороушне грч. σίναπι го бележи Миклошич (1963: 137), а во македонските и хрватските текстови се докуметирани придавките **гороушънъ, гороушиѹнъ** 'синапов, од синап(от)': аще имате вѣра јако зрно гороушно речѹете горѣ сѣи прѣнди ѡтѣсѡдѣ тамо и прѣндеть Mt17,20Jov] гороушиѹно Rad, поѡдобено юсть царьствинѣ небесноѣ зрьноу гороушиѹноу еже възъмъ ѹлѡвѣкъ въста на селѣ своѣмъ Mt13,31Rad] гороушноу Mkd, зрьно гороушиѹно еже приѣмъ ѹлѡвѣкъ въверже въ врьтоградъ свои и възрасте и бысѣтъ дрѣво велиѣ L13,19Rad, – **goruшънъ**: въ vsakoi tuzê i въ vsakoi skrbi svoei vzraste зрьно gorušno BrVO227d.

жлѣтѣница 'вид горчливо зелје, салата': и снѣдатъ маса въ са пощъ испеѹена ѡгнемъ и ѡпрѣспокъ сз жлѣтѣницеа снѣдатъ Ex12,8Grig. – **žltênica** хрв. cikorija, vodopija, endivija: oprêsnъki kruhi сь žl'teniceû snêdet' MVat₄90a, žlteniceû div'еû MNov91a, MLab80d (Ex12,8).

зѣлие 'зелје, билки': јако зѣлие трѣвное дахъ вамъ Gn9,3Lobk, а изнемагажн зѣлие да юстъ R14,2Ohr, да юдатъ вариво соѹиво и зѣлие с масломъ 25cOrb, и в ѹѣтвертож да [е] едно вариво или соѹиво или зѣлие 25cOrb, иди въ врьтоградъ къ братоу и принеси зѣлие 412rSloe, нива насеана пшеницею и зѣлїами и в неи свѣрьѣе разлїнни 104cErMK, јако десетиноу даете ѿ метвы и пїгана и всѣкого зѣлиа L11,42Rad,

ГРЪМЪЗ 'грмушка': и възрѣвъ аврамъ шчима своима видѣ и се шбенъ единъ дрѣжимъ въ грѣмоу савѣкова рогма *Gn22,13Grig*. – **грѣмь**, **грѣміе**: vzved že avr(a)m' oči svoi vidě i se ovn' edin' dr'žim' rogoма v грѣму savěkově *MVat4102c BrVO146a (Gn22,13)*, i vzd(e)тъ на нь (sc. vinogradъ) грѣм'е i trnie *BrBar80d (Is5,6)*.

ТРЪЗНЪ, **ТРЪЗНИЕ** 'трѣе': пожахъ да створиѣхъ гроздъ створи же трѣзние *Is5,2Grig*, еда штъѣмлетъ трѣзнии грозды *Mt7,16Jov*, трѣзние и вльѣецъ да прозѣбет ти земѣ *comPs31,4Pog*, и всѣко трѣзние на поустѣхъ мѣстѣхъ бываеѣтъ не разоумѣша жидове ꙗко поустѣ бысѣтъ мѣсто ихъ и трѣзнии испльнъ огнь доуховны ꙗще живы сѣща жиды попали сѣ гнѣвомъ ꙗко трѣзние на поущи *comPs57,10Pog*, придавките **ТРЪЗНОВЪ**, **ТРЪЗНОВЪНЪ**: трѣзние и вльѣецъ да прозѣбет ти земѣ сирѣчу еже попалил ꙗсѣтъ хрѣстоу сносивъ трѣзовы вѣнецъ *comPs31,4Pog*, провъзвѣщаеѣтъ вѣрма въ неже хотѣхъ сѣплести трѣзовыи и неправедныи вѣнецъ *comPs57,3Pog*, кѣпильство еже естъ трѣзновѣа вещь идольскаа *comPs73,15Pog*, – **трѣнь**: vzratihъ se na strastъ egda van'ze mi trěнь *PsLob19r (Ps31,4–5)*, egda žiti možetъ trěнь bez' vlagi *BrN2208b (Job8,10–12)*, roza êk(o) že gl(agole)t se cvětъ ot trna procvate *BrPm273a*, ot trniê *BrN2495a*, onъ ubo pšenicu sêše нь trnie obrete *BrN2478a*. **трѣние**: a drugoe pade posrêdê trěniê i vzraste s nim tr'nie i podavi e *MVat423a (L8,7)*, i ostavlû vinograd' moi i ne imam' obrězati ego i ni vskopati i vzrastet' v nem' êko i v ledinê trěnie *MVat4105b (Is5,5–6)*, i poždahъ da stvorihъ grozdi i stvori trěnie *BrVO36c, MVat4105b (Is5,2)*, iže požidaemъ bē stvoriti grozdi i stvori trnie *BrN2355c, div'êkine BrAc63d*, eda emlût' ot trěniê grozdi *MVat4139d, MRoč115d (Mt7,16)*, kako roža meû trniem' tēm' v' nide krasota *CPar146v*, roža eže gl(agole)t se cvětъ ot trniê procvate *BrN2495a*, ne dastъ ti plod' svoih' нь gložie i trěnie vzrastet' tebê *BrVO129d (Gn3,18)*, g'do more grozdê emati na tr'ni ili pšenicu žati na vl(ь)čci *COxf50d*, придавката **трѣновъ**: vojini že spletše vênacъ trnovъ vzložiše na gl(a)vu ego *MLab82c (J18,40)*, vênec' tr'nov' *MVat476b (Mt27,29)*, s'vêtlost' bliskaetъ ot magle roža ot tnova ploda *CPar144r*.

ТРЪСТЬ 'трѣска': въземъ трѣсть писа трѣвоуноу и въ оухо ѣго вьнзе и оумрѣтъ *225vStan*. – **трѣсть** 'трѣска, перо, писалка': trstъ knižnika *PsLob29r, terst' PsFr41d*, pero *CPar41v (Ps44,2–3)*, osušet se v vrutcêhъ ishodiêhъ trstъ i žukъ ognitъ *BrVat516b (Is19,6)*, i tr'st' daše v desniciu ego *MVat476b (Mt27,29)*, i abie tek' edin' ot nih' priem gubu napl'ni û octa i vznъz' na tr'st' napaêše i *MVat476d (Mt27,48)*, česo izidoste v pustinû videti trsti li vêtrom' kolêbaemi *MVat42c (Mt11,7)*, **трѣsie**: iže lêki lozi rêsnago vinograda na trsê v h(rst)ê prilêplaût se *BrN2498b*, **трѣstie** 'трѣска': êko točet se kola plъna trěstie *BrVO448a (Am2,13)*, придавката **трѣstnii**: zaprêti zvêremъ trstnimъ *PsLob43r (Ps67,31–32)*.

ДРѢВО 'дрво, стебло': встави аама да ѣстъ ѿ дрѣва шного *22vKrn*, речѣ емоу да шбладѣѣши ѿ вѣстѣхъ дрѣвѣ ранскихъ и тзѣю ѿ дрѣво разоумное да блюдет се *111vKrn*, дрѣвѣа же и былѣа сѣборнѣ философѣи не имѣноуѣтъ ихъ бездѣшна нь ѡдоушвлѣнна *125vKrn*, ѡх оуѣы мнѣ иже нѣкогда бѣхъ ꙗкоже дрѣво плзно листѣе и плода и кьднѣ обнаженъ *256rKrn*, зане и господъ тако повелѣ ѿ плода бо дрѣво познаѣет се сиречѣ ѿ плода разоумѣет се дрѣво *265rKrn*, егда падѣюѣтъ листѣе ѿ дрѣва ѿ велицѣхъ ветрѣхъ въ есены *272rKrn*, ꙗко юнець листѣе твое поѣстъ и плоды твоѣ погубитъ и встави та ꙗко дрѣво соухъ *43rLes*, дрѣво ꙗсѣтъ бес плода листѣе имѣхъ

често 64vLes, се оуже дъждъ питаеть плоды и дрѣво вѣнѹвает са пѣстрымъ цвѣтомъ и 150vLes. Сп. **дрѣво прѣсадѣно** 'пресадено дрво': и школ ниѣхъ бѣха дрѣва пресадѣни ѿ секо швоше цю раждатъ на секи мѣсѣцъ 65б3ГД, **дрѣво плодѣносно** 'родно дрво': тз повелѣ и быше дрѣвѣса дрѣва плодѣноснаа и неплоднаа животнаа кѹты въ моры чѣтворѣногаа на земли и гады птице по въздѣхъ 47rKrn, **дрѣвце** 'младо, ниско дрво': ѿ мало какво наѹчи дете тако и до старостъ шстанеть като некое младо дрѣвце ако нешо бѣдетъ криво тѣришь въз него кольчѣць и исправишь го и вежешь го за кольчѣцо и за много време растеть и исправит се ако ли го не исправишь доде є младо кога стане дебело не можеть да се исправит 51бБМЗ, придавката **дрѣвѣнъ**: таите са книгами свѣшѣнѣими поѹто тѣшѣтѣнѣмъ поѹчѹисте са кто се рекше ѿ дѣти цѣтѣцѣи и вѣтѣзи дрѣвнаа 82vHlud, и не приближи тѣлоѹ своему масла дрѣвѣнаго ни же оѹмы лица своего ни ногоѹ своею водоѹ такоѹ бо бѣаше ѹко по вса дѣни оѹмирааше 108vLes. — **drĕvo**: sie tvari maslini jŭže ot drĕva koreniĕ iziti zapovĕdĕl' esi MVat₄70c, аѣе падеть дрѣво на ѹго или на буру BrVO368b (Eccl11,3), vzlĕze na drĕvo sukomor'noe MVat₄257b, MRoĉ205a (L19,4), дрѣво иматъ upv(a)nie аѣе посѣчено будеть опеть vzrastĭ BrVat₅191d (Job14,7), križŭ vĕrni meŭ vsĕmi drĕvo edino plemenito niedina dubrava takogo izvedetъ vzrasta pupi cvĕtom' i plodom' MVat₄95b, primete ubo vam' v d(ь)нъ prvĭ plodi drĕv' krasnih' vĕtvie že pinik' MVat₄150c, vetvie MRoĉ124b (Lv23,40), v'rana sĕdeĭci na vii drĕva BrN₂364b.

садъ 'садник, дрво, градина': всакъ садъ єгоже не насади ѿѣць мои небескѣи искоренит са Mt15,13Rad, море възмѣшѣает са и землѣ исѣишетъ неѣбо не дасѣтъ дѣжда и сади ѹбадажѣ 287rLes, **сѣдовѣе** 'садник, растение': или ѹко ходитъ ѹкоже животъно или ѹко не ходитъ и єсѣтъ ѹкоже животнаа сѣдовѣа 92rKrn, сѣдовѣа вш понеже не иматъ сѣе пет чѹвѣстѣа сего ради имѣноѹет се и єсѣтъ нечѹвѣстѣна 93vKrn. — **sady**: on že otveĉav' reĉe im' vsak' sad' egože ne sadiť o(ть)сѣ moi n(e)b(e)ski iskorenit se MVat₄48b (Mt15,13), iže estъ sady neplodŭnъ pozorĭši li ego въ vinogradĕ ne posĕki FgSerm1d, m(o)l(it)va bl(agoslo)viti plodi ot sada n d(ь)нъ s(veta)go blažiĕ MVat₄178b, ako li budu ĕb'l'ke ili sady ki lŭbo k' tomu pridaĭ' se kruha RegBen25b, sad bo lukav'stva ukoreni se v nemъ BrVO374c.

дѣбрава 'дабова шума, жировнина': поѹста чрѣва грѣлица приде єюже бѣѣгосаждѣнна доѹбрава 179aVtš, гори хльми и поля и дѣбрави людѣи и колѣна єзыци и всако дѣханіе въкликнѣте веселїа бѣѣжѣствѣнаго исплнѣяємы 83dVtš, придавката **дѣбравѣнъ** 'шумски': ѹко мои сѣтѣ вси сѣѣрне дѣбравѣни скоти въ горахъ и волове Ps49,10Pog, да възрадоѹет се тварь добравнаа! вса шсѣѣшѣшоѹ се єсѣтъствѣоѹ нѣ ѿ негоже испрѣва вше и насаждѣнна 14dVtš. — **dubrava**: križŭ vĕrni meŭ vsĕmi drĕvo edino plemenito niedina dubrava takogo izvedetъ vzrasta pupi cvĕtom' i plodom' MVat₄95b, ĕko v dubrave drĕvnĕ sekirami ras'sekoše dvari ego skupĕ PsLob48v, v' dubravĕ BrAc17b, v' dub'rovĕ PsPar43r, CPar64v (Ps73,6), **dubravŭnъ**: ĕko moi sŭť vsi zveri dubravni PsLob32v, dubrov'ni CPar45v (Ps49,10), tagda vzraduŭt se vsa drĕva dubravnaĕ prĕdъ licemъ g(ospod)n(i)мъ PsLob64r.

дрѣзга 'шума': тѣло свѣтѣзѣхъ гл҃аголетъ въ грѣвѣхъ ѹко въ лѣзѣ бо въ дрѣзѣтѣ сѣмрѣтѣнѣи дрѣзѣма сѣтѣ comPs95,12 Вон, **дрѣзѣнъ** 'шумски, горски': того

глаголетъ виолеема ѿбо лѣзи бо драждьни comPs131,6 *Pog.* – **drezga, drezda:** vyz'm'sa košić sitěň pomazasta i ryklom' toli smoloû i vloz'sa tu mladěňсь položista i v' drezdê rêčnêi *BrVO183d* (Ex2,3).

гора 'гора, шума': оусты сѣтора горѣ и хлѣмѣ и вѣса трѣбѣ ихъ исочѣшъ *Is42,15Grig*, **маслиуѣнама гора** 'Елејска Гора': вѣзидѣ вогъз вѣскликновѣнии г'осподъ въ гласѣ трѣбѣмъ ѿкжд'оу' и гдѣ ѿ маслиуною горѣ на кѣвѣса *114vKrn*, поучто ради не прѣвѣразы се вѣ сигорѣ горѣ или на маслиуною горѣ нь прѣвѣразы се на ѿвѣорсѣти горѣ *149rKrn*, придавките **горьскѣ, горьнѣ** 'шумски, горски': глаголетъ оубо дѣбри горьскѣмъ ѿко вѣ тѣхъ водѣ шоуматъ *comPs103,10 Bon* горнама *Pog*; поустѣ земла и жита ѣж попалитъ ѿснованиа горьскама *Dt32,22Bon*, – **gora:** bêži vzlûbleni moi podobi se sr'nê i laniču elenu na gorahъ aromatskiъ *BrN482c*, **горьскѣ:** osnovanъ estъ dom' g(ospodъ)нь na vrsêhъ gorskiъ *BrVat6195a*.

лѣга 'шума, гора': и мниши ѿко разѣмѣше повѣгоше вѣси вѣ лѣзѣ и избавише животь свои ... изыдоше калоери изъ лѣзѣ и видѣвѣше запѣстеніе монастирское *242rKrn*, и вѣ лѣзѣ иже мѣ ношаше лѣвѣ обрѣтоше се пастыріе и исхытише мѣ *260rKrn*, самъже прохощаше лоугъ ѿнь искаше шѣрѣсти нечто ловищно *251vKrn*, да разгоритъ са въ срдци моемъ пламень любве твоѣмъ ѿко вѣ лѣзѣ *149vLes*, придавката **лѣжнѣ** 'шумски, горски': егда х'ристоу на крѣстѣ въ чинѣ ноши помръче вѣрнии людиѣ иже ѿ ѿзѣкъ ѿко звѣрнѣ лѣжнии одръжаниемъ идолъскомъ и мѣцѣ х'рист'овѣ вѣрѣвавѣше прѣидѣ въ свѣтъ истинныи *comPs103,20Pog.* – **lugъ:** ozoba i veparъ ot luga *PsLob54r* (Ps79,12–15), аѣ ли vzrovetъ lavъ ot luga svoego lovitvi ne imi *BrVO448b* (Am3,3–4), êko egda drêvo v luzê ot d(u)ha nagla dvignet' se *BrVO19b* (Is7,2–3), **лузнь:** i bistъ nočъ v nêiže proudutъ vsi zvêri luzni *PsLob68r* (Ps103,18–20).

шоума 'шума, гора': шѣми въшоумѣшъ въ ждоли пернѣи *Jl4,14Lobk*, – **šuma:** ki e pustilъ hišu redovnikomъ po zeml(ъ)nu v š(u)me *BrLab175a*.

дѣбѣ³ 'даб, дрво' во Душановата грамота за манастиротъ Св. Архангели Михаилъ и Гаврилъ: право на полѣ на ѿмоу и на вели доубѣ, и ѿтъ велинега доуба право низъ доль. Сп. **дѣбѣ жикотоу** 'даб, дрво (на животот)': ѿтъкъ плода правѣдныѣхъ прозѣбѣжтъ дѣбѣ жикотоу ѿтъкъмлетъ же са безъ года доушъ законпрѣстѣпникъ *Pr11,30Lobk*. **дѣбѣ мамѣринскѣ** 'дабот на Мамре подъ којъ Авраамъ ги дочекалъ трите ангели престорени во патници' грч. *δρῦς Μαμβρίη*. Сп. пришедъ вѣсели са при дѣбѣ мѣмѣринстѣ *Gn13,18Grig*, испльнь хлѣба лишишъ сѣ дѣба мамѣринскаго свѣти прѣмъ патриархъ аѿг'г'ела и шѣрѣте на старостъ шѣщаниа ловитежъ си *111aOrb*, и ты оу-подѣби са оу дѣба америска гостъ прѣмъ патриархъ аѿг'г'елы и обрѣте на стрѣастъ шѣщаниа ловитежъ си *37rHlud.* – **dubъ** 'даб, дрво, стебло': posêcête dub' i osêcête vêe ego i otresête vêtvie ego *BrVO443c* (Dn4,11), vidê mariê na inom' mêtê dub' železan' *CPet334r*, ti esta nozi ki on'da umih' pod' dubom' mambreiskim' *COxf14c*, ot ploda pravdi prozebaetъ dubъ života *BrVO359b* (Pr11,30), **dubъсь** 'стебло, дрво': prigni vêtvie dubče visoki *MVat495c*, drêvo *BrVat599c*, naidosta edan' dubac' vele velik'

³ Исто така и дѣбѣ се смета за преславизам во однос на дрѣво (Славова 1989: 47).

Називите на овошните дрвја се дел од општосл. и прасл. лексички слој. **ОВОШИЕ** 'овошје' во Душановата грамота за манастирот Св. Архангели Михаил и Гаврил од 1347 – 1348 г.: и њѣ приложи царѣство мѣ църкѣ ... съ вѣѣмъ дворомъ ... и съ млины и с врьти и с пекиомъ и съ швошиемъ и с урьницами, во преписка од минеј од 1420 год.: БОГЪ да прости калиноу коу приношааше вошѣа вса бѣаѣгаа на снѣдѣнїе намъ. вѣѣко швошїе въ домы да посилаетъ *26vMaz*, кромѣ единого грозда иного овошїа наѣаткы не подѣбаѣт къ олтаревѣ приносити *26vMaz*. **ОВОШЬКА** 'овошно дрво, плод' во *Tikv*. – **ОВОЧЕ**: i položu samariū êko i kuču pudarevu ovoču pol'skomu i v sadь vinogradu i razvr'gu v propasti kamiki e i korenїe ee otkriū *BrVO449b*, osnovaniê ee *BrVat5235d*, *BrN257a* (M1,6), agapit že naposlušav se i napitav se ovoča *CTk86v*, obrete put pod ovočem i sede pri puti *CTk86v*, vinogradi že stoêhu s različnimi grozdoviem ovo beše belo a ovo črvleno ovoče *CTk88r*, **ОВОЧІЕ**: stvorih' vinogradi i ovočiê *BrVb1227b*, agapit že napulniv' se v'sakogo ovočiê *Samm36818a*, da bl(agoslo)viši + sie plodi drevь ovočiê *RitSegn55v*, n d(ь)нъ s(ve)t(a)go blažiê blviti ovočiê ot drêvь *MRoč230d*, izbi gradomъ vina ihь i ovočiê ihь slanoū *PsLob52v*, sik(a)мень *PsFr63b* (Ps77,45–48), vsa že ovočiê i vinogradi stvori posêči *BrVO386b* (Jdt2,16–18), Сп. и **ОВОШЬКА** 'сушен плод', **ОВОШЬНИКЪ**, **ОВОШЬНИЦА** 'овошна или зеленчукова градина', **ОВОШІЮ ХРАНИЛИЩЕ**, **ОВОЩОУ ХРАНИЛИЩЕ**, **ОВОШЬНО ХРАНИЛИЩЕ** грч. *ὀπωροφυλάκιον* 'колиба, падарница': ѡко ѡгодахранилище въ врьтоградѣ *Is1,8Lobk1* швошное хранїліще *Grig*, ѡгода и хранилище *Orb*. – **ОВОЧНИКЪ**: i gda vele plaka vlize v' ovočnik' domu s'voego *CPar148r*, **ОВОЧНИЦА**: êk hlêviče v' ovočnici *BrVat52a*, vr'togradê *BrVO9b* (Is1,8), **ОВОЧЬНИИ**: i blnie tvoe izlêi na sie plodi ovoč'nie *MRoč23a*, **ВОЧЕ**: tak'mo na d(ь)нъ voča ili zel'ê ili korenїe êdêše *CIvan151v*, vočemъ ot palme lač'nost otpuêše *BrN2360b*, **ВОЧНОЕ ХРАНИЛИЩЕ** 'kolibica za čuvara vočnjaka), položiše er(u)s(o)l(i)mъ êko vočno hraniliče *MNov231d*, položiše er(u)s(o)l(i)mъ êko ovočnoe hraniliče *MVat4189c*, *PsLob50v* (Ps78,1), položiše er(u)s(oli)ma êk(o) ovoču hraniliče *PsFr65a* (Ps78,1).

ѦБЛЪКО 'яболок': радѣуѣи са єдина възрашши ѡблѣко добровонное *124dOrb*. – **ѦБЛЪКА**: ako li budu êb'l'ke ili sadь ki lûbo k' tomu pridaj' se kruha *RegBen25b*, i vsadi mihovil' maslinu gabriel' êblku *CPet230v*, i êb'l'ke želêt'lnoe d(u)še otsedoše ot t(e)be *BrN2140d*, ovoče *BrVO278a* (Ap18,14), i uhaniê ustь tvoihь lêki uhanie êbl'kь *BrN2482a* (Ct7,8), придавката **ѦБЛЪЧНЪ**: nasloniši se нъ vzlûblen'go svoego pod' stab'lomъ êbl'čnimъ *BrN2482b* (Ct8,5), dihanie tvoe raі mol'grani s' êbl'čnimъ ovočiemъ čiprasь s nardomъ *BrN2481a* (Ct4,12–13).

МАСЛИНА, **МАСЛИНИЕ**, **МАСЛИЦА**, **МАСЛИНИЦА**, **МАСЛЬНИЦА** 'маслина': єда можетъ братиє моа смокзи маслзницѣ сѣтворити а и лоза смокеи *Ja3,12Slep*, азъ же ѡко маслина плод–овита въ домоу бѣожии *Ps51,10Bon*, нъ въззъмъ єдины соуѣуѣць маслины *35vKrn*, єлешн же имѣнѣет се гора ѡко соут мнѡго маслице тамо присаждєни въ тоу горѣ възвѣдѣи ихъ христоу *121vKrn*, **ДИВАЯ МАСЛИЦА** 'дрво дива маслина': вѣнѣаваахъ єго сѣ вѣтвы дивыє маслици *75rKrn*, **ДОВРА МАСЛИНА** 'питома, плодна маслина', **ПЛОДОВИТА МАСЛИНА** 'плодна маслина': ѡко плодовиѣта маслина дѣвѣаѣ ѡрасти намъ плода животнаго *73bOrb*, процвѣль ѡсы доуѣхоуєно ѡко маслина плодѣовита *34bViš*. придавките **МАСЛИНИЧЬНЪ** 'маслинов' придѣтє ѡво възидѣмъ вѣрни на вышнаѣ горѣ маслиничьнѣ *239dOrb*, оуѣѣкнѣшѣ глаѣбѣ ѡго и истекши вѣмѣсто крѣви млѣко и идеже бѣ привазаѣнѣ

САДОВИЮ МАСЛИНИЧУЮ 287rStan, **МАСЛИНЬНЪ** 'маслинов': и мы вѣтвы маслинныѣ посаще
 БЛАДѢРКО ХВАЛНО ВЫПЬЕМ ТИ ШАННА ВЪ ВЫШНИХЪ БЛАГОСЛОВЕНЬ ЕСИ 155bOrb, НАУАШЪ
 ВЪСТРЪГАТИ ДРѢВО МАСЛИННОЕ 152vStan, **СВЕРѢПОМАСЛИНЬНЪ** 'од дива маслина', –
maslina: az že êko maslina plodovita v domu g(ospod)ni BrVO223c, loza CPar47
 (Ps51,10, Sir24,19), bl(agoslo)vi ubo takožde i sie vêtvie palmi i maslini MVat470c, i
 vsadi mihovil' maslinu gabriel' êblku CPet230v, poidet' vêtvie ego i budet' êko maslina
 sl(a)va ego MVat4149d, vetvie MROč123c (Os14,7), i da bl(agoslo)viši i sie vêtvie
 maslin' MVat470a, асe li eteri vetvi otlomiše se ti že s' verêpa maslina suči FgApost1a,
 vêtvi BrVO95d (R11,17), i naravъ urêzanъ maslini div'e BrN2353c, kako maslina krasna
 na polih' i kako lêpenъ v'znesena bêh' pri vodah' CPar188v, maslina MVat4205d
 (Sir24,19), bl(agoslo)vi m(o)l(imъ) te g(ospod)i sie palam' ili maslin' vêtvie MVat471b,
 ako dopoû sa an(ti)pona .b. prêe nere se razdêli maslina MVat471c, kitie MNov72d, **do-**
bra maslina: prot(i)vu naravu vciplenъ v dobruû maslinu da mogal bi plodъ z(a)k(o)na
 prinesti BrN2353c, **maslinica**: ili moţet' smoki maslinice tvoriti ili loza smokvi
 BrVO284a (Za3,12), придавките **masliničъnъ**: v n(o) vr(ê)me sêdšu is(us)u na vr'hu
 gori maslinič'nie pristupiše k nemu uč(e)n(i)ci ego MVat4241d, maslinъskoï MNov244b,
maslinovъ: otroci evrêisci vêtvie maslinovo noseče izidu v' srêtenie g(ospode)vê
 MNov72d, maslin'no MVat471c, otroci evrêisci vzemlûče vêtvie maslinnovo protivu
 tečahu g(ospod)u BrPm102d, maslinno BrVO225a, maslin'no BrN2108c, kit'e maslinno
 BrBar198b, **maslinъnъ**: on že vъzvratì se k nemu pri večerê nose vêtвъ maslin'nu
 zelenêûčimi se lis'tvi vъ ustêhъ svoih' MVat4101c, vêtavъ MNov101b, vetavъ BrVat568d
 (Gn8,11), s(i)n(o)ve tvoï êk novoras'li maslin'ni PsFr106b (Ps127,3), tьgda vzvratìš(i)
 se v' er(u)s(o)l(i)мъ ot gori naričaemie maslin'nie BrN2125d, **maslinъskъ**: i pêsanъ
 rekše izidoše v' goru maslinsku CPar239v, maslin'skuû MNov75b, elion'skuû MVat474b
 (Mt26,30), na gorê maslinskoï m(o)li se is(u)sъ BrVO231a.

Грцизмот **ФИННИКЪ**, **ФИННИКСЪ** 'палма, урма, финиково древо' грч. *φοίνιξ*: праведникъ
 ЯКО ФИННИКСЪ ПРОЦВѢТѢТЪ ЯКО КЕДРЪ ЛИБАНСКЪИ ОУМНОЖИТЪ СЯ Ps91,13Bon. – **pinikъ**,
pinikosъ: êko pinik' vznesena bih' v kadesi MVat4205d, pal'ma MNov215b, MLab177a
 (Sir24,18), primete ubo vam' v d(ь)нъ пръви plodi дрêв' krasnih' vêtvie že pinik'
 MVat4150c, vetvie MROč124b (Lv23,40), pravdnikъ êko pinikъ процватетъ PsLob62r,
 pinik' MVat412b, pên'nikъ BrN2333b, finož' PsFr77b (Ps91,13–14), i pinici i êbl'nie i
 vsako дрêво dubravnoe i selnoe isъsše BrVO451c (Jl1,12), idêže bêšeta .bi. istočnika
 vod' i .n. stabal' pinik' MVat469b, maslin' MNov70d (Ex15,27), priêše vêtvie ot pinikъ
 BrVO225a, primête plod' d'rêvъ krasnihъ i vêtvie pênik' MLab125a (Lv23,40), pinikos'
 ima .b. krili vzemlet bo ta pečat' g(ospod)a našega is(u)h(гъst)a CAc89v.

СМОКЪ, **СМОКЪЗЪ** '(дива) смоква', **СМОКЪВЪНИЦА** 'смоква, смоквино древо': ста подь
 СМОКОВИЮ ДИВИЮ И ПОМОЛИВ СЕ ПРѢДАСТЪ ДОУШОУ ПО СМРѢТИ ЖЕ ЕГО БЫСТЪ ПЛОДОНОСНА
 СМОКОВНИЦА 15rStan, идеже тече кровь ихъ смокви израслоше исцѣлѣхоу вѣрныхъ всакъ
 недоугъ 68vStan, НАУАШЪ ВЪСТРЪГАТИ ДРѢВО МАСЛИННОЕ И СМОКВИ 152vStan, ИЮДЕН ЖЕ СА
 ШТРИНЪШЪ БЕЗАКОННЕ ТѢМЪ ЕДИНИ ПРИНЪШЪ КЛАТВЪ ЯКО СМОКОВНИЦА 157dOrb, исъхши смо-
 ковници неплодина ради клатвы збожавше са и мы братие плоды достойны покаянния
 принесѣмъ христѣу 156cOrb, не постѣци мене ЯКО НЕПЛОДНА СМОКОВНИЦА ШНЪ АЖЕ
 ПРОКЛАТЬ 102aOrb, неплодна явихъ са СМОКОВНИЦА И ЗЛОБЫ СЪДѢВАЖ ШКАЯННЫ ШГНЕМЪ
 ИСХОДАТЪАЖШЕ 67dOrb, животь сы хлѣбъ христъ юден же ЯКО СМОКОВНИЦЪ И БАРЬ БЕ-

СПЛОДНАГО СНЕМЪ ТИ ЛИСТВИЕМЪ ПЛѢНЪ БЕЗАКОННА 157dOrb, АДАМЪ И ЕВА НАГИ ИМѢЮЩЕ ЗАВИЕНИ ЛИСТА СМОКОВНИЦЫ ВО ПОДЗУРЕВО 19bErMK. **СМОКЪЗЕНЕ, СМОКЪЗЕНИНА, СМОКЪЗЕНИНЕ:** ВИНОВАДЪ БО ИХЪ ПРОСМРАДИ ДА ДѢЛАННЫМЪ ВИНОМЪ НЕ ШЕЛАЖАТ СА И СМОКЪЗЕНИНЕ ЖЕ ВЪКОУПѢ ДА НЕ НАСЛАДАТ СА СЛАДОСТИЖЪ ЗАКОННОЖЪ *comPs104,33Pog*, ПРИДАВКИТЕ: **СМОКЪЗѢННУЪНЪ, СМОКЪЗѢННУЪСКЪ, СМОКЪЗѢНЪ:** ЧАС ДОУШЕ КОНУИНЫ РАЗЪМѢВЪШИ ПОСѢУЕНИИ СМОКОВНАГО УСТРАШИ СА 160dOrb, ОДѢВАХ СА ВЪ СТѢДЕНЖА ШДЕЖДЪ ЯКОЖЕ ВЪ СМОКОВНОЕ ЛИСТІЕ НА ШЕЛИУЕНИЕ МОИХЪ САМОВОЛНЫХЪ СТРАСТЕЙ 110aOrb, ЛИСТІЕ СМОКОВНОЕ СЫШИ МИ ГРѢХЪ МОИ ЖЫ МНѢ НЕСЪХР(АН)ШОМЪ ПРѢУЧѢСТЫХЪ ЗАПОВѢД(ЕН) СВѢТОМЪ ЗМИНИОМЪ 218dOrb, РАДОУИ СЕ ВЪ МѢСТО ПЛАМЕННОГО ШРѢЖІА И БАГРѢНІЦА ВЪ МѢСТО СМОКОВНАГО ЛИСТІА 36aVtš, СМОКЪЕ ДОУШЕ НАВЫКНИ КЪ ЦѢ ЕГДА ЦѢПЪСТИТИ ЛИСТІЕ 161bOrb. – **smoki, smokva, smokovie, smokovnica**⁴: ili mozet' smoki maslinice tvoriti ili loza smokvi BrVO284a (Za3,12), êkože smokva pučaet' liistvie svoe BrN₂135a, smokovnica BrVO270b (Ap6,13), smok'va bo ne procvatet' i ne budet' roda vъ vinogradih' CPar130r, smoki PsLob94v (Hab3,17), loza i smoki daše silu svoû BrVO452d (Jl2,22), eda emlût' ot trъniê grozdi ili ot rêpiê smokvi MVat₄139d (Mt7,16–17), pogublû vinogradi ee i smokvi ee BrN₂254b, smokovnice BrVO446a (Os2,12), i smokovie že v'kupê da ne nasladet' se PsFr92a, iz'bi vinogradi ih' i smokovie ihъ PsFr92a (Ps104,33), iz'bi vinogradi ih' i s'mokovnicê ihъ PsFr92a, s'mokov'nice PsPar61v, s'mokovie PsFr92a (Ps104,33), vinogradъ isъsaše i smokovnice umališe se kiseličie i pinici i êbl'nie i vsako drêvo dubravnoe i selnoe isъsaše BrVO451c, BrVat₆210d (Jl1,12), i smokovnica iznemože BrVat₆210b (Jl1,11–12), smokovnicu imêše č(lovê)къ eter' vsaždenu v' vinogradê svoem' MVat₄151d, MRoč125b (L13,6), vidite smokovnicu i vsa drêva MVat₄1c (L21,29–30), ûže bo proklinae smokov'nicu neplodovitu BrVO161b, **смоковнь:** smokvenъ, svista že listvie smokovno i stvorista sebê prêpoêsanie BrVO130d (Gn3,7), a ko dêlo bê naiprvo na z(e)mli to e šav' euga listvie smokveno šiêše šiêše i rit' zakrivaše CPet26r.

СП. И **СЪКАМИНА, СЪКАМИНИЕ** 'смоква' грч. *συκάμινος*, **ДИВАМЪ СМОКЪИ** 'дива смоква' грч. *συκοморέα* 'плодно дрво, налик на смоква'. **СЪКОМОРИНА, СЪКОМАРИНА** 'дива смоква' грч. *συκοморέα*. – **sikamenъ:** iz'bi grdom' vina ih' i sik(a)menъ ih' slnoû PsFr63b (Ps77,47).

КЪПИНА, КЪПИНИЕ 'капина': ни ѿ къпини грозда шъемлжтъ L6,44Rad, госпожда БОГОРОДИЦА ГЛАГОЛЕТ СЕ КЪПИНА СЛЫШИ И СВѢДѢТЕЛСТВО ѿ ОУСТЬ ПРОРОКА МОУСЕА ИЖЕ РЕУЧЕ(Е) НА ГОРѢ СИНАИСТѢИ ЕГДА ВИДѢ КОУПИНОУ ИЖЕ ГОРѢШЕ И НЕ СЪГАРАШЕ СЕГО ПРИШЪД ВИДѢ ВИДѢНІЕ ВѢЛІЕ СІЕ ЧТО ЯКО КЪПИНА ГОРѢШЕ И НЕ СЪГАРАШЕ 158vKrn, ПРИДАВКАТА **КЪПИНЪНЪ:** СВѢТЛОШЕРАЗЕНЪ ЖМЪ НОСА ЯВИ СА МОИСИ ПОЩЕНИЕМЪ ШУИЩЪ СА ДѢВО БРАКОНЕНСКЪСНАМЪ ПРОЗРѢШЕ ШЕРАЗЪ НЕИЗРЕУЧЕННА РОЖДЪСТВА ТИ ВЪ КЪПИНЪНѢМЪ САДѢ 31rBit, ВЪ ПОУСТЫНИ ВСЕЛИ СА ВЕЛИКЫ МОИСИ И ГРѢДИ ПОРЕВНОУИ! ЖИТИЮ ТОГО ДОУШЕ ДА ЯКО И КЪПИННАГО БОГОВИДѢННА СПОДОУБИШИ СА В СРѢДЖѢ МОИСЕШЕВЪ ЖЕЗЛѢ ПОРОВНОУИ

⁴ Именката **smoky** повеќето етимолози ја сметаат за германизам, а П. Скок смета дека потекнува од некој старобалкански јазик, наспроти мислењето дека е словенски збор (Hrvatski crkvenoslavenski jezik 2014: 390). Постарите текстови имаат **смоковница**, а помладите **смокъвъ** (Десподова 1977: 44).

40vHlud. – **kupina**: ere kupina neizgaraema moisêê ka ustraši CPar146v, êvi se emu g(ospod)ъ v plamennê ognъnê ot srêdi kupini i vidê êko kupina gorêše нь ne iz'garaše BrVO192d (Ex3,2), i ki êvi se moisêu v' kupinê gorimê MNov256c, rafail' kupinu kupail' orih' rasail' naranču sotonail' lozu i vsi anj(e)li nasadiše rai CPet230v.

ягода 'плод, ягода': ꙗкоже швращетъ са агода въ гроздѣ Is65,8Grig. – **êgoda** хрв. 'ягодица, образ; колиба': êko ulomci molgrana taki êgodi tvoi BrN₂480d (Ct4,3). Сп. **ягодахранилище** 'колиба, падарница' грч. *ὀπωροφυλάκιον* ꙗко ягодахранилище въ врьтоградѣ Is1,8Lobkꙗ швоиное хранилище Grig, ягода и хранилище Orb. i êko agodê hraniliče va vr'togradê BrVO9b, BrVb₁3b, hlêviče BrN₂2a, BrVat₅2a (Is1,8).

врьтоградъ 'градина': зръно гороушиуно еже приѣмъ ѹлѡвѣкъ въврьже въ врьтоградъ свои и възрасте и бысѣтъ дръво великѣ L13,19Rad, иди въ врьтоградъ къ братоу и принеси зѣлиѣ 412rSloe, – **vr'togradъ**: budeši êko vr'tograd' napl'nen' MVat₄28d, MLab28a (Is58,11), budet d(u)ša iһъ êko vr'togradъ napl'nenъ BrVO432d, BrN₂250b (Is1,30), kadê brzi koni kadê vrtogradi CPet345v, **vr'tьlsъ**: t(ê)lo že ego v tiveru riku vrženo bē ... i dēlom' pr(a)vdnimъ vzeto bē i prineseno k vr'tlacu svoemu BrN₂485b, **vr'tьtъ**: bē že na mēstê idēže i propeše vr'tъ i въ vr'tê grobъ nov' MVat₄92d, MRoç79d, MLab83d, (J19,41), vrtal' ... въ vr'ti CPar266r, ne az li te vidêh' v' vr'tê š nimъ MNov92a, CPar262v (J18,26), **vr'tьtъ**: izide i(su)sъ ... prêko potoka cedron'skoga kъdê bēše vrtal' CPar260v (J18,1), pridi vzlûbl(e)ni moi v vrtalъ s'voi BrVat₆167d (Ct5,1), to e(stъ) voda malinъ vrtalъ ili ine potribe RegBen47a, **vr'tьtpъ**: izide i(su)sъ ... na onъ pol' potoka kedar'skago idēže bē vr'tьtpъ MVat₄90b (J18,1), ne az' li te vidêh' v' vr'tьtpê s nim' MVat₄91a (J18,26), придавката **vr'tьtskъ** 'градинарски': istočn(i)k' vrt'ski BrN₂481a. Сп. **vr'togradarinъ**, **vr'tograždaninъ** 'градинар': ona že mnêvši êko vr'togradarin' est' MVat₄115b, vrtogradarêhъ MLab95d (J20,15). ona že mnêšeи êko vr'togražaninъ est' MNov114d, vrtograēninъ MRoç97c (J20,15). Лексемите *vr'tьtъ* и *vr'togradъ*, *gradъ* и *vr'tьtpъ* се вбројуваат во архаизми, односно во првобитниот јужнословенски слој лексеми потврдени и во најстарите евангелски преводи. Освен тоа овде меѓу фитонимите се вбројуваат и *vêtvie*, *loza* и *rozga* (Десподова 1977: 29, 38).

лоза 'винова лоза': жена твоѹ ꙗко лоза плодовита Ps127,3Bon, радѡуѣ са ѿрасли неѡбадаѡиѣ лоза 125cOrbꙗ лѣторасли Šaf, радѡуѣ са лозо истиннаа гроздѣ зрѣлъ въздѣлавши вино истаѡаѡиѣ 128bOrb, исплъни въса поднебѣснѣжъ многоплоднаа лоза и прихѡждаѡъ въса пинѡ! неѡѣснѣжъ 2vLes. **лозие** 'лозје, прачка': аминъ глагола рече лозие винограда апѡсѡѡѡмъ христъ истинъны юже не имамъ пити ѡт винограднаго пива 169dOrb, понде и ста посрѣдѣ двѡиѡ шградѡѡ едеже бѣхоу лозїа 229rKrn, не вѡнте се ниѡтоже тѣкмо прїидете сѣ добром и поклоните ми се и азъ да ви подамъ лозїа зде и ниеѣ и домовѣ 233vKrn, сѣтворише его падѡара блюсти лозїа нѣхъ 256vKrn, придавката **лозъnz** 'од винова лоза': ѡдѣхъ ѡ плода лознаго 2vLes, плода лознаго же пивъ бесмрътиемъ дѣло ѡ негоже пивъ 168aOrb, придѣте новаго плода лознаго бѡжеѡсѡѡвѣна веселиѣ в нароуити дѣнь въскрѣсѣниѣ христоѡѡѡ цѡрсѡѡѡѡ же его пришеѡиѣмъ са 211bOrb, – **loza**: a ê kako loza plodovita v domu g(ospod)ni upvah' v' m(i)l(o)st' b(o)žiu CPar47v, maslina PsLob34r (Ps51,10–11), ot vinograd' bo sodom'skъ vinogradъ iһъ i loza iһъ отъ gomorъ PsLob96r (Dt32,32), азъ êko loza plodovita

stvorih' plod' bl(a)gouhaniê dobroti *MVat₄205a* (Sir24,23), ili moţet' smoki maslinice tvoriti ili loza smokvi *BrVO284a* (Za3,12), ţena ţena tvoê êko loza plodovita *PsLob83v* (Ps127,2–3), privezae lozê ţrêbe svoe i ručici lozê oslete svoego *BrVO181d* (Gn49,11–12), sazovet' iskrnnago svoego pod lozoû ego i pod' smokovniceû ego *BrVO461d* (Zch3,10), lêki toliko loz' prikazu *BrVat₅64c*, rozgi *BrVO129a*, iţe lêki lozi rêsnago vinograda na trsê v h(rst)ê prilêplaût se *BrN₂498b*, rêzema bivaet' loza vinograda rukou vinara *FgJac1c*, iţe prêzde pravdnomu nou lozu obrêtsu vsaditi povelê *MVat₄227*, rafail' kupinu kupail' orih' rasail' naranču sotonail' lozu i vsi anj(e)li nasadiše rai *CPet230v*, **lozie**, i povrže obêli lozie ego *BrVO451b* (Jl1,7), ţguče peč' naptoû i paklom' i z grêemi i loziem' *BrVO442a*, **lozъnъ**: si plodъ lozni bl(agoslo)viti račiši *RitSegn52v*.

лѣторасль, отърасль: рад<оу>и сѧ ѿрасли неѡбадаащиа ложа *125cOrb* **лѣторасли** *Šaf*, – **lêtoraslъ**: i vzide êko lêtorasl' prêd nim' *MVat₄83a*, lêtorasalъ *MNov83c*, lêtorasl' *BrVb₁148b* (Is53,2), **otraslъ**: i č(lovê)къ iûdov' nova otraslъ vzlûblena *BrVO36d*, otrasl' *MVat₄105c* (Is5,7), prostrê rozgi ego do mora i do rêki otrasli ego *PsLob54r* (Ps79,12).

виноградъ 'винова лоза, лозје': ѿградомъ ѿградихъ и наколихъ и насадихъ виноградѣ *Is5,2Grig*, и насади виноградъ *Gn9,20Grig*, из винограда въземъ єдинъ рождь насади *247vStan*, виноградъ насади ѱл<о>вѣкъ и ѿгради єго ѡплотомъ и ископа тоуило *Mr12,1Mkd*, село єсть д<оу>ша а виноград дѣтели наѣаша да хлѣба таиннааго пожнытъ насадиша винограды да вино таинное пиѣтъ *comPs106,37Pog*, виноградъ бо ихъ просмради да дѣланънымъ виномъ не ѡблажат сѧ и смоквиниѣ же въкоупѣ *comPs104,33Pog*, ѡко винограда процвѣе въ домоу в<о>жи *133bVtš*, десница твоѧ плод<о>вити виноградъ съхранѧ свою црк<о>вѣ въсєсилне *3bVtš*, възрасте ѡко лоза въ виноградѣ *35aVtš*. Сп. **виноградънъ** 'лозарски': не имамъ пити ѿ селѣ ѿ плода винограднааго сєго *Mt26,29Mkd* лознааго *Rad*, юже не имамъ пити ѿ винограднаго пива *169dOrb*. – **vinogradъ**: ostavlû vinogradъ moi ne imамъ obrêzati ego ni vskopati i vzrastet' v nemъ bilie êko i v ledinê trъn(ie) *FgNov271c BrVb₁26b* (Is5,6) iţe lêki lozi rêsnago vinograda na trsê v h(rst)ê prilêplaût se *BrN₂498b*, rêzema bivaet' loza vinograda rukou vinara *FgJac1c*, kadi vinogradi kadi hrami lipi *CGrš190v*, vrtogradi *CPet345v*.

гроздъ 'грозд': не ѡткъ тръниа бо ємлѣтъ смоквы ни ѡткъ кѣпини грозда ѡбъемлѣтъ *L6,44Rad* гроздиѣ *Dbm*, єда ѡтемлетъ тръниа грозды *Mt7,16Jov* гроздиѣ *Rad*, въ свое бо врѣма плодствєва кр<ъ>стъ наше спасєние сирѣъъ гроздъ животънъ *comPs1,3Bon*, ѡко сзъоръ грозда сз<ъ>пасєние кр<ъ>стомъ *comPs91,13 Bon*, гроздъ ихъ гроздъ злъчи гроздъ горєсти ихъ *Dt32,32Bon*, и пожахъ да створитъ гроздъ створи же тръниѣ *Is5,2Grig* плодъ *Orb*, ѣкоже ѡбращетъ сѧ агода въ гроздъ *Is65,8Grig*. **гроздиѣ** 'грозје': єда ѡбъемлѣтъ ѡткъ тръниѣ гроздиѣ или ѡткъ триволѣ смокви *Mt7,16Rad* грозды *Jov*, не отъ тръниѣ бо ѱєшѣтъ смокви ни отъ кѣпиниѣ обєматъ гроздиѣ *L6,44Dbm* грозда *Rad*, ѱто створа виноградоу моемоу и не створи хъ ємоу занє пожахъ да створитъ гроздиѣ ѡнъ же створи тръниѣ *Is5,4Grig* гроздъ *Lobk*, гроздиѣ же єгда обємлет сѧ ѿ виноград<ъ> и въсыпано бѣдетъ въ тоуило испрано и источитъ вино свое *14rLes*. – **grozdъ**: i poždahъ da stvorihъ grozdi i stvori trъnie

BrVO36c, eda emlût' ot trъniê grozdi *MVat₄139d*, *MRoč115d* (Mt7,16), iz mnozihъ vistinu zrnъ edinъ hlêbъ stvaraet' se iz' mnozêhъ vistinu grozdovъ vino istêčetъ *BrVat₅150b*, **grozdie**: s(ve)t(a)go šiksta p(a)pi bl(agoslo)v(i)ti groz'de *MRoč230c*, otoči grozdie loz'noe êk(o) s'zriê grozdie na z(e)mli *BrVat₅131b*, *BrN₂138d* (Ap14,18), r(e)če nemu g(ospod)ъ g'do more groz'de emati na trn'i ili p'senicu žati na vl(ъ)čci *COxf50d*, **grozdovie**: vinogradi že stoêhu s različnimi grozdoviem ovo beše belo a ovo črvleno *CTk88r*, **grozdovъ**, **grozdovъnъ**: isperetъ vinom' odeždû svoû i kr'viû grozdovu odênie svoje *BrVO181d* (Gn49,11), bl(agoslo)vi m(o)l(imъ) te g(ospod)i sie plodi novie grozdovnie *MRoč230c*.

орѣхъ 'орев' и придавката **орѣхоуъ**: и рѣхъ же злз ѡрѣхоуъ азъ видѣхъ *Jr1,11Grig*. – **орѣхъ**: rafail' kupinu kupail' orih' rasail' naranču sotonail' lozu i vsi anj(e)li nasadiše rai *CPet230v*, i petimi orihi ot pal'me na vs(a)ki d(ъ)nъ hranil' se estъ *BrN₂362a*.

И називите на житните култури се дел од основниот словенски лексички фонд. **жито** 'жито, пченица, род': земаѣ дастъ жита своа *Zch8,12Lobk*, и ѡмножать жита баша *2C9,10Str* сѣма *Ohr*, ты же не трепещеши ѡ доуѡше моа ѡскеръниши тѣло и ѡмъ ѡпалѣвши лютѣ моа ѡсѣтъ земаѣ и жита *110cOrb*. Сп. **житънъ** 'житен, пченичен': радъѡуѣ са дѡшевнаа трапезо хлѣбъ житны въмѣшъши *125aOrb*. – **жито** 'плод, род, летнина, жито, пченица', umnoži žita ee brazdi ee napoi *PsLob40v*, i umnožit sême vaše i v'zrastutъ žita pr(a)vdi v(a)šee *MNov213d* (2C9,10), z(e)mла дастъ žita svoê *BrVO24a* (Zch8,12), egda požmete žita... *MVat₄131a* (Lv23,10), pristupiše sa svoimi okrutî žita kupiti *COxf20c*, potomъ snide v pola damaskova въ dni žetvi i v'žga vsa žita *BrVO386b* *BrVb₁246c* (*Jdt2,17*), prišad'sim' nim' v' eûp(ъ)t' pristupiše sa svoimi okrutî žita kupiti *COxf20c*, nasiti i žitъ selniъ *PsLob95v*, da jîl' bi plodi selni *CPar131r* (Dt32,13), **žitъnъ**: daêti im' въ vrême žitnuû mêru *MVat₄188b*, pšenice mêru *MNov199c* (L12,42), Сп. и **žitnica**: pl'tenimi klasi naplneno gumno frančiskъ razbiêetъ stiraе z(e)mlnaê pšenicu čistu slamu otvrgъ c(êsa)ru n(e)b(e)skomu v žitnicu vnositъ *BrN₂491c*, da nap'lnet se žitnice tvoe sitostiû *MVat₄143a*, kliti *MNov140b* (Pr3,10), възрите na ptice n(e)beskie kako ne sêût' ni žъnût' ni sbiraût' v žitnicu i ot(ъ)сѣ vaš' n(e)beski pitêetъ e *MVat₄145b* (Mt6,26).

класъ, **класиѣ** 'житен клас': наѡаша оуѡеници еѡ пѣт творити въстръзажше класиѣ ѡсти *Mc2,23Krat* класы *Dbm*, въ себѣ во земаѣ плодитъ са прѣжде трабѣ по томъ же клас по томъ же събръшитъ са пшеница въ класѣ *Mc4,28Rad*, класъ прозѣвши бѡжстѣвны ѡко нива добродѣланъна ѡвѣ *200rDčn*, земаи сѣавъ грѣхъ сръпомъ пожнѣхъ класъ лѣностнѣ *3rZag*, класъ прозѣвши бѡжстѣвны ѡко нива недѣланъна *125aOrb*, какъ ѡ се раѣатъ ѡ едно зръно пшеница целъ класъ такъ и мыѣ ѡко сме сторыѣ неѡмъ ѡвекъ едно добро бѡгъ ни дарѣтъ повише сто добры *653MA*. – **класъ**: i požnete žita i ponesete rukovete rukoveti klasъ prъvini žetvi vaše *MVat₄131a* (Lv23,10), i reče rutъ moêvitin da idu ubo na selo i sberu klasi *BrVO463d* (Ru2,2), pl'tenimi klasi naplneno gumno frančiskъ razbiêetъ stiraе z(e)mlnaê pšenicu čistu *BrN₂491c*, dokle pridu vrîmena ta tada klas pšeničn pustit kvartu pšenice trsna rozga pustit.č. grozdovъ a grozd da mertuh vina *CGrš10v*, i pride starac' s hlebi i videtъ vsu nivu vzrav'našu se i plnu klasi *CŽg101v*, i vzide siênie v томъ čase i vzide v klasi izravna se v том' бѣ zrela pšenica *CŽg101v*, **klasiе**: t(ъ)kmo egda klasiе ee močno budet stlčeno v slamu *BrPm201d*.

пшеница 'пченица': от плода пшеницѣ и вина и олъѣа своего оумножишѣ са *Ps4,8Bon*, оны же речеуе ꙗко мѣрь пшеница *L16,7Rad*, кѣпи гоумно оно и пшеницѣ иже врѣшешѣ *232vKrn*, кѣпцѣ пшеници отовари корабель свои пшенице *274vKrn*, събереть пшеницѣ своа въ житницѣ а плебы съжежеть *Mt3,12Mkd*, не насытиша са житинскихъ благъ ни бѣдѣющихиѣхъ олоуѣиша си ꙗко бо рѣкоуать иматъ пшеница въ житницѣхъ вънидѣ бѣша бо тыща *comPs128,7Pog*, пшеницѣ же глаголетъ хлѣба таиннаго снрѣуъ глаголюмъ великомъ въспожѣ *comPs64,14Pog*, пис(а) дититра оумина пѣе(ница) себе *17vTresk*. – **pšenica**, r(e)če nemu g(ospod)ъ g'do more groz'de emati na trn'i ili p'senicu žati na vl(ь)čci *COx50d*, eda kako vstrgaūče plēveli vstr'gnete kupno s nimmi i pš(e)nicu *MBat420c, MLab20b* (*Mt13,29*), i isplnet se gumna pšenice i prēlēt se točila vin'naē i olēinaē *BrVO453a* (*Jl2,24*), ēko omanka pšenica i isaše vino umali se olēi *BrVO451b* (*Jl1,10*), da isplnet se žit'nice tvoe pšenice *BrVO352c* (*Pr3,9–10*), i vzide siēnie v tomъ čase i vzide v klasi izravna se v tomъ bē zrela pšenica *CŽg10lv*, veče slama nežē plēveli mnet' se ēko slama onožde d'no imat' i plēveli sь p'seniceū i koreni imutъ *BrVO122d*, i ti vazmi tebē pšenicu i vino i ozimacъ i bobъ i proso i leču *BrVO435c* (*Ez4,8–9*), črēvo tvoe lēki stogъ pšenice ograenъ lilii *BrN2481d* (*Ct7,2*), dokle pridu vrime na ta tada klas pšeničn pustit kvartu pšenice *CGrš10v*, ono vrime hoče biti oblilie pšenice i mnogo vina kako ni bilo ni ima biti *CGrš10v*, dažd' tebē b(og)ъ ot rosi n(e)b(e)skie ot tukoti z(e)mlskie obilie pšenice vina i olēē *BrVO165d* (*Gn27,28*), **pšeničъny** 'пченичен': аче зрно p'šenično padetъ na z(e)mli *BrVat6149d*, natrue e ot tuka pšenična *PsLob55r* (*Ps80,16–17*).

ѡуѡмѡи, ѡуѡмѡикѡ 'ячмен': насыпашѣ ѡуѡмыка и прѣложѣше свиниамъ на снѣдениѣ *178vStan*, и ѡуменѣ и всѣкого плода *134rSloe*, костѣ пѣеница оумакъ новко ѡумень оумакъ *16rTresk*, темѡна ѡу(мень) кѣтлѡ *16rTresk*, во Бревното на Хтетовскиот манастир пауе бѣ посѣѡаль прогон ѡумень .. и събраоу говѣда всего села и попасоше га, – **ѡмень, ѡмень**: se onъ izvēvaetъ ѡч'мень на gumnē v siū počъ *BrVO465a* (*Ru3,2*), postidēše se težatele plačite se težaniē po pšenici i po ѡч'meni *BrVO451b*, ozimcemъ *BrVat5234d* ozim'cemъ *BrN2254d* (*Jl1,11*), **ѡмѡикъ, ѡмѡикъ**: znaste bo ѡмѡикъ такъ суѡ да k' ѡdrcu ego edva se doidetъ *BrVO200d*, ѡчъmъikъ *BrVb1128b*, ozimacъ *BrVat593b*, придавките **ѡменьны, ѡменьны, ѡченьны** 'ячменов': mužъ bē ee manasiē iže umrē въ d(ь)ni žetvi ѡчъmen'ne *BrVO392a*, ѡч'menne *BrVb1250d*, ѡчъmen'ne *BrVat5211b*, ѡч'men'ne *BrN2229d* (*Jdt8,2*), ēko pod' popelomъ ѡч'mannimъ vz'ēši e *BrVO435d* (*Ez4,12*), est' sьdē otročič' edin' iže иматъ pet' hlēbъ ѡчъnenan' i dvē ribē *MBat453d* (*Jl6,8*).

Од другите житни култури се споменуваат: **просо** 'просо': пис(а) иѡанъ просо *17vTresk*, пис(а) ѡнкѡла себе и на стока за (здравѣ) кил(о) просо *55rTresk*, – **proso**: i ti vazmi tebē pšenicu i vino i ozimacъ i bobъ i proso i leču *BrVO435c* (*Ez4,8–9*). Сп. и **орѡзѡ** грч. *ρυζα, ρυζον* (Miklosich 1963: 514).

Од градинарските, зеленчукови растенија во текстовите се потврдени:

соѡико 'лека': да ѡдатъ варѡко соѡико и зелѣе с маслѡмъ *25cOrb*. – **sočivo**: i kosnetъ kraj rizi v hlēbъ li sočivo li v' vino *BrVO460a* (*Agg2,13*), na s(ve)te barbarē molitva blviti sočivo *RitSegn49r*, i dai namъ sočiva v piču i vodu v pitie *BrVO436d* (*Dn1,11–12*), придавката **sočivъny**: vloži ubo rabini svoei askupu vina i sasudъ ula i piču sočivnu i hlēbъ i sirъ *BrVO394b* (*Jdt10, 5–6*). Сп. и Миклошич (1963: 357) **лаѡа, лаѡица**

’лека‘. – **leča**: da ne upodobim se isavu egda prêžde vareniem’ leče iskusi *MVat₄226c*, ti vazmi tebê pšenicu i vino i ozimась i bobъ i proso i leču *BrVO435c* (Ez4,8–9).

БОБЫЦЬ ’боб, грав‘: прости б(о)ж(е) п(о)па николаъ ере ми донесе бобець квашень *26rVerk*. **БОБЪ** во запис од 1878 год. и селото ги храни **250** шинника рьшь и еумен пученица мѣмѣрѣска и **530** шка брашно и хлеб башка и **193** шка бобъ. – **bobъ**: vazmi tebê pšenicu i vino i ozimась i bobъ *BrVO435c*, *BrN₂251d* (Ez4,9).

Од називите за зеленчуци се среќаваат **краставыць** ’краставица‘, **тѣкѣ** ’тикѣ‘: повелѣт господъ ѣрзѣю ... погрѣзѣти тѣкѣвъ *Jon4,7Grig*, и прѣтекъ прѣѣтъ тѣкѣвъ *11rStan*. – **tiki**, **tikva**: i povelê g(ospod)ъ b(og)ъ tikvi i vzraste nad’ gl(a)voû iûninoû *BrVO455d* (Jon4,6), i povelê g(ospod)ъ črъvu počnomu v’ ûtrêi i pogrize tikavъ *BrVO455a* (Jon4,7–8), i reče g(ospod)ъ b(og)ъ ka iûnê zêlo li se žališi o tik’vê *BrVO456a* (Jon4,9), i vzradova se iûna o tikvi s radostiû veliû *BrVO455d* (Jon 4,6).

Од називите за зеленчуковите култури **лобода** и **садокъ** ’лобода‘: садокъ лобода естъ *36rTikv*, грцизмот **кромидъ** ’кромид‘: шх где естъ мяса и кромида егѣптъскаа *133vKrn*, сѣѣнгато видѣте ѣто естъ ѣнца сѣтрѣнна и прѣжѣна сѣ кромидом и дрѣгаа миродѣа *196rKrn*.

Сп. и **мата**, **матѣ** ’нане‘: ѣко одесетъствоѣете метѣж и копѣрь и киминъ *Mt23,23 Krat*, мѣтеж *Mkd*, мата *Rad* воналица *Hlud*. – **meta**: Gore v(a)мъ knižnici i parisêi licêmêri êk(o) ot desetstvuete metu i kopar’ i kumинъ *MLab38d* (Mt23,23).

ПИГАНЪ ’рутѣвица‘ грч. *πῆγανον*: ѣко десетѣноѣ даете ѣ метѣы и пѣгана и всѣкого зѣлиа *L11,42Rad*. – **pigанъ**: Gore v(a)мъ parisêi êk(o) daete desetini mêti i pigанъ i v’sakogo zeliê *MVb₁169b*, G(o)re vam parisêi ere daete desetinu meti i pogанъ i vsakogo zeliê *MHrv201c* (L11,42).

КАСИА ’див цимет‘ грч. *κασία, κασσία*: стактъ же ѣко зара ѣ оѣтъѣа въсѣнавшъ касиа же ѣко блѣѣгожѣанимъ доѣѣѣхѣвнѣмъ помазанъ *comPs44,9Pog*. – **kasiê**: Mir’ra i kapla i kasiê ot svitъ tvoih’ ot domov’ slonovnih’ iz’ kih’ vzveseliše te *CPar42r* (Ps44,9).

КИНАМОМОНЪ ’цимет, вид тропско растение‘ грч. *κιννάμωμον*: имѣѣе масло сырѣѣ мѣрѣ иже бѣ сѣтворѣнно ѣ сыѣ миродѣѣ ѣ смирно ѣ цѣѣтѣѣ ѣ кѣнамѣмѣон ѣ ирѣна ѣ трѣстѣѣ мирисѣѣѣ ѣ ѣ масло дрѣвѣно *120rKrn* (сп. Аргировски 1998: 147). – **cinamonъ**: êk(o) cinatomъ i balsamъ aromatizae bl(a)gouhanie dahъ *BrN₂356d*, *BrLab107b*, *CPar168v* (Sir24,15).

КОПРЪ ’копар‘: ѣко десатъствоѣете мѣтѣж и копръ и кимина *Mt23,23Rad* пѣганъ *Dbm*. – **коръ**: Gore v(a)мъ knižnici i parisêi licêmêri êk(o) ot desetstvuete metu i kopar’ i kumинъ *MLab38d* (Mt23,23).

КУМИНЪ, **КИМИНЪ** ’ким, мирислива билка која се користела како зачин‘ грч. *κίμινον*: ѣко десатъствоѣете мѣтѣж и копръ и кимина *Mt23,23Rad*. – **kumинъ**: Gore v(a)мъ knižnici i parisêi licêmêri êk(o) ot desetstvuete metu i kopar’ i kumинъ *MLab38d* (Mt23,23).

ЎСОПЪ ’мирислива билка, исоп; билка *origanum*‘ грч. *ὕσσωπος*: исопъ же естъ свѣтъ! трѣстѣны *comPs50,9Bon*. Сп. и **мѣильнаа трава** грч. *ὕσσωπος* (Miklosich 1963:

386). – **isopъ**: poneže z(a)kon'ni isopomъ k'roplahu se isop' že e(st') c'vêt' est'vani PsFr49a (comPs50,9).

Сп. во Миклошич (1963: 244, 657, 808, 812, 1099, 1113, 1120, 1135) **празъ** 'праз' грч. *πράσιν*, **рѣдѣкъ**, **рѣдѣкъ** 'ротква', **рѣпа**, **рѣпица**, **рѣпѣка** 'репа', **свекла**, **свекла** 'цвекло', **селѣнъ** 'целер', **хрѣнъ** 'рен', **лоукъ**, **уеснолоукъ**, **уеснѣкъ**, **уеснѣцъ**, **уесноватъ** / **уесновитъ** **лоукъ**, **уесновитѣкъ**, **уесновитѣцъ** 'лук, главица лук, чешне лук', **уѣвѣнъ** **лоукъ** 'кромид', **шавѣ**, **шавѣ** 'штавел'.

Се срекава и **лънъ** 'лен' грч. *λίνο*: шѣрѣтъши вѣнѣ и лѣнъ створи благагопотребна рѣкама своима Pr31,13Grig, лѣна вѣнѣмѣша са не оуѣгаситъ Mt12,20 Mkd платъ Rad. – **лънъ**: se radi vrati se koža skotu vlna ovcamъ lanъ z(e)mli vsakomu se svoê rêčъ vrati CVin30a, vazamъ p(o)pъ kalež' bez' p(a)teni i vloži t(ê)lo h(rъsto)vo v kalež' i pokr'i i navlač'nim' čistim' ubr'scem' od' lana ili od' ubal'ê CKlim117r, samoil' že služaše prêd' licem' g(ospod)nim' prêpoêsan' pasom' ot lъna BrVO313a (1Rg2,18–19), postidet se iže dêlahu lanъ pletuče i t'kuče tkaniê BrVat516b (Is19,9–10), i zatimъ bum'bakъ ili lanъ vr'zite va oganъ RitKlim122r, i otirai lanom' ili bumb(a)kom' m(ê)sta m(a)zna RitKlim120r.

Од називите за цветови ги бележимо: **цвѣтъ** 'цвет, цвѣке, крин, ружа, треба': вѣсия бо слѣнѣ зноемъ и исоуши трѣбѣ и цвѣтъ еа ѿпадае Ja1,11Slep, цвѣтъ ѿ корене изидетъ Is11,1Grig, цвѣте неоувадажи 110rZag, радѣуи се ѿко цвѣтъ пишнини възрастила еси 111vZag, слава улоуѣуѣ ѿко цвѣтъ травѣнъ comPs48,17Bon, дѣнѣс бо естъ а ѿтрѣ не бѣдетъ травѣ бо тѣуно тѣетъ улоуѣѣкъ тѣмъ мнѣлоуѣсрѣдоваѣ еѣго дастъ емоу благагодѣтъ да шживетъ вѣуно оувадаетъ бо и падаетъ подѣоуѣно цвѣтоу доушѣны улоуѣѣкъ comPs102,15Pog, христъ естъ ѿко и сонъ ѿко и цвѣтъ 93rZag, всѣя цвѣтъ жизни 65rZag, близъ естъ сѣдня при дрѣхѣ ѿко сонъ ѿко цвѣтъ минѣетъ вѣрма житиѣ сѣго 111dOrb, що велитъ царъ давитъ.. уоуѣкъ е како треба а дните мѣ се како цвѣтъ и кога е секои уоуѣкъ како треба и цвѣтъ тие скоро прѣгорѣветъ таке и секои да ѿмретъ 6M3ФФ; **цвѣтъцъ**: ѿко цвѣтци въ трѣни раждают се 97rSloe. – **cvêtъ**: križû vêt-ni meû vsêmi drêvo edino plemenito niedina dubrava takogo izvedetъ vzrasta pupi cvêtom' i plodom' MVat495b, posêkut' se toboû trniê i plodъ grêhovъ i vzrastut' se cvêti BrN2376d, potom' bl(agoslo)vit' vêtvie i cêti (za cvêti) p(o)p' gl(agol)e MVat470a, palme MNov71c, izidet' ž'zly is korene esêova i cvêt' ot korene ego vzidet' MVat4c, BrN2358d (Is11,1). Лексемата цвѣтъ/cvêtъ се смета за преславизам во однос на кринъ (грцизам) што е охридизам (Десподова 1977: 55, Грковић-Мејџор 2001: 27), а во хрватскоглаголските текстови не се срекава. Лексемата цвѣтъцъ/cvêtъсь којашто хрватскоглаголските е забележана само во MVat4142b (Mt6,28) може да претставува потврда за преславизам на блиско место.

Во Миклошич (1963: 337) **лилиѣ** 'лилија, крин', **лилиоуѣмъ** лат. *Lilium candidum* како синоним на кринъ. – **lilii**, **liliumъ**, **liliê**: pravdnik' umnožit se êko lilium' i vscv'tet' въ v(ê)ki MVat4209c, v'scvatetъ MNov217d, vasc'vatetъ MNov240a, vcvatetъ MRoč174a, MLab181d (Ps91,13), i kako liliumъ prebêli ki e blizu pri tekučihъ vodahъ BrBar451a, iže pitêsi se v raskoši liliê BrN2346a, vzlûbleni moi snidi v vrt' svoi i izbi-

раеть liliumъ *BrN₂481c* (Ct6,1–2), črêvo tvoe lêki stogъ pšenice ograenъ lilii *BrN₂481d* (Ct7,2), i procv'tet' êko liliumъ *MVat₄5b* (Is35,1).

Ги izdelуваме и називите за деловите од растенијата и нивните плодови:

коренне, корень 'корен, корене': и злоуѣтра видѣша سموковнѣцѣ и съхъша и коренниа *Mc11,20Rad* корене *Mkd*, зане не имахъ коренѣа и оу съхошъ *Mt13,6Mkd* корене *Rad*, и насади и коренне его исплзни зема *Ps79,10Bon*, коренниа *Pog*, възвѣстихомъ прѣд нимъ яко поле яко коренне зема жждаще *Is53,2Orb* коренъ *Grig*, ѿ тръновнаго корене израсте шипкъ прѣкрасни *69bVtš*, сребролюбие бо корень ѣсѣтъ въเสมอу злоу стѣбло же на немже въсажденно ѣсѣтъ злобное вѣтвие *206rLes*, по вса ѣасы и скоренѣ брате корень похотѣнѣа ѿ срѣца твоего да не по вса ѣасы прозѣбаеъ и прѣдлагаети ти злаа *83rLes*, ѿ корене израстши дѣво ѣсѣва оустави прѣшла ѣсы ѣловоѣѣсѣсѣаго соуѣщества *99aVtš*, слыши свѣдѣтелство ѿ пророка исаѣа изиде жззъ ѿ корене ѣсѣва глаголет се корень *158vKrn*. – **korenje**: a eže na kamenê si sut' iže egda slišet' s radostiû priemlût' sl(o)vo i si korenîe ne imut' *MVat₄23a* (L8,12–13), sie tvari maslini ūže ot drêva korenîe iziti zapovêdêl' esi *MVat₄70c*, osnove *MNov71d*, na stogu kam(e)niemъ korenje ego *BrVat₅190a* (Job8,17), i se dubъ po srêdê z(e)mle i visota ego vzveliči se velmi i dosegaše do nebesa i korenje ego v koncihъ vsee z(e)mle list'vie ego krasno *BrVO443b* (Dn4,7–9), poče êsti korenîe svin'û piču *BrVO335c*, bē visota êko visota kedrova i krêpakъ bē êko i dubъ i usušihъ plodъ ego svr'ha i korenîe ispodi *BrVO448a* (Am2,9), tak'mo na d(b)nhъ voča ili zel'ê ili korenîe êdêše *Clvan151v*, **корень**: асе бо зачѣтък' s(ve)тъ to i tѣlo i асе koren' s(ve)тъ to i vѣtvie *BrVO95d*, корень *FgApost1a* (Ru11,16–17), paki že isaiê gl(agol)et' budet' koren' esêovъ *BrVO102a*, *MVat₄2b* (Ru15,10–12), gdê ti estъ korênhъ tu i vgrъnhъ tvoi da budetъ *Amul104–105*, koren' d(a)v(i)d(o)vъ *BrVO268b* (Ap5,5), izide iz nihъ korenъ grêha *BrVO408a*, êk'že e(stъ) korenъ taki izdan'ci *BrN₂451b*, egože ne prêstaetъ korenъ mudrosti *BrVO370b* (Sap3,15–16), i êdêhu zel'ê drêvhъ koru i korenъ smrêčev'nice b(i)še piča ihъ *BrVat₅197a* (Job30,4–6), erêiskoe sême korenъ s(ve)tihъ *BrLab179d*, o(tъ)c tre mati nêh'ta stablo da korêh' ot kiû stablo ishodi da brat' i sestra es'ta stablo edno kako esta edna krv' *CPet139v*, izidet' ž'zъ is korene esêova i cvêt' ot korene ego vzidet' *MVat₄4c*, *BrN₂358d* (Is11,1), i ne pokaêše se ot ubiistva ihъ ni ot koreni ihъ *BrVO271d*, êdotvorii *BrN₂196c* (Ap9,21), egda stoêše avram' u korene mam'brimska *BrVO141b*, izidetъ roz'ga ot korene eisêova *CPar191v*, veče slama neže plêveli mnet' se êko slama onožde d'no imat' i plêveli sъ p'sheniceû i koreni imutъ *BrVO122d*, ne budi p'ênica vsakomu bo grêhu k d(u)ševnoi êz'vi p'ên'stva koreni sutъ *CVinod61d*, izdъn'nci ne dadet' koreni globoci *BrVO370c* (Sap4,3).

СТѢБЛО 'стебло': сребролюбие бо корень ѣсѣтъ въเสมอу злоу стѣбло же на немже въсажденно ѣсѣтъ злобное вѣтвие ѣто сего притран'нѣе въ мирѣ иже раучителѣ своѣ въдателя и вѣгоуны приготавлиетъ бѣжит бо нечѣстивыи *206rLes*. – **stbĭlo**, nasloniši se nhъ vzlûblen'go svoego pod' stab'lomъ êbl'čnimъ *BrN₂482b* (Ct8,5), tako da v prvomъ polagaet' se stablo *CPet139v*, o(tъ)c tre mati nêh'ta stablo da korêh' ot kiû stablo ishodi da brat' i sestra es'ta stablo edno kako esta edna krv' *CPet139v*, idêže bêšeta .bi. istočnika vod' i .n. stabal' pinik' *MVat₄69b*, maslin' *MNov70d* (Ex15,27), pod sêniû stabla spitъ *BrN₂218d* (Job40,16–18).

novorasъ 'изданок, ластар': ihže s(i)novê êko novorasli utvrždeni v' ūnosti svoei *PsLob89v*, kih' s(i)n(o)ve kako mladice nasaŋenie v' ūnosti svoe *CPar122r* (Ps143,12),

s(i)n(o)vê tvoi êko novorasli maslin' okrstъ trpêzi tvoee *PsLob83v* (Ps127,2–3), êk novorasli maslinъ sr(ь)kvenihъ s(i)n(o)ve sutъ okrstъ trepezi g(ospod)ne *BrVat₅149a*.

вѣнѣ 'ветки, млади гранки (врбови, ловорови, маслинови и др.): съ вѣнемъ и вѣтезми въсхваляше прѣвѣ съ дрѣвомъ приемъ *154aOrb*, лѣторасль рѣжахъ вѣтвие ѿ дрѣва *153bOrb*, и дѣти евреенскыѣ съ вѣнемъ и вѣтвьми приходяще тѣмже и мы вѣтвы маслинныѣ посаще въ аѡдѣи хвално въпишемъ ти ѡсanna въ вышнихъ благаго словоень еси *155bOrb* Сп. вѣнѣааахъ его съ вѣтвы дивныя маслици и лиуахъ въсь ѡнь и въси ѡбрѣтахъ се тамо ѡловѣцы ѡзстѣхъ ихъ ѡко побѣдителей *75rKrn*, – **vêê, vêtvie** 'гранки, грачиња, ветки': posêcête dub' i osêcête vêe ego *BrVO443b* (Dn4,11), gustimi ras'širenimi viêmi ot palme *BrN₂364b*, v'rana sêdeçi na vii drêva *BrN₂364b*, poidet' vêtvie ego i budet' êko maslina sl(a)va ego *MVat₄149d*, vetvie *MRoç123c* (Os14,7), dai horugvu vêtviem' kr(i)žû vênî *MVat₄95d*, vetviemъ *MRoç82a*, kitamъ *MNov96b*, primete ubo vam' v d(ь)нь prъvi plodi drêv' krasnih' vêtvie že pinik' *MVat₄150c*, vetvie *MRoç124b* (Lv23,40), potom' bl(agoslo)vit' vêtvie i cêti (za cvêti) p(o)p' gl(agol)e *MVat₄70a*, palme *MNov71c*, **vêt'vъ**: аѣ korenъ s(ve)тъ to i vêtvi *FgApost1a* (R11,16), аѣ li eteri vetvi otlomiše se ti že s'verêpa maslina suçi *FgApost1a*, vêtvi *BrVO95d* (R11,17), nose vêtвъ maslin'nu zelenêûçimi se lis'tvi vъ ustêhъ svoih' *MVat₄101c*, vêtavъ *MNov101b*, vetavъ *BrVat₅68d* (Gn8,11), i v' vêtvi ego živêêhu vse ptice n(e)b(e)skie *BrVO443b* (Dn4,9). **ластаръ** 'ластар од растение, древо' грч. *βλάστημα*: пища же емоу бѣше въ пѣстыни медъ дивынъ и ластари ѿ дрѣвѣ *27vKrn*.

листвъ 'лист': имѣше листъ маслиненъ въ оустѣхъ своихъ *Gn8,11Grig*, бѣдетъ ѡко кон сланотокъ ѡврьгъ листие свое *Is1,30Lobk*, ѡдѣахъ са стоудножъ ѡдеждежъ ѡко смокобнѣимъ листиемъ *75vŠaf*, **листвие**: ѡхъ оубы мнѣ иже нѣкогда бѣхъ ѡкоже дрѣво плзно листвѣе *256rKrn*, егда падѡють листвѣе ѿ дрѣва ѿ велицѣхъ ветрѣхъ въ есены *272rKrn*, и ѡко юнець листвѣе твое поасть ... и ѡставитъ та ѡко дрѣво соухъ *43rLes*, дрѣво ѡсѣтъ бесъ плода листвие имѣжъ ѡасто и въ ѡастотахъ листвѣа его ѡада ехиднова *64vLes*. – **listъ**: bokov' širokihъ b(ê)še çrêva stis'nenêga miš'ci i lis'ti ego debeli bêhu *BrLab163d*, а онь list' ki е опать на oltari vzель ne vzdai mu se *RegBen39b*, bez' negože vole ni p'tica na z(e)mlû ni listъ padetъ ot drêva *BrN₂385d*. **listie**: listie vr'bi ot potoky *MNov146a*, listvie v'rb' *MLab125b* (Lv23,40), rasteniê listiê rêsnê *BrVO161b*, zvêzdi n(e)b(e)skie padoše na z(e)mlû êko smokovnica otmêtaûçiê listie svoje *BrVO270b* (Ap6,13), gori izl'skie listie vaše v'zdvignête *BrVb₁13d*, **listvie**: i se dubъ po srêdê z(e)mle i visota ego vzveliçi se velmi i dosegaše do nebesa i korenîe ego v koncihъ vse z(e)mle list'vie ego krasno *BrVO443b* (Dn4,7–9).

плодъ 'плод': и землѣ намъ дастъ плодъ свои *Ps84,13Bon*, егда же приближи са врѣма плодомъ *Mt21,34Rad*, остави жъ и се лѣто донѣдеже жъ окопажъ окрестъ и осыпажъ гноемъ и аще оубо створить плодъ аще ли же ни въ грѣдѣщее врѣма посѣчѣши жъ *L13,9Dbm*, ѡкоже землѣ благоплоднаа приемиащи сѣма доброе и подажши плодъ *104vLes*, посла къ жателемъ робъ свои въ врѣма да ѿ тажатель прѣиметь ѿ плода винограда *Mr12,2Rad*, – **plodъ**: križû vênî meû vsêmi drêvo edino plemenito niedina dubrava takogo izvedetъ vzrasta pupi cvêtom' i plodom' *MVat₄95b*, posêkut' se sobou trniê i plodъ grêhovъ i vzrastut' se cvêti *BrN₂376d*.

сѣма 'семе': да паднѣть сѣма господне на земли бла҃зѣи и сътворишь плод нѣ не въ лѣдинѣ! или въ трѣни 230rLes, ꙗкоже земли бла҃гоплоднаа приѣмлаши сѣма доброе и подаѣши плодъ 104vLes, – **sême**: i vse sême êkovle slavête i MVat473b (Ps21,24), seme avramlê rabi ego PsLob68v, sême PsFr90c (Ps104,4–7), tako budet' sême tvoe êko zvêzdi n(e)b(e)skie BrVO85a (Ru4,18), silno na z(e)mli budet' seme ego PsLob74v (Ps111,2–4), se d(ь)ni pridut' i postignet' ratai žetela i pratel' grozda i sêûčago sême MVat4148b (Am9,13), erêiskoe sême koren' s(ve)tiŭ BrLab179d, izide sêei sêêt sêmene svoego i egda sême ovo padê na dobrê z(e)mli BrVO139a (L8,5), iduče idêhu i plakahu se vmetaûče semena svoê PsLob83r (Ps125,4), **sêmenie**: varuite mi volu i pšenice semenê CŽg102r, придавката **sêmenitъ**: reče že vistinu b(og)ъ se dah' vam' vsaku travu sêmenitu ... plod' sêmene sêmenita MVat499c (Gn1,29–30).

рожьцъ 'мешунка, лушпа': попра ни ѿ дѣмони идолѣскомъ слѣженіемъ и лѣстиж ѣдѣшемъ рожьца comPs43,26Pog, оубози бѣша ꙗко рожьца ѣдѣше comPs106,41Pog, егда рече ѹловѣкз ѣдѣаше рожьца сытости же никакоѣже ни крова ни застѣпленна тогда разоумѣ ѹловѣкз comPs85,7Pog, и растуи а по всеи земли еже естъ не забѣди ѹловѣка шенищавша толико ꙗко водныа рожьца ѣдѣша comPs9,33Pog. – **рожьсь**: Popra ni ot dêmun' idol'skimъ služeniem' i las'tiû êduče rož'se i umnim' gl(a)domъ PsFr41c (comPs43,26).

Се изделуваат фитонимите што се документираны само во македонските или само во хрватските црковнословенски текстови, па на своевиден начин го потврдуваат влогот на овие текстови во црковнословенскиот лексички фонд.

На пр. во македонските се документираны:

босилокз 'босилек' грч. βασιλίκον: и замерицахъ на хѣбаво като на босилокз 3363ГД.

брѣстз 'брест' во запис од 1878 г.: и крѣши и брѣсе и црници и се цо да имаше дрѣвѣ изъ полето врѣи тополи исекоха. Сп. и во Миклошич (1963: 47) **брѣстз**, **брѣстне**, **брѣстокз**, **дрѣво брѣстово**.

боуково дрѣво 'бука, буково дрво': дрѣво боуково велико зѣло прозѣбе 232rStan.

боурѣнз 'бурјан, плевел', **днѣз боурѣнз** 'див бурјан' во Белградскиот македонски зборник од XVIII век: градинаре ... оу градина кога порасте днѣв бѣренъ чѣсто го плекать доде є младо не даеть мѣ да ѹкорены 366БМЗ. коа помощь можеть да ѹчинить ... бѣрыанъ и варбово дрѣво и дрѣги много враговщины 46БМЗ.

воднаа рожьница 'рогачка лат. Ceratonia siliqua': еже естъ не забѣди ѹловѣка шенищавшааго то толико ꙗко вѣдзнизъ рожьницѣ ѣдѣша comPs9,33Bon.

вонѣлица 'нане' грч. ἡδύσμον: лютѣ вѣмз ꙗко десѣтинѣ творите вонѣлица и копрз и киминз Mt23,23Hludѣ матѣ Rad, метѣж Krat, мѣтеж Mkd.

дрѣво лѣсково 'дрво леска': возми дрѣва дебелы здраво лесково или мирсиново и расецѣ го на чѣсти пѣлоу и расцепи тѣа тѣслоу ... постави платно 2cErMK.

дрѣнз 'дрен': во Душановата грамота за манастирот Св. Архангели Михаил и Гаврил од 1347 – 1348 г.: прѣѹникомъ до дрѣна и шѣ дрѣна оуз дѣль.

коприва 'коприва': вѣрьже са въ копривѣ ѹдовитѣа нагъ 165vStan.

КОШАНЪ 'костен': по дѣлоу на урьноу гороу на урьшню поутемь низь доль на кошане оу рѣкоу во Душановата грамота за манастирот Св. Архангели Михаил и Гаврил од 1347 – 1348 г.

КРИНЪ 'крин, лилија' грч. κρίνοι: смотрите крины како растжѣ *L12,27Mkd* цвѣтъца *Rad*, и процвѣтетъ ѣко и кринъ *Is35,1Grig*, процвѣла естъ пѣстына ѣко и кринъ *33aOrb*, радкоуѣи са блѣгожѣханы кринъ *124dOrb*, ѣко кринъ ѣко цвѣти мисльны ѣко шипци блѣговоніе вьсыпѣшающе *186cVtš*.

КРОУША 'круша': или плодъ нѣкакъ хотя ѡт дрѣва ѡтразити еже ѣскѣ кроушѣ или аблзкѣ или ино что ѡ таковыхъ и погрѣшивъ дрѣво оударитъ чловеѣка и ѡт того оумретъ и се неволное оубинство ѣскѣтъ *123rMaz*. Миклошич (1963: 517) **оскороуша** лат. *sorbus*.

Од називите за зимзелени дрвја во македонските текстови ги бележиме: **ЕЛА**, **ЕЛЬ** 'ела', **СМРѢУЪ**, **СМРѢУНЕ**, **СМРѢКА** 'смрека': сѣде подъ смрѣуемъ *3Rg19,4Grig*, смрѣунемъ *Lobk*, смрѣкѣ *Hlud*.

ЛѢШНИКЪ 'лешник': на прѣровъ оу чюкоу прѣко на проуноу оу лѣшникъ во Душановата грамота за манастирот Св. Архангели Михаил и Гаврил од 1347 – 1348 г.

МИРОДИНА 'растение со специфичен мирис, се користи и како зачин' грч. *ήδισματα, μυρωδικά*: имоуѣе масло сыреу мѣроу иже бѣ сзтворенно ... ѡ сые миродіе ѡ смирно ѡ цвѣтіе ѡ кѣнамѡмѡн ѡ іріна ѡ трзстіе мирисніе и ѡ масло дрзвено *120rKrn*, ѣнца сзтрєнна и прзжена сз кромидом и дрзгаа миродіа *196rKrn*.

МОУМОУРОУСЬКА во запис од 1878 год. селото ги храни **250** шиника рьшь и єумен пѣеница мѣмѣрѣска и **530** ѡка брашно.

ОВЬСЪ 'овес': пис(а) димѣе василовъ ѡвесь шин(икъ) *·ā· 21vTresk*.

ПЕВГЪ 'бор' грч. *πεύκη*: кѣпарисомъ и пѣвгемъ и кѣдромъ взоупѣ прославити мѣсто сѣвѣтое мое *Is60,13Grig*, на кѣпарисѣ и пѣвгѣ кѣдрѣ взнєсѣ са агнець бѡжєи *161rZag*.

РАЖДИЕ 'изданоци, гранки, ластари': ти бо наслѣдоваша вьсе раждіе зема, аѣе рєує прѣбждєте срѣдѣ ихъ добры дѣтѣли апѡстоѡльскы глаголетъ, ѡ нихъ же исана рєує ѣко и голжєи сз пѣтєнци паратъ *comPs67,14Pog*.

РЬЖЪ 'рж': х(рист)є хрьшь ѡсмакъ *16rTresk*, пис(а) младєнь кил(о) рьжъ *17vTresk*, пис(а) нѣакъ ѡсмъ рьшъ на гѣмно *19vTresk*, пис(а) димитріа филиповъ рєшь ѡсм(нна) за за(р)а(вїє) на гѣмно *21vTresk*.

САДОВИЕ 'гранки': бѣ привазанъ садовію масличиноу! *287rStan*, вьзыде на горѣ кєлєшньскѣ пѡмолити са єиже садовіе прѣклѣнѣше са до зема покланѣхъ са *302rStan*.

СИНАПЪ 'синап, растение со жолти цветови' грч. *σίναπι*: синапъ сѣ ѡцѣтомъ вь поздри имь вьлия *190vStan*.

СЛАНУЌТЗКЗ⁵ 'слануток, наут' грч. *τερέβινθος*: бждет јако кои сланотокъ ѿврьгъ листие свое *Is1,30Lobk* теровъ *Grig*. Сп. **теровъ** грч. *τερέβινθος*: бждѣтъ бо ѣко теровъ штерѣгъ листие *Is1,30Grig* сланотокъ *Lobk*. Грцизмот **ривинѣтъ** 'наут' е нотиран и во Миклошич (1963: 799).

СТАКТЪ, СТАНКТА, СТАКТИ 'алоја' грч. *στακτί*: стактъ же јако зара ѿ оѣѣца въсиавешъ касиѣ же јако бѣагожѣхънимъ доуѣховнымъ помазанъ *comPs44,9Pog*.

ТАМНИ 'грмушки' грч. *θαμνός*: височан сѣт дрѣвѣа нижша сѣт бзѣлѣа посрѣдствѣна же сѣт тамны тамны же сѣт јакоже дрѣвѣа сѣт двѣ три или пет педи ви-сока *92vKrn*.

ТИСЪ, ТИСНЕ 'зимзелено иглолисно дрво *Taxus baccata*': на въсѣкѣ тисѣ ливанѣскѣ *Is2,13Grig*, посаѣемъ сѣкаминъ и тисне *Is9,10Grig*.

ТОПОЛА 'топола' во запис од 1878 г.: и се ѿ да имаше дрѣвѣа изъ полето врьби тополи исекоха.

ЦАРЕВКА 'вид пченка, царевка': пис(а) дѣко сѣбашата •в• кѣ(тела) царевка и кило жито *44vTresk*.

ЎРЪНИЦА 'овошен плод, дудинка' грч. *συκάμινος*: изби градомъ вина ихъ и ѣрѣница ихъ сланоѣ *Ps77,47Pog* сѣкамине *Bon*, синонимно на **СѢКАМИНА**, **ЈАГОДИЧУНА**. **ЎРЪНИЦА** 'црница' во Душановата грамота за манастирот Св. Архангели Михаил и Гаврил од 1347 – 1348 год.: приложи ... и дворъ оу архѣггела с ѣрѣницами и ливада оу сѣбастова лоуѣа и с лоуѣгомъ, и ѣще приложи царѣство мѣ църкѣ ... съ вѣѣмъ дворомъ и съ млины и с врьти и с пекишмъ и съ швоѣиѣмъ и с ѣрѣницами, село кориша ѿо кѣтъ коупили григорие с винограды и земломъ и с коупиѣницами и съ вокиѣмъ и съ ѣрѣницами.

Во Душановата грамота за манастирот Св. Архангели Михаил и Гаврил од 1347 – 1348 г. **ЎРѣШНА** 'цреша': по дѣлоу на ѣрѣноу гороу на ѣрѣшню поѣтемъ низъ доль на кошане оу рѣкоу.

ШИПЪКЪ 'шип, шипка, шипинка (плод)', 'дива роза': ѿ тръновнаго корене израсте шипъ прѣкрасни *69bVtš*, земьѣ оуѣо въ се врьма веснѣноѣ шипъкѣ и ѣа и инѣ цѣѣтъ рас-титъ, јако кринъ јако цѣѣти мисльни јако шипци доуѣшомъ оуѣрашѣны нам ѣвистѣ се сѣвѣѣтын бѣагоѣоѣе въсѣпѣѣающе *186cVtš*.

Во хрватските црковнословенски текстови се документирани:

aloi, aloe 'алоја': mirra i aloi съ vsimi.... mastmi *BrN2481a*. Сп. и **aloinъ**: smêšenie iz'mur'no i aloino *MVat492c*.

borovnica 'боровинка': гъси mi pod' kim drêvom' vidêl' ê esi vkup' suča on že reče pod' borovniceu *MVat452c*, pod' slivoû *MNov54c*, pod' čičindou *MRoč44d* (Su1,58, Dn13,58).

brъnestra 'трескот, пиреј': budet' bo êko br'něstra v pustini *MVat40b*, br'nestra *MLab40c*, mr'tov'nica br'nestra *MNov42a* (Jr17,6).

⁵ Се среѣава во Супрасалскиот зборник (Ковачева 1980: 146–149). Лексемата **слануток** е позната во македонските, хрватските, српските и бугарските говори.

brêza 'бреза': imiše kite tri podob'ne brezi *COxf13d*.

bumbakъ 'памук': i zatimъ bum'bakъ ili lanъ vr'zite va oganъ *RitKlim122r*, i otirai lanom' ili bumb(a)kom' m(ê)sta m(a)zna *RitKlim120r*.

višna 'вишна': podъ kim' drêvom' vidêl' ê esi vkup' suča on že reče pod višneû *MVat452c*, pod čičintoû *MNov54b* (Su1,54, Dn13,54).

gložie 'глог': ne dastъ ti plod' svojih' nъ gložie i trъnie vzrastet' tebê *BrVO129d* (Gn3,18).

grebenica 'лоза': vsi ot onogo korene prihodet' i ot onoežde greben'ice *BrVO79c*, *BrPm49d*.

dapina 'ловор': i sede podъ drivom' komu biše ime dapina *COxf28c*, i uzri g'nizdo ptiče na dapine *COxf28c* i vidi gnizdo ptiče na pênii *BrBar298d*.

div'êkina 'дива лоза, плевел': tiskъ isčini v nemъ i požda da stvoril bi grozdi i stvori div'êkine *BrBar80c*, trnie *BrN2355d* (Is5,2).

dračie 'плевел, трње': êko praska diračie goruča pod' gr'ncem' tako smêh' bezumnih' *BrVO365c*, drač'ê *BrVat5179b* (Eccl7,7).

žilъ 'крин': dostoeň kravea videnie k(a)ko prebeli žilъ i k(a)ko roža bl(a)gouhannaê *BrN2380c*.

žukъ 'пороз': i osušet se v vrutcêhъ ishodičъ trstъ i žukъ ognitъ *BrVat516b* (Is19,6).

zobъ 'зоб': priležn(o) te m(o)l(im)ъ g(ospod)i da siê zob' na potrebu konemъ i pročimъ živinamъ † bl(agoslovle)niê tvoego isplnit se *MRoč226c*.

izdanъkъ 'изданок': êk'že e(stъ) koreň taki izdan'ci *BrN2451b*, izdъn'nci ne da-det' koreni globoci *BrVO370c* (Sap4,3).

kiseličie 'нар': vinogradъ isъsaše i smokovnice umališe se kiseličie i pinici i êbl'nie i vsako drêvo dubravnoe i selnoe isъsaše *BrVO451c* (Jl1,12).

kita 'ветка, млада гранка': oblêk se v rizu s(ve)t(a)go p(a)vla i ûže bê stvoril' ot kitê i ide v manastirъ *Fgglag32b*, budi m(i)l(o)stivo nam' prêmoženie za kitu palmi *MVat472c*, dai horugvu vêtviem' kr(i)žû vêrni *MVat495d*, vetviemъ *MRoč82a*, kitamъ *MNov96b*, [uz]rista vrana sêdeča na driveni kiti *Fgglag32b1a*, kite ego osušitъ plamenъ *BrN2211a* (Job15,28–30), i naidosta edan' dubac' vele velik' i imiše kite tri podob'ne brezi *COxf13d*, da v'zrastutъ u tebe dêla pr(a)vdi našee kitami *MNov72d*, vêtviem' *MVat471c*, i počie pod kitami ego *BrVat5107a*, pod' vêtviemъ *BrVO227d*, ni edina du-brava taku ne izvedetъ kitu i cvêta plodomъ *MNov96a*, kitê prostrate *BrPm5b*, listvie *BrVO17c*, **kitie**: ače dopoûtъ si an(tifonъ) prije nere se razdêli kitie *MNov72d*, maslina *MVat471c*, otroci evrêisci vzemlûcê kit'e maslinno vêtvie *BrVO225a*, potomъ d'va žakna razdêlita kitъe *MNov72d*, vêtvie *MVat471c*.

kitica 'ветка, млада гранка': ta kitica zreste drivo velikoe *CFat13v*, a on reče ne nere ednu kiticu od tri vrški posla tebi anjel *CFat13r*, kadi ti pade kitica *CFat13r*, da usadet tu kiticu *CFat13r*, i prnesu nêmu kiticu *CŽg38v*.

lêpenъ kako maslina krasna na polih' i kako lêpenъ v'znesena bêh' pri vodah' *CPar188v*, lêpên' *MVat4205d*, lêpenъ *MNov215b*, lipênъ *BrAc67d* (Eccl24, Sir24,19) лат. *platanus*.

mladica 'изданок, ластар': ihže s(i)nove êko novorasli *PsLob89v*, kih' s(i)n(o)ve kako mladice nasaženie v' ûnosti svoe *CPar122r* (Ps143,12).

mrъtovnica 'трескот, пиреј': budet' bo êko mr'tov'nica br'nestra v pustini *MNov42a*, br'nestra *MVat440b*, br'nestra *MLab40c* (Jr17,6).

naranča 'портокал': rafail' kupinu kupail' orih' rasail' naranču sotonail' lozu i vsi anj(e)li nasadiše rai *CPet230v*.

nardъ 'нард, билка од која се прави мирисливо масло' лат. *nardus*: *nardъ* s čipromъ *fistula* i *cinamomъ* *BrN₂481a* (Ct4,14), pride k nemu žena imuči alvestru masti *nar'di* mnogocên'nie *MNov79d* (Mc14,3), běše že mastъ *nar'da* mastъ mnogocênna *BrVO225d*.

omendula 'бадем': *procvatetъ* *omen'dula* i *otlstêtъ* *kobilica* i *ras'sputъ* se *kapari* *BrN₂200c* (Eccl12,4–5). Сп. Миклошич (1963: 367) **МИГДАЛЪ** 'бадем' грч. *ἀμύδαλον*.

ozimъсь 'ячмен': i ti *vazmi* *tebê* *pšenicu* i *vino* i *ozimасъ* i *bobъ* i *proso* i *leču* *BrVO435c* (Ez4,8–9), v'zvariše *vinograјane* nad p'sheniceu i *ozim'cemъ* *BrVat₅234d* (Jl1,11), i za *pšenicu* *torica* mnê *raste* i za *ozimасъ* *trnie* *BrN₂216b* (Job31,39–40), *znastъ* bo *ozimасъ* такъ *sučъ* da êdrъcu *ego* *edva* se *doidetъ* *BrVat₅93b*, êčmiky *BrVO200d*, придавката **ozimičъnii**: *petъ* *hlêbъ* *rozumêût* se *petъ* *knigъ* *moisêevihъ* *podobne* ne *pšenični* na *ozim'čeni* *BrVO200d*. Во SJS (II: 524) **оѝимъць** 'ячмен'.

palma 'палма, урма, финиково дрво' лат. *palma*: *vočemъ* ot *palme* *lač'nost* ot-puêše *BrN₂360b*, *gustimi* *ras'sirenimi* *viêmi* ot *palme* *BrN2364b*, *bl(agoslo)vi ubo* такође i *sie* *vêtvie* *palmi* i *maslini* *MVat₄70c*, *bl(agoslo)vi m(o)l(imъ)* *te g(ospod)i* *sie* *palamъ* ili *maslinъ* *vêtvie* *MVat₄71b*, i *petimi* *orihi* ot *pal'me* na *vs(a)ki d(ъ)нь* *hranilъ* se *estъ* *BrN₂362a*, *ihže* *današni* *danъ* *b(la)ž(e)noga* *blažiê* *b(i)skupa* *palmoû* *muki* i *krunoû* *arhierieistva* *ukrasiti* *rači* *RitSegn55v*, i běše *nega* *piča* i *nega* *odenie* od *palamъ* *suhihъ* *CŽg80r*, *prav(ъ)dnikъ* *kako* *pal'ma* *procvatetъ* i *kako* *kedargъ* *livan'ski* *um'nožitъ* se *CPar82r*, *pinikъ* *PsLob62r* (Ps91,13–14), i *gustimi* *ras'sirenimi* *viêmi* ot *palme* *ûže* *stara* *pal'ma* *nadkrivaše* *BrN₂361c*, *kako* *palma* v'znesena *bêhъ* v' *kadêsi* *CPar188r* (Eccl24), *narodъ* *vêrni* sъ *umileniemъ* *sviti* *svoe* s *vêtvie* *palmi* na *puti* *prostirahu* *MVat₄71b*, *bl(agoslo)vi m(o)l(imъ)* *te g(ospod)i* *sie* *palamъ* ili *maslinъ* *vêtvie* *MVat₄71b*, *pal'me* ili *maslinъ* *vêtvie* *MNov72c*, *vêtvie* *palamъ* ili *maslinъ* *MRoč59c*, *potomъ* *p(o)ръ* *bl(agoslo)vitъ* *palme* i *maslini* i *r'ci* *MNov71c*, *an(tipon)i* *god(i)n(a)мъ* *gl(agol)ût* se *takmo* do *n(e)d(ê)le* *palmi* *BrVat₅100c*, *cvêrne* *n(e)d(ê)le* *BrVO214d*.

pelinъ 'пелин': *napl'ni* me *goresti* i *napoi* me *pelina* *BrVO238d* (Jr3,14–15), *strъ* do čisla *zubi* *moe* i *nakr'mi* me *pelina* *BrVO235d* (Jr3,16–17), i *bê* *tretiê* *čestъ* *vodi* *aki* *pelinъ* *BrVO271a* (Ap8,11).

пуръ 'пупка': *križû* *vêrni* *meû* *vsêmi* *drêvo* *edino* *plemenito* *niedina* *dubrava* *takogo* *izvedetъ* *vzrasta* *pupi* *cvêtomъ* i *plodomъ* *MVat₄95b*.

rozga 'фиданка, млада гранка': *azъ* *esmъ* *trъсь* *istinni* *al(elu)ê* a *vi* *rozgi* *istin'nie* *BrVO259c*, *izidetъ* *roz'ga* ot *korene* *eisêova* *CPar191v* (Is11,1), *êkože* *rozga* ne *možetъ* *ploda* *tvoriti* o *sebê* *ače* ne *budetъ* na *trъsê* *MVat₄231b* (Jl5,4), *iže* v *potopê* *noê* *s(i)novъ* *ego* *stvorilъ* is *pluti* *rozgê* k' *kovčegu* *MRoč230c*, *roz'gu* *sili* *tvoee* *poš'letъ* *g(ospod)ъ* ot' *siona* *CPar100r*, *žazlъ* *PsLob73v* (Ps109,1–2), *dokle* *pridu* *vrimenta* *ta* *tada* *klas* *pšeničn* *pustit* *kvartu* *pšenice* *trсна* *rozga* *pustit.č.* *grozdovъ* a *grozd* da *mertuh* *vina* *CGrš10v*, *ti* u *tvoga* *brata* *oci* *rozgu* ili *osъ* *vidiši* a v *svoemъ* *br'vna* ne *vidiši* *RegBen6a*, i *egda* *posahnu* *lice* *z(e)mli* ot *potopa* i *vsadi* *noe* *roz'gu* *MRoč231c*, i *porazitъ* *z(e)mlû* *roz'goû* *MRoč4a*, *slovomъ* *MVat₄4c* (Is11,4), *po* *pustini* *lêki* *roz'ga* *dima* *CPar173r*, s'tlръ *BrN₂467d*, *eliko* *s(ve)tihъ* *vino* *sitъ* *toliko* *lêki* *rozgi* *izъprozeblaetъ* *BrVO129a*, *lozъ* *BrVat₅64c*.

roža 'роза' лат. *rosa*: s'vêtlост' *bliskaetъ* ot *magle* *roža* ot *trnova* *ploda* *CPar144r*, *dostoêнь* *kraveva* *videniê* *k(a)ko* *prebeli* *žilъ* i *k(a)ko* *roža* *bl(a)gouhannaê* *BrN₂380c*, *roža* *protulêtu* v *lûbvi* *liliumъ* *dêv'stva* *zrcalo* *lodovikъ* *MVat₄206d*, *roza* *MNov216c*, *dostoêнь* *kraveva* *videniê* *k(a)ko* *prebeli* *žilъ* i *k(a)ko* *roža* *bl(a)gouhannaê* *BrN₂380b*, *kako*

roža meû trniem' tēm' v'nide krasota *CPar146v*, roža eže gl(agole)t se cvêť ot trniê procvate *BrN₂495a*, roza *BrPm273a*, rana bo reb'rb' ego aki rože c'vêť protulêť'ni c'vatuê' č'rvlenaše se *BrLab52d*, rožanъ *BrN₂422b*, ob'hoêhu û cvêť'e rož' *CPar173r*, cvêťasъ *BrN₂467d*, cv(ê)tcî cv(ê)tcъ rožъ i lie dolovъ *BrVat₆155d*, cvêťasъ *BrN₂467d*, **rožica**: i krunice ot rožicъ i urêšen'ê branaše imъ nositi *BrN₂381b*, **ruža**: i on'dê meû cvatučimъ liliumъ i ružami č'rvlenimi *BrN₂361a*, lat rosa, i êko nasaždenie ruze *MNov215b*, cvêta *MVat₄205d* (Sir24,18). Сп. и **ТРИАНЗДАФИЛЪ** 'роза' н.грч. *τριαντάφυλλον* (Miklosich 1963: 1001).

rêpie 'чичка': eda emlût' ot trniê grozdi ili ot rêpiê smokvi *MVat₄139d* (Mt7,16–17), i vinogradi u tebe imenem' imenuût se i žita da ot tr'niê i ot rêpiê otresše se *MVat₄105c*.

sliva 'слива': on že r(e)če pod' slivoû *MNov54c*, pod' borovniceû *MVat₄51c* (Dn13,58).

smrêčevnica 'смрека': i êdêhu zel'ê drêvъ koru i korenъ smrêčev'nice b(i)še piča ihъ *BrVat₅197a* (Job30,4), i prišd' sêde pod smrêčevniceû i prosi d(u)ši svoei da umret' *MVat₄32c* (3Rg19,4), **smrêčevъnii** 'смреков': i se rek' prostrê se i uspe v sêni smrêčevnêi *MVat₄32c* (3Rg19,15).

torica 'троскот, пиреј, трње', i za pšenicu torica mnê raste i za ozimасъ trnie *BrN₂216b* (Job31,39–40).

čiprêsъ 'чемпрес, багрем' лат. cypressus: mol'grani s' êbl'čnimъ ovočiemъ čiprasъ s nardomъ *BrN₂481a* (Ct4,12–13), êko kedаръ vznesena bihъ v livanê i êko čiprisъ v gorê sion'scê *BrN₂356d*, čiprêsъ *BrAc67c*, *CPar173v* (Sir24,17–18), êko maslina rodeča i êko čiprêsъ na visokih' *MVat₄206d*.

čičinda 'хрв. žizula', on že r(e)če pod čičindoû *MRoč44d*, pod' borovniceû *MVat₄52c* (Dn13,58⁶), on že r(e)če pod' čičintoû *MNov54b*, pod višneû *MVat₄52b*.

šiba 'прачка': udri s(i)na svojego šibu i izbaviši dušu ego ot semrti *RegBen7a*, ače li ki bratъ pogano i nevredno železa ili svite ili ku lûbo stvarъ molstira nepočteno drži pokazan' budi ako ne popraviti' se b(u)di šibami tepenъ *RegBen22a*, **šibie**: postêla ubo ego biše gola z(e)mла ili od' uzlena šib'ê lêsa i debela prutiê spletena a zglav'e nega b(ê)še knige bibliê *BrBar445c*.

êdrъce 'клас': znast' bo ozimасъ takъ sučъ da êdrъcu ego edva se doidetъ *BrVat₅93b*, êčmikъ *BrVO200d*.

êvorъ 'јавор': i položenъ bê čъstno nъ puti latins'komъ meû d'vêma êvoroma *BrN₂484c*.

Врз основа на анализата можеме да заклучиме дека лексиката од областа на растителниот свет му припаѓа на основниот словенски фонд. Називите на дрвја: врѣба, дѣбъ, лѣсѣ, смрѣка, овошните дрвја љблѣзко, љгода, кроѣша, кѣпина, орѣхъ се дел од општословенскиот и прасловенскиот лексички слој.

Се среќаваат грчките заемки: **змирна** грч. *σμύρνα, σμύρνη*, **касиа** грч. *κασία, κασσία*, **кедръ** грч. *κέδρος*, **кинамомонъ** грч. *κιννάμωμον*, **кипарисъ** грч. *κυπάρισσος*, **кринъ** грч. *κρίνον*, **миродина** грч. *μυροδικά*, **оризъ** грч. *-ρίζα, -ρίζον*, **пѣвгъ** грч. *πεύκη*, **пиганъ** грч. *πίγγανον*, **синапъ** грч. *σίναπι*, **стактъ** грч. *στακτή*, **сѣкоморна**, **сѣкомарна** грч. *συκομορέα, сѣкамина, сѣкамини* грч. *συκάμινος*, **тамнъ** грч. *θαμνός*, **триболъ** грч.

⁶ Во македонскиот библиски превод 'зелен даб' (Свето писмо 1990: 1101).

Од зборовите потврдени во хрватскоглаголските текстови од готско потекло се: **vinо** и **vinogradъ**, а од западногерманско најверојатно лексемите **ovoče** и **vrъtogradъ**. Повеќето германизми во хрватскоглаголските текстови навлегле од старовисоконемскиот, на пр. *hlêvina*, *hlêviče* и *ovoče*. Во помладите хрватскоглаголски текстови (на пр. во лекарственикот додаден во Жгомбичевиот зборник од XVI век), се потврдени многу ретки фитоними, меѓу кои има многу романизми, на пр. **rožmarin**, **šegal** или лексеми со непозната етимологија, на пр. **kuš** (Fatović-Ferenčić, Dürriegl 1997: 232–234).

Можеме да издвоїме парови од растенија и нивни плодови: смокзвѣница — смокзи, жито, пшеница — класъ, зръно, винограды — грозды, гроздыне, лоза — грозды, гроздыне, кроуша — кроушка.

Лексичкиот фонд од областа на растителниот свет се збогатува и со големиот број придавски образувања, на пр. во македонските: босилџовџ, брџстовџ, врџовџ, горџкџ, горџнџ, дрџевнџ, дџерабевнџ, кџпинџнџ, лџџнџ, лџџевнџ, маслиниџнџ, маслиџнџ, манџдрагоровџ, орџховџ, смџкџевниџнџ, смџкџевниџскџ, смџкџевнџ, травџнџ, трџновџ, трџновџнџ, како и во хрватските црковнословенски текстови: alo-
inъ, vгътъскъ, vгъtogradъскъ, goruшънъ, gorъскъ, grozdovъ, grozdovънъ, dubравънъ, еџменьнъ, ѐџменьнъ, еџненънъ, џитънъ, masliniџнъ, maslinovъ, maslinънъ, maslinъскъ, ozimiџнъii, рџениџнъ, smokovънъ, smrџџевъnii, soџivънъ, sџemenitъ, travъnii, тръновъ и др.

Литература

- Аргировски М. 1998. *Грцизмиите во македонскиот јазик* (со посебен акцент врз егејските говори), Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, Скопје.
- Аргировски М. 2004. Имиња на животни и на растенија во библиските текстови (македонска редакција), *XXXI научна конференција на XXXVII меѓународен семинар за македонски јазик, литература и култура*, Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, Скопје.
- Грковић-Мејџор Ј. 2001. *Пиџања из старословенске синтаксе и лексике*, Лингвистичке свеске 1, Филозофски факултет, Нови Сад.
- Десподова В. 1977. Лексиката на Добромировото евангелие. *Македонистика*, 1, Скопје, 5–96.
- Киш М. 2010. *Лексички, зборообразувачки и морфолошки особености на македонските дијалекти*, Посебни изданија на Институтот за македонски јазик „Крсте Мисирков“, кн. 69, Скопје.
- Клепикова Г. П., Усачева В. В. 1965. *Лингвогеографические аспекты семантики слова *žito в славянских языках*, ОЛА, 148–171.
- Ковачева П. К. 1980. Думата *слануѣкъ* в Супрасълският сборник, *Проучвания върху Супрасълският сборник*. София, 146–149.
- Лозановски Р. 1984. Терминологија од областа на плевелните растенија, *Билтен на Одборот за изработување на македонска терминологија*, год. XXIV, бр. 1–2, МАНУ, Скопје.
- Макаријоска Л. 2003. *Лексиката на материјалната култура во македонските црковнословенски текстови*, Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, Скопје.
- Макаријоска Л., Павлеска-Георгиевска Б. 2013. *Македонската лексика низ вековиите*, Скопје.
- Мокров Б. 1974. Опис на македонската флора и фауна, *Билтен на Одборот за изработување на македонската терминологија*, IV, бр. 4, МАНУ, Скопје.
- Мошин В. 1971: *Словенски ракописи во Македонија*, том I и II, Архив на Македонија, Скопје.
- Поп-Атанасов Ѓ. 1985. *Ракописни текстови на македонски народен говор*, Мисла, Скопје.
- РЦЈМР 2008–2013. *Речник на црковнословенскиот јазик од македонска редакција*. гл. ур. З. Рибарова, ред. Л. Макаријоска, З. Рибарова, Р. Угринова-Скаловска. т. I. Вовед, а–б, Скопје 2006. т. II, св. 8–11, Скопје 2008 – 2013 →, Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“.
- Свето писмо 1990. *Светото писмо на Стариот и Новиот завет (Библија)*, Скопје.
- Славова Т. 1989. Преславска редакција на Кирило-Методиевия старобългарски евангелски превод, *Кирило-Методиевски студии*, 6, София, 15–129.
- Цубалевска М., Макаријоска Л. 2010. Називите од областа на растителниот и животинскиот свет во коментарот кон Погодиновиот псалтир, *Македонски јазик* LXI, Скопје, 117–131.
- Чолова Ц. 1988. *Естественонаучните знания в средновековна България*, София.

Fatović-Ferenčić, S. Dürriegl Marija-A. 1997. *Acta Stomatologica Croatica*, 31/3, 229–236.

Gadžijeva S, Kovačević A., Mihaljević M., Požar S., Reinhart J., Šimić M., Vince J. 2014. *Hrvatski crkvenoslavenski jezik*. Hrvatska sveučilišna naklada – Staroslavenski institut, Zagreb.

Mihaljević M. 1997. Jezična slojevitost *Brevijara Vida Omišljanina* iz 1396. godine. *Filologija* 29, 119–138.

Miklosich F. 1963. *Lexicon palaeoslovenico-graeco-latinum*, repr. Wiena.

RCJHR 2000–2015. *Rječnik crkvenoslavenskoga jezika hrvatske redakcije*. I. svezak: *a–vrēdb*. (red. Grabar B., Hauptová Z., Mareš F. V.). Staroslavenski institut, Zagreb 2000; II. sv. 11–19, Zagreb 2015.

SJS 1966–1997. *Slovník jazyka staroslovenského*, red. Kurz J., Hauptová Z., Academia, nakladatelství Československé akademie věd, Praha, I 1966, II 1973, III 1982, IV 1997.

Skok P. 1972. *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, II, Zagreb.

Šimić M. 2010. Ohridizmi u hrvatskoglagoljskim tekstovima, *Свєѣиу Наум Охридски и словенскаѣѣа духовна, кулѣѣурна и ѣисмена ѣѣрадиѣиѣа*, Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, Скопје, 251–274.

Vajs N. 2003. *Hrvatska povijesna fitonimija*, Biblioteka Prinosi hrvatskomu jezikoslovlju, knj. 6, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb.

Прегледен труд
811.163.3'28

ИНСТИТУТ ЗА МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК „КРСТЕ МИСИРКОВ“
МАКЕДОНИСТИКА 15/2016

Васил Дрвошанов

**ПРОУЧУВАЊАТА НА АКАДЕМИК БЛАЖЕ КОНЕСКИ
НА МАКЕДОНСКИТЕ ГОВОРИ**

Рецензент: проф. д-р Еленка Стоевска-Денчова

ПРОУЧУВАЊАТА НА АКАДЕМИК БЛАЖЕ КОНЕСКИ НА МАКЕДОНСКИТЕ ГОВОРИ

Академикот Блаже Конески (с. Небрегово, Прилепско, 19.XII 1921 – Скопје, 7.XII 1993) во колективната меморија на македонскиот народ, според наше мислење, е запаметен како мислител, и тоа во уметничката литература и во македонската наука за јазикот. „Научната актива на проф. Конески е необично богата, богата и по бројот на студиите, богата по разнообразноста на тематиката што ја обработува, по обемот на научните области во кои суверено работи, богата во степенот на проникнувањето во суштината на третираните проблеми и по длабочината на мислата што ја изразува“ (Видоески 2013: 68). Иако неговата научна дејност се протега на повеќе полиња во македонистиката, особено во лингвистиката, во овој прилог ќе се обидеме да ги осветлиме неговите проучувања на македонските говори до 1950 година. Ќе стане збор за четирите библиографски единици: (1) *Загубаџија на инџервокалношћо в во зајадно-македонскиџе зовори* (Конески 1948); (2) *Два ѝрилога кон истџоријаџија на македонскиџи јазик* (Конески 1949а); (3) *Прилејскиџи зовор* (Конески 1949б); и (4) *Една одломка од XIII век – сџоменик на Охридскаџи школа* (Конески 1950).

Во прилогот *Загубаџија на инџервокалношћо в во зајадномакедонскиџе зовори* Блаже Конески го обработува споменатото прашање од областа на дијалектната фонетика на поширок терен. Имено, тој забележува дека во основните карактеристики на западномакедонските говори, покрај третосложниот акцент, јасниот изговор на неакцентирани самогласки и преодот на /x/ > /в, ф/, спаѓа и загубата на меѓувокалното /в/. Како исклучок од оваа појава авторот ги наведува галичкиот и велешкиот говор. Наспрема нив, регистрира Конески, оваа појава била одразена во леринскиот говор, кој бил со второсложен акцентски систем.

Причината за губењето на извесни звучни согласки во меѓувокална позиција Конески, помеѓу другото, ја гледа во брзиот говор на зборовите со честа употреба. Тој ги приведува следните примери: *да:м–гајиш*, *кла:м–клајиш*, *ја:м–јајиш*, *изеам–изејиш*, *џлеа:м–џлеаиш*, *оа:м–ојиш*, *џоа:м–џојиш*, *зеа:м–зејиш*, *војца*, *зај–сонце*, *кај*, *оџа'–оџај*, *два'се*, *коа*, *никоаиш*, *моа:м–мојиш*, *лајца*, *дојсам–дојсиш* и сл. Меѓутоа, нагласува тој, овој процес е многу подлабок, со поголем опсег и со поголеми резултати, што има до извесна мерка паралела во загубата на меѓувокалните /x/ и /j/.

Авторот приведува голем број примери во одделни зборови и во десетина завршоци со цел да го прикаже опсегот на загубата на меѓувокалното /в/, сп. 1) во одделни зборови: а) кај именките – *биол*, *биолица*, *џла:*, *џлај*, *џоџо* // *џојдо*, *џојдар*, *џојдарник*, *џаол*, *јаор*, *џојасмо* < повесмо, *наора* < навора < нафора, *неола*, *чоек*, сп. уште: *несџа* < невеста, *дејче* < девојче, *џоели* < повели, *џиџи* < живот итн.; б) кај следните глаголи – *коам–којиш*, *сноам–снојиш*, *џоарам–џоариш* // *џоариш*, *џроџо:рам–џроџо:риш*, *исџа:м–исџајиш*, *осџа:м–осџајиш*, *заба:м–забајиш*, *џра:м–џрајиш*, *лиџа:м–лиџајиш*, *сџула:м–сџулајиш*, *џојсам–џојсаиш*, сп. уште: *коам*, *коач*, *накоална*, *коачница*, *џоарам–џоар*, *оџо:рам*, *разџо:рам–оџо:р*, *разџо:р* и др.; в)

Иако примерите се малубројни, авторот нотира дека во западномакедонските говори имало паралелно губење на трите гласа – на /*е*/, /*ј*/ и на /*х*/ со свои специфичности. Колку таа појава е комплексна, забележува авторот, покажува случајот со развојот на гласот /*х*/, кој на крајот и во средината од зборот при согласка преминало во /*е*/, сп. *бев*, *џрав*; *болва*, *вешва*, *мувла*. Тоа го потврдува и писмото од 1637 година, каде што е забележан примерот *зедовиџе*. Конески резонира дека во времето кога настанале овие промени имало лабав изговор на /*е*/, којшто можел многу лесно да се совпадне со изговорот на слабото, придишно /*х*/ во споменатата позиција. Општо земено, гласот /*е*/ имал слаб изговор во времето кога се губел во определена позиција. Со таква пасивна артикулација во истото време, според Конески, биле и гласовите /*х*/ и /*ј*/.

Наспрема случаите, каде што се губи /в/, Конески ги приведува случаите, според гласовните групи, каде што /в/ не се губи: зад /и/ – нива, слива, боливач, ѓокривач, скоривам, ѓокривам, жива, живо, живи, крива, криво, брлива, брливо, брливи итн., но: биол, биолица, живоѓ и жиоѓ, здроживо и здрожио; зад /е/ – врева, ѓрева, лева, лево, леви, вревам–вревиш, кревам–креваш, ѓокревам, се ѓоревам–се ѓореваш, Сѓеван, ѓлева, најѓјревар; девер, деверче, девеѓ, невен, Невена, невестѓа, невестче, ѓревез, наклевешам; зад /а/ – крава, мрава, нава, ѓава, слава, сѓава, кавал, кравај(че), навал, завал, ѓаван, сѓавам–сѓавиш, шавам–шаваш, шчавам–шчаваши, ѓрава, здрава, Завој, завор, бравос, здраво, ѓраво, но: ѓла:, најра:, здрао, ѓрао; зад /о/ – овен, овес, Нове, Новак, нова, ново, нови, новина, ковил, ѓовиѓ, ѓовик, ѓовој, ѓовојница; зад /у/ – ѓувеам, чувам, дувек, ѓувез, ѓувеч, левучар, ѓлавуш итн.

89

тоа го потврдува со извесната дифтонгизација на гласот /o/ > /ʰo/ во западномакедонските говори во времето на истражувањето.

Конески укажува на фактот дека за губењето на гласот /в/ придонесла оддалеченоста од акцентот. Тој наведува дека во трисложните придавски форми /в/ се губи, додека во двосложните се чува, сп. *џ'ош'оа*, но: *н'ова*. Авторот своето мислење го поткрепува со следните форми, запишани од него: *колк'ава*, *колк'аво*, *колк'ави*, но: *к'олка:*, *к'олко:*, *к'олка:ј*; *џолк'ава* итн. но: *џ'олка:* итн.; *онолк'ава* итн. но: *он'олка:* итн.. Полна потврда за ова, забележува авторот, имало и со губењето на меѓувокалното /ј/: *џаја* // *џаа*, но само: *ова:*, *она:*, *даја* < дај ја, но: *осџа:* < остај ја.

Авторот ги приведува и глаголските форми: *сџ'авам–сџ'аваи*, *'осџа:м–'осџаји*; *д'авам–д'аваи*; *јдам–јда:ји*; а според нив и: *в'адам–в'ади*, *'изва:м–'изваји*; *јра:м*, *коам* : *н'ајра:м*, *з'акоам* и сл.

Во оние случаи, каде што нема префиксација или таму каде што се загубила врската по значење со изведенките или, пак, таму каде што е јасна етимолошката врска со зборовите, /в/ се зачувало: *џлавам–џлави*, *јавам–јави*, *ишчавам–ишчави*, *сџавам* во примерот *сџавам* синија, *сџавам* за ручек, *давам–дави*, покрај *јда:м–јд'аеник*, *оздравам*, *оздравен* итн.

Со претходните примери Конески укажува на фактот дека за губењето на гласот /в/ важна улога играл акцентот, т.е. неговото место. Тој ги посочува и следните примери: *јра:м–н'ајра:м*, *коам–з'акоам*, *џ'рџоец*, *'осноа*, *н'ајра:*, *ц'рнеа:*, *л'екош*, *'олоен*, *д'еној*, *н'ожеј*, *џ'ош'оа*, *јла:* и сл.

Во следните случаи *јол'јна–јол'јнаји*, *уб'јна–уб'јнаји*, *сур'јца–сур'јцаји*, *сек'јца–сек'јцаји*, *чуд'ош'ише–чудо'иш'иш'ишо* гласот /в/ се загубил зад самиот акцент. Авторот забележува дека процесот овде започнал од формите со завршок *-овина*, *-овица*, каде што гласот /в/ добил слаб изговор. При префрлањето на акцентот на неговото сегашно место (*јолов'ина–јол'овина*), силниот акцент на третиот слог ја привлечол самогласката /и/ од следниот, слабо интониран слог во дифтоншко обрзување, со што исчезнало билабијалното /в/. Улогата на силниот третосложен акцент, при што слогот зад акцентот бил со многу слаб инензитет, за губењето на гласот /в/ и за слевањето на двата гласа во еден дифтоншки слог, Конески го поткрепува со примерите од охридско-преспанските говори: *вод'ејнца–вод'ејнцаји*, *џој'ејнца–џој'ејнцаји* и сл., каде што се загубил гласот /н/. Авторот нагласува дека гласот /в/ се загубил во сите завршоци, каде што немал никаква морфолошка функција. Притоа, нотира тој, многу од зборовите што спаѓаат во последните категории се асоцирале со други форми од истите корени, каде што гласот /в/ се загубил во слог оддалечен од акцентот: *џајк'јна–џ'ајкоа*, *смерк'јна–смер'екоа*, *уб'јна–јба:*, *јол'јна–јрей'олоам*, *јал'јца–јалоа*, *сур'јца–с'уроа*, *Пейк'јца–Пейкоа* и сл.

Гласот /в/ се загубил во трисложните зборови: *џ'јјсам*, *џ'оведо*, *јроџ'о:рам*, *Н'оаци*, *н'аора*, *н'ајра:*, наспрема неговото чување по /о, а/ во двосложните зборови: *ј'овиш*, *к'овил*, *'овен*, *'овес*, *Н'овак*, *з'авор*, *кр'ави*, каде што гласот, којшто на првиот слог е благ и продолжен, придонесол за зачувувањето на следниот глас /в/. Авторот ги приведува трисложните и повеќесложните имиња на селата со загубено /в/ – *Подино*, *Леуново*, *Л'орека*, *Мажичиш'ија*, кои во постарата форма гласеле *Поводино*, *Левуново*, *Лева Река*, *Маживичиш'ија*.

Губењето на гласот /в/ во неколку двосложни зборови Конески го објаснува со нивната честа употреба, потпомогната со нивната честа употреба со предлози врз кои преминувал акцентот: *н'а ѓла:*, *ѿрек ѱ ѓла:*, *ѿ'о ѓла:*, *з'а ѓла:*, *о'д чоек н'а чоек*, *ш'о чоек*, па и многу честата употреба со членската форма: *ѓл'а:ва*, *ч'ококов*, *ѓ'аолов*, односно нивната честа употреба во вокатив: *ч'оече*, *ѓ'аоле*, кога зборовите станувале трисложни.

Авторот забележува дека процесот на губењето на гласот /в/ не се извршил еднакво во сите западномакедонски говори, илустрирајќи го тоа со примерите: *ѿојли* (Охридско) : *ѿовели* (Прилепско), *несѿа*, *дејче*, *дејка* во едни говори : *невесѿа*, *девојче*, *девојка* во други говори; *дејѿео*, *женаа*, *жение* во селскиот прилепски говор : *дејѿево*, *женава*, *жениве* во градскиот прилепски говор. Чувањето на гласот /в/, на гласот /ј/ во примерите *оваја*, *онаја* и редовниот премин на /х/ во /ф/ – *јафна*, *мафна* во галичкиот говор, Конески го толкува „како резултат од извесна одделеност и затвореност на мијачките села“. Авторот претпоставува дека формите од струшкиот говор: *чвек*, *ѿвар*, *ѿвего*, *ѿва*, *ква* и формата *чек* < човек од преспанскиот говор се понова појава, настаната по загубата на /в/, кога „настапил процесот на преод -оа > -ва-“. Конески таа претпоставка ја покрепува со паралелните примери од Струга – *ѿоѿив 'аѿа*, *Сѿојанв 'аѿа*, *Пейѿв 'аѿа*, *Маркв 'аѿа*, *букв 'аѿа*, *боринв 'оѿо*, *беѿв 'аѿа*, *дегв 'оѿо*, *вујкв 'аѿа* : *ѿоѿ 'оаѿа*, *Сѿојан 'оаѿа* и сл. (Дримколовъ 1893: 393), *сѿиваф*, *ѿ'осѿиваф*, *ѿосѿив 'афме*, *ѿосѿив 'ае* : *сѿѿ'ојаф*, *ѿ'осѿојаф*, *ѿосѿѿ'ојафме* и др.

На крајот од прилогот *Загубаѝа на интјервокалноѝо в во западномакедонскиѝе ѝовори* Блаже Конески, врз основа на изнесените анализи, заклучува дека кон крајот на XVI и XVII век во западномакедонските говори се установува третосложниот акцентски систем, се губи гласот /x/ и преминува во /в, ф/, се губи меѓувокалното /в/ и има јасен изговор на неакцентираните самогласки.

91

йосйѣро време, а вториот дел носи поднаслов 2. Кон истѣоријата на формите за 3 лице множина од сегашното време во охридскиот говор.

Во првиот дел авторот тргнува од фактот дека „различните рефлексии на ж се земаат како основен признак за поделба на западномакедонското наречје“, а тоа се случило кон XII – XIII век. Авторот анализира примери од македонската топонимија. Притоа, тој забележува дека едно малесорско село се изговарало на три начина. Имено, во Дебрца селото го викале *Збажди*, самите селани го викале *Збѣжди*, а селаните од Селце го викале *Збожди*. Конески појаснува дека во Дебрца /ж/ > /a/: *рака*. Од селаните во *Збѣжди* тој ги забележал примерите: *йѣѣ*, *јѣзик*; *мѣска*, *мѣгла*, *лѣјца*, *сѣнце*; во неакцентиран слог: *й'онада*. Во Селце, последното брсјачко село на границата со Мијаците, замената на /ж/ > /o/ била сосема обична, сп. *друѓи йоѣ*, *вноѣира*, *моки*, *мочник*, *возмоѣе*, *йоѣрва ми*, *соноќ*; *измомиле*, но авторот ги забележал и следните примери со замена на /ж/ > /ѣ/: *кѣде*, *рѣци*, *рѣкава*, *йрѣчки*, *йѣѣѣѣ*, *йѣѣрѣѣ*.

Во името на селото *Збѣжди* Конески го пронаоѓа коренот *Събжд-*. Името на селото во Поменикот на манастирот Св. Јован Бигорски било запишано како *Сбожди*. Конески го приведува и името на брсјачкото село *Ваџа*, коешто било така запишано и во Поменикот на манастирот Св. Јован Бигорски, а коешто, исто така, било споменато и во преписка во Битолскиот триод од XII век: *ѡ Вѣѣи*. Врз основа на овие показатели авторот резимира дека „различниот пак изговор на името на тоа село потекнува од различната замена на ж во тој тесен појас“. Според тоа, границата спрема ж останала каква што била во XIII век.

Конески ги анализира и малесорските топоними *Локов* < *Локи*, *Ржанов*, аналогно образување спрема *Локов*, и *Глобочица*, кои не придонесувале за говорното разграничување.

Авторот во овој дел од написот се задржува и на горнополошките топоними *Зубовце* и *Вруџок*. Во името на селото *Вруџок* Конески го пронаоѓа коренот *врџи-*. Очекуваната форма, според авторот, се среќавала во називот *Врџок* (*Върџок*), месност во атарот на запустено село, кое се наоѓало на границата меѓу Гостиварско и Кичевско на гостиварската страна. Името на таа месност на кичевско-гостиварската меѓа, нотира авторот, укажува на границата од постаро време меѓу горнополошкиот говор (замена $\text{ж} > \text{џ}$) и кичевскиот (замена $\text{ж} > \text{а}$). Формата *Вруџок* Конески ја објаснува спрема српскиот изговор (со замена $\text{ж} > \text{у}$). Како српско влијание авторот го објаснува и името на селото *Зубовце*.

Врз основа на оваа анализа Конески заклучува дека некои примери посочуваат на постарите граници меѓу западномакедонските говори во однос на замената на /ж/, но некои топоними сведочат за извесно мешање на говорите во тој поглед.

Во вториот дел од написот авторот темелно го анализира развојот на наставката за 3 лице множина на сегашното време во охридскиот говор -*еетѝ*, -*еѝ*: *беџеетѝ*, *носеетѝ*. Конески забележува дека во текстови од охридскиот говор од XIX век често се среќавале постарите форми на -*аеѝ*: *имаеѝ*, *слушаеѝ* покрај *јагеѝ*, *можеетѝ*. Меѓутоа, во текстовите од 1901 година, односно од 1911 година, форми на -*аеѝ* не биле забележани. За историјата на овие форми интересни податоци авторот пронаоѓа во *Четиријазичникоѝ* на Даниила од крајот на XVIII век, чија македонска паралела била на охридскиот говор. Првин тој приведува неколку факти дека македонската паралела во *Четиријазичникоѝ* е на

охридскиот говор, сп. *сфиѿе* // *сииѿе*, *чеѿфорѿок*, *ѿесмиѿе*, *ѿиздоѿи*, *убеѿкиѿе*, *кночко*, *сланиѿок*, *уриваиѿ*, *осѿанвиѿи*, *родвиѿи*, *дојдиѿе*; *ѿейони*, *љубиѿи* 'сакаш', *влакоѿи* 'мрежата', *чун*, *брановиѿе*, *брак* 'свадба', *оѿиѿвам* и др., особено формите во 3 лице множина на сегашното време – *сакаеѿи*, *аресаеѿи* и сл.

Со оглед на фактот што во *Четиријазичникоѿи* не се наоѓале повеќе примери на *-ееѿи*, авторот констатира дека асимилацијата се развивала во текот на XIX век. Врз основа на примерите *сакаеѿи*, односно *јадаеѿи*, *мољаеѿи*, *излезаеѿи* и сл., Конески забележува дека завршокот *-аеѿи* се пренесувал кај последните глаголи пред извршувањето на асимилацијата *-аеѿи* > *-ееѿи*. Тој нотира дека паралелно со *-аеѿи*, се среќавале наставките *-аѿи*, *-ааѿи* и тоа кај ист глагол, сп. *имаѿи*, *имааѿи*–*имаеѿи*, *ѿледааѿи*–*ѿледаеѿи*. Освен тоа, регистрира авторот, се пројавила и обратна аналогича, сп. *чинааѿи*–*чинаеѿи*, и *н'емааѿи се иѿѿо да куѿааѿи*. Притоа, тој ја забележува честотата на потврдите: *ѿледаеѿи* (10), *чинаеѿи* (35), *ѿледааѿи* (22), *чинааѿи* (11), *оѿлеѿаѿи*, *ѿиаѿи* (14), *имаѿи* (5), *се ѿојеѿи* (1). Така, забележува Конески, во *Четиријазичникоѿи* се јавува двојственост на формите за 3 лице множина на сегашното време: *имаеѿи*–*чинаеѿи* : *имааѿи*. Половина век подоцна кај Димитрија Миладинов авторот ги забележал следните примери: *да најѿиѿаеѿиѿ*, *си служаеѿиѿ*, со што недвосмислено се потврдува реалното бележење на формите во *Четиријазичникоѿи* од охридскиот говор при крајот на XVIII век. Поткрепа за двојствениот изговор на формите за 3 лице множина на сегашното време Конески во времето на истражувањето нашол во с. Отешево, Ресенско, сп. *како ќе ни ѿознава:ѿи*, *да дојдеѿи*, *сака:ѿи да ѿо виде:ѿи*, *леѿа:ѿи*, *јадеѿи* и др. Врз основа на овие согледбеи авторот размислува дека мешаницата на фактите резултирале поради тоа што населението потекнувало од две говорни целисти. Имено, во XVII век во Охрид имало само 140 македонски куќи, додека при крајот на XIX век имало две илјади македонски куќи. На тој начин дошло до вкрстување на јазичните црти, што се одразило и во мешаницата на наставките *-аеѿи* и *-ааѿи* во охридскиот говор.

Конески го поставува прашањето: која од двете наставки е изворна, а која е придонесена?

Авторот нотира дека примерите *ѿворѿиѿ* и *коуѿѿиѿ* од *Добромировоѿо еванѿелие* укажувале на фактот што од втората половина на XII век во некои од македонските говори по морфолошки пат се обопштила наставката *-ѿиѿ* (> *-аѿи*). Со наставката *-ееѿи*, нотира авторот, охридскиот говор се доближувал до крајните македонски западни говори што покажуваат *-аеѿи* и *-еѿи*. Од друга страна, пак, со наставките за минато време *-аа*, *-оа*, *-еа*, *-иа*, охридскиот говор се доближувал до т.н. централни македонски говори. Сето тоа, нотира Конески, му одделува особено место на охридскиот говор меѓу другите западномакедонски говори со третосложен акцентски систем во однос на развитокот на глаголските форми.

Забележаните примери *ѿлеѿѿиѿ*, *двѿѿѿиѿ*, *колаѿиѿ*, *молаѿиѿ*, *ѿораѿиѿ*, *има'ѿиѿ*, *ѿлада'ѿиѿ* од *Охридскиоѿи аѿосѿол* и од *Болоњскиоѿи ѿсалиѿир*, писмени споменици од крајот на XII и почетокот на XIII век, поврзани со охридскиот говор, не му овозможиле донесување прецизни заклучоци на авторот во однос на понатамошното уопштување на едната или на другата наставка, иако уште тогаш суштествувале двете наставки, бидејќи одговорот на прашањето го отежнува немањето писмени споменици сè до појавата на *Четиријазичникоѿи*.

На крајот од написот Конески заклучува дека наставката *-аѿи*, *-ааѿи* е изворна во охридскиот говор и дека таа најдоцна откај втората половина на XVIII

век почнала да бидува истиснувана од наставката *-eӣ*, *-aeӣ*, својствена на западните говори близу до Охрид, која се наложувала и во текот на XIX век со измената во *-eeӣ*.

Истата година Блаже Конески ја објавил студијата *Прилејскиот ѓовор*, којашто е прв дијалектолошки труд на македонски јазик, во кој е даден „детален опис на современата состојба на граматичката структура и фонолошкиот состав на еден цетрален говор“ (Видоески 2013: 23).

Студијата *Прилејскиот ѓовор* е поделена во два дела – I дел: За гласовите (247–268, односно 3–24) и II дел: За формите (со белешки за нивната употреба) (269–297, односно 25–53). На крајот авторот приложува два текста и четири писма на прилепски говор (297–299, односно 53–55). Студијата е заокружена со резиме на руски јазик (Прилепский говор) и со резиме на француски јазик (*Le parler de Prilep*).

На почетокот од првиот дел Конески се осврнува на рефлексите на некои самогласки. Тој истакнува дека „основната замена на *ж* во прилепскиот говор е *а*, безразлично дали носовката се наоѓа во коренот или во наставките“, при што дава низа примери, сп. *ж > а*: *б'абоӣам*, *б'ајка*, *б'абун*, *вн'аӣре*, *ѓас*, *ѓнас*, *ѓр'ади*, *ѓ'ула̄й*, *га̄й*, *гл'абок*, *драк*, *ж'ела̄й*, *за̄й*, *ј'а̄глен*, *ј'адӣца*, *ј'азол*, *ј'а̄же*, *ј'а̄ӣок*, *ј'а̄ӣор*, *к'а̄дела*, *к'а̄драф*, *к'а̄кол*, *се к'а̄йам*, *к'а̄йина*, *к'асам*, *ка̄й*, *к'а̄ӣник*, *л'ачам*, *м'а̄ге*, *м'а̄дру*, *ма̄ш*, *м'ака*, *се м'а̄чам*, *м'а̄ӣам*, *ма̄шч'енӣца*, *ӣ'а̄дам*, *ӣ'а̄дар*, *ӣ'а̄ӣук*, *ӣа̄й*, *ӣ'она̄да*, *ӣ'о̄йрак*, *ӣра̄й*, *р'ака*, *са̄й*, *с'а̄боӣа*, *с'а̄жен*, *ска̄й*, *см'а̄геч*, *сӣ'а̄йам*, *сӣр'а̄га*, *о̄ӣа̄ге*, *ӣ'а̄га*, *ӣ'а̄йан*, *ӣр'а̄ба*, *ӣра̄й* и др.

Освен во споменатите примери, авторот ја наведува промената на *ж > у* и во прилозите и адвербијалните прилози: *с'а зима*, *са ѓ'одина*, *р'ӣӣана*, *бо̄дин'анӣца* и сл.; во наставката на (-нж-): *в'икнал*, *ӣ'а̄гнал*; во 1 лице еднина и во 3 лице множина на сегашното време: *н'осам*, *н'оса̄й*.

Авторот ги приведува и примерите, каде што има промена на *ж > у*, како и старите дублети со *у*, сп. *з'аблудам*, *ѓрӯй*, *ѓ'ӯжва*, *ѓ'уска*, *ѓ'ӯсла*, *ѓус(ӣ)*, *ж'елуде̄ц*, *кӯка*, *кус*, *ск'усам*, *л'ӯкаф*, *ме̄ѓу*, *м'удар*, *Мученӣци*, *н'ӯжца*, *ӣрднувам*, *ӣр'ӯжина*, *ӣ'ӯкам*, *н'а̄ӣучам*, *ӣ'ӯйка*, *о̄ӣӯӣа*, *р'ӯглица*, *р'уда*, *р'ӯдина*, *р'учам*, *ск'уден*, *см'ӯӣок*, *с'о̄йрук*, *сӯӣ*, *с'уда̄м*, *с'удбина*, *ӣр'уба*, *ӣр'удна*, *ӣ'ӯшам*, *Ӯѓрин*, *уд'олнӣче*, *ч'убрӣца* // *ч'абрӣца* и сл. и во примерите со претставката *су* (дублет од *сО-*) – *сум'алочно*, *сӯѓ блемко*, *се сумр'ачило*, *сур'едувам*, *с'ӯира:м*, *с'ӯира:*.

Појавата на */o/* во лексемата *кло̄йче* (стсл. *клъво*), Конески го толкува како „фонетско развивање, лабијализација под влијанието на *л* и *ӣ*“, наспрема мислењето на Д. Мирчев (Мирчев 1904), кој претполага влијание од говорите, во коишто *ж*, по правило, минало во */o/*.

Во врска со носовката *а* авторот ги приведува примерите, каде што таа преминала во */e/*, сп. *ѓл'едам*, *м'есо*, *ӣе̄ӣ*, *ре̄ӣ*, *ч'е̄го*, *ж'е̄ӣва*, *ж'еген*, *ӣ'е̄ӣам*, *ӣ'еле* итн., односно примерите со преминот на *ја > јж > ја*, сп. *ј'а̄гула*, *ј'а̄дар*, *ј'азик*, *ј'анса*, *ј'а̄ӣрва*, *ј'ачам*, *ј'ачмен*, исто и *з'а̄јак* и *ӣ'а̄јак*.

Авторот, повикувајќи се на К. Мирчев (Мирчев 1932), за прилепскиот говор ги наведува примерите, во кои има траги од старата носовост, сп. *ј'анса*, *ѓ'ан̄глив*, додавајќи ги лексемите *ѓан̄голам* 'нејасно зборувам' и *ѓ'ан̄ѓар'ан̄га* 'така се имитираат петлите што кукуригаат на дебело'. Меѓутоа, наспрема К. Мирчев, кој установил трага од назализмот во лексемата *ӣ'ен̄гало*, Конески смета дека во оваа лексема нема никаква трага од стара носовост, туку дека таа е

изведена од глаголот *ӣ'е̄знам*, кој „при затемнување врската со вопросниот глагол можела да се метатезира и да стане *ӣен̄гало*“.

Големиот **ъ** во прилепскиот говор се изјаснил во /o/, сп. во коренот на зборот – *б'очва*, *б'озе*, *заб'ошоӣтам*, *в'ошка*, *дош*, *з'олва*, *моф*, *сон*, *ӣ'окму*; во наставките – *л'акоӣ*, *н'окоӣ*, *м'омок*, *о̄ӣинок*, *ӣ'е̄ӣок*, *ӣ'очеӣок*, *в'е̄ӣоф*; во членот – *л'е̄боӣ*, *к'о̄јноӣ*. Сп. уште: *ч'е̄ӣвр̄ӣок–че̄ӣвр̄ӣоци*, *ӣ'есок–ӣ'есоци*, *г'о̄ӣтресок–до̄ӣтр'есоци*, *н'акр̄ӣок–нак'р̄ӣоци*, *м'озок–м'зоци*, *в'осок*, *в'осоко*. **Въ** и **съ** имаат две реализации: *во* и *в*, односно *со* и *з*, сп. *в'о-ӣнам*, *в-н'есам*; *с'о-ӣнам*, *со-берам*: *з-б'ерам*.

Авторот нотира дека малиот **ъ** се изјаснил во /e/, сп. во коренот на зборот – *ден*, *лен*, *л'есен*, *ӣ'е̄њушка*, *ӣес*, *св'еска*, *ӣ'емница*, *чес*; во наставките – *вр'абец*, *ј'арец*, *џ'олемец*, *џ'аген*, *к'амен*, *к'орен*, *ӣл'амен*, *умен*, *ражен*, *с'ажен*, *коӣшел*, *орел*, *ј'арем*, *овес*, *г'енеска*.

Некогашната наставка *-ек* (< -ѣкъ), забележува Конески, е заменета со *-ок* во следните примери: *м'алечок*, *сл'абичок*, *ж'ежок*, *ӣ'ежок*.

Повикувајќи се на Шчепкин (Щепкинъ 1906), Конески претполага дека во примерите *ӣуӣ* и *суни* „минале стадија со билабијално w“.

Секундарниот **ъ**² во прилепскиот говор дал различни вредности, сп. /a/ во коренот на зборот – *б'адник*, *л'а̄џа*, *л'а̄јца*, *л'аснам*, *м'а̄џа*, *маска*, *н'араф*, *ӣ'анок*; во наставките – *-тг* > *-тъг*: *б'ис̄тар*, *в'едар*, *в'е̄ӣтар*, *г'обар*, *ӣӣтар*, *ј'адар*, *м'одар*, *м'окар*, но *свекор*, *б'ӣџор*, *ч'екор*, во кој, според Конески, /o/ се пренесло по аналогича; *-тл* > *-тъл* > *tol*: *р'екол*, *г'онесол* и сл., *ӣекол*, *јазол*, *ӣ'ойол*, но пред мекото /л/: *ш'ӯӣелка*; двете вредности *ч'евел* и *ч'еол*, а според *к'о̄ӣшел* се образувало *к'обел*; *-tm*: *сум*, *с'егум*, *о̄сум*; *-tn*: *ј'а̄џанца*, *ӣ'асонце*, *о̄џан* и *о̄џон* (ограничено на некои села); *-tv*: *м'р̄ӣоф*, *в'акоф*, *ӣ'акоф*, *с'екакоф* и сл.

Самогласката **ы** минала во /u/, сп. *бик*, *в'исоко*, *ӣ'ус̄ӣина*, *р'ӣба* итн., а самогласката **ѣ** се совпаднала со етимолошкото /e/, сп. *в'ера*, *г'его*, *н'озе*, *р'аце*, *џ'оре* итн.

Развојот на вокалното **ј**, забележува Конески, врвел по следниот пат: *t̚lt* > *t̚lt̚t* > *tolt*. Притоа, тој ги приведува примерите од прилепскиот говор, сп. *б'олва*, *волк*, *џ'о̄лӣтам*, *дол̄џ*, *ж'олчко*, *молк*, *с'олза*, *с'онце* (со асимилирано *л*) итн., но *Б'ӯџарин*.

Повикувајќи се на Селищев (Селищев 1933: 141, 169), авторот наведува дека во записите од XVII век се наоѓаат примерите: *в̄л̄к'ово*, *зай̄л̄џ'ани*, но во записите од крајот на XVIII век се среќаат примерите со /ол/: *дол̄џавеџ*, *Дол̄џановъ*, што укажува на времето кога се извршила промената *t̚lt* > *tolt*.

Во врска со развојот на вокалното **г** Конески ја поткрепува точната констатација на Облак (Obлак 1896: 41), којшто нотира дека слоговното /.../ „наделува во прилепскиот говор“, иако авторот забележал „самогласков елемент од слаб интензитет пред *р*“. Примерите *б'ърбори*, *в'ърсник*, *џ'ърници*, *к'ървник*, *с̄ӣ'ърм* кај Д. Мирчев (Мирчевъ 1904) на Конески му звучат „натегнато“.

Конески регистрира дека во почетната група *г̚t-* се развивал мал самогласков елемент, но и во таа позиција можело да се чуе слоговно /.../, додека самогласниот елемент се слушал зад /*р*/ во лексемата *р̄нка*.

Во вокалниот систем на прилепскиот говор во времето на истражувањето, според Конески, влегувале самогласките *а*, *о*, *у*, *е*, *и*, *р* самогласно (покрај кое се развивало и *̚р*), и *е^а*, *о^а*.

Авторот забележува дека вокална асимилација имало во *ер'ебица* и дека при брз изговор можело да се чуе *дака*, покрај *дека*, и *нака*, покрај *нека*. Авторот нагласува дека има *ѿр'ева*, но *бр'азда*, *ѿр'ајореи*; *ж'елен*, *ж'елна*: *ж'елна сум за ѿа*: *ш'амија*, и *'афѿоѿ* 'октопод'.

Многу повеќе промени настанале во врска со самогласката /o/. Имено, Конески забележал извесна дифтонгизација на /o/ под долг акцент во еднословни и во двословни зборови, сп. *ʸ'осум*, *ʸ'одам*, *gʸ'осѿа*, *кʸ'оѿа*, *кʸ'ош*, *нʸ'оф*, *нʸ'осам*, *сʸ'он*.

Прилозите се јавувале со /y/ место крајното /o/: *бл'изу*, *g'алеку*, *мн'оѿу*, *м'алку*, *'инаку*, *н'ајолу*, *'околу*, *ѿр'еку*, *ѿѿуку*, *б'рѿу* // *б'рѿо*, *н'иѿу* // *н'иѿо* и др.

Тој ги посочува и примерите: *ѿ'уве^ам*, *ѿ'улаѿ*, *g'ури*, *мир'уѿија*, *ушче* и *улера*.

Во ред примери /o/ > /y/ под влијание на околните гласови, сп. под влијание на /m/ – *в'икум*, *н'азорум*, *н'ичкум*, *с'илум*, *св'еѿрум* и сл.; *сум*, *с'едум*, *осум*; во зборовите од туѓо потекло: *б'умба*, *ѿ'умѿа*, *кум'енѿија*, *кум'исија*, *кумѿ'анија*, *к'умиѿа*; под влијание на /j/ – *к'уј знај*, *ѿол'ујнаѿа*, *ѿол'ујна*, *сур'ујцаѿа*, *м'ејѿу*, *Боѿур'ујѿиѿе*, *осујн'ичај*, *Марк'уј кули*, *ласѿѿ'ујѿине*; под влијание на /л/ – *окул* и *'аокул*, *оѿ'ул сама*, *g'ркул*, *м'рсул*; во наставката -ош > -уш: *к'ивуш*, *ѿ'асуш*, *р'абуш*, *л'иѿуш* и во други примери: *ѿ'уздер*, *ѿ'аѿук*, *заѿ'урничаф*, *ѿ'абур*, *ѿ'рвуѿ*, *Гл'иѿур*.

На вокална асимилација, нотира авторот, се должеле промените во лексемите *руѿ'узина*, *ур'уѿлиѿа* и *ѿѿул ѿ'ол*, покрај *оѿ'ул*.

Почетното /o/ се изгубило во *р'уѿлиѿа*, покрај *ур'уѿлиѿа*, *в'аму*, *в'ака*, *в'акоф*. Понекогаш се слушало *кам* покрај *к'амо*.

Во селскиот говор авторот забележал дифтонгизација на самогласката /e/: *"'ела*, *"'еген*, *с'"'еѿа*, *g'"'его*, *л'"'еѿ*, *ѿл'"'еви*.

Во трисложните акценстски целисти, нотира Конески, /e/ се редуцирало во /j/ зад /e/, /a/ /o/, сп. *ѿ'ојке*, *ѿ'ојго*, *кл'ајнеѿ*, *гван'ајсе*, *гв'ајсе*; во наставката -еѿи: *беѿ'ајки*, *нос'ејки* и сл.; кај глаголи во сегашно време: *зн'ајме*, *зн'ајѿе*, *зн'ајш*, *знај*; во имперфект: *зн'аеше*, *зн'аевне* и *зн'ајше*, *зн'ајвне*, дури *знајф* покрај *зн'аеф*; во глаголската л-форма: *заб'орајл* и *заб'ораел*; кај одделни лексеми: *'инајѿ*, *Ор'евојѿ*, *ѿѿ'рѿојѿ*, но: *вд'беѿ*.

Асимилација на самогласката /e/ авторот забележал во изразот *одн'о чудо* 'многу', а испаѓање на почетното /e/ нотирал во *ѿ'уѿѿѿин*.

Во врска со самогласката /u/ Конески нотира дека почетното /u/ кај глаголите *има* и *иде* преминувало во /j/ во изразите: *к'а јма*, *ш'о јма*, *н'ејдам*, а вокална асимилација имало во *идин'ајсе*.

При побрз говор авторот забележал елизија на самогласките од проклитиките пред зборовите што почнуваат со самогласка, сп. од заменските фоирми – *м-ѿдри*, *ѿѿ-оѿѿеѿа*, *ѿ-ѿскина*, *в-ѿзлаѿа* и сл.; од глаголската форма *ке* – *к'-ѿмриш*, *к'-ѿлезам*, *к'-ојме*; од *га* – *g-ѿлезѿиш*, *g-ѿдриш*, *g-осѿа:м*; од негацијата *не* – *ѿој н-ѿмира*, *га н-ѿл'еѿуваѿш*, *н-осѿа:м*; *га н'е умри* и *га н-ѿмри*, но: *н'е одам*; кај предлозите *на* – *н-орајне*, *н-ѿдолу*, *н-ѿѿоре*, *н-арно*; *за* – *з-ѿнаеѿѿ*, *з-ум'ѿрачка*, *з-ѿѿѿре*; и во други случаи – *ѿ-ѿба:*, *н-ѿба:*, *ш-ѿба:*, *добр-ѿѿѿро*, *ушч-еген*, *двајс-ѿеген*, *двајс-ѿеѿѿ*, *гвесѿѿ-ѿеѿегесе* и сл.

Поради загубата на некои согласки во меѓувокална положба, нагласува Конески, се образувале долги самогласки и дифтонзи, сп. /uu/ > /u:/: *к'ѿѿѿи:*,

б'урѣи.; с'уѣи.; з'еми.; к'ажии.; – /aa/ > /a:/: 'уба.; 'ѣла.; сна.; 'ода.; б'еѣа.(ѣ), б'еѣа.; 'осѣа.; н'ека.; – /au/ > /aj/: 'убај, 'улај, ж'ерај; – /ou/ > /oj/: л'ебој; – /yu/ > /uj/: ѣ'ерѣуј; – /eu/ > /ej/: 'ореј, дв'ореј; – /oa/ > /o^a/: бро^aм, сѣо^aм, бро^a(ѣ), сѣо^a(ѣ); з'едо^a, р'еко^a, дон'есо^a; ѣ'оѣо^a, М'арко^a, б'оро^a, 'осно^a; ѣо^a, с'еко^a // с'екоја, н'ико^a // н'икоја, ѣо^aрно; – /ea/ > /e^a/: ѣе^aм, ѣе^a(ѣ), з'аѣе^aл, н'осе^a, г'еле^a, р'ече^a; П'еѣре^a, М'ѣѣре^a, см'рѣе^a; /oo/ > /o:/: ѣ'оѣо.; Д'есо.; Небр'еѣо.; Кр'ушо.; – /ao/ > /o:/: убо.; уло.; ѣол'оѣло.; заѣурн'ичо.; – /eo/ > /e^o/ и /e^a/: П'еѣре^o и П'еѣре^a, вр'еме^o и вр'еме^a.

Конески опстојно се задржува и во разгледувањето на промените кај одделни согласки. Најпрво ја анализира загубата на некои согласки во меѓувокална положба, и тоа на согласката /g/: – кај глаголите: да:м, кла:м, 'изе^aм, о^aм, ојш // 'одам, 'одиш, ѣле^aм, ѣле^aш // ѣл'едам, ѣл'едаш, ѣо^aм, ѣојш // ѣ'ојдам, ѣ'ојдиш, на:м, најш // н'ајдам, н'ајдиш, до^aм, дојш // г'ојдам, г'ојдиш, ја:м, јајш // ј'адам, ј'адиш; – кај други зборови: Боѣор'ојца, в'ојца, кл'аинец, з'ај сонце, кај, оѣај–оѣај, ѣеѣн'ајсе, дв'ајсе и сл.; на согласката /k/: к'ако // ко^a // ка.; на согласката /ѣ/: к'оѣа // ко^a, с'екоѣаш // с'еко^aш, н'екоѣаш // н'еко^aш, н'икоѣаш // н'ико^aш, с'еѣа // се^a; на согласката /ж/: м'оѣиш // мојш, м'оѣеше // м'ојше, л'ајца, л'ајчар; на согласката /з/: н'еомј < не мози; и на согласката /с/: ѣр'есечам // ѣр'ејечам, г'ојсам // г'онесам, 'ојде // 'оѣиѣе.

Подетално авторот се задржува на промените кај согласките /x/, /v/ и /j/. Имено, /x/ се загубило напoлно во почетокот на зборот: 'арно, 'ајѣуѣ, л'еј, л'агно, л'абаф, р'ана, Р'исѣе; покрај в'аѣам, в'рлам, се в'алам, авторот ги приведува и ф'аѣам, ф'рлам, се ф'алам; – и во меѓувокална положба: Вл'аинка, ѣѣѣок, сна.; сѣре^a, ѣа ѣуѣица, ѣ'ерѣуј, ѣиј'анија.

Преодно /v/ авторот забележува во меѓувокална положба во: м'ува, Ор'евоеѣ, ѣ'азува, р'уво, ѣво, с'ува, ѣр'авуѣка, ѣр'авор // ѣр'аор, а можело да се чуе и бијалијабиѣно /v/: ч'евол, кр'евол, ѣ'рѣуѣѣ.

Согласката /x/ > /v, ф/ пред и зад согласки и на крајот од зборот – пред согласка: м'аврама, м'авѣам, ч'евли, м'евлен, м'увѣија, м'азнам, ј'авнам, ѣѣѣвнам, зд'ивнам, 'офкам, кр'ефка, ѣ'офѣам, з'едовме, з'едофѣе и сл.; – зад согласки: в'еѣва, б'олва; – на крајот од зборот: врф, ѣраф, меф, сѣраф, 'ореф, ѣ'ерѣуф; г'онесоф, н'осеф итн. Во зборовите од туѓо потекло обичните луѓе /x/ го заменуваат со /к/, сп. крам, др'екалник. Според тоа, авторот констатира дека „во прилепскиот говор не постои х“.

Меѓувокалното /v/, нотира авторот, се загубило во следните случаи – 1) во лексемите: б'иол, ѣла.; ѣ'ојдо, ѣ'аол, н'еола, ѣ'ојке, ч'бек; коач, ѣоар, 'одѣо:р, с'оалка и др.; 2) во глаголите: ко^aм, сно^aм, ѣо^aрам, ѣреј'оло^aм, ѣроѣо:р^aм, ѣра:м, 'осѣа:м, 'исѣа:м, да се з'аба:м, сѣ ѣула:м, л'ѣза:м, но: ѣл'авам, г'авам, ј'авам, 'оздравам, сл'авам, сѣѣавам, шч'авам и др., а кај итеративните глаголи, забележува Конески, изведени од а-основа со наставката -ва- имало паралелни форми: н'аѣравам–н'аѣра:м, 'осѣавам–'осѣа:м, з'абавам–з'аба:м, м'авам–ма:м, г'авам–га:м, клавам–кла:м, ѣ'ознавам–ѣ'озна:м; 3) во некои продуктивни наставки кај именките и кај придавките: а) кај именките – -вина: ѣол'ојна, ѣаѣѣк'ојна, смрек'ојна, заѣор'ојна, ѣрч'ојна, уб'ајна, но: н'овина, ѣр'авина, здр'авина; -вица: каѣ'ајца, красѣ'ајца, лаѣ'ајца, сек'ајца, ѣл'ајца, вѣ'ојца, јал'ојца, Пеѣѣк'ојца, Димк'ојца, ѣрн'ејца, Рисѣ'ејца, Миѣѣр'ејца; -ва: ѣ'рне^a, 'осно^a, н'аѣра.; з'аба.; ѣ'оѣсѣа.; -виѣ: ѣл'асоѣѣ, ж'алоѣѣ, л'екоѣѣ, р'еѣоѣѣ; -вен: б'оѣоѣен, 'олоѣен; -ови, -еви: г'еѣој, леѣој, н'оѣеј, ѣ'ареј и сл.; пред -и: ж'ерај, ѣ'окрој.; б) кај

придавките, што завршуваат во машки род на -ов, -ав, -ев во сите други форми: *џоџоа*, *џ'оџо*; *џ'оџој*, *џла:*, *џло:*, *џлај*, но во еднословните придавки: *ноф*, *н'ова*, *н'ово*, *н'ови*; 4) во членската форма во селскиот говор: *ж'ена:*, *д'еца:*, *д'еџе^а*, *вр'еме^а*, *ж'ение*; но зад и: *сл'ива*, *б'рлива*, *б'оливач*, *џ'еливан*.

Конески констатира дека загубата на /в/ се извршила во зависност од акцентот, посочувајќи ги следните примери: *колк'ава*, *колк'ави* – *к'олка:*, *к'олко:*, *к'олкај*; *џолк'ава* итн. – *џ'олка:* итн.; *сџ'авам*, *сџ'аваши* – *'осџа:м*, *'осџаји*; *д'авам*, *д'авиши* – *уда:м*, *џдаји* итн.

Во градскиот говор, нотира авторот, можело да се чуе гласот /ф/ во формите *ф'рлам*, *ф'аџам*, *се ф'алам* и во туѓите зборови: *ф'урна*, *к'афе*, *фес*, *м'арифеџ* итн. и во лексемата *фн'ука*, но во последниот пример тоа звучело, според Конески, многу „изискано“, додека во селскиот говор се забележувало отсуство на гласот /ф/, сп. *в'рлам*, *в'аџам*, *се в'алам*, односно *в'урна*, *к'аве*, *вес*, *м'аривеџ*, *в'аврика*, *в'удбал*, *Вр'аницја*, *вренеџка к'ошула*, *вам'илија* (и *мам'илија*) итн.

Во врска во промените на гласот /ј/ Конески забележува неколку случаи. Имено, гласот /ј/ исчезнал во почетокот на зборот пред /е/: *'еген*, *'елен*, *'есен*, *'есеро*, *ер'ебиџа*; меѓуволакното /ј/ исчезнало во глаголите: *бро'ам*, *сџо'ам*, *кро'ам*, *џно'ам*, *џе'ам*, *се сме'ам*, *ж'иве'ам*, *џа:м*, *зна:м*; *б'еџа:(џ)*, *в'ика:(џ)*; не се развивало /ј/ пред /е/ во случаите: *'осџаен*, *заб'ораен*, *џр'аеше*, *'олоен*, *џ'рџоен* и сл.; во групата /џја/ гласот /ј/ имал факултативен карактер: *р'аџија*, *р'аџи'а* и *р'аџија*; кај заменките има различна состојба, сп. *м'оја*, *џв'оја*, *св'оја*, *к'оја*; *џ'аја* и *џа:*, *н'екоја* и *н'еко^а*, *с'екоја* и *с'еко^а*, *н'икоја* и *н'ико^а*; *'ова:*, *'она:* и *'оваја*, *'онаја*, *не^а* и *н'еја*; интересни се примерите: *д'а ја* (< дај ја), *кл'аја*, *'осџа:*, *џ'урка:*; зад /и/, ако се наоѓа пред согласка или на крајот од зборот, гласот /ј/ напoлно се асимилирал: *'авлиски*, *к'омишиски*, *чи*, *џи–џиџе*, *'изми се–измие се*.

Освен тоа што авторот нагласува дека старото /с/ во деклинацијата се заменило со /з/: *н'озе*, *бл'азе*, *гр'узи*, тој забележува дека /с/ се распространило под определени услови. Имено, 1) во групата зв-: *св'езда*, *свер*, *св'аница*, *св'ечам*, *св'иска*, *св'онеи*, *с'уни*; 2) зад сонантите: *џ'ансало*, *б'аланса*, *ј'анса*, *бр'онса*, *б'енсин*, *мр'ансулеи*, *м'унсосам*, *м'ансер*, *џолк'унса*, *малк'унса*, *џрош'унса*; *с'олса*, *м'олсам*, *д'олси*; *џ'ерсија*; 3) зад звучна експлозивна согласка: *'ебса*, *бел'еџија*; 4) во коренот зър-: *с'рџи*, *с'рџала*, *н'асрам*, *да се 'обсрам*, *се 'обсрам*, *с'ирка*, *џр'осирка*; 5) во следните зборови: *сиџ*, *с'угам*, *с'угар*, *с'емнам*, *'исемнам*, *се џр'осевам*, *џр'осеџка*, *'есеро* (и *'езеро*); во заемките: *с'евџар*, *с'иври*, *џсур*, *С'ака*, *С'ана*, *Сак'арија*; 6) и во следните примери: *огсаџи*, *се огсивам*, *'осна:м* и др.

Преминот *ж > р* авторот го нотирал во следните примери, сп. *дури*, *зар*, *баре(м)*, *н'ебаре* и во *џаџ'еџе*.

Конески забележува дека гласот /л/ во прилепскиот говор бил веларен, кој, во извесни случаи можел да се слушне дури и како /у/, сп. *џоуку*, *коуку*, а гласот /л'/ бил полумек, еднаков по изговорот со /л/ пред /и, е/. Полумекото /л'/ авторот забележал во лексемите: *џл'ачка*, *џл'ачк'осувам*, во коренот |лб-: *л'убоф*, *л'убовник*, во случаите *џл'ака*, *М'ил'ан* и во ред туѓи зборови: *џел'*, *џ'ел'џе*, *б'ол'ме*, *џ'ел'уш*, *С'ул'о*, *ил'а*. Наспрема тоа, во сите други случаи има тврдо /л/: *клуч*, *клун*, *бл'ујам*, *џл'укам*, *л'уџе*, *л'улам*, *н'егела*, *к'агела*, *џ'осџела*, *Б'иџола*, *с'еланец*, *џчиџел*, *сол* итн.

Епентетско /л/ не се запазило, сп. *з'емја, н'ашоен; сн'оџе, зр'обје*, но: *Годивле*.

Групата /-лѣ-/ дала /-л'ј-/: *кр'ил'ја, з'ел'је, в'есел'је*. Таков изговор авторот нотираше и во: *ил'јада, з'ил'је, г'ал'јан, С'ил'јан, л'ил'јак, њ'ол'јак, к'ойил'јак* итн.

Старото /н'/, нотираше авторот, затврднало, сп. *н'ива, н'џо, н'ему, з'н'ида, б'џан, њ'усџина, р'обинка, в'ишина*, а се чувало во: *кон', њ'ен'ушка, б'ан'а, Бл'аџун'а*, во итеративните глаголи со наставката -ја-: *г'џан'ам, м'ен'авам*.

Авторот забележува дека ново /н'/ се развило во следните случаи – 1) /-ные/ > /-н'е/: *б'џан'е, њ'еџан'е, н'осен'е, с'ирен'е, к'амен'е, њ'рн'е, њ'анин'е, з'один'е*; 2) /-нѣја/ > /-н'а/: *св'ин'а, њ'илин'а, њ'расин'а, њ'имин'а*, но: *м'олна*; 3) во њ'ен'а образувано според *св'ен'а:м* и во *с'рн'а*.

Во прилепскиот говор била извршена промената /н'/ > /јн/: *к'ојн, б'ајна, б'џајне, њ'еџајне* и сл., *к'аџејна* итн., дури и компромисни форми: *к'ојн'иџе, б'џајн'е*.

За прасловенските групи /*tj, *dj/ Конески нагласува дека во најголем број примери имало замена /к, џ/, кои се слушале со различни фонетски варијанти, сп. *џв'ејке, н'ојке, л'ујџе; л'ује; њ'уји; њ'р'еска, њ'ре:ска, покрај њ'р'џеска; к'ујка, г'ујкан, л'ајџа, в'ејџи*; дури *џв'ејче* кај младото поколение.

Групата /*tj/ > /к/: *б'џик* (обично *б'џик*), *веке, њ'ојке, вр'ека, з'аки, г'омакин, к'ука, л'ека, м'ека; смека, ноќ, н'окви, њ'лака, св'ака, св'ека, сџир'ека, к'ерка, куџи, ке, некум, -јки*; во итеративните глаголи изведени со наставката /-ја-, јава/ од основа на /џ/: *в'акам, њ'лакам, њ'ракам, њ'еакам, в'екавам, њ'рев'ракам*.

Групата /dj/ > /џ/: *в'џа, м'џа, њ'р'џа, р'џа, с'аџи, џак'уџере, џуџ, уџе*; во зборовите како *зр'аџанец, џрис'аџанец, ор'иџанец*; во итеративните глаголи: *з'аџам, р'аџам, н'аџам, об'иџам, з'аџам, в'иџам*.

Наспрема тоа, замените /шч–шџ/ и /жц–жџ/, нотираше Конески, се среќавале во помал број примери, сп. /*tj/ > /шч–шџ/: *зор'ешчина, м'ашче^a, машч'еница, м'ошине, њ'омош, 'олошки, њ'ашчерка, њ'ешчера, њ'ешка, св'ешник, сн'ошчи, њ'машиф*; во наставката -шко: *јаџнешк'о месо, њ'ишешко*; – /dj/ > /жц–жџ/: *кражба, н'уџца, џон'аџрежен, њ'ослежен, њ'емреже*; и во следните топографски називи: *Кривоџ'ашчани, Пешиџ'але^a, Пешич'ерица, Госџир'ажни, С'аждо; но Д'абоик*.

Согласките /к, џ/ се образуваат од групите /џџ/ и /гџ/, сп. *бр'ака, џр'еки, џв'еке, бр'уке, џр'аке, р'абоке*; – *л'аџа, л'уџе, л'иваџе, б'џраџе*; а се среќаваат и во зборови од туѓо потекло: *к'емане, к'еџеници, коше, г'уџан; з'аол, з'убре, к'ауџер, б'аџи, б'аџриџан*.

Поограничено, покрај овие групи, авторот забележува дека се среќаваат /шч–шџ/ и /жц–жџ/, сп. *з'ушчер, кл'ешчи, њ'ишчам, в'ошчин'е, џр'ошча:м, шч'иџам, шч'ира, б'џнишче, б'унишче, зр'обишча* итн., *шџирџ, шџирк, шџирк'џвече*; – *г'џџо, зл'уџџо, н'уџџа, м'уџџе, бр'иџџи*.

Авторот ги приведува и следните примери: *шчо // шџо // шо, џше // џшче, шом // шчом, н'ешо // н'ешчо, 'џишџина*.

Во врска со согласките на крајот од зборот Конески нотираше дека /џ, г/ исчезнале на крајот во следните зборови: *џ'осџа, џ'аџра, з'осџо, н'аџре*, а на крајот на зборовите се обесвучиле звучните согласки: *леџ, снџ, н'арџи, маш, џ'џроф, мрас, џрф*, но зад /л/: *вдоџ, доџ*.

Соодветно внимание Конески посветува и на промените во согласните групи. Имено, тој забележува дека прогресивна асимилација се вршела кај /в/ кое минувало во безвучна согласка блиска на /ф/: *сфека*, *з'асфирам*, *оѿифорам*. Исто така /в/ пред безвучна согласка и на крајот од зборот потемнувало, па можело да се сретнат форми со /ф/ и со /в/: *фч'ера* и *вч'ера*, *фс'абоиѿа* и *вс'абоиѿа*.

[illegible]

Д'уовден; 14) *ш'ејесе*; 15) вметнато /*ӣ*/ и /*г*/ во групите /*ср*/ и /*зр*/: *с̄ӣрам*, *с̄ӣр'еге*, *с̄ӣр'ека*, *с̄ӣр'ачка*, *здрел*, *б'аздриџан*; 16) упростувањето на групите – *с̄ӣл* > *сл* : *ӣ'ослан*; *с̄ӣн* > *сн*: *ж'алосна*, *м'илосна* итн.; *скл* > *сл*: *'изислиф*; *с̄ӣк* > *ск*: *'иска:м*; *с̄ӣј* > *сј*: *л'исје*, *р'асје*, *ј'асје*, *р'исјанин*; *здн* > *зн*: *ӣр'азна*; *здј* > *зј*: *џрозје*; *ждн* > *жн*: *н'ужна*; *ӣкн* > *ӣн*: *в'оӣнам*, *з'аӣнам*; уште: *ӣ'осмрче*, *д'обиче*, *кр'оце*, но: *џр'уӣче*, *ӣ'аӣици*.

На крајот од зборот авторот ги забележал промените во согласните групи – *-с̄ӣ*: *б'олес*, *џл'агос*, *л'удос*, *мл'агос*, *р'агос*, *свес*, *мас*, *мос*, *ӣрс*, *ӣрос*, *вл'акнес*, *цврс*; *-зг*: *џрос*, *бас*; *-иш* // *-ӣӣ*: *ӣриш*, *веш*; *-жц* // *-жг*: *дош*, *џлуш*.

Првиот дел од студијата *Прилејскиот џовор* Конески го завршува со кратка анализа на акцентот во односниот говор. Имено, авторот нотира дека акцентот кај многусложните зборови бил врзан за третиот слог од крајот. Покрај другото, тој истакнува дека во едносложните и во двосложните зборови акцентираниот слог се изговарал „удолжено“: *ӣа:ӣ*, *во:га*, а третосложниот акцент бил силен и краток: *в'одаӣа*. Под третосложниот акцент /*о^а*/ се скратувало во *ко^ачница* (*ковачница*), *к'очница*: *нако:^ална*. Разликата во должината, нотира Конески, се чувствувала во следните споредби: *еген ӣо:вој* : *ӣеӣ ӣ'овој* (контрахирано од *ӣ'овои*); *не*: *знам*, *шо*: *знам* : *н'е зна:м*, *ш'о зна:м*; *на*: *ӣаӣ*, *за*: *вас* : *н'а село*, *з'а неџо*.

Авторот забележува дека стегнатите форми *д'еној*, *л'ебој*, *н'ожеј*, *'ореј*, *ж'ерај* имале силен акцент. Заповедните форми *о:с̄ӣај*, *на:ӣрај* биле образувани по аналогија на *жи:веј*, *бе:џај*. Во 3 лице на сегашното време формите биле: *'ос̄ӣај*, *н'аӣрај*. Конески ги приложува и следните примери: *ла:јца* : *л'ајцаӣа*, *џла:јца* : *џл'ајцаӣа*, *ӣоло:јвна* : *ӣол'ојнаӣа*, *уба:јна* : *уб'ајнаӣа*, *сека:јца* : *сек'ајцаӣа*.

Со долг краен акцент се изговарале двосложните вокативни форми, сп. *ж'ено:*, *с'ине:*, *К'ос̄ӣа:*, *С̄ӣ'оја:н* : *С̄ӣ'ојане* и сл.

Конески забележува дека акцентот во народните песни во четирисложните целисти се распаѓал на два трохеја за да се зачува основниот ритам на песната: *к'инис'але* место *кин'исале*, *к'е од'аја* место *ке'одаа* итн.

Во вториот дел: За формите (со белешки за нивната употреба) Конески најпрвин се осврнува на членот, констатирајќи дека тој е троен: 1) *-о(ӣ)*, *-ӣа*, *-ӣо*, *-ӣе* за определување на познати предмети: *чоekoӣ*; 2) *-оф*, *-ва*, *-во*, *-ве* за посочување блиски предмети: *ч'екоф*; 3) *-он*, *-на*, *-но*, *-не* за пооддалечени предмети: *ч'екокон*. „Членот *-оф* може да се употреби и кога станува збор за предмет, што не е налице, и како таков не може да се посочува во пространството, ами во разговорот претставата за него станала така блиска, да се проектира како самиот предмет: *Шо да се ӣрај со ч'екоф*? (Тој човек во моментот не се наоѓа тука, но им е добро познат на оние што зборуваат и како да го гледаат)“ (Конески 1949б: 269).

Авторот нагласува дека членската морфема /*-о*/ надвладувала во однос на /*-оӣ*/, сметајќи го тоа како влијание од костурско-леринските говори.

Кај зборовната група именка авторот приведува неколку случаи како се заменети некогашните синтетички падежни форми, сп. 1) партитивниот генитив се предавал со општата форма која се присоединува кон зборот што означува дел од нешто: *мн'оџу л'еӣ*, *к'ило ӣч'еница*, *к'аца с'ирејне*, *една к'ошница ј'ајца*; 2) генитив за место и време: *с̄ӣред'е зима*, *с̄ӣред'е море*, *на крај џр'адоф*, *на кр'ај св'еӣо*, *на врф ӣл'анина*, *с̄ӣреӣ н'егела*, *од кр'ај вр'еме*, *на крај џ'одина*; 3)

објективен генитив: *ӣӯиун б'ерејне, 'брајне н'ивејѣо, ӣ'есни ӣ'еејне, ӣ'ари зб'ирајне, зла: м'ијајне*; 4) посесивен генитив: *од М'илана дегоӣо, од К'осӣа н'иваӣа, од П'еѣрефци к'укаӣа, к'аӣаӣа од бр'аӣ ми, ӣ'алӣӣо од м'ајсѣоро*, наспрема ограничената употреба на состав со на: *ц'аро на м'увӣӣе, дом'акино на кукаӣа*; 5) датив се изразуvalo со на + casus generalis: *му р'екоф на ч'оeko, му в'икнав на д'еӣеӣо* итн.

Зборовната група именка Конески ја разгледува по род и по број, осврнувајќи се и на други нејзини карактеристики. Имено, тој забележува дека имињата на машки лица се подредуваат во четири групи: 1) на согласка: *Сӣ'ојан*, 2) на е: *П'еѣре*, 3) на о: *В'елко*, 4) на а: *К'осӣа*. Првите три групи, нотира авторот, покрај вокативната, имале и една општа форма, сп. 1) *Сӣ'ојан, од Сӣ'ојана, на Сӣ'ојана, зо в'угоф Сӣ'ојана, Сӣ'ојане* (и *Сӣ'оја:н*); 2) *П'еѣре, од, на П'еѣреӣа, П'еѣреӣа, П'еѣре:;* 3) *В'елко, од, на В'елка, В'елка, В'елко:.* Но, во градскиот говор се слушало и: *му д'адоф на Сӣ'ојан, зо в'угоф М'ице*. Во еднина имињата се членувале во изрази од типот, сп. *наӣем'а ӣи (му) Сӣ'ојано, Згр'авеӣо, Ник'олаӣа*. Општата форма за множина од личните имиња се образувала со наставките *-офици, -ефици: Сӣ'ој'анофици, П'еѣрефци*.

Слично на машките се деклинирале и роднинските имиња: 1) на согласка: *браӣ, д'евер*, 2) на е: *в'ујче, ӣ'аӣе*, 3) на о: *д'его, сѣр'ико*, 4) на а: *ӣ'ура*. Именките на согласка секогаш се придружувале со енклитики или со присвојни заменки: *на м'ажа ми, од бр'аӣа си, зо н'аӣол с'ина си* и сл. Именките на е биле „деминутивни образувања со силен израз на интимност“. Именките на о можеле да стојат без присвојна заменка: *зо в'угоф ӣ'аӣка* (или *ӣ'аӣка ми*), *зо в'угоф ӣ'аӣеӣа* (никогаш *ӣ'аӣеӣа си*). Во вокатив и во множина именките на е, о напoлно се согласувале со личните имиња: *ӣ'аӣе:, сѣр'ико:, ӣ'аӣефици, сѣр'икофци*. Упростувањето на деклинацијата кај роднинските имиња, нотира авторот, било посилено отколку кај личните имиња, сп. *на бр'аӣ ми, на ӣ'аӣко је* итн. Како личните имиња се деклинирале и именките: *ч'оek, бок, з'осѣоӣ, з'аол*.

Другите именки од машки род, забележува авторот, покрај општата форма во еднина и во множина, имале вокативна форма во еднина и избројана множина.

Вокатив во еднината имале: 1) именките на /ж, ч, н' (јн)/, сп. *м'ажу:, ј'агачу, ӣ'еѣачу, к'ојну:;* 2) именките на /к, з/: *б'ику:, в'олку:, см'оку:, ослей'енику, ч'оeku и ч'оече, б'еѣу: и б'еже:, вр'аѣу: и вр'аже:,* но само: *б'оже, гр'уже:;* 3) именките на /с, з/: *ӣ'есу:, з'азу:;* 4) од *свер* само *св'еру:;* 5) еднословните именки: *св'аӣу:—св'аӣе:, бр'аӣу:—бр'аӣе:, з'еӣу:—з'еӣе:, в'олу:—в'оле:, кр'алу:—кр'але:, ц'ару:—ц'аре:,* но само: *ӣ'оје:, ку:ме:;* 6) двословните и многусловните именки на *-ар: 'овчару—'овчаре, з'ојдару—з'ојдаре, оӣ'инчару—оӣ'инчаре;* 7) другите двословни и многусловни именки: *зосѣ'одине, ӣриј'аӣеле, д'евере*.

Конески забележува дека наставката /-у/ добила широка распространетост. Според него тоа се должело на совпаѓањето на деминутивните форми од среден род, образувани со наставката **-а** (сп. **ТЕЛА**) во вокатив со формите од соодветните именки од машки род по преодот на **а** > *е*. Така од *волче* и од *волк* се добивале еднакви вокативи: *в'олче:.*

Се забележувал стремеж да се изедначат номинативот и вокативот, сп. *ј'ага:ч, ӣ'еѣа:ч, з'ула:ӣ, ч'бе:к, б'ио:л, ӣе:с, Сӣ'оја:н, 'Аӣана:с* итн.

Во однос на множината авторот ги забележува следните карактеристики на прилепскиот говор: 1) најобичната наставка за множина била *-и: з'улаби,*

ч'орайи, 'офчари, односно бр'ави, в'олици, Г'рици, ѓ'аци, з'аби, к'ојни, мн'уци, м'ажии, и'рсии, ц'рви; а двојни форми се образувале од: *ѓрс-ѓрсии, ѓ'рсииј, ден-гни, д'еној, крс-к'рсии, к'рсииј, йос-й'осии, й'осииј, смок-см'оци, سموکј*. Мошне распространети биле наставките -ови, -еви: *дв'орој-дв'ореј, ск'уѓиј-ск'уѓеј, м'осииј-м'осиеј, и'оѓиј-и'оѓеј, сѓ'удој-сѓ'удеј, с'удој-с'удеј, ѓ'асој-ѓ'асеј, н'осој-н'осеј, мр'азој-мр'азеј, в'озој-в'озеј, ј'азој-ј'азеј, само: 'ежој, р'echoј, односно б'оеј-б'ојој, д'ожцеј-д'ожцој, н'ожеј-н'ожој, ѓр'ошеј-ѓр'ошој, кл'учеј-кл'учој, кр'алеј-кр'алој, цареј-ц'арој, з'еѓеј-з'еѓиј, 'оѓнеј-о'ѓној; 2) наставката -ишча: д'олишча, и'аѓишча, р'идишча, сн'ишча; 3) од браѓи има бр'ака, од ч'оек-л'уѓе. Наставката -је, -ја, нотира авторот, образувала множина со збирно значење: к'амејна, б'ели к'амејне, р'емејне, 'изворје, ѓ'олеми ц'рвје, ѓ'лоѓе, л'исја, ил'амејна; 4) авторот ги приведува и следните примери: к'аурин-к'аури, р'исјанин-р'исјани, Б'уѓарин-Б'уѓари, с'еланец-с'елани, ѓр'аѓанец-ѓр'аѓани, ск'оѓјанец-ск'оѓјани, биѓи'олчанец-биѓи'олчани.*

Во прилепскиот говор, наведува авторот, настанале промени во деклинацијата на именките од машки род и тоа: 1) се среќавале резултатите од првата прасловенска палатализација, сп. ч'oче, ј'уначе, сѓи'арче., б'оже, вр'аже.; 2) промената на /к/ > /ц/, /ѓ/ > /з/, /х/ > /с/, сп. ј'унаци, сѓи'р'ојници, ѓ'аци, и'ајаѓи, з'алази, и'олози, к'офчеѓи, вл'аси, сир'омаси.

Во поглед на именките од женски род авторот укажува на фактот дека во прилепскиот говор се јавувале двородни именки, сп. б'олезо-б'олесѓа, в'аро-в'арѓа, ж'ало-ж'алѓа, ж'аро-ж'арѓа, ж'ивоиѓо-ж'ивоиѓа, к'ало-к'алѓа, м'озоко-м'озокѓа, ноко-нокѓа, и'акозо-и'акосѓа, и'амеѓо-и'амеѓа, и'ейело-и'ейелѓа, и'есоко-и'есокѓа, ир'аво-ир'афѓа, р'echo-р'echoа, а од к'рфѓа има к'рвој, од чesѓа-ч'есѓиј.

Именките од женски род вокатив образувале со наставките -е и -о, сп. 1) во многусложните на -ѓа: Г'ориѓе, Сѓи'анкојѓе, маѓ'ариѓе, би'олиѓе, но можело да се чуе и: л'исиѓо, би'олиѓо, к'укајѓо; 2) личните имиња на -ка: Р'аѓке., Б'осилке, В'асилке, но и: В'елике-В'елико, Ил'ке-Ил'ко; 3) имињата на -ја: М'арије-М'аријо, Сѓи'асије-Сѓи'асијо.

Сите други именки од женски род на -а вокатив обрзувале со -о, сп. д'уѓо., Бл'аѓујно, ж'ено., Р'аѓо.:

Именките од женски род множина образувале со наставките -и и -(ј)е, сп. 1) ж'ени, б'олеѓи; дв'е ж'ени; именките во pluralia tantum: ѓ'аки, ј'асли, кл'ешчи, н'ожѓи, н'окви, ил'еки; 2) именките кои го изразуваат множеството како збир: в'одје и в'оѓе, л'иваѓе, оѓраѓе, ил'анин'е, ѓ'один'е, л'един'е, иѓр'евје; 3) р'ака-р'аѓе, н'оѓа-н'озе.

Во однос на именките од среден род авторот ги дава следните коментари: 1) именките на -о образувале множина со наставката -а, сп. с'ела, м'есѓа, оѓл'егала; 2) се среќавале образувања со -је, -ја, сп. кр'ило-кр'ила, кр'ил'је, кр'ил'ја; д'рво-д'рва, д'рвје, д'рвја; ж'иѓо-ж'иѓа, ж'иѓје, ж'иѓја; и'еро-и'ера, и'ерје, и'ерја; 3) од р'амо множина била р'амена, а оттука се образувало р'амено за еднина; 4) ѓ'умно-ѓ'умна, ѓ'умен'а (по образец на к'амен'а и сл.); 5) егна к'ола-дв'е коли; 6) 'око-оци, 'уво-уѓи; 7) именките на -је, -ѓе множина образувале со наставката -а, сп. л'озје-л'озја, с'едел'је-с'едел'ја; л'иѓе-л'иѓа, с'рѓе-с'рѓа, д'рфѓе-д'рфѓа, ј'аѓе-ј'аѓа, и'ерѓе-и'ерѓа; 8) сите други именки од среден род на

-е множина образувале со наставките -ина, -ин'а, сп. *ѿ'иле–ѿ'илина, ѿ'илин'а, ѿме–ѿмина, ѿмин'а, м'оре–м'орина, м'орин'а, ѿр'асе–ѿр'асина, ѿр'асин'а*.

За зборовната група придавка авторот споменува дека се јавувала во следните форми: *'арен, 'арна, 'арно, 'арни* и членувано: *'арнијо(ѿ), 'арнаѿа, 'арноѿо, 'арниѿе; с'елики, с'елика, с'елико, с'елики–с'еликијо(ѿ), с'еликаѿа, с'еликоѿо, с'еликиѿе*. Притоа, тој ги дава следните карактеристики: 1) старата определена форма се употребувала кога придавката влегувала во состав на некое име, сп. *Свейѿи Сѿ'ас, Кус'и Пейѿко, Црн'и Сѿиро*; исто и *ѿ'усѿи (к'уѿри) Тр'ајко*; 2) вокативи се среќавале како прекари на лица, сп. *к'уси:!, ц'рни:!, бели:!, сѿ'ари:!*; за женски и за срден род: *к'уса:, к'усо:* и сл.; 3) уште се чувале формите со /ѿ/ > /з/, сп. *бл'ази, д'олси, др'узи*, иако почести биле формите: *бл'аѿи, д'олѿи, др'уѿи*; премин на /к/ > /ц/ имало само во црковниот израз *велиц'и ѿосѿи*, инаку: *ј'аки, в'исоки, зл'абоки*; 4) компаратив се образувал со честичката *ѿо*, а суперлатив со *нај*: *ѿ'оѿодем, н'ајѿодем*. По истиот начин, нотира Конески, станувале поредби и кај некои именки и кај некои негирани глаголи: *м'ајсѿор–ѿ'омајсѿор, н'ајмасѿор; н'е чини–ѿо н'е чини*. Со честичката *ѿре* се придавало значење на качество во најголем обем: *ѿр'еѿолн, ѿр'есолен* итн.

При разгледувањето на зборовната група број авторот ги предава – 1) простите броеви: *'еден, 'една, 'едно, 'едни, два, две, ѿри* итн.; 2) редните броеви: *ѿрф (ѿ'рви), ѿ'рва, ѿ'рво, ѿ'рви* итн., *с'едми, 'осми*, нагласувајќи дека редните броеви се образувале со наставката -ѿи, -ѿа, -ѿо, -ѿи: *ѿ'еѿѿи, ш'есѿи, д'евеѿѿи* итн.; 3) збирните именки за лица од машки род: *дв'ајца (дв'аица), об'ајцаѿа* (само членувано), *ѿр'ојца (ѿр'оица), четѿв'орица*, истакнувајќи дека збирните именки за лица од машки род од пет нагоре се образувале со наставката -мина: *ѿ'еѿѿмина, дес'еѿѿмина* итн.; 4) множните броеви: *дв'ојно, ѿр'ојно, ч'еѿворно, ѿ'еѿорно*; 5) сложенките од два броја за изразување приближност: *дв'аѿри, ѿрич'еѿири, ѿечесн'ајсе* и сл., со забелешка дека приближни броеви од десетините се образувале со наставката

-ина: *дес'еѿина, двајс'еѿина, сѿѿ'оѿина*; 6) бројните прилози: *м'алку, мн'оѿу, ѿѿ'олку, ѿнолку, с'ила* (многу), *одн'очудо* (многу) итн.; и 7) бројните именки: *м'алица, мн'озина, нек'олици*.

Зборовната група заменка Конески ја разгледува во седум дела: лични заменки, повратна заменка, присвојни заменски придавки („присвојни заменки“), показни заменки, прашални заменки, односни заменки и неопределени („неопределени“) заменки.

При разгледувањето на личните заменки авторот ја претставува нивната деklinацијата, сп. 1 лице еднина: *јас // ја; м'ене, ми; м'ене, ме*; множина: *н'ије; нам, ни; нас, не*; 2 лице еднина: *ѿи; ѿѿ'ебе, ѿи; ѿѿ'ебе, ѿе*; множина: *в'ије; вам, ви; вас, ве*; 3 лице еднина: *ѿој, ѿо^а, ѿа: (ѿѿ'аја)*; *н'ему, му, н'езе, и, је; н'еѿо, ѿо, не^а, је, ја*; множина: *ѿѿ'ије; ним, му, ниф, и*. Притоа, тој ги дава следните коментари: 1) дативната еднинска форма за женски род је доаѓала секогаш како присвојна заменка: *м'ајка је, бр'аѿи је, ѿѿ'аѿко је*, а формата *и* се употребувала во следните ситуации: *јас и р'екоф, дон'еси и*; акузативната еднинска форма за женски род је почесто се употребувала во следните ситуации: *је в'игоф, је з'аѿиреф*, а формата *ја* се употребувала во императивот: *дон'еси ја, ѿдри ја, 'осѿа*: и во следните примери: *'еве^а < еве ја, 'ене^а, ј'але^а, к'амо^а, н'ека:*; дативната множинска форма *му* била општа во прилепскиот говор, а многу ретко се слушала формата *им*;

паралелно се употребувале долгите форми: *н'ам ни г'аде* и *н'ас ни г'аде*, *н'иф и в'иде* и *н'им и в'иде* и сл., додека со предлозите се употребувала акузативната форма: *с'о нас*, *к'ај нас*, *с'о вас*, *к'ај вас* и сл., но: *с'о ниф* и *с'о ним*, иако не било обично веќе употребата: *'од ним*, *йр'ед ним*; 2) долгите форми се употребувале – а) со предлозите: *с'о мене*, *к'ај вас*, *'од ниф*; б) во споредбите: *како й'ебе*, *како в'ас*, *како н'иф*; в) во одговори: *Коџо ѓ'о најде?* – *Н'еџо*. *На коџо м'у рече?* – *Ним*; ако се подвлекувала заменката во реченицата, тогаш истовремено се употребувале долгата и кратката форма: *й'ебе йи в'елам*, *џо в'идоф н'еџо*, *не^а је н'ајдоф*; кратките форми се употребувале и во следните случаи – а) ако во реченицата не се истакнувала заменката: *йи в'елам*, *џо в'идоф*, *је н'ајдоф*; б) со членувани именки: *му се ј'ави на сел'анецо*, *зай'еј ми ја й'еснайи*, *р'ечи му на й'айи* *йи* и покрај прашално-односната заменка *кој*: *коџо џо виде?* *ком'у му је л'есно?*; в) како етички датив: *ми йи б'еше 'арно*, *не с'еди ми н'а камен*; и г) со припаднo значење: *бр'айи је*, *м'ајка му* и сл.

Во врска со повратната заменка авторот ги дава нејзините специфичности. Имено, забележува тој, нејзините форми биле: *с'ебе*, *с'ебе-си*, *с'ебе-се*, нагласувајќи дека со предлозите се среќавала и *с'ебе си*: *со с'ебе си*. Освен тоа, забележува Конески, многу била обична употребата на *си* како етички датив: *си 'одеф* и *си м'ислеф* за *една р'абойи*.

Авторот најпрвин ги приведува присвојните заменски придавки, а потоа дава извесни коментари, сп. 1 лице еднина: *мој*, *а*, *е*, *мој(йи)*, 2 лице: *йвој*, *а*, *е*, *йвој(йи)*, 3 лице машки и среден род: *н'еџоф*, *н'еџо^а*, *н'еџо*; *н'еџој*, женски род: *н'езин*, *а*, *о*, *и*, 1 лице множина: *наш*, *а*, *е*, *и*, 2 лице: *ваш*, *а*, *е*, *и*, 3 лице: *н'ивни*, *н'ивна*, *о*, *н'ивни(йи)*; повратна: *свој*, *а*, *е*, *свој(йи)*.

Меѓу важните црти на присвојните заменски придавки авторот ги истакнува следните – 1) тие обично стоеле по именките: *Цв'ейко наш*, *м'ајка н'аша* (никогаш *наш* *Цв'ейко*, *наша* *м'ајка*), *раб'ойиаша йв'оја* и *йв'ојааша р'абойи*; 2) личните заменски форми и повратната се употребувале во присвојна служба само со роднинските имиња: *й'айи* *ми*, *м'ајка је* и сл., но кога се однесувале за припадност на подметот, се употребувале и личните заменки за 1 и за 2 лице: *й'айи* *си џо б'араш?* = *й'айи* *йи џо б'араш?*; *је в'идоф м'ајка си* = *је в'идоф м'ајка ми*, но за 3 лице било пообично да се рече: *ойи* *кај бр'айи* *си*. Освен тоа, често енклитичните заменски форми се засилувале со формите на присвојните заменски придавки: *с'есира йи йв'оја*, *бр'айи* *ми м'ој*.

За посочување блиски предмети авторот ги наведува показните заменки: *'овај*, *'овој*, *'ова*., *ова*, *'овије*, *'ови*.; за пооддалечени: *'онај*, *'оној*, *'она*., *'оније*, *'они*.; за посочување воопшто: *йој*, *йа*., *(й'аја)*, *йо^а*, *й'ије*, забележувајќи дека генерална падежна форма за лица од *'овај*, *'онај* што се употребувала самостојно гласела: *'овеџа*, *'онеџа*, но: *со 'овај чоек* и сл.

Авторот ги наведува и показните заменски придавки („придавските показни заменки“): *й'акоф*, *й'аква* и *й'аква*., *й'акво* и *й'акво^а*, *й'акви* и *й'акви*.; *в'акоф*, *в'аква–в'аква*., *в'акво–в'акво^а*, *в'акви–в'акви*.; *'онакоф*, *'онаква–он'аква*., *'онакво–он'акво^а*, *'онакви–он'акви*.; *й'олкаф–й'олк'аф*, *й'олка*.–*й'олк'ава*, *й'олко*.–*й'олк'аво*, *й'олкај–й'олка'ви*; *'олкаф–олк'аф*, *'олко*.–*олк'аво*, *'олкај–олк'ави*; *'онолкав* итн.; *'оцкаф*, *оцк'аф* итн.; *й'олк'унсаф*, *онолк'унсаф* итн.

Од прашалните заменки за лица авторот ги наведува следните: *кој*, *к'оја*, *к'о(ј)е*, *кој*, зачуваните синтетични падежни форми во машки род: *к'оџо*, *к'ому* и

поновата употреба во датив: *на коџо; кому м'у велиш?* – *на кому м'у велиш?*; за предмети: *шо, шчо*; прашалната заменка за припадност: *чи (чи си?), ч'ија, ч'ије, чи (чи с'ије?),* во чија служба обично било: *ош к'оџо?*; за качество: *к'акоф, к'аква–к'аква:, к'акво–к'акво^а, к'акви–к'акви:*; и за количество: *колк'аф, колк'ава, колк'аво, колк'ави.*

Во односна служба, наведува авторот, најчесто се употребувала заменката *шо (шчо)*: *ч'беко шо г'ојде; маџ'арейшо шо џо ѿрод'адовне*; за лица се употребувала и кој: *Кој г'ошол, г'ошол. Кој'а да је. Кој сакал, б'ил. К'оџо сум ѿр'ашал, се ѿо^а ми р'екол*, но пообична била употребата на *кој + шо (шчо)*: *К'ојшо м'илувал, г'ошол, К'оџошчо с'акаш, ѿр'ашај џо. К'ојашо ќе ѿе б'ендиса–з'еми ја.* Конески нотира дека заменката *ки* се среќавала само во изразот *к'и знај?*

Во врска со неопределените заменки Конески забележува дека падежни остатоци од заменката *с'и(ј)ош, с'ейша, с'ейшо, с'ишје* се наоѓале во адвербијалните изрази: *с'осе, с'осем, с'осема, с'анок, в'езден и в'есйаш;* како придавки се однесувале: *сам, а, о, и; 'исйи (исйи), 'исйа, о, и; друк, гр'уџа, а, о,* а од прашалните заменки се образувале неопределени со помошта на *не-, ни-, се-:* *н'екој, н'икој, с'екој* итн., кои можеле да бидат употребени и со партикули: *н'екој си, кој б'ило, к'ој да је, ш'о да је, к'ој џоде, ш'о џоде, как'ов џоде, как'о џоде.*

Од зборовната група предлог авторот ги наведува следните предлози: *без, в (во), до, за, зад, заради, кај, крај, меџу, месйо, на, над, на самойи, низ, од, одавде, оданге, ошадге, околу, ошкај, освен, ошсем, ѿо, ѿод, ѿокрај, ѿмеџу, ѿоради, ѿред, ѿреку, ѿри, ѿрошф, со, с'рошф, с'рошф, с'рема, с'иред, с'иреде* и у. Притоа, тој ги дава следните нивни карактеристики. Предлогот *в* се употребувал кога не се истакнувало дејството во онаа средина што било означено со именката, сп. *ошиде ф'йоле, се в'рли в'р'ека, се з'аклучи ф'с'оба*, а предлогот *во* се употребувал секогаш со членувана именка: *во ш'ишешо, во м'орейшо*; кога особено се истакнувала средината во која станувало дејството: *во р'акија да џо кл'ајш* (не во друго нешто); *во с'ело сум се р'одил, во с'ело к'-џурам* (не во град); и пред именки што почнуваат со *в:* *в'о вода, в'о Велес, в'о Варош.* Освен тоа, авторот регистрира дека предлогот *в* најчесто се испуштал пред географски имиња на месности, населени места и држави: *К'ај одиш? – Одам џраш, с'ело, Горн'и Бафчи, Скојје* итн. *Кај беше? – Беф: Б'ишйола, Ам'ерика, Долни Л'иваџе.*

Предлогот *од* се употребувал и како претставка со истата форма: *'однесам, 'одлачам*, но: *'ошиде*. Предлозите *одавде, оданге, ошадге* се употребувале во изразите: *одавд'е река, оданд'е река, ошад'е река*; за предлогот *ѿри* ги наведува следните примери: *ѿри ѿ'олку бр'ајка да с'ир'адаш* и *ѿри ж'ивош с'е б'идува*, а за предлогот *у* авторот споменува дека се употребувал ретко: *ѿ нас, ѿ вас*, каде што се заменува со *кај*: *к'ај нас, к'ај вас*. Како мошне интересна појава авторот ја наведува комбинацијата од предлозите *у* и *в* во примерите: *в'у зло, в'уџве, в'ушри, вуч'ейири*, и како претставка во *в'уведам*, поради избледнетото значење на предлогот *у*.

Зборовната група прилог авторот ја распоредува во четири дела, и тоа – за место: *к'аде, 'овде(ка), 'онде(ка), ѿ'ука, в'аму, 'онаму, ѿ'аму, ѿ'овака, н'ајре* и др.; за време: *к'оџа, с'еџа, ѿ'оџаш, ѿ'осле, фч'ера, н'екни, л'ани, г'енеска, ѿ'ири* и др.; за начин: *к'ако, в'ака, 'инаку, ѿ'олека, б'рзо, м'адру, кр'оце, б'ожем, н'ебаре* и др.; за количество: *к'олку, мн'оџу, м'алку, с'ила, 'исаф, одн'очудо, ѿр'ошка, малк'унса, олк'унса* и др.

Зборовната група сврзник Конески ја поделува во две групи: во координативни и во субординативни. Координативни сврзници се – копулативните: *и, ѝа, ѝак, да, ѝаку'џере и, не само-ѝуку и, ем-ем, ѝиуки*; дисјунктивните: *или, или-или, ја-ја*; адверсативните: *а, ама, ѝуку, ѝак, а ѝак, само*; конклузивните: *значи, демек*; ексклузивните: *освен, оѝсем, само шо*; и интерогативните: *дали, али, зар, оѝи, лели, дел'ми*; а субординативни се: – финалните: *да, за да*; темпоралните: *шчом (шом), чим, ко^а, ко^а да, а, дури, ѝред да, оѝко^а*; модалните: *како шчо, колку шчо*; декларативниот: *оѝи*; каузалните: *дека, оѝи, зашчо*; консекутивниот: *шчо*; кондиционалните: *ако, да*; и концесивните: *ѝако, макар да*. Притоа, авторот илустрира одделни сврзници во реченици.

Со оглед на фактот што зборовната група глагол е најкомплексна во македонскиот јазик, следствено и во прилепскиот говор, Конески нејзе ѝ посветува големо внимание.

Најпрвин авторот зборува за глаголската основа, којашто влегува во составот на сите форми од даден глагол. Таа, забележува тој, се добивала кога ќе се одбиел завршокот *-ам* во 1 лице на сегашното време: *носа-ам, сѝо-ам*. Мал бил бројот на глаголите што немале глаголска основа за сите форми, сп. *мел-ам : мл-еф, сѝруж-ам : сѝруж-аф*. Конески нагласува дека од глаголската основа со помош на наставки се образувале: сегашната, аористната и имперфектната основа.

Авторот укажува на фактот дека со наставката *-ува* се образувал итеративниот вид од глаголите со основа на согласка, односно со наставката *-ва* од глаголите со основа на самогласка, сп. *к'уѝувам : к'уѝ-ам, к'ажувам : к'аж-ам, арн'исувам : арн'ис-ам, сѝ'анувам : сѝ'ан-ам, ѝ'очнувам : ѝ'очн-ам, нар'ачувам : нар'ач-ам, сѝ'оѝувам : сѝ'оѝл-ам; – ѝ'ознавам : ѝ'озна-ам, 'осѝавам : 'осѝа-ам, 'измивам : 'изми-јам, 'изблудам : 'изблуд-јам, 'уџревам : 'уџре-ам, н'аџновам : н'аџно-ам, ѝр'исѝовам : ѝр'исѝо-ам*.

Наставката *-ева* се среќавала само во *н'окевам* (но и *н'окувам*), *џ'ошиче(в)ам*; а наставката *-ава* само во *ѝр'ошча(в)ам*.

Конески ги приведува поспецијалните образувања со следните наставки – 1) со наставката *-ја*: *в'акам : в'аѝ-ам, в'акам : в'аѝ-ам, вр'акам : вр'аѝ-ам, ѝл'акам : ѝл'аѝ-ам, ѝр'еакам : ѝр'еаѝ-ам, н'аоџам : 'од-ам, р'аџам : р'од-ам, џ'аџам : ѝоџод-ам, доџан'ам : џ'он-ам, се кл'ан'ам : се ѝ'оклон-ам*; 2) со наставката *-јава*: *с'екавам : с'еѝ-ам, в'екавам : в'еѝ-ам, сѝр'екавам : сѝр'еѝ-ам, см'екавам : см'еѝ-ам, зав'р'кавам : з'аврѝ-ам, в'иџам : в'ид-ам, м'ен'авам : м'ен-ам*; 3) старословенскиот однос *вѣрати : бирати*: *зб'ерам : зб'ирам, 'умрам : 'умирам, 'удрам : 'удирам, б'однам : б'одинам, ѝр'еѝнам : ѝр'еѝинам, с'оѝнам : с'оѝинам, 'урнам : 'уринам, ѝ'осѝелама : ѝосѝилама, з'аѝрам : з'аѝирам, з'аграм : з'адирам, см'еѝинам : см'еѝинам, 'оѝмам : 'оѝимам, н'ачнам : н'ачинам, к'уѝинам : к'уѝинам, ѝ'ознама : ѝ'озинам, 'изврам : 'извирам*; 4) *ѝроџо:рам* (< проговорам) : *ѝроџа:рам* (< проговарам).

Во врска со свршените и несвршените глаголи авторот нотира дека по сегашната основа се разликувале следните глаголи – свршен: *з'емам, з'емиш* – несвршен: *з'емам, з'емаш*; свршен: *в'рлам, в'рлиш* – несвршен: *в'рлам, в'рлаш*; свршен: *ѝ'ушчам, ѝ'ушчиш* – несвршен: *ѝ'ушчам, ѝ'ушчаиш*; свршен: *ѝо^арам, ѝо^ариш* – несвршен: *ѝо^арам, ѝо^араиш*; свршен: *ѝ'урам, ѝ'уриш* – несвршен: *ѝ'урам, ѝ'ураиш*; свршен: *сѝр'емам, сѝр'емиш* – несвршен: *сѝр'емам, сѝр'емиш*; а

глаголите *j'adam*, *p'učam*, *v'ečeram*, *ȳp'ašam*, *k'anam*, *ц'ушам* и *g'elam* се земале и како свршени и како несвршени.

Според сегашната основа Конески констатира дека во прилепскиот говор сите глаголи се разделувале на две групи – 1) *а*-група: *ȳ'era-m*, *ȳ'era-ш*, *k'ınisa-m*, *k'ınisa-ш*, *m'ija-m*, *m'ija-ш*; и 2) *и*-група: *n'osa-m*, *n'osi-ш*, *k'ajša-m*, *k'ajši-ш*, *се сме^а-м*, *се смеј-ш*.

Во *а*-група се изделувале глаголите со глаголска основа на самогласка, сп. *m'ijam*, *vr'ijam*, *sī'ijam*, *kr'ijam*, *ȳp'ijam*, *g'obiјam*, *bl'ujam*, *ȳp'ujam*, *č'ujam*, *ȳl'ujam*. Кон оваа група припаѓале и многу прости глаголи од несвршен вид: *b'aram*, *č'ekam*, *v'ikam*, *k'aram*, *ēl'egam*, *ȳ'ijam* итн.; сите итеративни глаголи: *k'ajšuvam*, *ȳ'oznavam*, *ȳp'eјinaм* и сл. и свршени глаголи со наставката *-са*: *'arņisam*, *b'ītiisam*, *fīi'asam*, *k'ınisam* и сл.

Глаголите од *и*-група се класифицираат според аористната основа на четири раздели.

Авторот нотира дека аористната основа се образувала од глаголската со наставката *-а*: *ȳ'adn-a-ф*, *ȳ'adn-a*, *ȳ'ini-a-ф*, *ȳ'ini-a*. Глаголите од овој раздел авторот ги групира во осум типа – 1) сите моментни глаголи: *ȳ'adnam*, *v'iknam*, *m'rdnam*, *kl'eknam*, *s'eknam*, *s'imnam* и сл., *kr'enam*, *g'enam*, *sk'inam*, *z'inam*, *n'asiinaм*, како и несвршените глаголи: *p'inam*, *k'olnam*, *p'onam*, *m'inam*, *ȳ'eḡnam*; 2) глаголите: *ȳ'inišam*, *br'inišam*, *oiiašam*, *l'ijšam*, *се бл'ijšam*, *k'ajšam*, *r'jšam*. Кон овој тип се присоединувале и глаголите: *m'ijšam*, *l'ejšam*, *g'rjšam*; 3) глаголите: *siȳp'ujšam*–*siȳp'ujšaf*, *slu'jšam*–*sl'ujšaf*, *l'ajšam*–*l'ažšaf*, *ȳl'ačam*–*ȳl'ačaf*, *s'učam*–*s'učaf*; 4) глаголите: *k'aijam*–(н'а)кајаф, *p'asiijam*–*p'asiijaf*, *k'ubam*–(ис)кубаф, *žp'ešam*–*žp'ešaf*, каде што има обопштување на аористната основа; *v'ršam*–*v'ršaf* и *v'ešam*–(н'а)везаф; 5) глаголите: *ȳe^ам*, *се сме^ам*, *здre^ам*, *јме^ам*, *ле^ам*, *žpe^ам*, *бле^ам*, *žno^ам*, *сно^ам*, *бро^ам*, *кро^ам* и сл. Од овие глаголи, нотира авторот, се јавувале форми за аорист и по *и*-раздел: *се н'асме^аф* и *се н'асмејф*, *ȳ'oј* је н'аḡно^а н'иваиша и *ȳ'o* је н'аḡној н'иваиша, но во 3 лице множина аорист само по *а*-раздел: *се насм'еја*., *наḡн'оја*.; 6) глаголите: *b'ele^ам*, *ц'pne^ам*, *v'ene^ам*, *sl'abe^ам*, *ž'ine^ам*, *се в'eišpe^ам*, *ž'pde^ам*, *žol'eme^ам*, *sīi'ape^ам*, *s'eme^ам*; 7) глаголите: *b'aram*–(н'а)браф, *g'eram*–драф, *k'olam*–клаф, *ȳ'osišalam*–*ȳ'oslaф*, а кај некои од овие глаголи се слушале форми и по *и*-раздел: *n'aberiф*, *ođeriф*, *z'akoлиф*, *ȳ'osišeliф*; и 8) глаголите: *znam*–*ȳ'oznaф*, *ȳkam*, *ȳkaји*–*искаф*, *иска*, а поретко: *ȳ'oznaјф*, *ȳ'oznaј*, *искајф*, *искај*.

Кај *о*-разделот аористната основа се изведувала со наставката *-о*: *ȳkrag-o-ф*. Во 2 и 3 лице еднина на аористот формата била *ȳkrag-e*. Глаголите од овој раздел авторот ги групира во три типа – 1) глаголите: *ȳ'ečam* : *ȳ'eкоф*, *ȳ'siēche*, *s'ečam* : *s'eкоф*, *p'ečam* : *p'eкоф*, *g'oiiečam* : *goiieкоф*, *vl'ečam* : *vl'eкоф*, *oblečam* : *obleкоф*, *obričam* : *obriкоф*, *m'olsam* : *m'olḡоф*, *m'olse*, *siȳp'ijšam* : *ȳ'osiȳp'ižоф*, *vl'ešam* : *vl'ežоф*, а глаголите *bričam*, *siȳp'ijšam*, *molsam* аорист имале и по *и*-раздел: *izbriчиф*, *ȳ'siȳp'ijшиф*, *ȳ'izmolshiф*; 2) глаголите со основа на /g, ȳl/ што се губела пред /л/ во глаголската л-форма: *ȳl'ešam* : *ȳl'eшoф* : *ȳlел*, *m'ešam* : *(с)м'eшoф* : *(с)мел*, *ȳp'ešam* : *ȳp'eгоф* : *ȳpел*, *kr'adam* : *(y)кр'adoф* : *крал*, *j'adam* : *j'adoф* : *јал*, *n'avēdam* : *n'avēгоф* : *n'avel*. Кон овој раздел се приклучувале глаголите: *kla:m*–*kl'adoф*, *klал*, *da:m*–*g'adoф*, *дал*, *z'ēmam*–*z'ēгоф*, *зел*, сложенките со *ȳdam*: *g'oјdam*–*g'oјдоф*, но: *g'oišol*, и *v'ȳdam*–*v'ȳдоф*, *v'ȳдел*, *v'ȳišol*. Од споменатите глаголи се среќавале и форми по *и*-раздел: *ȳ'izmeiшиф*, *siȳp'eiшиф*,

й'осециф, а глаголот *н'аредам–н'аредиф* имал глаголка л-форма *н'аредил* и *н'арел*; 3) глаголите: *д'онесам–д'онесоф*, *д'онесол*, *й'асам–й'асоф*, *й'асол*, *й'р'есаам–й'р'есоф*, *й'р'есол*.

Аористната основа на третиот раздел се образувал со наставката *-е-*: *й'зџоре-ф*. Глаголите од овој раздел авторот ги групира во четири типа – 1) свршените глаголи со значење 'станам некаков': *осџарам* : *осџареф*, *оздравам* : *оздравеф*, *оџлувам* : *оџлувеф*, *се р'азболам* : *се р'азболеф*, *оживам* : *оживеф*, *оџолам* : *оџолеф*, *оџрдам* : *оџрдеф*, *ослејам* : *ослејеф* и глаголите: *ослабам*, *оси'ромашам*, *йоц'рвенам*, *й'оц'рнам*, *й'ош'емнам*, *обелам*, *окривам* и *д'оодам*; 2) глаголите: *н'ајрам* : *н'ајраеф*, *н'ајрае*, *осџа* : *осџаеф*, *осџае*, *сџ'ула* : *сџ'улаеф*, *сџ'улае*, *с-изл'иџа* : *с-изл'иџаеф*, *с-изл'иџае*, кои имале форми и по и-раздел. Во 3 лице множина ги имале следните форми: *осџ'аје^а* (поретко *осџ'аја*), *најр'аје^а*, (*најр'аја*). Глаголот *й'зв* : *й'зв* (*извадам*) во аорист ги имал следните форми: *й'зв* : *й'зв*–*й'зв*, *й'зв*–*й'зв*, *й'зв*; 3) глаголите: *умрам* : *умреф*, *з'аграм* : *з'агреф*, *з'ајрам* : *з'ајреф*, *н'аврам* : *н'авреф*, *й'зв* : *й'звреф*, *с'ојрам* : *с'ојреф*; и) глаголот *м'елам* : (*с'о*)*млеф*, (*с'о*)*мле*.

Наставката на аористната основа на четвртиот раздел е *-и-*: *н'оси-ф*, *зџ'ази-ф*, *в'оди-ф*, *й'р'аји-ф*, *й'чи-ф*, *зџ'р'еши-ф* итн. Авторот истакнува дека овој раздел бил најголем во и-група. Некои глаголи образувале 2 и 3 лице еднина во аорист обично по о-раздел, сп. *оди-ф*–*оде*, *в'оди-ф*–*в'оде*, *н'оси-ф*–*н'осе*.

Во овој дел од студијата Конески ги разгледува простите глаголки форми, најпрвин давајќи преглед на сегашното време. Имено, глаголите од а-група ги претставува преку глаголите *б'еџа(и)* и *й'ија(и)*: *б'еџа-м*, *б'еџа-ш*, *б'еџа-(и)*, *б'еџа-ме*, *б'еџа-ше*, *б'еџа-(и)* < *б'еџаа(и)*; *й'ија-м*, *й'ија-ш*, *й'ија-(и)*, *й'ија-ме*, *й'ија-ше*, *й'ија-(и)*, а глаголите од и-група ги претставува преку глаголите *н'оси(и)* и *й'еј(и)*: *н'оса-м*, *н'оси-ш*, *н'оси-(и)*, *н'оси-ме*, *н'оси-ше*, *н'оса(и)*; *й'е^а-м*, *й'еј-ш*, *й'еј-(и)*, *й'еј-ме*, *й'еј-ше*, *й'е^а-(и)*.

Освен тоа, авторот ги дава и следните забелешки – 1) во 3 лице множина постоела разлика во наставките: *-а(и)* за а-група, а само *-(и)* за и-група. Глаголите *одам*, *одиш*, *идам*, *идиш*, *в'елам*, *в'елиш* во 3 лице множина имале паралелни форми, поупотребливи по а-основа: *ода(и)*, *ида(и)*, *в'ела(и)*; 2) формите без *-и* во 3 лице еднина и множина во времето на истражувањето биле многу пообични отколку порано; 3) се развило значењето за готовност на сегашното време од несвршените глаголи, сп. *џо кр'евам к'аменоф како н'ишчо*. Ова значење, забележува авторот, најпрвин се развило во кондиционалните целисти од типот: *ако џо й'р'одаваш, ќе џо к'ујам*, *ако џо д'аваши, ќе џо з'емам*, каде што се извршило формално согласување на времињата во главната и во споредната реченица, па се добила реченицата: *и'и ако џо й'р'одаваш, ј'ас ќе џо к'ујам*. „Сегашното време во главната реченица ги запазува при ова сите карактеристики на футур и на обусловено дејство, а изразот станува пословицит“ (Конески 1949б: 287). Покрај ова, сегашното време со *да* се употребувало во значење на претерит, сп. *Да й'ој ишаму и сѐ да й'скини* итн.

По сегашното време авторот го разгледува заповедниот начин, истакнувајќи дека кај глаголите од а-група наставките биле *-ј*, *-јше*: *б'еџа-ј*, *б'еџа-јше*; *й'ија-ј*, *й'ија-јше*. Притоа, тој ги дава следните забелешки. Имено, кај глаголите на самогласна основа, особено кај свршените, се употребувале и постарите форми: *й'ијај*, *й'ијајше* : *йи* (*йи-ј*), *н'аји се*, *нај'ише се*; *ил'ујај*, *ил'ујајше*

: *илуј, ил'ујџе*; итеративните глаголи со наставка *-ува* образувале императив од две основи: *к'ажува-ј, каже'ува-јџе* : *к'ажу-ј, к'ажу-јџе*; *вл'еџува-ј, вл'еџ'ува-јџе* : *вл'еџу-ј, вл'еџу-јџе* и сл.; од глаголите *б'еџам, ил'рчам, ч'екам* имало 2 лице еднина и со наставка *-и*: *б'еџи, ил'рчи, ч'еки*, а од *д'ржам* имало *д'ржи, д'ржеџе* и, почесто, *д'рш, д'ршиџе*.

Освен тоа, Конески ги наведува и следните карактеристики – 1) од негативните свршени глаголи императив се употребувал само во случаите од типот: *'Ајде н'е влезе, ако ил'и д'ржи ѓ'азо* (ако не влезеш – тешко тебе); 2) заповед за 1 лице се изразувала описно: *да вл'езам! да вл'езиџе!*; исто и за 3 лице: *да вл'ези(ил')! да вл'еза(ил')!*, односно: *нека вл'ези(ил')! нека вл'еза(ил')!* и во конструкција со *немој*: *немој да к'ажиш! немој (немојџе) да к'ажиџе!*; 3) со повторување по извесна правилност: *Т'ерај, ил'ерај, н'ајинај, н'ајинај – не бидува и не б'идува – 'осијана к'олаџа ф кал*. За истакнување на редовноста на дејството се употребувал глаголот *ч'инам, ч'иниш*: *Тој ч'ини: д'ојди, нај'ади се, нај'олни ја ил'орбаџа лей и ил'к'инисај в 'овци* (Тој имал обичај, да дојде итн.).

Минатото определено свршено време авторот го предава преку прегледот на глаголските форми по глаголските групи. Глаголската *а*-група е предадена преку глаголите: (*из*)*беџаф, (из)беџа, (из)беџа, (из)б'еџа-вне, -вме, фме, (из)б'еџа-фџе, (из)б'еџа*: < *беџа-а*; (*из*)*мијаф, (из)мија, (из)мија, (из)мија-вне* итн., (*из*)*м'ија-фџе, (из)м'ија*., (*из*)*миф, (из)ми, (из)ми, (из)ми-вне* итн., (*из*)*ми-фџе, (из)ми-ја*. Притоа, авторот коментира дека формите *измиф, изблуф* и сл. биле почесто во употреба, но во 3 лице множина формите *изм'ија*., *избл'уја*: биле многу пообични, а глаголите *с'и'ијам, вр'ијам* образувале аорист од особена форма: (*з'а*)*с'ијаф, покрај (з'а)с'ија-ф; (з'о)вref, покрај (з'о)врија-ф*.

Глаголската *и*-група е предадена преку глаголите: *ил'адна-ф, ил'адна, ил'адна; се н'асме^а-ф, се н'асме^а, се насм'еја*., *кр'адо-ф, кр'аде, кр'адо^а*; *умре-ф, умре, умре^а*; *н'оси-ф, н'оси, н'осија*. Одделни форми предава и од глаголите: *б'ерам, д'ерам, ил'осијелам, к'олам, м'елам* : *бра-ф, гра-ф, иосла-ф, кла-ф, мле-ф*. Покрај ова, авторот забележува дека во 1 лице множина наставката се јавувала во три форми: *-вне, -вме, -фме*, но во времето на истражувањето најобичната била формата *-вне*, а наставката *-фме* била ограничена на градскиот говор. Конески забележува дека форми за аорист од несвршени глаголи се среќавале многу ретко. Таквите форми често се удвојувале, сп.: *иој 'оде, 'оде, д'ојде до едно с'ело*. Во служба на футур се употребувал аорист од свршени глаголи во изразите од типот: *Те 'убиф! П'арчина ил'е с'и'ориф! Ако му р'ечиш, ил'е ск'инаф од ма:јне!* Конески нотира интересна употреба на аорист од свршените глаголи место сегашното време во „погодбени“ реченици: *Д'ојде ил'ој иосле б'ркај ѓо, ако си н'емаш р'абоиџа* = Ако дојди тој, после бркај го итн.

Во врска со минатото определено несвршено време авторот нотира дека во *а*-група основата завршувала на *а*, а во *и*-група на *е*: *б'еџа-ф, б'еџа-ше, б'еџа-вне, б'еџа-фџе, б'еџа*.; *м'ија-ф, м'ија-ше* итн.; *н'осе-ф, н'осе-ше* итн.; *р'ече-ф, р'ече-ше* итн.; *ил'еф, ил'ееше-ил'е(ј)е^а*. Од глаголите *б'ерам, м'елам* и сл. формите биле *б'ере-ф, м'еле-ф* итн. Освен тоа, Конески коментира дека имперфект од свршените глаголи се употребувал само со сврзниците *ако, да*, а влегувал и во конструкција со *ке*: *ако д'ојдеше, да д'ојдеше, ке д'ојдеше*. Притоа, авторот нагласува дека во самостојни изрази со *да* глаголите се со значење на блага заповед: *Да ми д'аеше м'алку ил'ари* (Дај ми, ако сакаш, малку пари), а, и овде,

забележува Конески, кај несвршените глаголи, се развило значењето на готовност дека се извршила некоја работа во минатото: *'Огеф, да ме ѝ'ушче^a; Го 'убиваф, да не ме з'аѝре^a.*

За глаголската л-форма („активната глаголска придавка“) авторот ги дава наставките: -л, -ла, -ло, ле, илустрирајќи ги со примери, според глаголските групи и раздели. Имено, за глаголите од а-група: б'еџа-л, к'иниса-л, а за глаголите со основа на самогласка двете форми: м'ија-л и ми-л; бл'уја-л и блу-л; секој глагол од и-група, освен од е-раздел, образувале две форми – од аористната и од имперфектната основа: сѝ'ана-л, сѝ'ане-л, ѝл'ака-л, ѝл'аче-л, ѝе^a-л, ѝ'ее-л, с'ади-л, с'аде-л, сл'ужи-л, сл'уже-л итн.; а од е-раздел двете основи се совпаѓале, освен во м'елам: мле-л и м'еле-л; глаголите од о-раздел ја образувале аористната глаголска л-форма од глаголската основа, при што, кај глаголите со основа на к, џ, с во машкиот род се развивало секундарно о меѓу основата и наставките: ѝ'екол, ѝ'екла : ѝ'ечел; р'екол, р'екла : р'ечел; д'оѝекол, д'оѝекла : д'оѝечел; вл'еџол, вл'еџла : вл'езел; м'оџол, м'оџла : м'оџел; д'онесол, д'онесла : д'онесел. Конески ги приведува и примерите: ѝрел : ѝр'егел, јал : ј'агел, дал : д'аел, ѝлел : ѝл'еѝел, сѝрел : сѝр'еѝел и одделните случаи: 'идам–'ишол : 'идел; ѝ'ојдам–ѝ'ошол : ѝ'ојдел, ѝ'оел; н'ајдам–н'ашол : н'ајдел, н'аел, дури и в'идам–в'ишол (во полските села), инаку в'идел (без пар од аористната основа).

Покрај ова, авторот ги дал и следните карактеристики – 1) кај несвршените глаголи од типот м'ијам, бл'ујам постоела разлика во значењето меѓу имперфектните форми м'ијал, бл'ујал, сѝ'ијал, ѝр'ујал и сл. и аористните форми мил, блул, сѝал, ѝрул и сл., но кај свршените глаголи од тој тип не постоела разлика: 'измил или 'измијал, се 'изблул или се 'изблужал; кај глаголите од и-група постоела јасна граница меѓу двете форми: од свршените глаголи имперфектната л-форма се употребувала само во оние случаи, каде што се употребувал и имперфектот од нив: ако д'ојгел, да д'ојгел, ќе д'ојгел, а пак кај несвршените глаголи имперфектната л-форма давала претстава за продолжително дејство, додека аористната л-форма во себеси заклучувала ограничено дејство, сп. Слушал ѝилицѝе ѝѝо ѝееле и од нив разбирал; 2) од некои свршени глаголи се употребувала глаголска л-форма со заповедно значење: дал ѝи боџ д'обро! Кој с'акал, б'ил!, односно во клетви: ѝ'укнал! ѝр'еснал! итн.

Во врска со глаголската придавка („пасивната глаголска придавка“) авторот ги дал следните наставки – 1) -н, -на, -но, -ни; 2) -ѝ, -ѝа, -ѝо, -ѝи (за глаголите со основа на н) и тоа за глаголите од а-група: б'еџа-н, ѝ'еѝа-н, м'ија-н, ѝр'уја-н, односно за глаголите од и-група: р'оде-н, д'ојде-н, н'осе-н, 'осѝае-н.

Притоа, Конески ги коментирал и следните нејзини карактеристики – 1) од две основи глаголска придавка образувале глаголите на самогласка од а-раздел: бро^a-н : бр'о-н, кро^a-н : кр'о-н, џре^a-н : џр'е-н; 2) двојни форми имале и следните глаголи: бран–б'ерен, дран–д'ерен, клан–к'олен, ѝ'ослан–ѝ'осѝелен, ѝ'кан–ѝ'к'аен, млен–м'елен; 3) од глаголите на н (сите од и-група), оние глаголи што биле од а-раздел, имале наставка на основа на а, а тие глаголи од и-раздел имале наставка за основа на е: сѝ'анай, кр'енай, з'инай, ѝ'урнай, к'укнай, д'иџнай, односно џ'оней, р'аней, ж'еней, см'еней, ц'еней, ѝл'еней и др.; 4) со споменатите наставки се образувале глаголски придавки од сите глаголи, без разлика на тоа дали тие биле преодни или непреодни, само што глаголската придавка од непреодните несвршени глаголи обично се среќавала во форма за среден род, во конструкцијата со имам: 'имам 'огено, се 'имам б'уцано.

Глаголскиот прилог, нотира авторот, се образувал од несвршените глаголи со наставката -јки: *беџ'ајки, вик'ајки, сѝиј'ајки, нос'ејки, бер'ејки, зна'ејки*, со исклучок на *бид'ејки*. Наставката се јавувала често како -јкум: *бар'ајкум, од'ејкум* и сл., а се среќавала и како -јким: *ѝрч'ајким*.

Авторот се осврнува и на глаголската именка, забележувајќи дека таа се образувала само од несвршените глаголи: *б'арајне, ѝ'ејајне, м'ијајне* (поретко *м'ијејне*), *н'осејне* и сл., со акцент дека глаголската именка имала широка употреба во прилепскиот говор, сп. 1) *Ова: р'абоиѝа н'еје за каж'увајне*; 2) во изрази, со кои се искажувало чудење од некоја работа: *Бр'е, ѝ'рчајне! Бр'е, качув'ајне се, 'ако је кр'иф!*; 3) *Ш'о сѝориѝ ч'екајне!*; 4) *Едно влеџ'увајне, му р'иѝна* (Штом влезе...).

Во рамките на помошните глаголи Конески ги разгледува *сум* и *ке*, а само споменува дека како помошни се употребувале и глаголите од а-група: *ѝмам, н'емам*. Помошниот глагол *сум* авторот го предава во сегашното време: *сум, си, је(ѝ), сме // сне, сѝе // све, се(ѝ)*, а се слушале и форми: *сни, сви; б'идам, б'идиш, б'иди(ѝ), б'идиме, б'идиѝе, б'ида(ѝ)*; во императивот: *б'иди, б'идиѝе*; во имперфектот: *беѝ, б'еше, б'еше, б'евне, б'еѝе, бе^а, односно б'идеѝ, б'идеше, б'идеше, б'идевне, б'идеѝе, б'иде^а*; формата *би*, којашто била остаток од аорист: *Б'и св'адба, д'о – би* (се сврши убаво), *Н'е би час, ѝој 'излезе*; во глаголскиот прилог: *бид'ејки, бид'ејкум*; и во глаголската л-форма: *бил, б'игел*.

Формата *ке*, забележува авторот, останала од *hqtyti*. Самостојно *ке* се употребувало ретко, во изрази од типот: *Шо ке ѝѝи сѝр'ина, иди в'аму!*, а другите форми се наоѓале во негираниот глагол, сп. во сегашното време: *н'ејкам // н'ејкум, н'ејкиш, н'ејки(ѝ), н'ејкиме, н'ејкиѝе, н'ејка(ѝ)*; во имперфектот: *н'ејкеѝ, н'ејкеше, н'ејкеше, н'ејкевне, н'ејкеѝе, н'ејке^а*; во императивот: *ај н'ејки, н'ејкеѝе*; во аористот од *з'анејкам*: *ѝо з'анејкиѝ, ѝо з'анејки*; во глаголската л-форма: *н'ејкел*; во глаголската придавка: *н'ејкен*; и во глаголскиот прилог: *нејк'ејкум*.

Од сложените глаголски форми Конески ги разгледува: минатото неопределено свршено време, минатото неопределено несвршено време, предминатото време („одамна минатото време“), идното време, минатото-идно време („ке + имперфект“), идното прекажано време („ке + перфект“), потенцијалот, конструкциите со *сум*+глаголска придавка и конструкциите со *имам* (немам).

За минатото неопределено свршено време авторот ги предава формите: *сум 'избеџал, мил, н'осил, д'онесол, ж'иве^ал* итн., нагласувајќи дека во 3 лице еднина и множина формата од *сум* се изоставала: *'избеџал, изб'еџале*.

Авторот ги предава формите на минатото неопределено несвршено време (на перфектот): *сум б'еџал, м'ијал, н'осел, ж'ивеел*, истакнувајќи дека конструкцијата со глаголската л-форма од свршените глаголи не се употребувала самостојно: *да сум д'онесел, ако д'онесел*. Притоа, Конески забележал некои поособени значења на перфектот. Имено, „за 1 л. не може, се разбира, да се говори за неопределеност со точна смисла, бидејќи субјектот соопштува сам за себе си. Блиску до неопределеното значење на ова време се случаите, кога дејството станало не при полна свест на субјектот“ (Конески 1949б: 293). Оваа констатација авторот ја илустрира со следните примери: *Т'ака, ѝ'ака – сум з'асѝал. Ич да н'е сѝѝам, сум ѝо ск'ршил ѝ'ишеѝо*. Често, нотира авторот, кога во една реченица имало форми од 2 и од 3 лице, во другата, координираната, доаѓал перфектот и за 1 лице: *Ти си д'ошол, ама јас н'е сум бил д'ома. В'ије сѝе ни*

в'икале, н'ије н'ишчо не сн'е чуле. Перфектот од 1 лице, нагласува авторот, се употребувал, ако сме соопштувале, што мислеле или што велеле за нас други по некој повод, при што ние земаме негативен или ироничен однос спрема туѓото мислење: *Јас сум му и з'ел ѝ'ариџе! Н'ије сме џ'рчале ѝ'о неџо, к'ако не!* Конески забележува, исто така, дека перефектот од 1 лице често се употребувал место определени минати времиња: *Сум џи сџ'анал, сум з'ел л'ејче, сум му д'ал да ј'аде, да џ'ака одв'ај да се з'ајлаџи*, вклучувајќи и примери за адмиративно значење на минатото неопределено време: *Абе јас сум б'ил м'аш! Н'оџу сум р'ијал! – Ама си б'ил б'рлиф, н'е знаеф д'о сеџа!* итн.

За предминатото време било обично да се образува од негирани свршени глаголи: *Ушче не беф дошол, џмреле од сџ'р'аф*. Ова време, нотира авторот, се истиснувало од конструкцијата *беф д'ојден*. Покрај ова, Конески забележува дека почесто се среќавале форми со *беше* за сите лица: *беше сум д'ошол, беше си д'ошол, беше сне д'ошле, беше д'ошле*, „но оваа конструкција ја нема веќе одреденоста, што ја придаваат имперфектните форми од помошниот глагол во: *беф д'ошол* и сл. Таа по својата неодреденост совпаѓа со перфект, но има во себе си извесна црта на поголема оддалеченост од нас“ (Конески 1949б: 294).

По предавањето на неколку форми за идното време: *ке б'еџам, ке б'еџаш, ке д'ојдам, ке дојдиш* итн., авторот приведува интересна употреба на идното време, сп. *Ке му џ'екни – џзеле, ке џомини са: џ два, еџ'е џи џо ѝ'ак. Да в'идиш џнер как'о ѝрај: ке л'ази; ке л'ази, ке дој д'о скали, џиқи ке се сџ'ркала ѝр џдолу*., односно употреба на идно време место сегашното време: *Ко^а ке џдри камб'ана, с'иџе се зб'ира: ф ц'ркфа. Ш'ом ке џе в'иди, в'еднаш џи се зал'ејува* и др.

Авторот ги дава формите на минатото идно време: *ке б'еџаф, з'емеф, ке б'еџаше, з'емеше, ке б'еџаше, з'емеше, ке б'еџавме, з'емевне, ке б'еџаџе, з'емеџе, ке б'еџа:; з'еме^а*, а потоа зборува за употребата на ова време. Имено, нотира Конески, минатото идно време се употребувало со потенцијално значење спрема некаква погодба во минатото, паралелно на сличната употреба на идното време за во иднина: *Да џе зн'аеф к'ој си, ке џе ѝр'ечекаф џо^арно*. Самостојно се употребувало во прашања и одговори: *ке д'ојдеше? – ке д'ојдеф!* Ова време се употребувало за да изрази дејство што се повторувало во минатото: *ке з'емеше ш'ујелка, к-изл'езеше н'а сокак и до ниедн'о време ке св'иреше*, односно место имперфект во зависни реченици, каде што футур се употребувал место сегашното време: *Ко^а ке д'ојдеше џл'адне, и џ'ераше 'официџе н'а сџ'раџа* итн.

Идното прекажано време авторот го илустрира со примерите: *ке сум б'еџал, з'емел, ке си б'еџал, з'емел, ке б'еџал, з'емел, ке сме б'еџале, з'емеле, ке сџе б'еџале, з'емеле, ке б'еџале, з'емеле*, а потоа истакнува дека ова време „носи во себе си признак на неодреденост“: *Да џе н'ашол џ'оџаш, ке џе џдрел 'од зџи*. Освен тоа, ова време се употребувало и како идно неопределено време: *Тој ке ни фџ'асал џџре н'а џосџи*, но и за изразување ироничен или негативен однос спрема туѓото мислење: *Ке сум џо м'олел, к'ако не! Тој ке џо сџ'орел ов'а нешчо!*

За потенцијалот Конески ги наведува примерите: *јас би д'онесол, н'осел (н'осил), џи би д'онесол, н'осел (н'осил), џој би д'онесол, н'осел (н'осил), није би д'онесле* итн., *вије би д'онесле* итн., *џије би д'онесле* итн., укажувајќи на фактот дека потенцијалот се употребувал во изрази со значење на укор за некоја работа, што не се извршила сп. *Би си џо ч'увала! Би сџе му к'ажале!*

однесува за три пергаментни листа, формат 29×20, употребени како подврзија за еден ракопис од српска редакција, од поново време. Овој ракопис, најден во Охрид, се чува во библиотеката на Семинарот за јужнословенски литератури на Филозофскиот факултет во Скопје, каде што е заведен под бр. 1511“ (Конески 1950 : 5).

Во оваа одломка, нотира авторот, се одразила замената на $\text{л} > \text{ж}$ и зад ч : **зачжтъ, тръбезначжлаго.**

Освен споменатите два примера, Конески приведува голем број примери како потврда за замената на носовките без исклучок:

1) $\text{јл} > \text{ж}$: **прижхж, прижшж, нетлѣнныж, прѣставѣныж, стожце, славы твож, мѣсти твож богатыж, лютыж и ташыкыж волѣзни, бѣгоприжтнымы, прѣстоци, всѣкыж сѣрсти, житейскыж, прѣстожце, еж, сжщжж, ѿто тлѣ смртныж, жзѣ;**

шл > шж, жл > жж: просвѣтишж, прижшж, рѣшж, слежшж;

чл > чж: зачжтъ, тръбезначжлаго;

цл > цж: вѣнцж;

цл > цж: сжщжж;

2) $\text{ж} > \text{л}$: **мѣл; глаще; вселенжж всл, вселенж всл, вслѣд, ѿсѣжж зарл, славы гнл.**

Конески го поставува прашањето: „во кое време се загубила носовоста на ж , л “? Авторот се повикува на Шчепкин (Щепкинъ 1906) и на Кульбакин (Кульбакинъ 1907), укажувајќи на разликата во нивното датирање на *Охридскиот аѿосѿол* и *Болоњскиот ѿсалиѿир*. Според Кульбакин тие датирале од крајот на XII век, а Шчепкин изнел мислење дека тие потекнувале од времето меѓу 1230 и 1241 година. Врз основа на темелна анализа на примерите, што биле посочувани од Шчепкин и од Кульбакин, Конески заклучува „дека носовоста на ж и л не можела да биде изгубена во охридскиот говор во крајот на XII и на почетокот на XIII век“ туку подоцна (Конески 1950: 11). Авторот своето гледиште го темели на солидното познавање на македонските говори, конфронтирајќи им на примерите од писмените споменици потврди токму од македонските народни говори, со што на своите искажувања им дава аргументираност и убедливост. Помеѓу другото, тој нагласува дека изоглосата $\text{јл} > \text{ж}$ е многу значајна за утврдување на односот меѓу западните и другите македонски говори во XIII век.

Статијата има резиме на руски јазик (Отрывок октоиха XIII века – памятник Охридской школы) и прилог: снимки на одломката на пет страници, со што на статијата ѝ се дава научна фундираност.

Сите прилози на Конески се втемелени на здравото расудување за разгледуваните дијалектолошки прашања, особено неговата студија *Прилейскиот говор*. На мислење сме дека оваа студија е изходиште на низа лингвистички разврски во неговите трудови, вклучително и во разрешувањето на граматичките прашања во својата *Грамаѿика на македонскиот лиѿтературен јазик* (Конески 1952; Конески 1954).

Придонесот на академикот Блаже Конески во дијалектологијата на македонскиот јазик, претставен преку четирите библиографски позиции од неговиот ран творечки период, не е многу голем, но не е ниту мал. Меѓутоа, влогот на Блаже Конески во севкупната македонска наука за јазикот, несомнено, е најголем. Сведоштво за тоа колку неговиот придонес во македонистиката е голем зборува фактот што светската лингвистичка наука македонскиот лингвистички центар го признава како школа на Блаже Конески.

Кирилица

Видоески, Б. 2013. *Прилози за развојот на македонската лингвистика*. Скопје: Македонска академија на науките и уметностите.

Дримколовъ, 1893 (Христо Матовъ). *Акцентовката на единъ обсегъ западно-български говори*. Сборникъ за народни умотворения, наука и книжнина IX, стр. 391–408.

Конески, Б. 1948. *Загубата на интервокалното в во западномакедонските говори*. Годишен зборник на Филозофскиот факултет I, стр. 111–128.

Конески, Б. 1949а. *Два прилога кон историјата на македонскиот јазик*. Годишен зборник на Филозофскиот факултет II, стр. 303–313.

Конески, Б. 1949б. *Прилепскиот говор*. Годишен зборник на Филозофскиот факултет II, стр. 245–301.

Конески, Б. 1950. *Една одломка од XIII век – сѹменик на Охридската школа*. Годишен зборник на Филозофскиот факултет III, стр. 1–15+5 прилози–снимки од одломката.

Конески, Б. 1952. *Грамматика на македонскиот литературен јазик*. Скопје: Државно книгоиздателство на Македонија.

Конески, Б. 1954. *Грамматика на македонскиот литературен јазик*. Скопје: Просветно дело.

Кульбакинъ, С. М. 1907: *Охридская рукопись апостола конца XII вѣка*. Български старини III, стр. СXXXV+141+VIII таблици.

Мирчевъ, Д. 1904. *Български по Прилепския говоръ*. Сборникъ за народни умотворения, наука и книжнина XX, стр. 1–40.

Мирчевъ, К. 1932. *За некои следи на наализъмъ въ централните македонски говори*. Македонски прегледъ VII/4, стр. 91–101 + 161–163.

Селищев, А. М. 1933. *Македонские кодексы XVI–XVIII веков. Очерки по исторической этнографии и диалектологии Македонии*. София: Издание Македонского научного института.

Цоневъ, Б. 1905. *Класификация на българските книжовни паметници отъ най-старо време до края на XVI вѣкъ*, отд. отп. София (според Блаже Конески).

Щепкинъ, В. Н. 1906. *Болонская псалтирь. (С приложеніемъ семи фототипій и восьми цинкографій)*. Санктпетербургъ: Изданіе Отделенія русскаго языка и словесности Императорской Академіи Наукъ.

Латиница

Ivković, M. 1922. *La chute du v dans les parlers de la Macédonie occidentale*. Revue des études slaves II, pp 80–85.

Oblak, V. 1896. *Macedonishe Studien. Die slavischen Dialecte des südlichen und nordwestlichen Macedoniens*. Wien: Sitzungsberichte der Philosophisch-historischen Classe der kaiserliche Akademie der Wissenschaften.

Małeckı, M. 1933. *Drobiazgi z Macedonji: 1. Jeszcze rozwoju końcowego jero w gwarach 'Bogdańsko'. 2. O nierozroznianiu poj. i mn. Wo wsi Wysoka (Soluńskie). 3. O zaniku w. Lud słowiański III/1, str.106 –119.*

Оригинален труд
81'276.3-053.5:81'42

ИНСТИТУТ ЗА МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК „КРСТЕ МИСИРКОВ“
МАКЕДОНИСТИКА 15/2016

Билјана МАЛЕНКО, Снежана ВЕНОВСКА-АНТЕВСКА

**АНАЛИЗА НА ДИСКУРСОТ НА ШЕГИТЕ МЕЃУ УЧЕНИЦИТЕ ОД
РАНАТА УЧИЛИШНА ВОЗРАСТ**

Рецензент: проф. д-р Александра Ѓуркова

АНАЛИЗА НА ДИСКУРСОТ НА ШЕГИТЕ МЕЃУ УЧЕНИЦИТЕ ОД РАНАТА УЧИЛИШНА ВОЗРАСТ

Апстракт

Во образовниот процес една од целите е да се создаде сестрана писмена личност, емоционално среќна и задоволна, која со леснотија ќе ги совладува новите содржини и ќе ги оспособи стекнатите знаења да ги интегрираат во сопствениот живот. Од особено значење е и употребата на умерено количество хумор. Позитивното влијание на смеата може да го подобри и процесот на учење – на едноставен, забавен, а наедно и креативен начин. Обично шегите (вицови, досетки, анегдоти) спаѓаат во кратки, усни форми на општење кои се вклучени и во најновите когнитивни истражувања. Шегите може да имаат различни форми (може да се искажат со еден збор или со еден гест), се пренесуваат усно (може и писмено) со изразена метафоричност на изразот.

Ова истражување се надоврзува на досегашните наши текстови посветени на емотивно обележаната лексика кај децата во раната училишна возраст, развојот на говорот кај децата, асоцијативниот метод на истражување и др.

Анализата е направена врз текстови напишани од учениците од раната училишна возраст. Од нив можеме да го согледаме развојот на хуморот кај децата од оваа возраст кој покажува определени специфичности, како при изборот на јазичните средства, така и за карактеристиките на овој дискурс. Со лингвистичкиот развој детето ја развива и емоционалната интелигенција, односно смислата за хумор. Хуморот, на тој начин, не само што ќе го направи детето посреќно, позадоволно туку и ќе му олесни во процесот на образование – односно полесно совладување на наставните содржини.

Клучни зборови: шег, досетка, анализа на дискурс, хумор, когнитивни метафори, минимални дискурси.

Во раната училишна возраст децата влегуваат како делумно развиени јазични личности кои ја имаат основата за да влезат во системот на комуникација, односно во процесот на организирана едукација. Покрај елементарното познавање на сопствениот јазик, кај нив е изразена и потребата за креативност. Децата, следејќи го јазичниот израз на своите најблиски, имаат желба да создаваат нови зборови и нови форми, нови значења, т.е. ја започнуваат играта со зборови. Токму таквата игра предизвикува забава, задоволство, насмевка, радост. Всушност, децата многу рано се запознаваат со хуморот, со смешните ситуации. Веќе во раните училишни години тие стануваат свесни дека смешните ситуации може да се раскажат или да се прераскажат, пред сè, усно, а подоцна и писмено, но и дека постојат одредени структурирани форми со кои се навестуваат токму содржини со шеговит карактер.

Во ова наше истражување, всушност, ќе се обидеме да ја согледаме јазичната компетенција кај децата од раната училишна возраст при изразувањето на смислата за хумор, односно при раскажување или прераскажување на шеговити содржини. Шегата, како поим, во македонскиот јазик, опфаќа приказна изразена

со цел да насмее, да расположи некого. Што се однесува до хуморот кај возрасните, направени се многубројни истражувања, анализи и студии и голем дел од нив се извршени врз хуморот во пишана форма. Што се однесува до истражувањата посветени на хуморот кај децата, во нив главно се истакнува позитивното влијание кое тие го имаат како врз психичкиот, социјалниот, така и врз когнитивниот развој.

Ова истражување се надоврзува на досегашните наши текстови посветени на емотивно обележаната лексика кај децата во раната училишна возраст, развојот на говорот кај децата, асоцијативниот метод на истражување и др.

Анализата е направена врз текстови напишани од учениците од раната училишна возраст – станува збор за шегии, досетки и кратки јазични форми со хумористична содржина запишани од деца од II, III, IV и V одделение (6 – 10-годишна возраст), од ОУ „Песталоци“ и ОУ „Јан Амос Коменски“ од Скопје, вкупно 200 текстови. Целта на истражувањето е да се согледа развојот на хуморот кај децата од оваа возраст, дали се пројавуваат определени специфичности, како при изборот на јазичните средства, така и при совладувањето на карактеристиките на овој дискурс.

Шегата, за да го добие своето вистинско значење (ефект), покрај вербалниот/јазичниот сегмент, скоро редовно е проследена и со невербалниот. Невербалниот сегмент е релативно малку истражуван. Најчесто, студиите посветени на хуморот се базираат на вербалниот израз, и тоа пишаниот. Голем број истражувачи, кои се обидуваат да воспостават теориски рамки при нејзиното толкување, ги користат сознанијата од семантичката теорија на В. Раскин, кој прв му приоѓа на хуморот од лингвистички аспект, поточно од семантички – промена на семантичкиот опис во поента на вицот, како и на неговиот ученик Атардо, особено со неговата студија посветена на шегата (*Theory of jokes*) и од неговиот модел за шегата, теоријата IDM (disjunction model of jokes). Атардо, пак, тргнувајќи од теоријата на Гремис (A.J. Gramais) (в. Ј. Воиновик-Костик), за да ја објасни основата на хуморот, го користи поимот изотопија. Според него, хуморот претставува различно толкување на повеќесмислените реченици или текстови, т.е. семантичка врска која се развива меѓу зборовите во текстовите за да се направи правилна конекција меѓу нив, поточно, преминот од една изотопија на друга го претставува носителот на хуморот.

Дијана Продановиќ-Станкиќ (Diana Prodanović Stankić, 2016), пак, во својата докторска дисертација прави разлика меѓу поимите смешно и хумористично. Според неа, што е смешно, зависи од личната смисла за хумор. Во нејзин фокус е она што е хумористично – со што се предизвикува определен ефект кај декодерот – различен, но не мора и смешен. Според неа, за анализа на хуморот е многу важно да се знае контекстот, односно војазичкото знаење кое го имаат учесниците и кое го активираат при конструирањето на одредено значење. Всушност, таа истакнува дека она што е заедничко за сите теориски пристапи кои се занимаваат со хуморот е: истакнување на поимите за семантичка разидување (непоистоветеност), како еден вид семантичко несоодветство или инконгруенција, и за изненадувања, како основни елементи на хуморот.

Лакоф и Џонсон се насочуваат, пак, на поимот за когнитивните сфери и појмовните метафори како когнитивен механизам, кој претставува начин на размислување длабоко вкоренет во свеста на човекот. Лангекер (Langacker, 1997)

зборува за когнитивни модели и дискурси засновани на употребата на јазикот, како и за поимот на моментален дискурсен простор, кој укажува на јазикот заснован на дискурсот и интеракцијата, а тоа е суштината на когнитивната лингвистика (в. D. Prodanović- Stankić).

Од аспект на препознавање на дискурсот на хуморот за децата од оваа возраст е мошне важно дали ја препознаваат и колку ја имаат усвоено формата на шеговитите текстови, односно нејзината структура. Хуморот, како што истакнува и Гордана Љубоја (Gordana Ljuboja, 2000), ѝ припаѓа на сферата на естетизација, креација, духовно творештво, со самото тоа што структурната форма се јавува како битен предуслов за негово истражување. Токму затоа ја прифативме поделбата на шеговитите текстови на Јелена Војиновиќ-Костиќ (Jelena Vojinović Kostić), а таа е: *ѝрашање – одговор, дијалог и крајка ѝприказна*. Како доминантни јазични средства, според неа, се сметаат: репетиција на зборови, синтагми, реченици; ономатопеја; аугментативи и деминутиви; преувеличување и намалување; рима и алитерација.

Имајќи го предвид нашиот материјал, омилени шеги кај децата од раната училишна возраст (од II до V одделение), како и отсуството на слични истражувања, тргнавме од горенаведената поделба.

Децата од најмалата група испитаници (**II одд.**) се потпираат на рефлексни реакции во комуникацијата. Тоа може да го видиме и од нашето истражување на дискурсот на хуморот. Шегата главно е наменета за оној што ја кажува шегата (**енкодерот**), а не на оној што ја слуша (**декодерот**). Од декодерот се очекува рефлексна реакција, поттикнати емоции, како што се изненадување, страв, незадоволство, а енкодерот тогаш чувствува радост, задоволство, забава. Преминот, т.е. поентата на шегата претставува моментот кога се осознава информацијата дека станува збор за невестина, лага, односно спротивното од вообичаеното, односно очекуваното.

Како што е познато, шегите најчесто имаат релативно определена структура, која е релевантна за овој дискурс, односно упатува на фактот дека станува збор за шегата. Од нашиот материјал, може да констатираме дека дискурсот на хуморот на оваа возраст доминира со примери кои по својата структура главно се кратки (прости реченици), а се јавуваат во форма на обраќање, односно станува збор за едноставни изрази кои условно ги нарекуваме шеги од „*монолошки ѝѝѝ*“. Енкодерот/говорителот изговорената шегата не ја наменува на вториот член на комуникацијата/декодерот, бидејќи најчесто таа и не е шегата за него. Во овој тип шеги се izdelуваат повеќе поттипови, и тоа:

- Шеги кои во својот иницијален почеток поседуваат текстуални маркери (извици) од типот *ej, aj, aaa* и сл., на пр.:
 - *Ej, ѝозади ѝебе има слон!*
 - *Ej, ѝозади ѝебе има волк!*
 - *Ej, на ѝвојаѝа коса има ѝајак.*
 - *Ej, ѝозади ѝебе има ѝајак!*
 - *Ej, ѝозади ѝебе има слон!*
 - *Ej, ѝозади ѝебе има ѝлувче!*
- Шеги во кои нема текстуални маркери, и кои се релативно малку застапени, сп.:
 - *Маја имаш ѝајак на враѝоѝѝ.*
 - *Позади ѝебе има ѝајак.*

- *Јас сум ја забеал мама ѿџни џоре има авјон.*
- Шегите во кои се комбинираат двете можности, односно обраќањето е направено со лично име и извик, сп.: *Ана, еј ѿзади ѿебе има оса.*
- Шегите со дополнително објаснување од типот *ајрилили*, ... хахаха, ... *моја шеџа*, со што се изразува принципот на кооперативност (воведен од **Grice**, а значи дека во комуникацијата постои нешто што ги поврзува учесниците за да се разберат непречено; в. Д. Продановиќ-Станкиќ, 2016) со декодерот/другарчето, сп.:
 - *А, аааа! Позади ѿебе има чудовишѿе! Хахахаха!*
 - *Еј, ѿзади ѿебе има волк. Ајри-ли-ли!*
 - *Еј, ѿзади ѿебе има зајак ајрили џазојѿ ѿи свирѿ.*
 - *Еј, ѿзади ѿебе има чудовишѿе, ха-ха-ха ѿоа не е чудовишѿе ѿоа е само моја шеџа.*
- Тука спаѓа и шегата доминантна за празникот на шегата Први април, а е обележана со *ајрилили*, со употреба на рима и е во форма на еден стих кој, најчесто, во вербална (усна) форма се повторува повеќе пати:

Ајрилили џазојѿ ѿи свирѿ за чејѿири сливи една слива ѿукна џазојѿ ѿи се дуйна.
- Во стихувана форма се и следниве примери, а во кои играта на зборови е фоностилски изразена, со помош на рима:

Сѿо ѿлус сѿо е еднакво на двесѿа ѿи си невесѿа.
Пеј ѿи си во ѿоа лејѿ.
Фанѿа ѿи си во канѿа.
Пеј јас сум ракетѿ.
Еј, кажи фанѿа! – Фанѿа. – Ти си канѿа!
Ај, кажи кока кола! Мајка ѿи е џола, ѿајѿко ѿи е коза и ѿи си кайричиоза! Кажи девејѿ ѿи си ѿод кревејѿ.
- Интересни се и следниве примери, кои се монологички, а некои од нив и во форма на поговорка/фразама, сп.:
 - *Јас си ја ѿикам џлаваѿа во шолја.*
 - *Чоколадо ѿи си мало.*
 - *Во ѿелевизорѿ работѿаѿ мали луџе, а во радио нивниѿе деѿа!*
 - *Подобро да имаш дуйка во чорайѿѿ одколку во сѿомакојѿ.*
 - *Ако береш нешѿо од дрво ќе ѿи се ѿадне суво.*
 - *Ако јас сум крив, ѿи си ѿрав.*
 - *Не разбирам зошѿо е мама ѿолку луѿа шѿо ја скриѿив вазнаѿа. И онака беше кинеска, а не наша!*
- Од монологички тип е и оваа шегата, но со малку подолга синтаксичка форма:

Не разбирам зошѿо е мама ѿолку луѿа шѿо ја скриѿив вазнаѿа. И онака беше кинеска, а не наша!

Шегите со структура **прашање – одговор**, релативно нема многу. Поентата на шегата се базира на игра на зборови, на рима и на персонификација, сп.:

- *Колку е сѿо + сѿо = двесѿа ѿи си невесѿа.*
- *Зошѿо бананѿа не се луѿела добро. Зашѿо не оѿишла на докѿор.*
- *Како се вика лав без коса – Келав.*

Подолги форми на шеговити текстови (кратки приказни) скоро и да нема, односно има само два примера (од кои едниот претставува типична детска песна), а во кои играта на зборови или римата ја обележува шеговитоста на текстовите, сп.:

- *Јас си идам на училиштиџе и слушам едни деца да ѓо викааџи училиштиџеџо мачилиштиџе и им викам училиштиџеџо не е мачилиштиџе и доаѓа маче и вика мачилиштиџе за сеѓа не е но скоро ќе биде.*
- *Бело, црно, сиво / Зајчеџо е мило./ Брзо е како сџрела, / Риџа скока во зелена џирева. / Најмноѓу од се сака, / Да јаде морков и зелка. / Најсреќно е коѓа / Се крие џозади елка.*

Во примерите кај учениците од III одделение се забележува појава на поразвиени форми, односно според поделбата на Војиновик, шегите со структура на: прашање – одговор, дијалог и кратки приказни.

Интересно е што во шегите кои се структурирани од **прашање и одговор** од оваа возрасна група, најчесто во иницијална позиција го содржат прашалниот збор *зоштиџо* и еднаш *каде*, на пр. :

Зоштиџо џлавуша се врти околу креветџи? За да ѓо фати соноџи!

– *Зоштиџо џлавуша ѓледа коѓа лисјаџа џаѓааџи на дрво? Заџоа шџо ѓледа како џаѓааџи лисјаџа.*

– *Зоштиџо џлавуша ѓо удрила џолицаецџи џо лице? Бидејќи на униформаџа му џишува POLICE?*

– *Зоштиџо џлавуша во кино носи секира? За да се џеџи од смеење.*

– *Зоштиџо џлавуша коѓа ѓледа џтелевизија седи на дрво и ѓи брои лисџовиџе? Заџоа шџо мисли дека џака се менувааџи ТВ-каналиџе.*

– *Зоштиџо џлавуша коѓа ѓледа ТВ се качува на дрво? За да ѓледа коѓа лисјаџа џаѓааџи.*

– *Зоштиџо џлавуша носи фусџан со џвеќиња? Заџоа шџо коѓа ќе џрдне да добие мирис да не смрди.*

– *Зоштиџо џлавуша ѓо мава џолицаецџи џо лице? Дека џишува џолице.*

– *Зоштиџо џлавуша ѓо удрила џолицаецџи џо лице? Заџоа шџо на ѓрбоџи му џишува џолице.*

– *Зоштиџо џлавуша носи фусџан со џвеќиња? За коѓа ќе џрдне да се освежи.*

– *Зоштиџо џлавуша не ѓи јаде мрсулиџе? За коѓа ќе нема шџо да јаде мрсули да јаде.*

– *Зоштиџо џлавуша зема секира коѓа ѓледа филм? За да се џеџи од смеење.*

– *Зоштиџо џлавуша коѓа ѓледа џтелевизија е качена на дрво. Заџоа шџо ѓледа коѓа лисјаџа џаѓааџи.*

– *Зоштиџо џлавуша се бања додека оди? Бидејќи на шамџоноџи му џишува бањај се додека оди.*

– *Зоштиџо џлавуша носи фусџан со џвеќиња? За коѓа ќе џрдне да не и мириса.*

Што се однесува до мотивите, од анализата на примерите може да забележиме дека е најзастапен стереотипот за русокосите („плавушите“), и тоа дека се глупави и наивни. Во помал број, исто така, во шегите со структура прашање и одговор се јавуваат шегите со други мотиви, на пр.:

- Зошѿо фламинѿоѿо сѿои на една ноѿа? Зашиѿо не може да ѿагне ако ѿи крене двеѿе.
- Зошѿо сѿѿе јадаѿ јаѿоди? Зошѿо се кисели.

Како што може да се види од примерите, во шегите со прашален збор, а во кои постои причинско-последичен однос, одговорот главно е изразен со каузален (причински) сврзник во иницијална позиција *зайѿоа шѿо, бидејќи*, а поретко со сврзниците *за да* (за финални реченици) и *дека* (за декларативни реченици). Во последните два примера, одговорот во иницијална позиција повторно го содржи прашалниот збор *зошѿо*, наместо причинскиот сврзник *зашиѿо*.

Шегите кои по структурата претставуваат **дијалог** не се многу по број, сп.:

- *Сегеле ѿри баби. Еднаѿа рекла: – Мене омилени ми се ѿѿанскиѿе серии бидејќи имаѿи срекен крај. Вѿораѿа рекла: – Мене ми се омилени ѿурскиѿе серии бидејќи имаѿи ѿажен крај. Треѿаѿа рекла: – Мене ми се омилени индискиѿе серии бидејќи немаѿи крај.*
- *Насѿавничкаѿа ѿо ѿрашува Драѿан: – Шѿо е ѿаѿковина? Драѿан молчи. – Иѿор шѿо е ѿаѿковина? Иѿор одѿвара: – Таѿковина е мојаѿа мајка. Насѿавничкаѿа ѿо ѿрашува Драѿан: – Шѿо е ѿаѿковина? Драѿан одѿвара: – Таѿковина е мајка му на Иѿор. Насѿавничкаѿа одѿвара: – Леле бре деѿе ѿаѿковина е ѿвоја мајка, сеѿа разбра? Драѿан одѿвара: – Разбрав. Насѿавничкаѿа одѿвара: – Е шѿо разбра? Драѿан одѿвара: – Дека јас и Иѿор сме браќа.*

Мотивите од овој тип шеги се релативно различни, но главен лик во секоја од нив е детето.

Подолгата наративна форма на шеговит текст – **кратката приказна**, укажува на градење на структури на шеги во кои може да се јави стереотипен почеток, односно тие се еквивалентни на вообичаените почетоци на приказните, и тоа: *Си бил... / Биле...* (со помошниот глагол *сум* во перфект); како и именска синтагма во која се јавува како модификатор *еден, една, едно* или прилогот *еднаш*, на пр.:

- *Си биле двајца браќа. Над нив ѿминувал авион. Еден од нив ѿрашал шѿо има во авионоѿ? – Посѿариоѿ одѿговорил дека во авионоѿ имало аѿомска бомба. – Коѿа кажал дека има аѿомска бомба од авионоѿ фрлиле јајце и двајцаѿа избеѿале од нивниоѿ дом.*
- *Си била една мајка ѿаа имала два сина едниоѿ се викал Не знам, а друѿоѿ се викал Мозок. Дошло време Не знам да оди во училишѿе. Дирекѿоркаѿа ја ѿрашала мајкаѿа како се вика синоѿ она одѿговорила Не знам, ѿѿоа дирекѿоркаѿа ја ѿрашала дали има мозок. Мајкаѿа одѿговорила дека Мозокоѿи ѿ играл фудбал.*
- *Си биле ѿројца друѿари и се возеле во авион, авионоѿ се расѿагнал само ѿѿе ѿројца осѿанале. Тие нашле еден брод и исѿливале до еден осѿров и нашле индианци. Тие им рекле ако леѿнейѿе ѿаѿава ќе ве ѿушѿиме, а ако не, ќе осѿанеѿе. Првиоѿ се обидел не ја леѿнал и исѿо и вѿориоѿ, а ѿреѿиоѿи ѿрднал и ѿо ѿушѿиле, но коѿа се враѿил видел на весѿи дека ја леѿнал и жена му.*
- *Си биле ѿројца браќа и оѿишле во соба со мравки и ѿрвиоѿ браѿи издрѿжал 2 часа, вѿориоѿи издрѿжал 10 часа и ѿреѿиоѿи издрѿжал 5*

дена и сийе зо ирашувале како издржал и ишој рекол, ја убив една мравка и сийе оишгоа да ја поџребаат и ги немаше иеи дена.

- Си бил некој ученик на исийи и професорот зо ирашал ишо е ишоа ишо времето зо брои, ученикот ирашал да ли може да се јави да ираша и на ученикот професорот му дозволил да се јави и ученикот се јавил и ирашал ирво дали е ишоа кондура, а овој другоиот кажал дека нема врвци и ученикот кажал дека му ишекнало и исклучил, а ученикот ишоа одговорил дека ишоа е сандала.
- Си биле две деца. Едноито деите рекло: ми иребаат 800 денари, а другоито деите рекло: јас имам 600 денари.

И со еден, една, еднаш:

- Еден ден Љубе оишгнал во црква. Љубе зо ирашал ишоиот: – Поие дали може човек да се боџати со иуџи зрешки. – Никако Љубе! Тоа е зрев. Тоџаш враиш ми ги ише 200 евра ишо ми ги зема на свадбаиш.
- Еден мосиот држи 50 кџ. Иде камион од 50 кџ и иосле иде иишца и засишана на камионои. Зоишмо мосиот не иагнал? Камионои иоироишл нафиа.

Мошне ретко, но сепак се јавува и шегата која не е напишана во стихувана форма, а во која доминира римата, сп.:

Една шеџа многу БЕГА! Таа шеџа нема крај, добро деите сеџа знај.

Сеџа смислив нова шеџа, но и ишаа многу беџа.

Варијантноста на структурата на нарацијата може да ја забележиме во една иста шегата претставена од различни ученици, односно таа, главно, се однесува на различната употреба на интерпункцијата, изборот на формата на изразот (директна реч или прекажување), како и изборот на некои други јазични средства, на лексичко и на синтаксичко ниво, а семантички да се пренесе истата информација, сп.:

- Едно деите оди во црква и ги дува свекиите. Поиот зо ирашува деитеио зоишмо ги дува свекиите и деитеио одговара, ја роденген ми е.
- Едно деите било во црква. Тоа деите ги дувало свекиите. Поиот зо ирашува зоишмо ги дуваи свекиите. Деитеио одговорило бидејќи ми е роденген.
- Едно деите оди во црква. Поиот му вели: зоишмо ги дуваи свекиите? Денес ми е роденген.
- Едно деите оди во црква. Поиот зо ирашува: Зоишмо ги дуваи свекиите? Деитеио му одговара: Денес ми е роденген!

Покрај овој тип на воведување во кратката приказна (со еден, едно; еднаш), се среќаваат и примери во кои тоа се прави со предикати од типот *имало*, *се сиреинале*, *зборувале*, *кажувам* итн., односно главно е застапена синтаксичкиот однос субјект и предикат, сп.:

- Ти си во сон. Во сонои има зџрада на десей каиш. На ирвиот каиш има кујна, на вириот модерен балей, на иреишот класичен балей и ишака се до десейишот каиш. Ти си на десейишот каиш. До девейишот каиш избувнал иожар. Ишо ќе наиравиш? Ќе се фрлиш од иерасиш на десейишот каиш или ќе осишанеш да изџориш? Одговор: Ќе се разбудиш од сонои.

- *Наставничката им задала задача на учениците да напишат што би направиле ако се директори. Но Јовица не пишувал, па наставничката го прашала Јовица, зошто не пишуваш? А Јовица одговорил: Ја чекам секретарката да ми напише.*
- *Полицаец фаќа крадец. Бесомошничкиот крадец му вика на полицаецот тие молам пишати ме да си кувам леб во пекарницата. Полицаецот го пишати и крадецот бега и дружиот ден полицаецот го фаќа истиот крадец и крадецот му го вика истото на полицаецот, а па полицаецот му вика овој пати не ќе можеш да ме измамиш.*

Од нашата анализа, исто така, може да се констатира дека дел од учениците наместо да раскажат или да прераскажат шегата, тие ја претставуваат експресијата добиена од личните искуства, односно радоста и задоволството од тие искуства. Такви се примерите:

- *На училиштето на одмор со друѓарки шегите кажуваме. А мене најомилени ми се: тие што ги смислуваме и кажуваме. Куй шегите сме смислиле им нема крај, за мене се тие најсмешни знај. И дома кога доаѓам шегите ги кажувам и семејството го засмејувам.*
- *Мојата омилена шегата ме смее кога ја кажувам. Таа премногу е смешна што ќе почнам да ѝлачам. Јас таа шегата ја дознав од мојот татко. Од шегата ѝлачев, ѝлачев цело време, едвај се смири.*
- *Еднаш кога бев во дежурната училишница со моите три друѓарки Јана, Ана и Илина таму игравме бел заб. Една од друѓарките кажа една шегата. Друѓата друѓарка почна да ѝлаче од смее.*
- *Јас и моите родителите оидовме во парк. Јас возев велосипед, а тие оидеа по мене. Јас кога го возев велосипедот ѝагнав и се удрих во едно мало дете, но не многу силно. Поида му се извинив и ние си игравме. Ха, ха, ха, ха.*

Во релативно мал број примери се јавуваат шегите карактеристични за децата од помала возраст, на пр.:

- *Пушката носи во продавница акција има.*
- *Позади тебе има татко! Каде? Ха, ха, наседна!*
- *Кажми колку е 1+4? Пеј. Ти си мег.*

Шегите со структура на **прашање и одговор** кај испитаниците од **IV одделение** најчесто ги содржат прашалните зборови *зошто* и *како*, односно во шегите со *зошто*, како и оние од помалата возраст, се содржи и стереотипот за русокоси, сп.: *Зошто ѝлавуша не јаде перек? Зашто што е во чвор и не може да го одврзе; Зошто ѝлавуша седи на ѝазар со ѝушка? За да не ја убие ѝромаја; Зошто ѝлавуша се мачка со мајонез? Зошто на мајонезот пишуваш дијамант; како и без овој стереотип, сп.: Зошто јаболкото скапало. Зошто не оидиш на доктор. Зошто бананата се шетала ако нема нозе, нема очи, нема уста, нос, уши и коса. Зошто се шетала?*

Шегите со прашалниот збор *како* се многу помалку по број, но со типична структура на прашање и одговор, сп.: *Како викаш крокодил што живее во вулкан? Вукодил. Како можеш да се ѝшеѓуваш со охриданин? Извади ја буквата ѝ од неговото комјунер.*

Шегите со структура на **дијалог** се, исто така, во ограничен број, сп.:

- *Професорка: Зошто доцниш Јован? Јован: Поради знаците професорке! Професорка: Каква врска имаат знаците со твоето*

доцнење? Јован: Па иишува – училиише во близина, движи се полека!

- Зошто доби единица на шесстои по математика? Поради ошусиво. Зарем не беше на шесстои? Јас бев, ама другарчеи до мене не беше.

Од примерите може да се забележи дека не постои стереотипен почеток кој го обележува овој дискурс, но како и шегите од помалата возраст, главен лик во нив е детето.

Шегите, каде што се јавува наративна структура (**кратка приказна**), може да бидат со подолга или покуса фабула. Нарациската формула ги содржи сите елементи на преодите од едно неозначено ниво кое не навестува пресврт, односно тоа е подолг текст со хумористична содржина. Пресвртот, т.е. поентата на шегата се случува при на крајот од текстот, на пр.

Едно неделно попладне татко ми рече порано да ја напишам домашната задача. Јас во тој момент бев многу заигран, но морав да го послушам татко ми. Многу му се налуив и ја заочнав домашната. Тоаш некој тројна на вратната. Тоа беа моите братучеди. Татко ми ми рече ако сакам да си играм ќе треба да ја завршам домашната, но прво да ги послужиам со едно иво. Јас ги послужиам братучедиите, но последен го оставив татко ми. Неговото иво го превртив неколку пати и кога му го донесов тој го отвори и лејлаа кайки иво на сите сирани. Татко ми ме погледна и јас почнав да се смеам. Татко ми беше како Дедо Мраз, натаа од ивото му беше брада, а косата му беше бела како на мојот дедо, а братучедиите беа бели во облеките и едвај се воздржуваа да не се смеат кога го видоа татко ми. Тоа беше највозбудливои ден во мојот животи.

Сепак, покарактеристично за оваа возраст е пократката нарациска структура, на пр.: Се карале двајца келави и се кубеле. Се фалеле двајца келави кој има подолга коса. Не разбираам зошто мама е толку лута што ја скрише вазната. И онака беше кинеска, а не наша. Во училишната кујна покрај еден сад прејолн со јаболка стоел знак „Зем само едно јаболко. Господ те гледа“. На друга маса имало исто толку голем сад прејолн со чоколади. Едно дете ставило знак на кој пишувало „Зем колку сакаш. Господ е зафатен гледајќи го сагот со јаболка“.

Интересно е што дел од учесниците на анкетата од оваа возрасна група, компетенцијата за хумор ја изразиле и во стихувана форма, преку презентирање хумористична поезија, сп.:

- Најомилена шега доаѓа сега. / Смешка ќе бидам најдобар / шегобиец да бидам. / Сакам шеги да кажувам и важна да се игравам, / сите да ме гледаат и слајко да се смеат. / Кога смешка ќе кажам да знаите дека лажам, / како авиончеи на Дон / тежи еден тон.
- Еве една шега: / Додека на комјутерои работам тој ми бега. / Еве една шега: / За Први април носев маска направена од праска. / Еве една шега: / Мечката во зима пуштила лагна клима. / Еве една шега: / На тромболина скока слон што тежи еден тон.
- Омилена шега секогаш ми бега. / Ако нешто ви кажам / понекогаш ве лажам. / Ќе ти кажам нешто, / но немој да се срамиш / треба да

йочнеш малку да мамии. / Треба да йочнеш да мамии / заийио йоа ни е омилена шега. / Долго ќе йрае, / но никогаши нема да бега.

- *Денеска размислувам / која е мојата омилена шема. Кажете другарчиња / зошто од оваа мисла не можам да бежам. / Се смееме, се шегуваме на училишните секој ден, / така деновите како река течат, / а шегите йосијано ги соделуваме. / Јас сè уште размислувам / која е мојата омилена шега, / вејувам другарчиња йосијано ќе йишувам, / йосијано ќе измислувам.*
- *Лавој со жривата жриви, / Слоној со сурлати сурли, /*
- *Мајмуној од йесокој сркал, / Коњ луд со желка се йркал . /*
- *Еж со йица врз боцки, / Крокодил со бонбони в ушта. / Живоините йо нешто си јадат, / само йициите чоколадо крадат. / Агејот такав е, / сите жлујави да се, / само ширкој йамен се йрави, / немирно дејте што во жлава ќе сџави.*
- *Шега, шега, шега, / Најдобра досега. / Тато вели дека мајмуној има мали уши, / йомали и од крофна, / мама вели дека слоној со фен се суши, / йолку голем фен колку еден рен. / Шегата си е шега. / Што ќе йравам сега? / Можби йреба да ги кажам шега / йокму баш сега.*
- *(лична йворба)*
- *Нашата шега /брзо бега /со радост и среќа /не йолна како вреќа / Големата шега / сџомакој го сџега / на шега на смеа*
- *йод некоја сџреа.*

Како посебна група шегите може да се изделат оние што се во форма на поговорки во кои е внесена доза на хумор. Овие шегите, по својата структура, се слични на шегите од монолошки тип, сп.:

- *Ако некој фрли на тебе камен, ти нму фрли му цвеќе со сè саксија.*
- *Ако некој те удри со камен, ти удри го со кора од банана.*
- *Кога живојот ти дава лимони, ти најрави лимонада.*
- *Сџајки има на йаваној.*
- *Еве иде Маре со ренде, сака да ме жребне.*
- *Од денеска сум на сџрога диејта... не јадам ништо додека сџијам.*

Се издвојуваат примери, иако во помал број, каде што се искажуваат ставови за хуморот од лично искуство, сп.: *Најубаво е кога со сџџра ми се шегуваме и си кажуваме шегите. Секој ден йред да лежнам ќе си кажевме некоја шега.*

Што се однесува до шегите на испитаниците од **V одделение**, структурно тие главно се примери со прашање и одговор, дијалог, наративна форма, но се забележува присуство и на други: од монолошки тип или многу кратки изрази – во форма на прашање или поговорка и сл., како и во стихувана форма, т.е. хумористична поезија. Покрај кратките приказни, се јавуваат и подолги наративни форми во кои се изразуваат мислења и ставови од лично искуство за хуморот. Во текстовите напишани од испитаниците на оваа возраст се забележува поразвиена мисла и реченица и таа се одразува со употреба на подолгите синтаксички форми.

- Шегите од монолошки тип или кратки форми од типот на прашање, поговорка, загатки и сл. каде што може да се јави во вид на изразување констатација, да се појави рима сп.:

- Има четири бои на лице, а што се: бела, жолта, црна, модра.
- Знаеш ли деца дека мравката пее 1 тон, којот игра рокенрол и баба даде еден зол? Подобра е да се закачаш со струга околку со нервозна жена, поглеми се шансиите да преживееш! Си биле два лимона, едниот го прегазил автомобил, а другиот се исцедил од смење.
- Мајка ти е толку дебела, што кога ќе скокне во воздух ќе се заглави.
- Огледалата не можат да зборуваат, а за твојата среќа не може да се смеат.

- Во шегите со структура **прашање и одговор** најмногу се јавуваат следниве прашални зборови: *што, зошто, како и дали*, сп.:

- *Што ќе се случи ако лебот го поделиме на 1000 парчиња? (широки);*
- *Дали знаеш што прави во хорор-филм кога се убива некој? – Прават пауза или ситот и му исцурат кечат.*
- *Што ќе се случи ако човек на ден јаде по 2 кг месо? Ќе се здебели.*
- *Што ќе се случи ако на Цако му дадеш илца да ја однесе кај комисиите? Ќе ја изеде.*
- *Како ќе знаеш колку е часот без да погледнеш во часовникот? Часот е колку вчера во истиот време.*
- *Што е зелено, сити на дрво и е опасно? Гавран со зелен мантил и митралез пушка.*
- *Зошто се зацврвене рибата? Бидејќи го виде задникот на бродот!*

Според мотивите, и тука се izdelуваат примерите со стереотипот за русокоса девојка („плавуша“), а особено е интересен и примерот за русокоса девојче, сп.:

- *Зошто плавуша не знае да го напише бројот 11? Бидејќи не знае која единица е прва.*
- *Зошто плавуша не знае да напише единаесет? Бидејќи не знае која единица прво да ја напише.*
- *Како чука срцето на некое русокосо девојче? Чука: Тука – злука, тука – злука.*

- **Дијалошката форма** се јавува во определен број примери и во нив хуморот ја пројавува својата особеност – преминот од едно ментално ниво на друго, спротивно на очекуваното, сп.:

- *Оди Трие во кафич и вели: – Може ли едно кафе? – Да, секако, вели келнерот. – Аа сакаш шеќер? – Не, баба ми умре од што.*
- *Една мајка ѝ вика на другата мајка: – „Ајде да беѓаме!“ – „Зошто?“ – „Па гледаш дека идат Мишо КОВАЧ и Никола ТЕСЛА!“*
- *Синој: – Мамо елкај ги зори! Мајката: – Не синко, елкај не зори, таа свети. Синој: – Мамо штоаш и завесиш зорат.*
- *Оди плавуша во продавница за наочари и вика: – Здраво, имаш ли наочари? – За сонце? – Не, за мене.*
- *Мајка: – Зошто имаш толку слаба оценка по математика? Дејше: – Поради описување. Мајка: – Беше описан на шестот? Дејше: – Не, но другарот што седи до мене беше описан.*

- Кика рече: „Ајде на час сиџе да одиме сеџа!“ Мирко одговори: „Нема шанса, јас ќе беџам!“
- Влеџува џлавуџа во суџермаркеџи и џи џледа сиџе џроизводи на земја. Зоџиџо се на земја? Заџиџо џиџо сака ниски цени.
- Пиленце ја џраџува мајка си, кокоџка. Мамо мене џиџркоџи ли ме донесе? Да, само не кажувај на џаџиџко џи.
- Жена оди на џазар и џо џраџува џродавачоџи/аџкаџи: дај ми 1 килоџрам џаџиџлицани и сиџави џи сиџе во џоеседна кеса да не се зџмечаџи и дај ми кило лека. Продавачоџи: Лекаџи не се џродава. Женџи: Зоџиџо? Продавачоџи: Заџиџо немам џолку кеси.
- Марко оџиџиол во џекарница и џо џраџува џекароџи: имаџе ли леб од џред месец дена? Имаме. Па џиџо не џо фрлиџе.
- Си била една мајка, си родила две деца и џи крсџила Не знам и Мозок. Коџа Не знам џрџнал на училиџиџе, учџиџелоџи џо џраџал: Како се викаџи, мали? Не знам. Како бе не знаеш!? Сеџа ќе џи се јавам на мајка џи. Ало, жено, како џи се вика деџеџиџо?? Не знам! Како бе не знаеш и џи, кај џи е мозокоџи!? Надвор си џџра со друџарџиџаџи.
- Насџавникоџи му се обраџил на Пеџар и му вели: „Пеџар џо џрочџиџав џивоџиџи сосџав за мајкаџи и џој е џоџиџолно исџ како сосџавоџи од џреџходнаџи џодина на џивоџиџи џосџар браџи“. „Секако, ние имаме исџа мајка“ – одговори Пеџар.
- Таџко му џо џраџува Периџа: „Ги знаеш ли сиџе џраџања на џесџиџи?“ „Ги знам!“ – одговори Периџа. „А, како џоа си добил кеџ?“ „Па не џи знаев одговориџе!“
- Добро уџро, бабо! – рече џаџникоџи. Збирам сливи синко! – одговорила бабаџи. Бабо, џи си џлува! Има и џо некоја сува! – одговорила бабаџи.
- Полиџаец разџовара со русокоса: Како се викаџи? Моника без „в“. Па во Моника нема „в“... Е џа џоа џи викам, џлуџ еден.
- Во џочеџокоџи на часоџи ученикоџи џо џраџува насџавникоџи: Насџавнику, дали може некој да биде казней ако не најрави ниџиџо? Се разбира дека не. Одлично, бидејќи, знаеџе, јас не ја најравив домаџнаџи задача.
- Госџоџа се јавува на џелефон во МТВ. МТВ, џовелеџе? Има деца кои си џџраџи на мојаџи улица. Госџоџо џиџо не засеџа џоа нас? Кажеџе на весџи, не се џледа ова секој ден!
- Бабаџи џо џраџува џаџисџиџи: – Колку сум должна за возеџеџи? – 10 евра, бабо. – Бабаџи даде 5, а џаџисџиџи рече: – Не е 5, џуку 10. – Бабаџи му одговора: - Па џиџо сакаџи, и џи се возеше.
- Две џлавуџи џравџи муабетџи: – Мноџу ми е џамеџино деџеџиџо. – Па како да не биде, 9 месеци во средно џо носеше.
- Иван џо џраџува Марко: Зоџиџо си џо врзал конеџоџи околу џрсџиџи? – Сесџра ми ми џо врза за да не заборавам да џо џуџиџам џисмоџи. – Па џо џуџиџи ли? – Не, џаа заборава да ми џо даде.
- Насџавникоџи: Зоџиџо доџниџи Марко? Марко: Поради знаџиџе насџавнику. Насџавникоџи: Каква врска имаџи знаџиџе со џвоеџи доџнеџе? Марко: Па џиџува – училиџиџе во близина – двиџи се џолека.

- Професоркаџа: Ученици, еве еден математички проблем. Ако вашиот татко неделно заработува 300 евра и даде 150 евра на вашата мајка, што ќе добие тој? Ученикот: Срцев удар!
- Мајката: Зошто имаш толку слаба оценка по математика? Дејето: Поради отсуство. Мајката: Беше отсушен на истото математика? Дејето: Не, но другарот што седи до мене беше отсушен.
- Миле и мајка му се на пазар и здогледуваат големи јабоди и го прашале продавачот: Леле, колку се големи јабодите, што им стиваш? Губре, рекол продавачот. Миле се чуди – чудно, ние им стиваме шеќер.
- Еден ден едно девојче кога се вратило од училиште се пожалило на мајка му дека е казниа за нешто што не го направила. „Како е можно тоа, утре веднаш ќе разговарам со наставника... а што е тоа што не си го направила?“ прашала мајката. „Па не ја напишав домашната задача“ одговорило девојчето.

Најбројни се шегите со форма на **кратки приказни**, и тоа со покус и со подолга фабула. Дел од нив се само со наративна структура – без дијалози, а дел се со кратки дијалози. Пресвртот, односно поентата на шегата главно се сведува на лексичка двосмисленост или, пак, на играта на зборови на семантички план, сп.:

- Си биле два татлици и поминувале улица. Едниот татлицан го прегазила кола и другиот татлицан го нарекол кечал.
- Браќа ми и јас денес изедовме цела шеѓла мармалад. Вечер ќе добиеме или кошек или пролив! – Кога одам во ресторан, мениот го читам од десно на лево, прво цената па јадењето.
- На Марко родителите имаат 5 деца. Првиот е Петре, вториот е Стефан, треетиот е Филип, а четвртиот е Максим. Кој е петтиот? Петтиот е Марко.
- Кога бев на одмор, пред да си лежнам, како и секогаш, ги миев забиите. Видов нова таста и реков да ја испробам. Кога ги измив забиите му кажав на татко ми дека се измив со новата таста и му ја покажав. Тој ми рече дека тоа не е таста за заби туку таста за бричење.
- Си оделе баба и внук. Дејето по татот нашло 50 денари и ја прашало бабата дали може да ги земе. Бабата му рекла да не крева ништо од земја. Така дејето нашло уште 100 денари, па 500 денари и 1000 денари. Оделе, оделе и бабата паднала. Го замолила внукот да ѝ помогне да стане, ама внукот ѝ рекол дека таа му рекла ништо да не крева од земја.
- Двајца луѓе седеле во кафеана. Едниот се жалел од жена му и сакал да се отпараси од неа. Другиот го советувал да ѝ купи Јагуар (брза кола). Купил јагуар, но тој ја изел жената.
- Еден ден, една жена и еден маж си седеле и си пиеле кафе. Имале некоја сосетка која само прислушувала и цело време била со отворени уши. Еден ден жената додека мажот пиел кафе му рекла „Мажу, зошто толку шмркаш додека го пиеш кафето?“ „Мажот одговорил „За да ме чуе комшиката!“

- *Си бил еден ловец кој оишшол на лов. Видел една мечка и почнал да пука 10 пати. Следниот ден кога го виделе друштите ловци му рекле:*
- *Абе како успеа да ја поодови мечката. Ловецот: Не ја поодов. Пукав 10 пати и од сите 10 пати ја промашив и мечката од шолку смење пука.*
- *Во еден сад имало јаболка на кои пишувало „Зем само една, Господ зледа“. Во друг сад имало чоколади и пишувало „Зем колку сакаш, Господ е зафатен со јаболката“.*
- *Во училишната кујна покрај еден голем сад прејолн со јаболко сиеел знак „Зем само едно јаболко, Господ те зледа“. На друга маса имало сиео голем сад прејолн со чоколади. Едно дете сиеавило знак на кој пишувало „Зем колку сакаш, Господ е зафатен зледајќи го сагот со јаболка“.*

Во релативно поголем број, кај овие испитаници се среќаваат примери на кратки приказни во кои се изнесуваат личните мислења и ставови за хуморот, и тоа преку лични искуства, сп.:

- *Најомилена случка во мојот живот е кога бев во Турција. Во хотелот беше многу убаво, имаше базен со лизалка за базен. Кога си отидовме од плажа, отидовме на базен. Јас се искачив по скалите од лизалката, јас се спуштив. Кога сишнав во базенот, татко ми за тоа време куи т... ја најолни со вода и кога искочив од базен се испуш и татко ми сосе пешкирот ме намокри. Оттогаш кога ќе помислам на тоа се смеам.*
- *Мојата најомилена случка се случи лани во Грција. Тоа беше понеделник. Утрого бевме на плажа. Кога се вративме, мојата мајка ги переше куќачите. Кога ги испра, отиде да ги сиеа да се сушат. Ги сиеа и влезе внатре да прави храна. Јас и сестра ми бевме надвор. Тогаш почна да дува ветер. Куќачите одлеаа. Јас и сестра ми ги бркавме и најосле ги фативме. Тоа беше многу смешна случка. Мене секогаш ми биди насмевка.*
- *Мене насмевка ми изнудуваат малиите шеги. Еве еден виц кои ми помага да се развеслам. Влегол зајакот во кафич и побарал сок од морков. Келнерот му рекол дека нема. И така приказната се повторувала. Еден ден, на келнерот му се смачило и го закачил зајакот на една слика. Тоа била сликата на Гоце Делчев. Зајакот рекол: – „е, Гоце, Гоце и ти си барал сокче од морковче штом и тебе те закачиле пука.“*
- *Мене најмногу ме смеат вицовите и комедија филмови. Понекогаш и мојата другарка. Таа е многу смешна и прави многу смешни работи. Вицовите се многу смешни. Брат ми секој ден ме прави да се смеам бидејќи он секој ден ми кажува по нов виц. Тој знае многу вицови. Комедија филмовите многу ме смеат. Јас и мајка ми секој ден зледаме комедија филмови. Јас и мајка ми ги обожаваме филмовите. Сите тие работи (вицови, филмови ...) ме прават секој ден среќна.*
- *Јас се смеам кога го мислам сиеото со некој. Тогаш ние мислиме или зледаме нешто смешно. Не е многу смешно. Но ние го правиме да ни биде. Среќата ја сочинуваат мали нешта. Ја сочинуваат луѓето кои се околу тебе, кои ги сакаш.*

Како и кај другите возрасни групи, иако во ограничен број, и во оваа група се изделува **стихуваната форма** со шеговит карактер. Главно станува збор за хумористична поезија, сп.:

- *Пеџел свадба чиниџ / Пеџел свадба чиниџ, чудо за чудење, чудо де џолемо! /*
- *Врајци џобрајџими, џајџи џојџковани, џејџи џодседлани, џуски зауздани. / Чудо за чудење, да џолемо чудо.*
- *Мори жабо, меко меше / Мори жабо, меко меше, / Ак џе фајџа, ка џе шчијна! / Коре раку, џврдо коре, ако скокна ка џе мокна.*
- *Не е лаџа, не е шџос / Една крава црно млеко дава. / Еден лав беџа од сџрав, /*
- *И џоа од мува боџ да чува. / Не е лаџа, не е шџос / Еден молец крева колец.*

Во нашата анализа, главно, се задржавме на структурата на шеговитите текстови како индикатор на дискурсот на хуморот. Сепак, можеме да ги изделиме следниве заклучоци:

Од **лексички аспект**, во шегите на децата сè повеќе се среќаваат поими кои се навлезени и одомаќинети во нашиот јазичен систем, па затоа и се пишуваат на кирилица. Но, дел поимите кои се преземени во поново време, особено оние на современите медиуми, се пишуваат со латиница, сп.:

- *Си биле youtube, инџернејџ, google и сџруја. Youtube вика јас имам све, Google вика јас имам све. Инџернејџ вика јас знам све, а сџруја без мене луџејџо нишџо не можаш. Коџа ќе џи мавнам една ќе лејџеш на Марс. (3 одд.)*
- *Си биле двајца краџци, влеџле во црква, џааму имал џој. И џојојџ џо зеле и џо качиле на најџолемајџа зџрада во свејџојџ и џо фрлилџе џојојџ краџциџе му викаа **бејџмен** зошџо не лејџаш. (3 одд.)*
- *Еве една шеџа: / Додека на комџјуџеројџ рабоџам џој ми беџа. / Еве една шеџа: / За Први ајрил носев маска најравена од џраска. / Еве една шеџа: / Мечкајџа во зима џушџиџла ладна клима. / Еве една шеџа: / на џрамболина скока слон шџо џеџи еден џон. (4 одд.)*
- *Бабајџа му вели на внучејџо: – Чего, на оваа новајџа ваџа, каде ми џи џишува килоџрамиџе? – Бабо слеџувај веднаш од џаблејџојџ. (4 одд.)*
- *Мене најмноџу ме смеашџ виџовиџе шџо се викаашџ „Memes“. Ми се дојџаџашџ бидејќи земаашџ делови од филмови или некои смеџини слики и џи џравашџ ушџе џосмеџини. Мене најмноџу ми се дојџаџа виџојџ „Ethan Brabeny“. (5 одд.)*
- *Одам на нива нема никој. Одам на сред село нема никој. Одам на facebook џааму сџе !! (5 одд.)*

Што се однесува до **мотивите** на шегите, всушност, ако станува збор за млада популација, не може да се направи попрецизна класификација. Тематски се најразлични, но може да се забележи дека во најголем дел од нив како главен лик е детето, а во мал број шегии, како стереотипен детски лик, се јавува Перица. Трпе е стереотипен лик во шегите на возрасните, но во нашиот

материјал, тој е детски лик. Во секој случај, шегите со вакви стереотипни ликови се во ограничен број, сп.:

- *Седи баба во автџобус, а до неа мали Перица. Бабаџа: – Синко, може ли малку да ѝ замениме месџаџа? Перица: – Шџо? Јас да бидам баба! Нема. (3 одд.)*
- *Перица: – Шџо џи е џоа? Трудниџаџа: – Сџомак. Перица: – А шџо имаш во сџомакоџ? Трудниџаџа: – Па бебе. Перица: – А дали џо сакаш своето бебе? Трудниџаџа: – Па секако дека да. Перица: – А зошџо сакаш да џо јадеш? И џака книџаџа за виџеви е џреџолна со џаџор. (3 одд.)*
- *Таџкоџо џо кара Перица заџоа шџо ѝ кажал на сесџра му дека е џлуџава. Таџко му му кажал на Перица да се извини. Перица оџишол кај сесџра му и ѝ рекол извини дадо шџо си џлуџава. (3 одд.)*
- *Учиџелкаџа џо џрашува Трџе: Јас немам, џи немаш џој, џаа, џоа немаџџ Трџе кое време е ова? Сиромашно време, учиџелке. (5 одд.)*
- *Малиоџ Трџе џо џрашуваџџ: – Ја сакаш мајка џи? – Не, џаа ме џеџа. – Го сакаш џаџко џи? – Не, џој ме џеџа. – Е џа, коџо џо сакаш? – Реал Маџриџ. – Зошџо? – Бидејќи џој никоџаш и никоџо не џо џеџа. (5 одд.)*

Од културолошки аспект, во ограничен број се јавуваат и примери со припадници на локалната средина или, пак, на различни националности, сп.:

- *Зошџо се мекиџиџе на Сџраџа на Рекорџ? За да можџџ Драчевџани да џраваџ џауза коџа оџаџ во Сиџи мол.*
- *Како можеш да се џошеџуваџ со охриџанец? Изваџи ја букваџа џи од неџовиоџи комиџуџер;*
- *Еџен Македонец, Хрваџи и Србин заминале во хоџел. Хрваџиоџи рекол дај ми ја соба 204, но резрџираџоџи рекол: но џааму има дух. Хрваџиоџи влеџол во собаџа и леџнал да сџие, но слуша: јас сум Ѓоко со моџроџо око, и Хрваџиоџи избеџал. Србиноџи рекол дај ми ја соба 204. Србиноџи влеџол во собаџа и леџнал да сџие и слуша: јас сум Ѓоко со моџроџо око, и Србиноџи избеџал. Македонецоџи рекол дај ми ја соба 204. Македонецоџи влеџол и леџнал да сџие, но и џој слуша: јас сум Ѓоко со моџроџо око, но Македонецоџи рекол: кој, кој си, духоџи рекол Ѓоко со моџроџо око, и Македонецоџи рекол: беџај џааму да не џи џо џомоџрам и друџоџо. (3 одд.)*
- *Си биле еџен Германец, Србин и Македонец. Оџишле во еџен хоџел, Германецоџи влеџол џрв, а џааму имало мноџу муви. Германецоџи само шџо влеџол за една, две секунџи излеџол, џоџоа влеџол и Србиноџи, но и џој како Германецоџи. На крај влеџол Македонецоџи, но се заџрџжал мноџу џовеке од Германецоџи и Србиноџи. Се заџрџжал заџоа шџо убиџ една мува, а друџиџе оџишле на џоџреб. (5 одд.)*

Шегите од типот **црн хумор** скоро и да ги нема, сп.:

- *Перо ја среџава баба му на враџаџа и ја џрашува: Каде оџиш бабо со мојоџи велосиџед? Баба му му одџвора на џробишџа, внуче мое, и џој ѝ вика – а мене кој ќе ми џо враџи велосиџедоџи? (3 одд.)*
- *Баба има џри зеџа и сака да дознае кој од џриџе зеџа најмноџу ја сака, заџоа џо вика еџниоџи на џрошеџка и се фрла во Варџар. Зеџиоџи ја сџасува и заџоа добива Јуџо. Поџоа со виџориоџи зеџи и џој*

*ја сѝасува, и зашѝоа добива кола Фичо. Со шрејшѝиош зей ишѝо шѝака,
шѝој не ја сѝасува бидејќи нејќе да добие Јуѝо и Фичо, а зашѝоа
друшѝиош ден добива кола Мерцедес од дего му! (5 одд.)*

Заклучок

Од анализата на детските текстови со шеговит карактер, имајќи ја предвид возраста на испитаниците, може да се следи не само компетенцијата за хумор, совладувањето на дискурсот на хуморот туку и процесот на изучување и владеење на стандардот на сопствениот јазик, пред сѐ, на правописно ниво. Токму затоа и во овој труд примерите се дадени изворно, така како што се запишани од страна на децата.

Една од целите на образовниот процес е да создаде сестрана писмена личност, емоционално среќна и задоволна, која со леснотија ќе ги совладува новите содржини и ќе ги оспособи стекнатите знаења да може да ги интегрира во сопствениот живот. Од особено значење е и употребата на умерено количество хумор во процесот на образование. Позитивното влијание на смеата може да го подобри процесот на учење на едноставен, забавен, а наедно и креативен начин, односно способноста за хумор може и треба да се учи од најрана возраст. Потребата за хумор е битна за да се согледаат и другите аспекти на сопствениот живот и на животот на другите. Таквиот пристап го олеснува начинот на општење со другите, но и на решавањето на животните проблеми. Луѓето со смисла за хумор се полесно прифатени од околината, т.е. тие се пројавуваат како лица со вградена социјална компетенција, се смета дека се со подобра здравствена (психичка и физичка) состојба, имаат поинаква јазична слика и ја интерпретираат стварноста на поедноставен и позитивен начин. Секако, хуморот, за да биде прифатен во рамките на образовниот процес како средство за поттикнување креативност и толеранција, мора да се дозира. На тој начин, ќе им се овозможи на децата од најрана училишна возраст полесно да ги прифатат и наставните содржини, но едновременно им се овозможува и развој на нивната емоционална интелигенција.

Децата од сите возрасни групи, главно, постапно го прифаќаат дискурсот на шегата, ги совладуваат јазичните показатели кои ја градат шегата, а со тоа и метафората, како јазично средство, својствена за овој дискурс. Реакциите добиени на овој начин не само што прават полесно да се надминат животните ситуации туку, едновременно, на лесен и приемчив начин да го збогатат своето знаење, како цел на образовниот процес. Развивањето на смислата за хумор развива спонтаност и ослободување од фобиите (страв, срамежливост, повлеченост и сл.), треба да биде поддржано и поттикнато од наставникот. Децата спонтано и постапно ги совладуваат техниките за развој на структурата и семантиката за градба на шегите (вицовите, досетките) за да го достигнат нивото на метафоричност што им овозможува на духовит начин да се искажат и да влезат во светот на возрасните, каде што и најсложените информации може да се кажат на едноставен начин, секако и обратно, и наједноставните да се искажат најсложено. Сето тоа е според изборот на составувачот на информацијата. Декодиранијето на шеговитите текстови, пред сѐ, укажува на менталната и на јазичната компетенција на детската личност. Од лингвистички аспект, што е од особена важност, со хуморот се овозможува да се гради основата за лексичката

полисемија и богатството на сопствениот јазик при градењето, но и при разбирањето на различните дискурси.

Литература

Alexander, R. J. (1997). *Aspects of verbal humor in English*. Tübingen: Guter Narr Verlag.

Attardo, S. (1994). *Linguistic Theory of Humor*. Berlin-New York: Mouton de Gruyter.

Attardo, S. (2001). *Humorous texts: A semantic and pragmatic analysis*. New York: Moutonde Gruyter.

Attardo, S. (1993). Violation of conversational maxims and cooperation: The case of jokes. *Jurnal of pragmatics*. 19, 537–569.

Attardo, S. & Raskin, V. (1991). Script theory revis(it)ed: joke similarity and joke representation model. *Humor: International Journal of Humor Research*, 4 (3–4), 239–347.

Attardo et al. (1994). The linear organization of jokes: analysis of two thousands text. *Humor: International Journal of Humor Research*, 15(1) 3–46.

Brown, J. (1956). Eight types of fun. *P.M.L.A.* 71.14–26.

Clark, H. H. (1996). *Using Language*. Cambridge: CUP.

Cohen, G. (1991). *The Language of Humor*. London: Cambridge University Press.

Crystal, D. (1998). *Language play*. London: Penguin.

Davies, C. (1990). *Ethnic Humor Around the World: A Comparative Analysis*. Bloomington & Indianapolis: Indiana University Press.

Davies, C. (1998). *Jokes and their Relations to Society*. Berlin & New York: Mouton de Gruyter.

Kristal Dejid, (1996) *Kembricka enciklopedija jezika*, Nolit, Beograd.

Ljuboja, G. (2000), *Etnički humor XX veka u humorističkoj štampi Srbije* (doktorska disertacija) Beograd 2000. Преземено ноември 2014

<http://www.rastko.rs/index.sh.php> www.rastko.rs/antropologija/gljuboja

Maslo Adi: Kognitivna lingvistika i jezički znak, Пристапено на интернет 2.6.2016 http://www.academia.edu/4570497/Kognitivna_lingvistika_i_jezički_znak

Maslo Adi: Breaking Frame in Making Humor - On the Discourse of Satire, Пристапено на интернет 2.6.2016

[http://www.academia.edu/7050688/Breaking_Frame_in_Making_Humor - On the Discourse of Satire](http://www.academia.edu/7050688/Breaking_Frame_in_Making_Humor_-_On_the_Discourse_of_Satire)

Nash, W. (1985). *The Language of Humor: Style and technique in comic discourse*. London: Longman.

Nilsen, A. P. & D. L. F. Nilsen. (2000). *Encyclopedia of 20th century American Humor*. Westport, CT: Greenwood.

Prodanović Stankić Diana, *Verbalni humor u engleskom i srpskom jeziku* (doktorska disertacija, Novi Sad, 2016). (Пристапено на интернет 20.5.2016) http://www.academia.edu/24580946/Verbalni_humor_u_engleskom_i_srpskom_jeziku

Raskin, V. (1985). *Semantic Mechanisms of Humor*. Dordrecht & Boston & Lancaster: D.Reidal Publishing Company.

С. Веновска-Антевска, Мултикултурната комуникација и градењето стереотипи преку хомуристичните минимални форми посветени на Евреите во споредба со други етникуми во Република Македонија, Евреите во Македонија

(историја, традиција, култура, јазик и религија, 97-105, Jews in Macedonia (history, tradicion, culture, language and religion, english version, MASA, Скопје 2015.

Vojinović- Kostić, J. (2013). Lingvistika i humor, Zbornik radova Od nauke do nastave, str. 267.-278, Niš, Filozofski fakultet. (пристапено: 20.7.2016)
<http://www.moipedijatar.co.rs/www.najboljamamanasvetu>

Biljana Malenko, Snezana Venovska Antevska
Discourse Analysis of jokes among students of early school age

Abstract

In education one of the goals is to create a comprehensive literate person, emotionally happy and pleased, who will master new contents with ease and become enabled to integrate the acquired knowledge into their lives. Here, it is particularly important to use a moderate amount of humor. The positive impact of laughter might even improve the learning process – in a simple, funny and, at the same time, creative way. Jokes (jesting, riddles and anecdotes) usually fall in short, oral forms of communication that are included in the latest cognitive research. Jokes may have different shapes (you can express them in a word or a gesture), be transmitted orally (in writing, too) with obvious metaphors of expression.

This research builds on our previous articles devoted to the emotionally marked vocabulary in children, development of their speech, associative research method and other.

The analysis was made on the texts written by students from early school age. These texts show how students of early school age develop their humor that displays certain features, both in the choice of language resources, and in the characteristics of this discourse. The linguistic development of the child goes in parallel with the development of his emotional intelligence or sense of humor. Humor, thus, will not only make children happier, more satisfied, but also will facilitate the process of education - that is easier mastering of their curricula.

Keywords: fun, joke, analysis of discourse, humor, cognitive metaphors, minimal discourse.

Оригинален труд
811.163.3'366:821.163.3-3

ИНСТИТУТ ЗА МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК „КРСТЕ МИСИРКОВ“
МАКЕДОНИСТИКА 15/2016

Васка Ташова

**СТИЛИСТИЧКАТА МАРКИРАНОСТ НА МОРФОЛОШКИТЕ
КАТЕГОРИИ**

Рецензент: проф. д-р Симона Груевска-Маџоска

СТИЛИСТИЧКАТА МАРКИРАНОСТ НА МОРФОЛОШКИТЕ КАТЕГОРИИ

Морфостилистиката ја проучува функционално-стилистичката маркираност на морфолошките категории и експресивните вредности на тие категории, односно создавањето морфостилистичка парадигма која се гради од граматички синоними, граматички варијанти или дублети кои во рамките на дискурсот добиваат вторично, стилистичко значење кое се реализира при конкретната стилистичка анализа. На тој начин граматичките категории добиваат експресивна конотација, збороформите функционираат со своето секундарно значење, а уметничкиот контекст се онеобичува.

Морфолошките категории кријат експресивни можности што се резултат на асоцијативните врски и односи, што се пројавуваат во речта при нарушување на граматичките норми преку потенцијалните преносни (метафорични) употреби на зборовните групи во нив. Транспозицијата на значењето на тие категории се јавува како форма на трансфер на значењето од една категорија на лексемата на друга. Поради транспозицијата на значењето експресивна вредност може да имаат именките, придавките, заменките, броевите, прилозите, глаголските форми, изразени во одделни морфолошки категории.

Во овој труд стилистичките интервенции на морфолошко рамниште ќе бидат претставени преку анализа на примери од ексцерпираниот материјал од прозните дела на неколку македонски автори: Венко Андоновски, Петре М. Андреевски, Јадранка Вladoва, Славко Јаневски, Драги Михајловски, Гоце Смилевски, Сашо Тасевски и Влада Урошевиќ. Во нивните прозни остварувања може да се пронајдат авторски интервенции на морфолошко рамниште со кои во речта, во синтагматиката, меѓу граматичкото и лексичкото значење на еден збор се градат дополнителни стилистички значења, конотации, што се условени од самиот контекст.

МОРФОСТИЛИСТИКА НА ИМЕНСКИТЕ КАТЕГОРИИ

Во рамките на именските граматички категории род, број, определеност, падеж и степен зборовните групи може да ги транспонираат своите основни граматички значења, па на тој начин може да се добие експресивност, емоционалност во текстот, стилистичка конотација.

Категоријата род. Родот е граматичка категорија која означува природна или граматичка припадност на суштествата, предметите и поимите во машки, женски и среден род. Менливите зборови имаат една од формите од овие три рода и таквиот род се смета за неафективен, немаркиран. Интерверзијата на родот се јавува кога со формата на еден род се изразува она што граматички и логички треба да се означи со формите на друг род. Во современата македонска проза граматичката категорија род добива стилистичка конотација во контекстите во кои се пројавуваат некои именки што завршуваат на консонант и што покажуваат колебање во родовата припадност, така што може да се третираат како именки од машки и од женски род:

...со крваво око ѓо мереше камењарои̑, сиваи̑а скрка на неродности̑а, љусџиош̑и̑а и ѓолош̑и̑јаи̑а (СЈ: Две Мариџи, 19); Тоа е човешкиош̑и̑ сон, неѓоваи̑а скриена мисла, с̑иомени̑а (СЈ: Кловнови и луѓе, 27); Можеби и̑аа и̑есна му беше

йознаѝа, граѝа сѝомен од младосѝа (СЈ: Кловнови и луѝе, 36); Само ѝо некоѝаш коѝа ќе ѝоминам ѝо ѝаѝоѝ, ѝомислувам дека ѝоѝајно ме насипа од ѝреку *сид*, заѝѝо единсѝивенаѝа желба ѝѝо ѝ осѝана на *живоѝѝа*, беше да може само ѝо некоѝаш да ме среѝне или да ме види некако, од некаде (ПА: Неверни ѝодини, 106); *Голема ѝлаг* владееше ѝоѝаш. Немаѝ ѝрошка науѝро да ѝроѝуѝѝѝѝ во дуѝаѝа (ПА: Пиреј, 160); Дофака *една од ножовиѝе* и ми ѝо бара срцеѝо (ПА: Небеска Тимјановна, 321); Релиѝијаѝа е ѝаменѝ за оние ѝѝо немааѝ *друѝа ѝаменѝ*, ќе ми речеше Оливера Поѝочка (ПА: Небеска Тимјановна, 385).

Вакви колебања во македонскиот јазик се јавуваат кај именките: *калоѝ – калѝа, ѝеѝелоѝ – ѝеѝелѝа, солоѝ – солѝа, ѝесок – ѝесокѝа, нокоѝ – нокоѝа* и сл. Причина за тоа е формалната еднаквост на именките од женски род со оние од машки род во ваквите случаи. „Имено, најголемиот број од нив водат потекло од црковнословенскиот јазик (*жед, есен, ѝролеѝ, рж, зоб*), а добар дел и од старословенскиот (*весѝ, власѝ, врѝѝ, ѝибел, ерес, жед, челусѝ, чесѝ* и други). Уште во тоа време овие именки биле од женски род, кој како резултат на традицијата го имаат и денес. Две именки (*вечер* и *ѝоѝ*) излегуваат надвор од оваа група по тоа што и во црковнословенскиот јазик биле именки од машки род, такви би се очекувало да се и денес, но се именки од женски род“ (Саздов 1995: 61).

Информацијата за припадноста на именката во женски род ни ја дава членската морфема *-ѝа* (*живоѝѝа, ѝаменѝѝа, ѝусѝоѝѝа*), а ако именката е нечленувана, родовата припадност на именката ја определува придавската форма како конгруентна на именката, која е во женски род (*друѝа ѝаменѝ, граѝа сѝомен, ѝолема ѝлаг*), а во некои контексти информација за родовата припадност на именката добиваме од бројната форма (*една од ножовиѝе*).

Интерверзијата на родот кај именките е со стилистичка функција, таа е стилистички маркирана, затоа што му припаѓа на разговорниот стил, спонтаноста во говорот и во контекстот функционира како експресивен израз. Овие постапки претставуваат свесен избор од страна на авторот кој, кога станува збор за родот, се определил за народната форма на лексемите, третирајќи ги како именки од женски род. Колебањето во родот на именките не влијае на семантиката на лексемата, туку го поништува хоризонтот на очекување и го онеобичува изразот.

Категоријата број. Современите македонски прозаисти многу често ја употребуваат множината од именките со експресивна функција. Отстапувањето од граматичкиот статус во категоријата број е последица од намерата на ликот или нараторот за експресивно означување на некои предмети, лица или појави. Метафоричното значење настанува така што „со граматичката множина со која се означуваат повеќе единки, се истакнуваат повеќе делови на предметите или појавите, или повеќе последици, состојби или особини на предметите, појавите, суштествата, наместо да се означуваат само појавите, суштествата и предметите. Најчесто е тоа множина од именките кои немаат нормална граматичка форма за множина“ (Ќорас 1968: 27).

Грамматичката категорија број е експресивна и за единната и за множината, затоа што „во основата на стилистичката изразност е асиметријата на именките кои имаат само еднина (сопствените именки, именките што означуваат апстрактни поими, збирните именки) и нивната употреба во множинска форма, која може да носи и фигуративно значење, на пример хиперболизација, особено

во разговорниот стил“ (Станева 2001: 200). Честата употреба на експресивната множина е последица на авторовата намера максимално да ја истакне силината и тежината на ситуацијата, просторот и времето во кои дејствуваат јунаците во делото:

Го оџсџрејзнаа џесои и џочнаа џовори и војни музики (ПА: Неверни џодини, 21); Но џо џолку недели, месеци, аџрили, во еден семеен дом не смее да се мисли на џоа (СЈ: Две Мариџ, 41); Молчев и џи слушав далечиниџе џиџо џовореа со џласовиџе на луџеџо (СЈ: Тврдоџлави, 64); ...џи џресмеџувал сиџе иџнини и џи џаложел во себе... (СЈ: Ковчеџ, 159); ...џемномодриџе џросџори на вселенаџа се џиреа во бесконачносџ (ВУ: Лов на еднорози, 186); ...џочна да џреџери во некакво кусо сменување на свеџлини и сенки (ВУ: Знаџи, 199); Заморои џиџо џо зафаџи, беше како да џо собрал од иџада живоџи како неџовиои (СТ: Уџурсуз, 242).

Плурализацијата на апстрактните именки има разновидно стилистичко значење во зависност од лексичкото значење на именката или од функционалната припадност на текстот во кој се употребува таа именка. Множинските форми од апстрактни поими упатуваат на извесна конкретизација, приближување на поимот до реципиентот, неговата многукракност, повторливост во искажувањето: ...изненаден од моменџалноџо оџкриџе на соџсџвенийџе џоворнички моџи... (ВА: Кварџои на лиричариџе, 23); Беше џоа крик џиџо џо урна сиџои заџ кој беа џоделени луџеџо со вечносџи... (ВА: Кварџои на лиричариџе, 36); ...џочнува да џ џи џрави кеџовиџе, како џиџо вели џаџко ми... (ЈВ: Скарбо во моџои двор, 52); ...за убавиџе џубови од кусиџе џораки, за џисмаџа кои никоџаџи не добиле одџовор... (ЈВ: Воден знак, 59); ...убаво се насмевнува додека џоџ со чувсџвиџелно лице џи вдиџува мириџбиџе (ЈВ: Воден знак, 66); ...водена од една сиџурносџ која џи бришеџе сиџе мои оџџори и недоверливосџи (ВУ: Моџаџа роднина Емилиџа, 152); Висџини има колку џиџо има и луџе. И живи и мџџви (ПА: Небеска Тимџановна, 338).

Множински форми може да имаат и некои апстрактни именки што во себе го содржат приznakот на емоционалност. Тоа се апстрактни именки со кои се изразуваат чувствени реакции, па посиљното чувство, зголемениот интензитет на емотивната реакција на ликот значи и употреба на множинската форма на апстрактната именка:

Кој од нив знае колкави радосџи носиме во нашиџе уморни од јавање дуџи (ДМ: Смџџа на диџакоџ, 26); ...соочена со секоџдневниџе сиџни човечки омрази... (ЈВ: Воден знак, 40); ...се џресџори на црн џавол со роџови, крила и оџашка за џрисџа сџравови... (ДМ: Скок со сџаџ, 48); ...во џоџџолносџ може да џи изрази највисокиџе вознеси на човековаџа мисла (ГС: Сесџраџа на Зиџмунд Фроџд, 84); ...ке џосакам да се оџравдам за сиџе ноџни возбуди... (ЈВ: Скарбо во моџои двор, 92); Но коскиџе молчеле далеку од сиџе очаеносџи на живиџе... (СЈ: Тврдоџлави, 143); Во џоџ вакуум едни во друџи џосџоџаџи сиџе џреживеани очаџи (ГС: Сесџраџа на Зиџмунд Фроџд, 150); ...исџинаџоџо месо во кое се исџинаџи и надеџиџе и алчносџиџе (СЈ: Ковчеџ, 189).

Некои множински форми не изразуваат некое посебно бројно значење од соодветните еднински форми. Таков е примерот со некои именки со кои множинската форма упатува на друг вид експресија, некакво потсилување за степенот на застапеност на пр. на природните појави или состојби (доџдовџи, мракови, маџли, џореџџини):

...умее со висџински зборови да џи раскаже ноќниџе **џемнини**, сџравои... (ЈВ: Скарбо во мојои двор, 5); ...ко деџе, џрџна џо неџо низ некои **мракови**, **џемничииџа**, сџ надолу и надолу... (ДМ: Ѓон, 8); Така да ми врви сџ низ **маџли** (ПА: Небеска Тимјановна, 189); ...доаџаа **дождови**, на лозницџиџа висеа зрели килибарни зрна (СЈ: Село зад седумџе јасени, 110); ...оделе да шоџааџ крај оџрадиџе или зад нив вракајки се дома со ококорени очи дури џред **изџревиџе** (СЈ: Тврдоџлави, 131); Се најде сџуџкан во длабокиои џроџей на една карџа расџукана од мноџуџе џоминаџи **мразови** и **џорешџини** (ПА: Последниџе селани, 145); ...но во џаа џешка недела за мене и во уџиџе неколкуџе џоиџа џиџо донесоа сџудени **маџли** и џруби **веџриџиџа**... (ДМ: Раскази од шесџи каџ, 393).

Личните имиџа и воопшто т.н. сопствени именки имаат само еднинска форма, бидејќи се однесуваат на еден одреден поим. Меѓутоа, и личното име може да биде стилистички маркирано на морфолошко рамниште. Секое лично име има пред сџ индивидуализирачки предзнак, но добива и стилистички функции кои се актуализираат во уметничкиот текст. Тоа значи дека личните имиџа освен што номинираат, изразуваат и експресија, метафоричност, тие имаат „говорна“ внатрешна форма.

Доколку се образува множинска форма од овие именки, таа не може да има значење на множественост на дадениот предмет, туку дека станува збор за две или повеќе лица што го носат тоа име или други лица што ги поседуваат тие особини. Така со множинската форма на сопствените именки сликовито се означуваат особините на сродните суштества и предмети:

...некакви **Мариџ** со црвени искри во косиџе (СЈ: Месечар, 13); Засџани џраво, замиџи, конценџирај се, збери џо во себе видои на сџиџе **Аврами** од џвојаџа хоризонџала и верџиџкала (ДМ: Скок со сџаџ, 19); По креветџои лазеа сџаорџи со свџџкани оџавџиџа. Цел хор **Хани** (ВА: Кварџои на лиричариџе, 51); ...дека сџиџе **Сџојани** во Македонија се дојдени од село... (ДМ: Ѓон, 77); Несрекаџа мора да леџи во друџо. Не во мене и не во нив, во двеџе **Мариџ**, џрскаа искриџе во неџо. Дваџаџи сум измамен. Предаден сум од две **Мариџ** но во џоа не е несрекаџа. И во една џреџа Марија ќе џи барам џрвиџе две и ќе џи најдам само дваџа џознаџи финиџа (СЈ: Две Мариџ, 130); ...и сџиџе имаа исџо име – Гусџав. „Моџиџе чеџиринаесей мали **Гусџави**,“ џака џи нарекуваше Клара (ГС: Сесџраџа на Зиџмунд Фројд, 258).

Контекстуалната употреба на множинските форми на имиџата од Библијата или од грчката митологија (**Исуси**, **Промеџеи**, **Лазари**) значи дека авторот прави некоја карактерна или физичка компарација на ликовите во дискурсот со нив. Овде множинската форма од личното име е знак, симбол, таа оживува во контекстот, сврзана е со дејството, движењето, карактерот на ликовите. Таа служи како експресивно средство на укажувањето на појавите од ист вид кои настануваат во различни просторно-временски услови: Сонуваш ли брак и мали **Исуси** в свџла (СЈ: Месечар, 85); ... како воскреснаџи чулави **Лазари** џиџо знааџ дека само дваџаџи се живее... (СЈ: Тврдоџлави, 119); ...џиџе шеџааџ џо земниои свей како лажни **Промеџеи** со резервен оџан во џебовиџе... (ВА: Фрески и џроџески, 178).

Множинските форми од личните имиџа може да претставуваат и ознака на фамилијата, како карактеристика на народниот бит:

Наџсџари се **Ѓеневџи** или **Чџирџовџи**, а од нив се **Србиновџи** или **Ламбовџи**, **Бојановџи** и **Ѓуруковџи**, и од нив се **Ночевџи**. Од **Чџирџовџи** веќе

Множинската форма кај именките со кои се означува некаква материја (вода, злато, вино) е употребена за изразување на различни видови од таа материја, за повеќекратното земање на таа материја во некој процес, за потенцирање на нејзината обилност или нејзината распределеност на повеќе места: *Дека **води** ќе надојдаат, ко родница сидот да ми навалжни, нови рожби да има, чеда доквакани...* (ДМ: Триполската кација, 1); *...се смееја на **облекиите** што ги носевме половина век пред тоа, на сериозните лица, на згрозените шела...* (ГС: Сестрајата на Зигмунд Фројд, 31); *И почна да ми поддувнува некакво мило ветре откај занесаните колена под **свиците** на жените и почна да придојдува некаков шейот откај нивните зглобови...* (ПА: Неверни години, 69); *-Вашиите **мочови** не се солени – велеше Јуда – мојата е солена* (ПА: Седмиот ден, 89); *...се радувам и поштоа секавам дека ме заслепува белината што зрачи од нејзините **меса**, како од угреана вода наутро* (ПА: Неверни години, 97); *Реки **поштови** течеа од неџо, млазеве душа му брзгаа од ноздринките, синцир животи низ телото негово се прошеа* (ДМ: Скок со сити, 98); *Во галамата му удираа алкохолни **пареи**; не можеше да поврзе збор со збор* (ВА: Квартот на лиричарите, 101); *Блиотекарот седеше еднакво на столчето и испиваше **ракии** без пауза* (ВА: Квартот на лиричарите, 126); *Сонувам само некои **калови**, црни ко аравите* (ПА: Пиреј, 140); *Те штипкаат само некои **киселини, солила и мувли** од копитата околу чевовите* (ПА: Пиреј, 221); *-Да јагеш живи лисја од **шугуни, сончогледи, од зраори и дестелини, од јачмени и пченици, од ржи и овеси, од пченики и зргови, од босири и коприви...*** (ПА: Скакулци, 293); *Ме јагат и гланките и носот. Сакаат поворно да се правиме **крвови*** (ПА: Небеска Тимјановна, 322).

Нашите шела беа поевитини израчки од оние по излозите освешлени со веитачко сонце пред големите **раселувања** на религитите и државитите... (ПА: Седмит ден, 9); ...О, божје, колку никулиц имаат човечките **сипрадања** и надежи и колку мало е расипојанието межу нив... (ПА: Неверни години, 11); **Сиправувањата** завршија кога почина мајка и а ирејскажувањето беше забравено (ГС: Разговор со Синозоа, 26); По куси **нашегања** почнува најмелиот, а дружити ушито во ирвато реченица до исиправаат... (ЈВ: Воден знак, 42); Во зборовите на мајката, науиро до иреипознаваше **кажувањата** на шаткоито... (ЈВ Скарбо во мојот двор, 45); Кога завршија моите **болувања**, и мама ирештана да ми иовиторува дека ќе било иодобро да не ме родела (ГС: Сесипрата на Зишмунд Фројд, 53); ...како шито ги сака **ласкањата** и незаслужените иофалби (ВА: Азбука за иеипослушните, 60); Не сипишнав јас до овде, како дружи, со **додворувања**, **лигавења**, иоиткуит, лажни извешити (ДМ: Смити на дијакот, 62); **Движењата** на живоитното беа нервозни, иолни со **ипреиперења**, нагли **скрипнувања** (ВУ: Лов на еднорози, 74); ...човекоит шито жали дека се измелезил сојот на Брсјациите оиткога се врзале за сипитните земјити и

Образувањето множина кај глаголските именки (*сѝравувања, кажувања, ѝечалбарења, движења, ѝгрейерења, најрегања*) е со стилистичка функција – тие се апстрахираат од глаголскиот процес, добиваат ново, опредметено значење. Наративните секвенции со глаголската именка во множина „посочуваат важно поместување во категоријата на глаголската именка, што се врши во литературниот јазик, токму кон нејзиното поголемо поименчување, кон развивањето во неа повеќе чисто именски особености“ (Конески 2004: 451).

Членувањето на сопствените именки не придонесува за определувањето на имињата, затоа што со своето значење тие се веќе определени. Нивното членување означува некој емоционален однос на негодување, иронија, подвлечена интимност и сл. Такви примери има кај именките со кои се означуваат географски поими, а преку употребата на членот во нив се создава посебна емоционална атмосфера:

Се членуваат и прекарите и личните имиња, а кај некои од нив се губи гласот *и̋* во формата *-ои̋*, како карактеристика на нашите источни говори, па и во дел од

западните говори:

...од

иријателите го доби и со жордоси го носеше ирекарои **Чийачо** (ДМ: Мојои Скендербеј, 46); Но, да се враќам на **Узуно** ои ириказнава е за неџо... (ДМ: Мојои Скендербеј, 61); **Дебелио, Докџоро, Тољата, Никучо, Томасо**. Засиануваме на сџрана и џо обичај го чекаме **Узуно** (ДМ: Мојои Скендербеј, 68); Некои од дружинава се со **Калианчишџено**. Не му веруваи на челникои (СЈ: Тврдоглави, 92); ...од иочинаиои се сџоменувахе само ирекарои: „**Џуфата, Пейлейо, Дебелио, Криво, Жолџо** ииџ.“ И сџе знаеја коџо го иросџил џосџод (ДМ: Мојои Скендербеј, 154); „Неверојатино!“ се чудеше **Џријачо** (џака го викавме насџавникои џо ликовно иџо иочна да ни иредава чеџири џодини иодоџна во иџиџо одделение), морам да го видам деџеџо (ДМ: Мојои Скендербеј, 155).

Пространственото определување на предметите може да се случи и во свеста на ликот, кога членот се употребува според тоа како ликот субјективно ја претставува дадената ситуација, а не како вистински ја доживува. Овие предмети не можат реално да се посочат, туку живо се претставуваат во свеста на ликот и претставуваат дел од т.н. општа констатација, општо видување на ситуацијата од страна на ликот или нараторот: *Мора некој да им доџера џамеџ у џлаа на ова **џиџаниве*** (СТ: Уџурсуз, 61); *После да му доведам красџаво маџаре и да му речам: Гледај дека џука има неџиџо џовеке одоџиџо во **иконине** џвои* (ПА: Седмиои ген, 73); *-Не џолудувај – му велеа луџеџо – не сакаме да ни се џлаџаџ **деџава** и од џебе* (ПА: Седмиои ген, 75); *-Комиџкаџа над мене заминала кај **кенџурине*** (СТ: Уџурсуз, 75); *„Ќе го заџре некој **лудџово**?“ догаде џоџоа и заџали џенко боринче* (ДМ: Смриџа на дијакои, 147); *Не џиџ џолку, море, му велаџ, џиџ како **луџено*** (ПА: Последниџе селани, 153).

Во составите од именка и придавка, придавката ги добива своите граматички обележја на род, број определеност или неопределеност од именката со која е во конгруентен однос. Членуваната форма на придавката ја открива надворешно-внатрешната определеност на именката, а со членските морфеми *-ов* и *-он*, придавката повторно ги добива оние својства што ги има членуваната именка со која не се изразува просторно-временско определување, туку интимен, субјективен однос на нараторот или ликот: *Таков џлад е насџанаџ каков иџо никоџаџ од создаваџеџо на свеџоџо немало во **џлогнава** Пелаџониџа* (ДМ: Смриџа на дијакои, 11); *... во врвоџ на џвојаџа одмаџда џи видов џемелиџе на **дегенџниов** наџ небесен џид* (ДМ: Пророкои од Дисканџриџа, 15); *...ако џелџа е џоџеџе на џидоџ, исџравување барем во смриџа на **косџов** живоџ, сџокоџсџво вечно џо мирниои иремин...* (ДМ: Пророкои од Дисканџриџа, 17); *...моќниои Тимурџаџ, силниои беџлербеџ румелиски, сџрав и иреџеџ за **македонскиве** обласџи* (ДМ: Смриџа на дијакои, 19); *...да акаме џо неџосџољубивџиџе џазуви на **џлувава** рамниџа...* (ДМ: Смриџа на дијакои, 44); *Дали некој во **несреќнава** земја разбира на каков џоџфаџ сум се нафаџил* (ДМ: Смриџа на дијакои, 48); *...џлаваџа ме сџеџа од **џролеџниве** иромени...* (ДМ: Смриџа на дијакои, 66); ***Исџиве** зборови си џи џовџоруваџ во себе џели осумнаесет џодини* (ГС: Сесџраџа на Зиџмунд Фројд, 134); *...заџиџо насџувам со **малово** каџувачко искусџво иџо го имаџ...* (ДМ: Раскаџи од шесџи каџ, 429).

Кај заменската придавка **сам** при членуваџето може да се сретнат остатоџи од старите падеџни форми. Тоа е т.н. употреба на членуваната заменска

Коцев е негово семе (СЈ: Село зад седумте јасени, 109); ...и дека душтаа би ја положил за **Боџа** (ВА: Азбука за нејослушните, 114); Јас Архимед над **Архипеда**, шочката ја најдов со која превртувам џланини, ѕвезди, светиови цели (ВА: Пайокош на светиот, 179); Па сепак, од секоџо од нив: и од **Иџора**, и од **Горана**, и од **Дејана**, оситана џо нешто во мене (ПА: Тунел, 250).

Во некои контексти има беспредлошка употреба на остатоците од некогашната генитивно-акузативна форма:

...на пример, како коџа Јов џо преврнува Амесај за да џо убие, или коџа џаволош џо искушува **Јова**, или коџа Јуда џо предава со бакнеж Сјасишелош (ВА: Пайокош на светиот, 47); „Но, зошто џо унижи **Михаила**, ако знаеше?“ прашав (ВА: Азбука за нејослушните, 74); И Силјан џо удираше **Велјана**, а Горјан му светеше на **Силјана** и џо молеше да заситане... (ПА: Неверни џодини, 156); -Тие **Христоса** џо џоделија, вели Гриџор, а не Македонија (ПА: Пиреј, 220); ...беше десет џодини џоситар од нас, и набрџу мноџу џо засака **Земанека** (ВА: Пайокош на светиот, 206); Таа силно џо ситсна **Бојана** за лакитот, џледајки наџоре (ВУ: Дива лиџа, 226).

Ако во исказот има туѓи лични имиња од машки род, некои автори ја преземаат наставката **-а** за старата генитивно-акузативна падежна форма:

...дефинитивно џо џроштерал **Ричмонда** сосе бродовите ошде каналот во Франција... (ДМ: Триолската китија, 61); ...џо избеџнував и **Земанека**, зашгоа што и шгој, на еден сосема извесен начин, ме изневери... (ВА: Пайокош на светиот, 232); Таа никаде не се дели од **Ситалина** (ПА: Небеска Тимјановна, 320); Што шти е ова, џо праша шгој **Робера** кој превртуваше низ некоја ситара енциклопедија барајки нешто (ВУ: Дива лиџа, 354).

Покрај генитивно-акузативната падежна форма на **-а**, се среќаваат и форми со наставката **-(е)ша** кај личните имиња од машки род:

Се свреше Косот во **Кекелеша** и не знаеше што да најрави (ДМ: Гон, 10); ...му ја заџрозува привајната шеришорија на **Симеша**... (ДМ: Мојот Скенгербеј, 12); Се искачуваме, превртува наџоре, џо ситалките од **Дамеша** Груев (ПА: Неверни џодини, 54); Требае да џо чуеше крикот на **Борчеша**, кликот радосит што му рзна од џради... (ДМ: Скок со ситат, 72); Му доџорела ѕвездаша, што се вели, и шолку било со **Коелеша** (ПА: Небеска Тимјановна, 162).

Овие падежни форми се бележат и кај општите именки, а најчесто роднинските имиња од машки род:

Што му треба на **човека** на овој свет (ДМ: Скок со ситат, 13); ...да му речам на **шашеша** да ште викне ко ќе ја џолевај шченкана (СТ: Уџурсуз, 21); Добри сме, му рековме ние на **вужа** (ПА: Пиреј, 24); Мајка шшринува, џи собира рацете и се превртува над **шашка** (ПА: Небеска Тимјановна, 25); Оште ќе предаде брати – **братша**, и шашко **сина**, и ќе ситанит децата шроштив родителите и ќе џи џоџубат (ПА: Седмиот ден, 94); И шгоаш пак се ситив на **деда** (ПА: Небеска Тимјановна, 217); ...не прзнава, што би рекол народот, ни **џара** ни **џосџодара**... (ДМ: Раскази од шестити кити, 393).

Архаизираноста на јазичниот израз се постигнува и преку наврќање на флексиските дативни форми кај именките од машки род (најчесто лични и роднински имиња). Од поранешните наставки во датив еднина се среќаваат само архаичните форми на **-у** кај именките што завршуваат на консонант и тоа како продолжение на некогашните дативни форми за вокалски палатални и непалатални основи:

И заштоа не можеше да се угодоби **Христѹ**, без разлика штоо читаше дење и ноќе (ВА: Пајокоѹ на свейоѹ, 26); Ушре ќе заминам да ја видам Луција Земанек, да љо земам она штоо е мое а штоо осѹана кај неа, и поѹтем ќе се одгадам **Боѹ** (ВА: Пајокоѹ на свейоѹ, 186).

Од заменската придавка *друѹ* можат да се сретнат и остатоци од некогашната промена за дативен предмет, а тоа е формата *друѹему*:

Се поздавија, заљедувајќи си еден **друѹому** в очи, како луѓе кои долѹо не се виделе (СЈ: Кловнови и луѓе, 75).

„Вокативните форми или формите за повикување кај именките од машки и од женски род, како и кај соодветните лични имиња се чуваат, макар што и кај нив се забележани тенденции кон губење “(Минова-Ѓуркова 1998: 110). Уметничколитературниот стил како најслободен во изборот на јазичните средства за најсоодветен на граматичкиот израз на авторовата замисла, ја одржува вокативната форма и кај сопствените и кај општите именки. Во јазикот на поголемиот дел од македонските прозаисти кај именките од машки род (личните имиња и општите именки) се задржани вообичаените образувања на формите за обраќање, со употребата на наставките **-е** и **-у**: *Земѹ некој ѹаков*, **Госѹоде** (ПА: Тунел, 9); „*Боѹ и мир со ѹебе, оче* Иларион. Амин“ (ВА: Пајокоѹ на свейоѹ, 13); „*Авраме!*“ викнав и веднаш се исѹлашав (ДМ: Ѓон, 13); ... *сосеѹу*, викнаа селаниѹе, *браче*, рекоа жениѹе, *ѹаѹе*, ѹисна деѹеѹо... (ПА: Седмиоѹ ден, 14); *О, боже, о, сегорѹиѹелу*, о, свейѹци на небесаѹа (ВА: Азбука за неѹослушниѹе, 25); „*Е ѹа, како ѹоа, ѹречесен Асикриѹу*: Пелазѹиј е Боѹ, а не верува во Боѹа?“ (ВА: Пајокоѹ на свейоѹ, 25); -Сакаш ли да љо убијам оној друѹ Онисифор, **внуку** (СЈ: Тврдоѹлави, 26); *Твојоѹ ѹрофил, боѹослову*, ѹоа љо бара (СЈ: Две Мариѹ, 49); „*Шѹо ѹи е, иѹѹмене?!*“ сѹиска некој (ВА: Фрески и ѹроѹески, 56); *А ѹи, славенику*, не знаеш (СЈ: Две Мариѹ, 60); **Вейѹу**, дојден за да љо ѹлашави дрвоѹо, нека ѹи изрѹи семенкаѹа... (ПА: Неверни љодини, 79); Ушѹе не ѹи ја одрале кожаѹа, **вейѹу** (СЈ: Месечар, 95); „*Зошѹо љо сѹори ѹоа, учѹиѹелу* на мојаѹа дуѹа?“ (ВА: Азбука за неѹослушниѹе, 102); Ама **човеку**, реков јас, кај сѹе нашиле ѹолку чад (ВУ: Знаѹи, 68); „*Беѹај од овде, бесрамнику! Боѹоѹулику!*“ (ВА: Фрески и ѹроѹески, 122); „**Евриѹиде, скоѹе!**“ викаше (ВА: Фрески и ѹроѹески, 150); *Збоѹум свейѹу!* *Збоѹум* (ДМ: Пророкоѹ од Дисканиѹрија, 210); Леле **маѹу**, велаѹ, со шѹо ќе ја деш сеѹа сув леб (ПА: Пиреј, 273).

Именките од женски род употребени во исказите на ликовите образуваат вокатив на наставката **-о**:

О, судбино човечка, колку си чудна и ѹроѹивречна (ВА: Азбука за неѹослушниѹе, 23); **Тейѹко**, викааѹи, ѹрчај, **ѹеѹѹко Велико**, Ангѹелѹа љо ѹоѹоди куришум, викааѹи (ПА: Пиреј, 89); *Прва Мариѹо, лаѹо* број еден, своја и моја **лаѹо** (СЈ: Две Мариѹ, 89); **Пасиво**, биди акѹива и удри ѹред да ѹе удраѹи (СЈ: Две Мариѹ, 122); *Јас, цароѹи Соломон велаѹ: Жено* моја, **чаѹо** моја, ѹророкувај додека има ѕвезди (ВА: Пајокоѹ на свейоѹ, 146); *Кому му викаш, Воскресиѹо* (ПА: Небеска Тимјановна, 155); „*О, колку се убави нозѹе ѹвои во сандали, ќерко* знамениѹа“ (ВА: Пајокоѹ на свейоѹ, 171); *Донеси ѹи рибиѹе, Левѹиѹериѹо*, вели, и се сврѹува кон Виѹомира (ПА: Пиреј, 220); -**Арѹиѹлериѹо**, зашѹо куѹиѹи, вика... (ПА: Пиреј, 248); -*Шѹо е ова, мори Оливеро*, ќе ѹ велаѹ, и овде не нѹ сакааѹи (ПА: Небеска Тимјановна, 428).

„Именките од женски род редовно образуваат вокатив на **-о**, со исклучок на една именка што завршува на консонант (*љубов – љубов*) и на неколку општи именки што завршуваат на **-ка**, а кај нив по аналогија на личните имиња на **-ка** се пренела вокативната наставка **-е**, затоа што во стариот јазик наставката **-е** идела по меките консонанти, а наставката **-о** по тврдите консонанти, но ова разграничување се расколебало, па наставката **-е** се пренела во тврдата промена кај женските имиња на **-ка**: *Рајке, Пејке, Василке* и сл.“ (Конески 1996: 137).

„Си одам *Луцијо*, на некое друго место.“ „Но кога ќе дојдеш?“ *йрашува йаа*. „Нема *Луцијо*, никогаши веќе нема да дојдам. Не чекај ме *йойусио*, моја *йолска йејерујке*“, моја *йрилейска мандулке*, одговарам јас. „Не, не *йлачи Луцијо*: овој *свеј* за мене без *йебе* е безвреден, и *зайоа* си одам, и ќе бидам *нешио друго*...“ (ВА: *Пайокој на свејој*, 234).

„Двојните форми (на **-е** и на **-о**) се јавуваат и кај општите именки од женски род што завршуваат на **-ка**, доколку значат женски лица или се употребуваат во обраќање кон нив: *сијојанке – сијојанко, домаќинке – домаќинко*. Овие наставки ги имаме и кај деминутивите: *сесјиричко – сесјиричке, душичко – душичке*“ (Конески 2004: 256). Така, и во наративната постапка на македонските прозаисти може да се забележат овие двојни форми кај личните имиња од женски род (на пр. именката *мајка* и некои женски лични имиња): *-Како не йе убија, Ленке, ќерко, кога ојиде йарјизанка – како не йе убија Лено кога йи не знаеше зошио ојиде йаму...* (ПА: *Седмиој ден*, 86); *Не занесувај се, мајче, со народни лаѓи* (СЈ: *Тврдоглави*, 18); „Учи ме *мајко*, карај ме, како да ја земам *Луција*, *Луција курва убав*“, и *јас му се йридружи*в (ВА: *Пайокој на свејој*, 212); *-Каде, Кайинко, каде, чедо мое, й велам...* (ПА: *Пиреј*, 236); *За која кука се сјремаш, Кайинке, кайко моја йојарена* (ПА: *Пиреј*, 256).

Во современата македонска проза се присутни и примери на остатоци од старата консонантска промена:

И двајцата не веруваа во чудеса, зайоа шито усрдно го йризиваа Божа, а шито ниеднаш не им се јави; ги учеа семинаристийите на чудесата на йресвејта Божородица, но сами не веруваа во нив. И сега не веруваа, иако, како шито реков, йред да сийгне Филозофот, сийгнa вест за чудесата со ојкривањето на мошијите на Свети Климент, йречесниот римски йаја шито беше маченички удавен в море (ВА: *Пайокој на свејој*, 24); *...и решил да найрави свое царство на седумте небеса за да ги ослободи своите йоданици од йешиките даноци...* (ДМ: *Пророкот од Дискантрија*, 71); *...йискале до небеси но йомош од никаде не доаѓала* (ДМ: *Смртија на дијакот*, 195).

Низ индивидуалната уметничка постапка на авторите може да се пронајдат и примери во кои именките се употребени и во други (најчесто инструментални) падежни форми својствени за старословенскиот јазик:

...се йресеише од сјрав йри йозледот на йомалиите од него духом, йлашејки се да не се израмнај со него, и дури, да не го надминај (ВА: *Пайокој на свејој*, 23); *Самит можеш да ојкриеш, зосјодару, и самит можеш да ја научиш укаја на чийање зайиси ини оком и духом* (ВА: *Пайокој на свејој*, 61); *Да се навива за сиромашниите духом шито имаат храбри сонийта...* (ЈВ: *Воден знак*, 86).

Стилистички маркирана е и употребата на падежните форми на личните заменки. „Формата *ними* веројатно не е непосреден континуитет на стариот инструментал, ами се добила од *ним + и*, со што се постигнал симетричен однос:

ними и – мене ме, *ѿебе ѿе, неѿо ѿо*. Таа е позната како општа падежна форма во југозападните говори (на пр. во охридско-преспанските: *со ними, за ними* и сл.)“ (Конески 1996: 146).

...и *зайо ми е досѿа од ними* (ДМ: Ѓон, 10); *Аир да не видаѿ! Од ними варди се* (ДМ: Раскази од шестѿи каѿ, 409).

Кај прилозите забележуваме два слоја што им одговараат на двата типа деклинации – синтетичката и аналитичката. Имено, во цел ред денешни прилози имаме остатоци од некогашните падежни форми, фосили од синтетичката деклинација, било да се јавуваат тие форми во состав со предлози било да одат, што е дури почесто, од беспредложни падежни форми:

1. Дел од прилошките форми во состав со предлози се образувани од стариот генитив со предлозите *с, до, ѿреку*:

*Гимназијаѿа осѿануваше некако **скраја** од нашиѿе ѿаѿѿѿѿа* (ВУ: *Лов на еднорози*, 39); *И ѿрѿнаа ѿреку ѿланина*. *Колку за два дена одење **скраја*** (ПА: *Скакулци*, 112); *Ќе ѿ кусам и јас ѿаѿѿи и удирам **ѿрекуѿѿруја**, сечам низ ѿаркоѿ* (ПА: *Небеска Тимјановна*, 383).

2. Прилози што претставуваат стари акузативни форми:

*Го месѿиме, сѿудуѿѿо, **насредина**, а звучници во секој кош* (ДМ: *Скок со сѿаѿ*, 60); *Тоа боѿаѿсѿѿво не наѿразно ми доаѿа дваѿаѿѿи **насон*** (ВУ: *Мојаѿа роднина Емилија*, 224); *Треба да ѿ враѿам во живоѿ: да ѿ исѿравам, иѿѿо се вели, да вденам иѿла **ѿѿѿемница*** (ПА: *Небеска Тимјановна*, 126); *Појдоа наѿоре низ ѿрмуѿкиѿе – **ѿѿѿамина**, сѿреѿнувајќи се од корење и заобиколувајќи ѿи карѿѿѿе* (ВУ: *Дива лиѿа*, 246); *Да не каѿаѿ сливиѿѿе **ѿоземја**, да не ѿи јаде земјаѿа* (ПА: *Пиреј*, 345).

3. Стари инструментални форми со предлогот *с*:

...ѿѿкорна еден камен, ѿо крена каменоѿ и **назорум**, како болесѿ иѿѿо се доближува... (ПА: *Скакулци*, 119); *Црѿав и дома, **скришум**...* (ГС: *Сесѿраѿа на Зиѿмунд Фројд*, 80); *...она чувсѿѿво за себе, за Јас, не држи **навидум** целосни...* (ГС: *Сесѿраѿа на Зиѿмунд Фројд*, 121).

4. Прилози што претставуваат стари локативни форми:

*Врѿејќи се на сѿѿе сѿѿрани од салаѿа, ѿоклонувајќи се **доземи**...* (ВА: *Кварѿѿѿ на лиричарѿѿе*, 23); *Свонароѿ им соѿѿѿѿѿѿ дека иѿѿуменоѿ уѿѿѿе **взори** ѿрѿнал со кола ѿоварена камен и вар...* (ВА: *Фрески и ѿроѿѿески*, 57); *Или неѿѿѿо друѿо беше **ѿосреди*** (ДМ: *Смрѿѿѿа на дијакоѿ*, 91); *Чадоѿ лаза **ѿоземи**, како живи маѿли да слеѿле на ѿасење* (ПА: *Последниѿе селани*, 94); *Ако има ѿрамаѿѿѿик иѿѿо ѿаланиѿѿѿ даген од Боѿа ѿо закоѿал ѿодлабоко **вземи** од неѿо...* (ДМ: *Смрѿѿѿа на дијакоѿ*, 109); *Да ми се скрѿеше кај рамоѿѿо, ќе си вела, и ко ѿранка да ми ѿаднеѿе **наземи*** (ПА: *Последниѿе селани*, 154).

5. Низ нарацијаѿа е голем бројот на прилозите што потекнуваат од некогашните инструментални форми на *-ум* (преобразувано од *-ом*):

...блаѿодарение на еден свој колеѿа од факулѿѿѿѿѿ, **родум** од Каѿѿар... (СТ: *Уѿѿурсуз*, 8); *Дланкиѿѿе **миѿум** доѿрени ја сечаѿ водаѿѿа...* (ЈВ: *Скарбо во мојѿѿ двор*, 21); *...си се занимавал со книѿи и со уѿравување на сѿѿариѿѿе народи, сѿросѿѿрен **ничкум** на широкиѿѿ железен кревеѿѿ...* (ДМ: *Пророкоѿ од Дисканѿѿрија*, 23-24); *Преѿѿчувсѿѿѿѿѿѿѿ неѿѿѿо иѿѿо возбудува **часкум** се начичкавме ѿо ѿрозорѿѿѿѿе* (СЈ: *Улица*, 33); *...низ **ширум** ѿѿворенаѿѿа враѿа набрзина ѿо освои секое аѿле од сѿѿаноѿѿ* (ДМ: *Ѓон*, 38-39); *Ѓорѿѿи уѿѿѿе сѿѿана **ѿросѿѿум*** (ДМ: *Ѓон*, 39); *...ѿи ѿледа **редум** новиѿе книѿи, ѿи ѿребројува...* (ВА:

Фрески и жројески, 98); ...ѿа дури и ишорейош којийшо беше на дрва којийшо ѿаа **крадеишкум**, нагвор од иредвиденошо, жо ѿолнеше... (ДМ: Мојош Скендербег, 137); Сѿианав ѿо неа, се симнувавме **молчејкум** ѿо скалише (ГС: Разговор со Сѿиноза, 143); Телефонош свонеше некаде во шемницаѿа и Бојан **ишйнеишкум** жо бараше наоколу (ВУ: Дива лига, 345).

6. Прилозите на **-ица** претставуваат остатоци од стариот инструментал од женски род:

...ни на крај ѿамей не му ѿагаше дека, синошо, августовско небо ѿаа **внедоаиѿца** ке се наоблачи, ке се сѿемне (ДМ: Гон, 9); Но, сеѿак, не ѿомислувајше оѿи во зборував **куѿурица** (ДМ: Гон, 50); Се враќаѿи **молчаниѿца**: снуждени и иреварени, ѿукуречи усрамени и ѿогаши изгрева месечинаѿа (ПА: Последниѿе селани, 64); Сешо било **ѿоснойѿца**, вели, небаре изгазено жишо од жрад и од веѿар (ПА: Пиреј, 192).

7. Од стариот беспредложен локатив се употребени некои форми со општо временско значење:

Такви крикови доагаа само од жеравиѿе, кога, **есење**, жо надлеѿуваа селошо (ПА: Пиреј, 9); -Како ракаѿа од жосѿод да жи садела, рече Велика, сиѓурно сѿе родени **ѿролеке** (ПА: Пиреј, 60); ...новорогенчиѿаѿа сред **зиме** жи ѿикаме во сѿиудени крсѿилници... (ДМ: Пророкош од Дисканѿрија, 79); ...каде ишшо **зиме** не се носаѿ чевли со искинаѿ жон... (ВУ: Мојаѿа роднина Емилија, 323).

Категоријата степен. Како категорија типична за квалификативните придавки, степенувањето може да се забележи и кај некои именки, глаголи или прилози образувани од именки, употребени со одреден степен на квалификативност. Бидејќи степенувањето кај овие видови зборови е поретко, тие оставаат впечаток кај читателот и го збогатуваат текстот од уметнички аспект:

Размо не заборава и му рече дека срамоѿа е човек да ѿоајмува, а уишѿе **ѿосрамоѿа** да не жо враќа заемош (ПА: Неверни жодини, 133); Важни се, вели Цара Пеѿревска, оѿи со ѿовеке жодини се сѿианува уишѿе **ѿобудала** (ПА: Последниѿе селани, 193); -Молчи ќерко, висѿина е, рече мајка ѿ, Блажородна Чавкаровска, оѿкако жо ислуша сонош, ишшо да не може да биде **ѿовисѿина** (ПА: Скакулици, 238); А уишѿе **ѿонезнаеш** како си жи замислува нејзиниѿе скриѿини месѿа (ПА: Последниѿе селани, 24); -За нишѿо жо ѿрошѿе кибриѿов, рече Ракида Желчева, ѿламенчейо и да ѿрае, **ѿонесвеѿи** и од снежов (ПА: Скакулици, 64); Барем малку од малку да е **ѿонанога** од нас (ПА: Небеска Тимјановна, 152); Пченкиѿе уишѿе **ѿонезнаеја** како да се одбранаѿ од скакулиѿиѿе (ПА: Скакулици, 253).

Стилистичката маркираност на именските граматички категории во поетиката на македонските прозаисти го онеобичува јазичниот израз, придонесува за очудувањето, експресивизацијата, квалитетот и посебноста на прозното пишување. Во самата морфемска единица „покрај информативната содржина се внесува и дополнителна стилистичка информација“ (Минова-Гуркова 2003: 204), афективно, експресивно издвојување, нагласување на определени лексички единици, со што се збогатува наративната компонента во текстот. Сите морфеме што влијаат на изразноста на еден исказ имаат улога на стилема, тие се актуализирачки средства на времето, местото, битот, индивидуалниот израз на ликовите.

МОРФОСТИЛИСТИКА НА ГЛАГОЛСКИТЕ КАТЕГОРИИ

Глаголите имаат способност да ги маркираат и карактеризираат најважните моменти во дејствувањето на ликовите. Граматичките категории на глаголите содржат во себе богати изразни можности, така што низ речта, конкретниот уметнички текст, постојано се откриваат нови нијанси и конотации. Поголемиот дел од вторичните значења на глаголите се контекстуално условени, па глаголската категорија добива статус на стилистички маркант преку нејзината преносна (транспозитивна, метафорична) употреба во контекстот. Затоа на стилистички план не може да се разгледуваат изолирано граматичките категории и значења, семантичката структура и конструктивните способности на глаголите. „Стилистичкиот потенцијал на граматичките категории на глаголите е поврзан и со спецификата на нивното лексичко значење, кое ја носи постојаната сема *движење, ѝризнак на акѝивносѝ, ѝроцесуалносѝ* и како цело (лексичко + граматичко значење) внесува динамика во исказот, преку која се развиваат интересни синонимни и метафорични значења, актуализирајќи се со најразновидни значења во синтагматскиот ред“ (Станева 2001: 230).

Категоријата време. Категоријата време има најмногубројни и најразновидни стилистички можности, а тоа наоѓа израз и во промената на различни гледни точки при анализирање и опишување на глаголите во еден дискурс. Карактеристичен пример за изразување на временската точка на гледање е **комутацијата на глаголските времиња**. Имено, комутацијата (транспозицијата, синонимијата) на времињата е предмет на проучување на граматичката стилистика. Транспозицијата, односно синонимијата на глаголските времиња е неограничена како можност во сите функционални стилови на општење. Таа е поврзана со внатрешната динамика на текстот, со особеностите на речта на ликовите и на авторската реч. При лингвостилистичката анализа се гледа преплетувањето на формите на презент и футур, аористните и имперфектните форми, перфектот и презентот, а оваа комутација на различните глаголски времиња влијае на промената на гледната точка на нараторот.

Формите на сегашното време во наратијата може да ја променат гледната точка на нараторот, при екстерна наративна визија, кога омнисцентниот раскажувач ги опишува околностите во кои дејствува ликот или го опишува ликот однадвор:

(1) *Нок е, и свеѝлининѝа на месечинаѝа ѝаѓа на ѝвојаѝа гланка. Тоа е ѝоследна нок за ѝебе во домоѝ на Фан ден Енденови. Од собатѝа до ѝебе се слушѝа само звукоѝ на лауѝаѝа, Ги заѝвораш очииѝе: врз ѝемнинаѝа на ѝвоииѝе очни каѝаѝи се ѝојавува Клара Марија – седи ѝокрај оѝворениоѝ ѝрозорец, а нејзинииѝе ѝрсѝи минувааѝ ѝо жиѝииѝе на инсѝтруменѝоѝ. Сѝ е во одвај видливо движење, некаква чудна сосѝојба меѓу ѝреѝерење и ѝулсирање: ѝрсѝииѝе на Клара Марија и нејзинииѝе ноздри, жиѝииѝе на лауѝаѝа, ѝемнаѝа завеса крај оѝворениоѝ ѝрозорец ѝоѝреѝерува од веѝероѝ, воздухоѝ во собатѝа ѝреѝери ѝридвижен од звукоѝ на музикаѝа, а заради облаѝииѝе кои минувааѝ ѝреку месечинаѝа се чини дека и месечинаѝа се движи. Минуваѝ со ѝрсѝииѝе од леваѝа рака ѝо оѝворенаѝа гланка на деснаѝа, ѝо ѝравиѝ ѝоа бавно како ѝиѝо е бавна музикаѝа ѝиѝо ја свири Клара Марија. Музикаѝа ѝресѝанува, и во ѝој миѓ се ѝуби ликоѝ на Клара Марија од ѝвоииѝе заѝворени очни каѝаѝи. Ги оѝвораш очииѝе и ѝрѝнуваѝ кон враѝаѝа. Ја креваѝ ракаѝа за да ја оѝвориѝи; засѝануваѝ. Се двоумиѝ ли, Сѝиноза? (ГС: Разѓовор со Сѝиноза, 97).*

(2) Некогe тoйoлo вeйтeрчe **иди** oздoлa, oткaј мoрeтo и сaмo јa **зaдeвa**. И **буричкa** вo кoсaтa, и **пoсeгa** пoд рaкaвиe. И зo **дрпa** фyстaнoт, и зo **пoтврђнyвa**, зo **пpeзaшивa**. Мe **пoзлeднyвa** и тaa, aмa **сe пpaви дeкa нe мe злeдa**. И сaмo **сe пoмрднyвa, сe пpeмeстyвa**. Го **врѝи** пoзлeдoт нaстpaнa. А фyстaнoт и **изгpa**, и **сe зaтпeжнyвa** oкoлy кoлкoвиe, oкoлy бyтoвиe. Нe знaм дaли **сe сpaми** oд мeнe, или oд вeйтoт. Го **пoдзaскривa** пoзлeдoт и сaмo зи **пpeфaкa** вoдитe oд мaскиe. Ги **фaкa** нa пoкyсo, нa пoдoлгo, зи **нaвиѝкyвa** oкoлy кискитe, и пaк зи **oдвиѝкyвa**. **Сe мeшкoли** тaaкa Лeвтeриja, **сe мeшкoли** и зeмјaтa пoд нea. Кaкo чoвeк нa рaзбyдyвaњe. И oнaa млaдa пapea штo јa **издишyвa** Лeвтeриja, **сe врзyвa** зa вoздyхoт и зa зeмјaтa, **сe злeдa** и нa Лeвтeриja. **Сe пишyвa и сe чийa** (ПA: Пирeј, 216).

При интерна наративна визија, кога раскажувачот се преклопува со ликот, се создава лик раскажувач, при што се опишува ликот однатре: (1)

Знaм дeкa вe тeшкo дa мe пoвeрyвaтe нo вaистинa вe **вeлaм**: oтпoдaш имaм видeниja и **знaм** сe штo сe случyвa вo тyдитe дyши. Oтпoдaш **живeам** и вo тyдe yстѝи, и вo тyдe мисли, и вo тyдe дyши; и тyдe сoништa **сонyвaм**, и **виђaвaм** нeвидeнo, и **слyшaм** нeизгoвoрeнo, пa зaтoа **мoжaм дa пoвтoрaм** сe: видeнo и нeвидeнo, чyeнo и нeчyeнo, случeнo и нeслучeнo. **Oслoбoдeн сyм** oд тoа **дa збoрyвaм**, **oслoбoдeн сyм** oд тoа **дa слyшaм** штo **збoрyвaм**; oтѝи нeмa вeкe yши зa мoeтo слoвo, oсвeн мoјaтa дyшa (BA: Aзбyкa зa нeйoслyшнитe, 91–92).

(2) **Јaс сeдaм** сaм вo млaкaтa сoбa; нaдвoр e лeтo. Тoа зo **знaм** сѝoрeд изблeднeтaтa бoјa нa пoкривитe; инакy, **јaс нe излeжyвaм** чeстo. Сeјaк, нe мe здoдeвнo: зи **пpeлисyвaм** вeсницитe. Тoа сe нeкaкви сѝaри издaниja; хaртѝијaтa мирисa нa жoлтo. Кoдa зи **пpeврѝyвaм**, нивнитe сѝpaници нaтyкнyвaт сo изблeднeт звyк кaкo кpилaтa нa сoсeмa сѝпнитe бyбaчки кoдa сaкaат дa пoлeтaат. **Јaс нe чийaм** сe вo нив. Нe, сaмo пpoгpaмитe нa кинaтa (BY: Знaци, 93).

(3) **Јaс**, yшитe мaлкy, сo нoсoт и сo yснитe врз нeжoвoтo лeвo рaмo, вслyшaнa вo дишeњeтo – пpeдaвникoт нa нeжoвoтo зaминyвaњe, **сe oбидyвaм** сo тивкoтo пoтстaнyвaњe **дa зo рaзбyдaм** зa дa мe сѝрeчи, дa мe зaдржи... Нo, нa прсѝи нeйoвpaйтo **вѝрчyвaм** вo сoјaтa сoбa. Зa мѝ, сѝyткaнa, клeчeјки, излoжeнa нa сѝyдoт ja **пpoдoлжyвaм** мoжнoстa дa мe вpaтѝи, или сaмo дa мe yтeши сo вѝкнyвaњe нa eднa бyквa oд мoeтo имe. Нo, пoтyстo, бeсмислeнa e нaдeжтa и млишaвo зo **paспoстѝилaм** бoлнoтo тeлo врз пeрницaтa (JB: Скарбo вo мoјoт двoр, 95).

Во функција на промената на точката на гледање може да биде и употребата на **историскиот презент** за опишување на настани што се случиле во минатото:

Пo дoлгo вpeмe шѝypa свeтлинa, сѝyдeн oбpaч oд мpaз и снeж, нaeднaш oѓpea чистo, јaснo сoнцe и нe пoтсeјѝи сѝтe, кoлкy мoжe дa бидe yбaв, aкo нeкoј сaкa дa сфaтѝи, oвoј бoжeсѝвeн живoт. Нaјмнoгy oниe нa oбeитe сѝpaни oд yшѝитe штo сo дeнoви сe мepкaа, сe 'рвeа и сe кoлeа вo длaјкaтa. Сeкoј зpaчoк, иaкo сe yшѝтe дaлeчeн, лaдeн, сo цврстѝи, нaoстѝpeни зaби, вeйyвaшe мирeн, сѝoкoeн дeн. Тѝхa, дaлeчнa тoјлинa штo **зaмaјyвa, смирyвa, нe дaвa** дa мислитѝи нa нѝштo дpyгo oсвeн нa paспoслaнaтa yбaвинa пpeд тeбe. Пpeкpaснa, нeзaуздaнa шaрeнa yбaвинa! Бoг oсвeтлeн вo сeкoјa пeдa oд oвaа свeтa зeмјa, oд гyстaвa кoријa сpeдe кoјa **сe нaoѓa** мoјoв мaнaстѝир, пa сe нaгoрe кoн yбaвoтo Смoлeвo нa чѝи пaдини **сe кpeвaтѝи** зидoвитe нa дpeвнитѝи гpaд, бeли, нeoдмрзнaтѝи oд

сабајлешиниої мраз, њокривиїє од кукиїє начичкани со ѓол сињаак **њог** кој срамежливо **се насупа** нивноїо сїоено, ѓолемо ирвенило од кое чиниш, веднаш **никнува** сè ушїє белаша Неолица, оїасна, њодмолно моќна зашїо оїтворениїє, небранешї, ѓошї илєќи одназад и ѓи **чува** ѓолемиої, висок и круїен воин, дивної Пелисїтер засїтанашї њросїѓум, ѓлаваша секоѓаш њикнашї в облаци во вечна њоїтраѓа њо заѓубенаша ѓоїлина на небесниої дом (ДМ: Смрїїша на дијакої, 88–89).

Историскиот презент опишува конкретни случки, при што дејствата може да преминат од планот на минатото време на планот на сегашното историско време. Преминот е стилистички мотивиран кога во искажувањето ќе се појави логичка неопходност одделни моменти или дејства кои се издвојуваат со поголема живост, динамичност, да се издвојат од текстот и да се претстават со историскиот презент, кој одделни автори го нарекуваат и сегашно живописно време. Во уметничките текстови историскиот презент најчесто се вметнува при описот на природните состојби и појави.

Формите на презентот во пословиците и крилатиците носат значење на **свременост**, со нив се изразуваат општи констатации:

„Највисокиите жлави најбрџу **јаџааи**“, велеше дедо (ПА: Небеска Тимјановна, 11); Коџа човек **не е сам** и суваџа шрева **е џовесела** (СЈ: Месечар, 19); Зависџа **е најџодем нейријаџел** иџио **крстиари** меџу луџеџио (ДМ: Смриџиа на дијакоџи, 108); Само со лош човек воџка **не сџие** (ПА: Тунел, 197); Наведнаџа жлава сабја **не ја сечи** (ДМ: Раскази од шесџи каџи, 422); „Сиџе џрешки и нейравди џробоџи џи **исџравува**“, велеше Лазор Ночески (ПА: Пиреј, 300).

Во некои наративни контексти формите на **презентот** се испреплетуваат со форми на **перфектот**. „Ваквата комбинација на презентските форми со форми на перфектот произлегува од промената на гледните точки на раскажувачот или на ликот раскажувач спрема соопштуваното дејство. На овој начин се постигнува извесно психолошко пренесување во текот на дејството, како да се одвива тоа пред наши очи, и така се побудува неговото поживо претставување“ (Конески 2004: 414):

Некој друѓ, виџор Тимурџаи ми **зеседнал** в ѓрад и само ми ѓи **йрверџиува** цреваџаи, сонџиџаџаи, йобедиџе ми ѓи **йрави** делови од конечниџи мој йораз, идниџаи црно минаџи (ДМ: Смрџиџа на дијакоџи, 25); А џиџе, ко да се беџови на неџовоџи величешџиво, **леџнале** йомешечки крај оџниџиџеџиџи, крај софрџаџа йолна фелки џаџе од фурна изваден мајалник, мезе од луџениџа и овчо сиреџе, **џнеџаџи**, **џнеџаџи**. Просџаџиџиџа (ДМ: Смрџиџа на дијакоџи, 44); Но џој веке се йоџиџрел со лакџиџиџе на масџаџа. Ја **обесил** џлавџаџа и **џледа** во мушамџаџа насликана со разнo овоџиџе. **Преџаџа** со йрсџиџиџе и **се мачи да земе** едно црвено јаболко (ПА: Тунел, 69); **Се вџнезџил** онде душманџиџи со сеџа своја осоколена војска йо йобедџаџа кај џеснеџџиџи џиџи им ја донесе деноџи! **Се сџуџиџкал, се йрибрал, џемне** йод сџиџиџиџаџа, **се џоџили** вечерва, **собира** енерџија за уџиџре или заџуџиџре, йо неџела, две можеџи, да удри на џрадоџи и да џо освои (ДМ: Смрџиџа на дијакоџи, 102); Тој ја **наџуџиџил** иџраџаџа и сеџа **сџоџи** рамнодуџино йред влезџи на салџоџи (СЈ: Кловновџи и луџе, 159); Очиџе му **солзаџи**, носџи му **се замрсџулавил**, лицеџи му **се зацрвенило** заедно со уџиџиџе. Дури му **йомодрува**. И само **наџнува** (ПА: Пуреј, 206).

Во такви случаи, емитентот од надворешната точка на гледање (употребата на перфектот), преминува на внатрешната точка на гледање, што ја сигнализира

формата на сегашното време. Во такви случаи говорното лице како да се враќа на онаа временска точка на која бил настанот што го раскажува, повторно станува дел од одредена ситуација, нејзин внатрешен дел. Со други зборови, како симултано да се одвива настанот и зборувањето за него.

Формите на **футур** своето значење на идност може да го транспонираат во значење на минатост кога се употребени во наративни контексти во кои настанува „извесно психолошко пренесување преку кое едно минато дејство може да се набљудува во очекување, т. е. во претпоставување – воопшто во идноста“ (Конески 2004: 489):

А Свездана ми го фаќаа многу очи. Едно излежување и ќе го почугај. Туку ќе ги превийкаа клейкиите нагоре (ПА: Пиреј, 52); Тоа се превивори во невиден терор од најрајници по туѓи куќи. Ќе си земат ситолчиња во рацете и одат кај шито ќе видат аниена (ПА: Тунел, 32); ...очиите се ушите го болеле – ја слушал во нокта својата јесна, со разденувањето ја заборавил, останала јусито во душата; еднаш во некоја друа нок, ќе се срејне со сенката на својот мртвот баџанак и пријател, те чекам, дојди, ќе му рече тва сенка, а тој ќе ги догаде рацете кон сите секавања на својот живој (СЈ: Тврдоглави, 45); Како дејте, чувајќи овци низ зора или одејќи по дрвја, се запознав. Најролеј, предвечер, ќе свирнам со кавал, слушам славеј ќе се огласи, ќе свирнам пак – тој одново ќе се огласи (СЈ: Улица, 48); Пресјанав да го сакам ојќако ги јорчијав појирјаниите јасуси од книжата во чиј наслов цитираа илјада водени цетиови. Да, ќе речам, тоа е необично умна книга за живојот, и тогаш веќе најискрено ќе мислам така, но нејзините јорабени реченици ме исплашија во една злува јолнок (ЈВ: Скарбо во мојот двор, 92); Појтоа си јлукна во гланките. Ќе удри со секираа и ќе јогледне нагоре во јранките. Гранките ќе се запресат и едно долго време ќе се собираат така и ќе се удираат (ПА: Последните селани, 167).

Во еден наративен контекст може да се сретнат форми на минатите определени (свршени и несвршени) времениа и форми на перфектот во зависност од тоа дали раскажувачот заема директна или индиректна гледна точка спрема настанот:

Тој пак, кога не видел фатени за рака, долго време мислел дали да не казни или да ни згази на рацете, на јрситите. Му дошло да ни ги смачка рацете. Ама, дека многу не сакаше, само ни ги јрнал, ни ги вратил рацете назад, и се јикнал меѓу нас (ПА: Небеска Тимјановна, 91); Пенчо седеше со вкрстени нозе и со равак го бриеше долгиот јобелен нос; јакосно ги крвеше модриите усни и не личеше веќе на дете – раснал и јораснал, остарел (СЈ: Улица, 109); По малку го видов и јроводниот во огледало. Не осетив кога влезе за да ме изведе од бањата, од огледало. Поминала форјуната и ме изведе (ПА: Небеска Тимјановна, 275); Како и да е, наеднаш се избриша цело едно мина. Како ништо да не било, како никогаш да не се јознавале (ПА: Последните селани, 224); Еден шведијер изнесе, јојатино, дека му ја јојамил колатата на Јашар јокму тие денови јред нашето одење на лозје (ВУ: Мојата роднина Емилија, 227).

Комутацијата на аористните и имперфектните форми се објаснува со претпоставката дека раскажувачот е сведок на дејството, додека со формите на перфектот ликот раскажувач не предава засведочени дејства, туку дејства што станале надвор од неговото внимание, а за нивното завршување ликот е информиран од другите ликови што се директни учесници во тоа дејство.

Како стилистички маркирана единица најчесто функционира формата на 2. лице еднина со нијанса на обопштено-лично значење: дејството не се поврзува со конкретен соговорник, туку се однесува на секое друго лице. Тогаш станува збор за т. н. **имперсонално *јии*** кое може да се замени и со останатите лични заменки во еднина и во множина. Оваа функција на второто лице еднина е најчеста во разговорната реч, во пословиците и поговорките, поради што обопштената употреба на ова лице влијае на стилистичката разновидност на уметничколитературниот стил. „Ваков имперсонален начин на обраќање се применува кога во комуникацијата станува збор за општи констатации затоа што имперсоналноста ***јии*** ја развива имперсоналноста ***човек***“ (Silić, Rosandić 1979: 90):

Во еден наративен дискурс може да функционираат неколку точки на гледање и тоа преку **комбинација на повеќе лица**. Раскажувачот од перспектива на учесник во ситуацијата говори во прво лице еднина: *Го знаев ова од ѝорано, особено од искуснвојто ишћо зо сћекнав од лошо одржаниће часови во ѝериодот ѝо разводот овде во Америка.*

Се слушаи и ти се жади од чуеното, ти се жади од тебе и од цела твa симулација и нејоднослива твaжа (ДМ: Триполската кавија, 58).

(1) *Боже, колку среќа има во мојој џозив! Седнуваи, чейкаи, мислии и ѝравии ѝо свое. Создаваи свејтови: деца со ѓоли мелиња ѝод жеишкото сонце се ѝрскаат во бисѝриите реки на Иванден* (ДМ: Смијѝта на дијакој, 111).

Иста е промената на гледната точка и во следните примери:

160

Раскази од шестти кай, 411). Говорното лице се служи со оваа транспозиција кога сака на реципиентот да му го приближи своето искуство, своето доживување. Меѓутоа, и кога го изразува дејството на говорното лице, второто лице секогаш носи семантичка нијанса на воопштување на дејството.

Комутацијата на 1. лице и 2. лице еднина е честа и во внатрешниот монолог на ликот, даден во форма на привиден дијалог:

Лежам ноќе и размислувам за сè: Си зоворам: ех, Николај Серафимович, зошто ти живееш вака, како скоп? Пиеш, пиеш. Душата ти е болна, дробовите ракија ти ги жризе, а ти лежиш и молчиш. Сакам да се борам како што му доликува на генерал. Со кого? Со глумци? Глумци има доста. Бори се, Николај Серафимович... Хе, хе... Скучно и жрузно. И ќе ситанам а од срцево кайати стихови (СЈ: Улица, 118).

Иако во текстот доминира воопштеното значење на второто лице еднина, од контекстот станува јасно дека второто лице еднина се однесува на состојбата на говорното лице, на дејство во прво лице еднина, бидејќи се изразува неговото сопствено искуство и му се придава општочовечко значење.

Во нарацијата може да комутираат и 1. лице множина и 2. лице еднина:

Сонуваме дека нашиите слики еден ден ќе го сменат светот на подобро, а ние ќе бидеме прогласени за светиници уште за време на живојот. Создаваш слика, ја изложуваш и одеднаш преситануваат сите војни, преситанува теророт и диктатуриите... (СТ: Пејерушка, 59); И после ќе се раширкаме низ ливадиите за да ги вземе коњите. Се наведнуваш и му ја факаш едната предна нога над кишицата (ПА: Сите лица на смртта, 91); Длабоко во нас, бејбе, ние сме живојни со изразени потреби и нагони коишто не можеме да ги победиме колку и да се правиме дека е тоа можно. Кога ти се јаде, јадеш. Кога си жеден, пиеш. Кога ти се спие, спиеш. Кога си ѝкнаш во шесно, се обидуваеш да прееживееш. Тоа е нагонош (СТ: Пејерушка, 190); Се криеме под сенка, но и сенката не може да те скрие. Ти јага ѝејел од небошто, ти се расат очите (ПА: Небеска Тимјановна, 385).

Дискурсот завршува на тој начин што комутираат првото и второто лице, а со тоа сигнализираат промена на точката на гледање: првото лице еднина или множина како граматички неутрална форма е заменето со второ лице еднина, како привидно најобјективно лице. Раскажувачот како да ја менува својата дистанција, како да се оддалечува од раскажаните настани, се дистанцира од себе, а во рамките на една иста точка на гледање внесува повеќе варијации: формата на 2. лице еднина со своето воопштувачко значење како да се поместува кон читателот / адресатот на пораката, кон неговото искуство.

Посебно маркирани места во текстот може да бидат оние во кои има комбинација на 3. лице и 2. лице. Ова е обратна ситуација: раскажувачот во 3. лице е дистанциран од настаните, објективно ги согледува, па од обопштеноста на изказот, земање дистанција, тој го вклучува читателот / адресатот. Во овие случаи формата на третото лице го транспонира своето значење на значењата на формите на второто лице за да се создаде експресивна слика на дејства и состојби што важат за сите лица:

(1) Тоа јасно го знае секој кој пишува со писмо, со букви и зборови што се служи, сочиненија што сочинува. Оти: можеш да го видиш во мислите свои зборови „враќа“, или зборови „клучалница“, или зборови „прозорец“. Но можеш ли да го видиш зборови „љубов“? Не можеш (ВА: Пајокош на светот, 41).

(2) *Неверојатно како човек **сџврднува** со жодиниџе. Кога **ке** ја **џоминаџ** џрваџа џогалема несрека, дружиџе **џџ** доаѓааџ како неџџо сосем нормално, како делник џо делник или сабоџа џо џеџок (ДМ: Смрџџа на дијакоџ, 60).*

(3) *Имало жодини сџариџе џоа **ж**о **слушале** од џаџковџџе, кога џо македонскава земјџчка чумаџа **собирала** цели села и жрадови, во нив ни деџе ни коџе **не оџтанувало**. **Ке** **закоеџ** еден – дваџа џагнале џоџнеџџе, **ке** им **искоеџ** жроб на џроџа - десетџина се ничкосале мрџви... (СЈ: Тврдоглави, 83).*

(4) *Во сџџуацијаџа во која **се наџде**, само џоџ можеше да му **ж**о сочува жазоџ, заџџо жодиниџе џоминаџџи во џолицџа, **ж**о научиџа дека џосџоџаџџ многу бизарни начини **да** **ж**о **зажубиџ** живоџоџџ (СТ: Ужурсуз, 225).*

Интерверзџата со помош на третото лице се врџи при замена на формите за присутното и говорното лице и при замена само на формите за присутното лице со форми за неприсутното лице или за неприсутните лица. Тогаш говорното лице употребува форми за третото лице кои може да се однесуваат или само на говорното или само на присутното лице. Тоа се индиректни форми на обраќање кон одредено лице или одредени лица:

*...во џоа време имав шесџ или седум учениџи, џака џџо не џребаџе да ми биде џроблем да **ж**о џрифайџам и Јоан за свој ученик, но имав неџџо одбивно кај нежџ, некаква едностџавностџ која се жраничеше со џросџоџџџа – во нежџово џрисусџџво човек **се чувџџџување** како да **држџ** недоволно измазнеџо сџакло... (ГС: Разжџовор со Сџиноза, 103).*

Нараџџата може да започне во трето лице еднина, со што на читателот му се дава до знаење дека станува збор за наратор во раскажувачката форма „тоџ“, меѓутоа нараџџата на крајот на контекстот или во наредниот контекст преминува во формата „јас“, односно во прво лице еднина. Така, на почетокот на романот *Сесџраџа на Зџмунд фројд*, од Гоце Смилевски нараџџата започнува во 3. лице еднина, со што читателот добива впечаток дека настаните ќе бидат предадени од омнисцентен наратор со раскажувачката форма „тоџ“, а на крајот на искажувањето во наративниот дискурс, добиваме информација дека нараторот е во 1. лице еднина, односно Адолфина Фројд, сестрата на Зигмунд Фројд:

*Една сџариџа **лежеше** во мракоџ на собаџа и со склоџени очи **џребарување** џо своџџе нажрани сеќавања. Таму **наџде** џџри сџомени: во времеџо кога за неа многу неџџа на свеџоџ сџе уџџе немаа име, едно момче џ **џодаде** оџтар џредмеџ и **рече**: Нож; во времеџо кога сџе уџџе **верување** во бајкиџе, еден жлас џ **шейџџеше** за џџџџаџа која со клуноџ си жџ **раскинува** жрадиџе и од нив **си** **ж**о **оџкорнува** срцеџо; во времеџо кога доџириџе џ **кажџуваа** џовеќе од зборовиџе, една рака **се џприближџи** до нежџиноџо лице и со јаболко **ж**о **џожали** нежџиноџо образ. Тоа момче од нежџиниџе сџомени кое ја **жали** со јаболко, кое џ **шейџџџи** бајка, кое џ **џодава** нож, е браџџ џ Зџмунд. Сџариџаџа која **се сеќава сум јас**, Адолфина Фројд (ГС: *Сесџраџа на Зџмунд Фројд*, 7).*

Точката на гледање може да се промени и во случаи кога се транспонираат личните и безличните форми на заменките. Замената на личните и безличните форми се карактеризира со изразување на дејството на учесниците во комуникаџџата (и 3. лице) со различни безлични конструкции. Тоа значи дека дејствата на ликовите се употребени со безлично значење, а со тоа настануваат глаголски форми кои се дел од т.н. обопштени искажувања или констатации што не се сврзуваат со определено лице:

йрeмолчувам одгoвopoи (ВУ: Знаци, 94); ...и не мрдав од *йайoи* ишo гури шoдaш научив како да *зo oдaм* (ДМ: Прopoкoи од Дискaншрија, 118); Се жyби како црна шaмија ишo *зo шeшa нискoишo нeбo* (ПА: Пoслeднииe сeлaни, 120); Ешe шaкa мислeшe Рaзмo Трeнчeски и шo цeлa нoк шeшaшe низ кyкa или oкoлу кyкa, *зo кaйeа сшрeишe, зo лaeјa кyчињaшa*, и кaшлaјки ja рaзбyдувaшe жeнaшa, *жи шoишлaшyвaшe дeцaшa* (ПА: Нeвeрни жoдини, 126).

Пpeoднoстa нa нeпpeoднитe глaгoли e чeстa вo рaзгoвopниoт јaзик, a рaзгoвopнитe сoстaви вo кoи ja сoглeдyвaмe oвaа пoјaвa влиjaат и нa сoздaвaњeтo нoви aвтopски изрaзи:

...oцaжopенишe шрoзopици *зo бoлскoишaи свoјoиш вoсxиш* од Сoнцeишo (ЈВ: Вoдeн знaк, 37); ...*жи йлaчeшe сшшe вoздржyвaни сoлзи oд дoлжoишo йaишyвaњe* (ЈВ: Скарбo вo мoјoиш двop, 43); Дрyжapивe oд клac *нe шe ижрaиш* мнoжy (СТ: Ужyрсyз, 51); ...a ишшнaишaиa крв кe сe зжрyишчyвa oкoлу *кoскишe* и кe *жи мopничaви* (СЈ: Тврдоглави, 30); ... *ja йeлшeчeл Пoслaницaишa* нa aиoсшoлoиш Пeшaр или нeишo дpyжo oд Нoвиoиш зaвeш (СЈ: Тврдоглави, 162); ...зa eдeн кaиш сo кoј лyжeишo *свoишe сeкoјднeвнoсшш и жи иcкaчyвaиш* yшшe шoвoсoкo вo вoздyхoиш (ЈВ: Вoдeн знaк, 37); ...нeкaдe вo висинишe шшшo мoкнo *жи влaдeишe мpакoиш...* (ДМ: Прopoкoи од Дискaншрија, 65); Дa сe нaвивa зa oнoј шшшo зaбopaвил, ишшo *йeлшeчи шyжи йpичини*, свoј шoрaз, *мoлчи шyжи измaми* (ЈВ: Вoдeн знaк, 86); Сeжa и жeнaшa вo чиja кyкa *ja бoлeдyвaв шрeскaишa* и ja дoживyвaв нaјжoлeмaишa свoјa вoзбyдa *зo слeдeшe oддaлeчyвaњeишo нa йлeкeсшшoиш Арсo Арнaишчe* (СЈ: Тврдоглави, 105).

Пpичинaтa зa тpaнспoзицијaтa пpeoднoст – нeпpeoднoст e зaтeмнyвaњeтo нa гpaницaтa пoмeгy пpeoднитe и нeпpeoднитe глaгoли. „Тoа нeштo нaoгa видeн изрaз и вo фaктoт штo дeнeскa сe oбpaзyвaaт глaгoлски пpидaвки eднaквo oд пpeoднитe кaкo и oд нeпpeoднитe глaгoли (*викнaиш, йaднaиш*). Овој дoпир пoмaгa и зa свpзyвaњeтo нa нeпpeoднитe глaгoли сo пpeдмeт. Зa пoчeтoцитe нa oвaа пoјaвa e нaјвaжнo штo имaмe пpeoдни и нeпpeoдни глaгoли кaј кoи сe aсoциpaaт лeксичкитe знaчeњa, пa сaмo сo извeснo измeстyвaњe нa знaчeњeтo мoжe дa сe рaзвиe ниjaнсa нa пpeoднoст и кaј сooдвeтниoт нeпpeoдeн глaгoл“ (Кoнeски 2004: 355). И вo сoвpeмeнaтa нaрaцијa имa пpимepи нa свpзyвaњe нa нeпpeoднитe глaгoли сo пpeдмeт пpeкy aсoциjaцијa нa лeксичкoтo знaчeњe сo пpeoдeн глaгoл. Нa тaкoв нaчин, кoгa e yпoтpeбeн кaкo пpeoдeн, глaгoлoт стaнyвa синoнимeн сo сooдвeтниoт пpeoдeн глaгoл. Тaкa, вo иcкaзoт: ...oдвpaишeн цpв e йpaишeн oвдe личнo oд Дpакoиш, зa *дa нe yмpe* йpед *дa бидeмe мpишви...* (ДМ: Смpишшa нa диjaкoиш, 119), сe рaзвивa пpeoднoст кaј глaгoлoт *yмиpа*, зaтoа штo тoј сe aсoциpa пo знaчeњe сo пpeoднитe глaгoли: *oишeиa, yбиe, yмpишви, yсмpишш*. Нa oвoј нaчин, нeпpeoдниoт глaгoл *yмиpа* стaнyвa синoнимeн сo cпoмeнaтитe пpeoдни глaгoли. Истa e сeмaнтикaтa и вo иcкaзoт: ...*живишe жи yмиpaиш, мpишвишe жи oживyвaиш, сaм зo шoбeдyвaиш нeйpијaишeлoиш...* (ДМ: Смpишшa нa диjaкoиш, 112). Вo иcкaжyвaњeтo: ...и нe сaкaишe нeкoј дpyж *дa жи сшпpaдa мaкишe нeјзини*, бидeјќи нeјзини бeа (ВA: Aзбyкa зa нeйoслyшнишe, 99), нeпpeoдниoт глaгoл *сшпpaдa* мoжe дa влeзe вo синoнимскa вpскa сo пpeoднитe глaгoли *шpишш, шoднecyвa* (= *дa жи шpишш мaкишe нeјзини*).

Нa ист нaчин пpeoднoст рaзвивaaт и слeднитe нeпpeoдни глaгoли: „*He paдyвaј и сe нa шpoнaјдeнaишa рaбoишa. Нeкoј, сeкaкo, ja йлaчe* (= *oилaкyвa*) зaжyбeнa“ (ЈВ: Скарбo вo мoјoиш двop); Дa мy *ja зинaм* (= *oишвopaм*) *yсшaишa*, aкo имa *yсшa*, вeлeшe, *дa мy зaмaвнaм йpед oчи, дa видaм дaли жлeдa...* (ПА: Сcaкyлици, 249); ...сo

возен ѝарк, вински ѝогрум и ѝрадинар цвеќето во дворот иѝо им **ѝо расне** (= одгледува) (СТ: Пејерушка, 273).

Непреодниот глагол може да го транспонира своето значење во преоден и преку асоцијација со преоден глагол спротивен по значење. Така, во исказот: *Така на сѐ ја ѝодучувам Уља: зоиѝо не чини да ѝи заборава ѝелениѝе надвор, да ѝи **зајде сонцеѝо**...* (ПА: Пиреј, 87), непреодниот глагол **заоѝа** станува преоден по асоцијација со преодниот глагол **оѝрее**, кој е спротивен по значење на глаголот **заоѝа**. Имено, *заоѝа (некоѝо)* е развиено во врска со *оѝрева (некоѝо)*.

Преодноста може да се прошири и од еден префиксиран глагол на друг, образуван со друг префикс, и како таков, првобитно непреоден. Во исказот: *...не ѝодзайѝирајќи никаде, **ѝо зайѝрча сеѝо оро** и ѝоа ѝѝрѝна како скинаѝа речна вренѝија, како исѝуиѝена виулица и исчезна некаде далеку...* (ПА: Неверни ѝодини, 40), преодноста на глаголот *зайѝрча* е пренесена од глаголите *исѝѝрча*, *ѝреѝѝрча*. Во реченицата: *Заминавме две ѝланини и во ѝреѝѝаѝа неѝо **ѝо снема*** (ПА: Пиреј, 243), глаголот *заминува* може да влезе во синонимска врска со *ѝреминува*, преоден глагол со друг префикс, па исказот може да гласи: *Преминавме две ѝланини и во ѝреѝѝаѝа неѝо **ѝо снема***.

Во некои раскажувачки секвенции преодноста е претставена и преку т.н. внатрешен објект, претставен со именка од иста основа или пак со сродно значење:

*-Ах, мори мајко, вели Алексо, ѝа и јас речиси исѝиоѝ **сон** **ѝо сонувам*** (ПА: Последниѝе селани, 94); *Кловн е и ја **болува** својаѝа **болка** на свој начин* (СЈ: Две Мариѝи, 102); *Над дваесетѝ и ѝетѝ сѝолеѝија **ѝо живее** овој ѝрад својоѝ **живоѝ**...* (СЈ: Ковчеѝ, 124); *Ко ѝѝвѝаѝ да **ѝо ѝледаш**: со неѝо ли ѝѝребаше **век** да **векуваш**, ѝрна Јовано* (ВА: Веиѝиѝа, 217).

Категоријата начин. Во поглед на категоријата начин, во современата македонска проза најчесто се јавуваат формите на императивот. Формите на императивот се широко распространети во разговорниот и во уметничколитературниот стил, кога во речта се реализира широк спектар од различни заповедни нијанси: строга заповед, забрана, повикување, молба, совет, а степенот на интензитетот на заповедната форма зависи од редица фактори – контекстот, интонацијата, повторувањето на глаголите. Меѓутоа, заповедните форми се со потцртана стилистичка маркираност во случаи кога дејството се претставува како работа што говорителот дури не го засега, па затоа и не може да има тука заповедно значење, кое подразбира активен став, активно изразување на волјата на говорителот.

Заповедното значење најчесто избледува кога се предаваат дејства што се повторуваат со извесна правилност, последователност, што се вршат по еден установен обичај и сл. „Во ваквите случаи заповедната форма се зема како знак за дејството само по себе, без неговата поврзаност со одредено лице, се зема како форма не само за второто, туку и за секое друго лице, а од контекстот се подразбира на кое лице се однесува таа“ (Конески 2004: 418). Кога формите на императивот се употребуваат надвор од своето основно значење, најчесто служат за предавање на минати дејства:

*Некако во ѝоа време се сѝуиѝи воздухоѝ, ѝадна небоѝо, се исѝури. Па ајде – свайѝовиѝе, чекачиѝе, закониѝиѝе, – **излеѝувај** надвор и **реди** крвчиња ѝо ѝаѝоѝ, во калиа. Едни **кѝиѝи** ѝѝревчиња, друѝи **реди** за да ѝѝверне* (ПА: Пиреј, 38); *„Никако,“ вели, „сѝѝани, **’рмбај**, **леѝни**. Одвај чекам сабоѝа а коѝа ќе дојде дури*

да се свршиши еџе џи џо џонеделникоџ“ (ДМ: Ѓон, 56); *Не џераа да вршме џрње, вели, боси не џераа да џрчаме џо џрњеџо, вели, оџџежси, џриврши, џе удирааџ, џе удирааџ, а крв џи каџе од сџаџалаџа, оџџежси, џриврши, не сакаџиџа* (ПА: Небеска Тимјановна, 79); *А коџоџ мирен: ни касаџ, ни клоџаџ, само ќе ја кренел џлаваџа, ќе замавнел со оџаџкаџа...* (ПА: Сиџе лица на смрџиџа, 328).

Императивот покажува и дејства што во своето последователно вршење не се ограничени само на минатото, туку редот на таа последователност уште се продолжува: *И џака, џоџ џледаџ, ние џледаџ, џоџ сџоџ, ние сџоџ: џоџраво додека џоџ сџоџеџе ние одевме...* (ПА: Неверни џодини, 13); *Џедовме секири, казми, дикли и му влџовме на дрезџиџе. Со ред: јас сечи најред, Мирче раскоџачуваџ џо мене, а Велика влечкаџ* (ПА: Пиреџ, 56); *И како да се движеа и како да не се движеа. Трџни, џодзаџри, исџо како и весџа за скакулицџе* (ПА: Скакулици, 27); *...коџа им иде да излезаџ од кожа заџџо им сџанува неиздржлив јадежоџ, џие џосеџнувааџ џо оружјеџо! Па угри, коли, сакаџи, руџи* (ДМ: Смрџиџа на диџакоџ, 65); *А знаев внаџџре е. Јас свони џоџ молчи, куџи, џаџи се* (ДМ: Трџолскаџа каџиџа, 145-146); *Секаде е водено. Почини џака и џак заберџ џо џаџоџ џред себе* (ПА: Пиреџ, 290); *И додека камбанаџа клеџаше, како секоџаш џџо клеџа за мрџов човек – еднаџ угри, дваџаџи џочини – луџеџо се крсџеа и џалеа свеџи над нивниџе џлави* (ПА: Последниџе селани, 320).

„Со силно изразена стилистичка маркираност е т.н. **наративен императив**, кој претставува транспозиџија на заповедниот начин во исказен начин и се употребува пред сѐ во живата народна реч, во сентенџии, поговорки“ (Станева 2001: 240). Тоа е императив со вонвременско значење, за изразување заклучоџи кои се карактеристични за индикативот со кој се предава дејството во вид на реална констатаџија:

Не џлаџи се од куче џџо не мисли исџо како сџоџаноџ (ПА: Скакулици, 35); *А калуџероџ каџ коџо џџо служев инаку џовореше: „Туџо ли е, џи не џодаваџ раџе. Ќе џи се исуџаџ џрсџиџе“* (СЈ: Улица, 53); *„Не наденуваџ се на џуџи роџови“, му рекоа бракаџа на џоџ џџо доџде* (СЈ: Месечар, 109); *Ако сакаџ да бидеш убаво џречекан, велеше дедо, оди каџ сиромав и онеџравдан човек* (ПА: Небеска Тимјановна, 376).

Со наративниот императив се внесува разговорност, диџалогичност во текстот, се изразуваат разновидни стилистички и модални ниџанси на обопштеност, неопходност, условеност, забрана, задолжителност. Емоџионално-експресивната употреба на заповедниот начин има најџирока употреба во разговорната реч, но со посилно изразена стилистичка насоченост е во уметничколитературниот стил:

Не веруваџ им на Грџиџе, вели, и коџа џи носаџ џодароџи (ПА: Небеска Тимјановна, 47); *Од улав човек не чекаџ умна, вели Траџан Ендековски* (ПА: Последниџе селани, 118); *Никоџаш не вели „никоџаш“, ја кореше маџка џ* (ПА: Сиџе лица на смрџиџа, 148); *Просеџ ја земџаџа низ џрсџи, исџеди вино од сонџеџо, не осџануваџ денес без неџо* (СЈ: Ковчеџ, 153); *-Коџа судбинаџа ќе се обиде да џи џо скрџи враџоџи, џпресни ја џо муџка, со џврд џлас рекол Панде Димулев* (СЈ: Тврдоџлави, 182).

Императивните форми може да бидат надополнети и со императивот од формите на глаголот **чини**. „Употребата на императивот од формите на глаголот **чини** укажува на вообичаеноста на дејството, лицето и на времето и

определеноста на дејството. Со сегашното време од чини се укажува дека последователноста на дејствата не е завршена, туку може да се очекува нејзино продолжување“ (Конески 2004: 419):

...долго гледале во зимското мајно небо, во подмолното време што распоредува развласени снегулки и што чини: **пуштај, пуштај, ја појкини, подзатнежи**, ја пак **пушти, поприпушти**, а војнициите **враќи се, приовраќи се** на домашните огништа, **рашири** ги рацеите и **зреш се, зреш се, преграбувај** тојлина, **пкај** в пазуви и в цебови тојлина за да им се најде пашем... (ПА: Неверни години, 11); И заедно **чиниме погледај, погледај** нагоре во илишната, во небошто, ја **наведни** ги очите и **загледај се** меѓу себе (ПА: Пиреш, 83); Така ми се прави: **чинам пооди, пооди и зајри** (ПА: Небеска Тимјановна, 103).

Формите од глаголот чини може да укажат и на завршеноста на глаголското дејство во минатото:

И дојди чинеле Турците: **кажете** и **кумивите** оти ќе ве закоlime (ПА: Неверни години, 18); Во тоа веруваше и Благородна Чавкаровска и **чинеше офни, офни**, ја **прошејоти** (ПА: Скакули, 48); **Речи** му **чине** така на Јона и – **пачи, пачи** над Роса, дури да замалам (ПА: Пиреш, 52); И момчакој **чинел црп** вода и **полни** цебови злато, **пкај** в пазуви и во што ќе најде (ПА: Скакули, 78); **Чинел оди, оди**, од коњ до коњ, **спасај** до неговото и **враќи се** (ПА: Сите лица на смртта, 328).

Категоријата вид. И оваа глаголска категорија може да развие конотативно значење во една наративна постапка. Стилистички маркирани се случаите кога во еден исказ авторот комбинира свршени и несвршени глаголи со цел да се разбие монотонијата на исказот, да се создаде пресврт во текот на нарацијата:

Лево му **оста**на **пашото** што **доаѓаше** **окај** јужните **ветрови** и на кој се **покажа**а коли **напо**варени со **ресени** веленца (ПА: Седмото ден, 22); **Верувам** дека од никаде, ама баш од **злу**воштата на оваа мирна улица **се појави** **брај** ми, рус и висок, во **фармерки** и **кожена** **винтажа**, и **непоканет** **пачна** **да зборува**, **неконтролирано** **машташе** со **рацеите**, **се закануваше**, **караше** (ДМ: Гон, 72); И **прејде** **водата** во **него**, **го даваше**, **го мачеше** но тој **продолжи** да **пече, печаше, печаше** до **Камениот** **мост** на **Вардар** **кашто** **двајца** **црнци** **едното** од **Конго**, **другото** од **Уганда** **го извадија** од **буцата** и му **дадоа** да **пие** **свежо** **млеко** **по** **првото** **негово** **пачство**... (ДМ: Трилската **капача**, 104); **Се мислеа**, **се шушареа** и **еден** **ден** **реша** да се **преселат** (ПА: Скакули, 112); **Ја оставив** **свеката** **запалена** и **гледав** **долго** во **пукнатата** на **сидото** (ГС: Разговор со **Синоза**, 120); **Кирил** **Синојнички** **не знаеше**, а **никогаш** и **не дозна** дека **Најденко** **Јорданкин** **уште** **пушташе** **поздрав** за **Враќика** **Чавкаровска** (ПА: Скакули, 187); **Споев** во **преисобјето**, **мирисот** **беше** **ист** како и **пред** **да заминам**, **оној** **мирис** кој **го донесовме** со себе **кога** **се вселивме** во **тој** **дом** **кога** **имав** **единаесет** **години**, и кој **остануваше** **непроменет** **окако** **Зигмунд** **се оисели** **кога** **имав** **дваесет** и **една** **година**, и **окако** **се мажеа** и **од** **домот** **заминуваа** **моите** **сестри**, и **по** **заминувањето** од **дома** на **брај** ми **Александар**, **тој** **мирис** на **нашото** **дом** **оста**на **ист** и **окако** **умре** **пашко** **кога** **имав** **триесет** и **четири** **години**, **една** **година** **пред** **да заминам** за **Гнездо** (ГС: **Сестра**та на **Зигмунд** **Фројд**, 252).

Интензитетот на глаголските дејства што се одвиваат едно по друго може да се претстави преку несвршени или свршени форми, без да се комбинираат

меѓусебно. На пр. преку речењето на несвршените форми се упатува на продолжителниот тек на глаголското дејство, дејство во одвивање, без да се посочи на неговата заокруженост, а на тој начин се зголемува експресивноста на исказот:

(1) *А ѿог ридоѿ косачиѿе ја **врѿеа** низаѿа на сѿариѿе иѳри. Велјан Кузески ја **ѿреѳрабување** ѳајдаѿа и **се наведнување** над неа како над кроѿка љубовница. Му **се оѿѿеѳнуваа** жилиѿе на враѿоѿи и му **се надуваа** црвениѿе образи. На луѳеѿо сочни ѿреви им **се зайлейѿкуваа** во оѿинциѿе. Од ѿревиѿе **изриѿуваа** скакулци со свеѿнаѿи жолѿи мевови. Сѳ **се врѿеѿе** околу ѳајдаѿа: и луѳеѿо, и ѿосѿроениѿе оѿкоси, и ѿобунетѿиѿе скакулци. Свиркаѿа **се ѿоѿеѿе** во лейѿниоѿ хор на црцорциѿе; како да **влеѳување** оѳан низ некој влажен јаѳлен. А ѿокрај нив, на ѳадеѿо, неколку деѳа **ѿравеа** веѿар и веѿирени врѿеѿки (ПА: Седмиоѿ ден, 64).*

(2) *И ѿака ѿ **зборував** на Клара за Сара, ѿ **кажував** за ѿеѿеруѿкарникоѿи, за ѿеѿеруѿкиѿе кои **слеѿуваа** на неѳзиноѿо ѿело, за ѿоезиѿаѿа која Сара ја **чиѿѿаѿе**, ѿ **кажував** ѿолку неѿѿа кои некоѳаш се случувааѿи, ѳи **кажував** како да се случувааѿи сеѳа, и само едно неѿѿо **ѿремолчував**, она кое **беѿе доказ** дека ѿоа ѿѿо ѳо **раскажував** е ѿисуѿно само во минаѿоѿо и во сеѳавањеѿо за неѳо (ГС: Сесѿраѿа на Зиѳмунд Фројѳ, 118).*

Преку речењето на свршените форми на глаголите се упатува на интензитетот на глаголското дејство што се одвива едно по друго и што е заокружено и временски локализирано:

(1) ***Се доѳоворивме** да ѳо осѿаваме ѿаму. Го **зеде** Филиѿ Хаѳиевски и ѳо **скри** во една ѳрамада камеѳа, ѿокриена со ѳрмуѿки. Поѿоа и ѿој **се скри**, **осѿана** со неѳо. Ние **се ѿоделивме** на две ѳруѿи и **се извлековме**. **Дојдовме** над селоѿо Смрдеш и ѿука цела ноѳ ја **ѿреседовме** (ПА: Небеска Тимјановна, 84).*

(2) *Само **ѿоѳледнав** во неѳовоѿо сѿроѳо, белобрадо лице, а мојоѿи ѿѿх мрамор брѳу **се заѳуби** во сѿѿраѿнаѿа бучава на ербасоѿи ѿѿо наеднаѿи **се одлеѿи**, **се крена** и замелушени не **ѿонесе** кон најкраѿкаѿа ноѳ во наѿиѿе живоѿи ѿаму некаде над Гренланд (ДМ: Триѿолскаѿа каѿиѳа, 133).*

Од анализата на ексцерпираниот материјал може да се заклучи дека експресијата на граматичките категории може да биде резултат од асоцијации и аналогии, кои се создаваат при нивната употреба во речта, од карактерот на лексичките значења во зборовните групи. Затоа, треба да се потенцира дека „стилистиката на јазичните единици на морфолошко рамниште го вклучува стилистичкиот ефект од разминувањето помеѓу традиционално означеното и ситуациски означеното, т.е. стилистичкото значење на формите на различните делови на речта. Таквата употреба се нарекува транспозиција – нарушување на типичните граматички врски, што му дава можност на адресантот да ги изрази своите емоции и односи кон предметот на речта“ (Владимировни 1973: 178). Отстапките на морфолошко рамниште имаат големо значење за стилистиката на уметничката книжевност, бидејќи на авторот му даваат можност за поголема широчина во изразувањето и се важни за создавањето на една корелација меѓу јазикот на книжевноста и стандардниот јазик.

Литература

Кирилица

Владимировны, И. А. 1973. *Стилистика современного английского языка (Стилистика декодирования)*. Просвещение, Л.

Владова, Ј. 1995. *Јазикот на 'Улица' од Славко Јаневски*. Македонскиот јазик од 1945 до 1955 година. Скопје, стр. 97–101.

Конески, Б. 1996. *Историја на македонскиот јазик*. Скопје: Детска радост.

Конески, Б. 2004. *Грамматика на македонскиот литературен јазик*. Скопје: Детска радост.

Минова-Гуркова, Л. 1998. *Морфологија*. Македонски јазик. Универзитет Ополски, Ополе, стр. 108–119.

Минова-Гуркова, Л. 2003. *Стилистика на современиот македонски јазик*. Скопје: Магор.

Саздов, С. 1995. *Грамматичката категорија род и именките во стандардниот македонски јазик*. Втор научен собир на млади македонсти. Филолошки факултет „Блаже Конески“, Скопје, стр. 55–63.

Станева, Хр. 2001. *Стилистика на българския книжовен език*. Велико Търново: Абагар.

Латиница

Ćorac, M. 1968. *Jezik i stil Mihaila Lalića*. Priština.

Ćorac, M. 1974. *Stilistika srpskohrvatskog književnog jezika*. Beograd: Naučna knjiga.

Silić, J., Rosandić, Dr. 1979. *Osnove morfologije i morfostilistike hrvatskoga književnog jezika*. Zagreb: Školska knjiga.

ИЗВОРИ И СКРАТЕНИЦИ

Венко Андоновски (ВА)

1. Андоновски, В. 1989. *Квартиот на лиричарите*. Скопје: Мисла.
2. Андоновски, В. 2001. *Азбука за непослушните*. Скопје: Култура.
3. Андоновски, В. 2001. *Пайокиот на светиот*. Скопје: Култура.
4. Андоновски, В. 2001. *Фрески и зрешески*. Скопје: Табернакул.
5. Андоновски, В. 2006. *Вештица*. Скопје: Култура.

Петре М. Андреевски (ПА)

1. Андреевски, П. М. 1964. *Седмиот ген*. Скопје: Култура.
2. Андреевски, П. М. 1974. *Неверни години*. Скопје: Македонска книга.
3. Андреевски, П. М. 2006. *Небеска Тимјановна*. Скопје: Табернакул.
4. Андреевски, П. М. 2006. *Пиреј*. Скопје: Табернакул.
5. Андреевски, П. М. 2006. *Последните селани*. Скопје: Табернакул.
6. Андреевски, П. М. 2006. *Сите лица на смртта*. Скопје: Табернакул.
7. Андреевски, П. М. 2006. *Скакулицы*. Скопје: Табернакул.
8. Андреевски, П. М. 2006. *Тунел*. Скопје: Табернакул.

Јадранка Влатова (ЈВ)

1. Влатова, Ј. 1986. *Скарбо во мојот двор*. Скопје: Млад борец.
2. Влатова, Ј. 1990. *Воден знак*. Скопје: Култура.

Славко Јаневски (СЈ)

1. Јаневски, С. 1954. *Кловнови и луѓе*. Скопје: Книгоиздателство Кочо Рацин.
2. Јаневски, С. 1965. *Сџебла (Село зад седумте јасени)*. Скопје: Култура.
3. Јаневски, С. 1967. *Две Мариш*. Скопје: Македонска книга.
4. Јаневски, С. 1976. *Ковчеџ*. Скопје: Наша книга.
5. Јаневски, С. 1987. *Тврдоглави*. Скопје: Македонска книга.
6. Јаневски, С. 1993. *Месечар*. Скопје: Детска радост.
7. Јаневски, С. 2004. *Улица*. Скопје: Детска радост.

Драги Михајловски (ДМ)

1. Михајловски, Д. 1990. *Ѓон*. Скопје: Култура.
2. Михајловски, Д. 1994. *Скок со сџай*. Скопје:
3. Михајловски, Д. 1999. *Триполската Македонска книга. кайија*. Скопје: Каприкорнус.
4. Михајловски, Д. 2003. *Раскази од шестте кайи*. Скопје: Каприкорнус.
5. Михајловски, Д. 2007. *Смртта на дијакош*. Скопје: Каприкорнус.
6. Михајловски, Д. 2007. *Мојот Скендербег*. Скопје: Каприкорнус.

Гоце Смилевски (ГС)

1. Смилевски, Г. 2005. *Разговор со Синоза*. Скопје: Топер.
2. Смилевски, Г. 2011. *Сестра на Зиџмунд Фројд*. Скопје: Дијалог.

Сашо Тасевски (СТ)

1. Тасевски, С. 2010. *Пейерушка*. Скопје: Култура.
2. Тасевски, С. 2011. *Уџурсуз*. Скопје: Матица македонска.

Влада Урошевиќ (ВУ)

1. Урошевиќ, В. 1969. *Знаци*. Скопје: Мисла.
2. Урошевиќ, В. 1972. *Нокниот ѓајџон*. Скопје: Култура.
3. Урошевиќ, В. 1983. *Лов на еднорози*. Скопје: Македонска книга.
4. Урошевиќ, В. 2004. *Дива лиџа*. Скопје: Магор.
5. Урошевиќ, В. 2004. *Мојата роднина Емилија*. Скопје: Магор.

СОДРЖИНА

Љубица Станковска

Топонимиие од најтисоѝ во цркваѝа Свѝти Консѝанѝин и Елена во Охрид.....3

Лилјана Макаријоска, Маринка Шимиќ

Фиионимиие во македонскиѝе и хрваѝскиѝе црковнословенски ѝексѝови (лексички ѝаралели).....55

Васил Дрвошанов

Проучуваѝаѝа на академик Блаже Конески на македонскиѝе ѝовори.....85

Билјана Маленко, Снежана Веновска-Антевска

Анализа на дискурсоѝ на шеѝиие меѝу ученициѝе од ранѝаѝа училишна возрасѝ.....117

Васка Ташова

Сѝилисѝичкаѝа маркираносѝ на морфолошкиѝе кѝѝеѝории.....139